

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BAYBURT (1923-1950)

DOKTORA TEZİ

Serdar GÖKTAŞ

EKİM-2017

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BAYBURT (1923-1950)

DOKTORA TEZİ

Serdar GÖKTAŞ

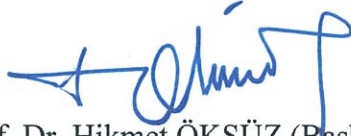
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet OKUR

EKİM-2017

TRABZON

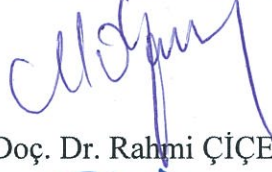
ONAY

Serdar GÖKTAŞ tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Döneminde Bayburt (1923-1950)” adlı bu çalışma 10/11/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (*oybirliği /oyçokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet OKUR (Danışman)

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK (Üye)

Doç. Dr. Sezai BALCI (Üye)

Doç. Dr. Ömer ERDEN (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

Prof. Dr. Yusuf SÜRME
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Serdar GÖKTAŞ

3/10/2017

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Döneminde Bayburt (1923-1950) isimli araştırmamızın amacı, yakın dönem tarihimizin kritik devrelerini kapsayan Erken Cumhuriyet döneminde Bayburt'un idari, siyasi, sosyo-kültürel, eğitim, ekonomik ve bayındırlık alanlarında geçirdiği değişimleri gözler önüne sermektir. İncelediğimiz dönem itibarıyla Bayburt hakkında yapılmış ilk akademik çalışma niteliğini taşıyan araştırmamız beş ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Cumhuriyet dönemine kadar tarihi seyri içerisinde Bayburt şehrinin yaşadığı değişimler ve olaylar, ikinci bölümde, Cumhuriyet döneminde şehrin, Türkiye'nin mülki idari sistemindeki yeri, idari statüsünde yapılan düzenlemeler ve siyasi yapısına, üçüncü bölümde, sosyal yapı ve günlük yaşam, asayiş, eğitim, kültür ve nüfus yapısına, dördüncü bölümde, Bayburt Belediyesi ve faaliyetleri, şehrin bayındırlık ve ekonomik alanda yaptığı atılımlara, son olarak beşinci bölümde ise çalışmanın kapsadığı yıllar arasında Bayburt'un eğitim, kültür, idari ve ekonomik hayatına yön verenler ya da bu yapılar içinde yetişerek devletin yüksek kademelerinde yer alanların biyografilerine yer verilmiştir. Böylece, yüzölçümü ve nüfus yönünden küçük, coğrafi konum ve ulaşım yönünden önemli avantajlara sahip olmasına rağmen az gelişmiş bir kaza olan Bayburt'un 1923-1950 yılları arasındaki panoraması çizilmeye çalışılmıştır.

Araştırma konusunun seçiminde ve araştırmanın son aşamaya gelmesinde yönlendirici eleştiri ve yorumlarının yanı sıra akademik deneyimleriyle de bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mehmet Okur'a, araştırmanın oluşmasına yönelik kaynak temini sürecine katkı sağlayan; Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, ATASE Arşivi, Türk Kızılayı Arşivi, Milli Kütüphane, Bayburt Belediyesi, Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası yetkili ve çalışanlarına, bu araştırmamızı SDK-2016-5447 proje numarasıyla destekleyen Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne, ayrıca araştırma boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Ekim, 2017

Serdar GÖKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAYBURT'UN FİZİKİ YAPISI VE TARİHSEL SÜREÇTE BAYBURT	5-60
1.1. Bayburt'un Fiziki Yapısı	5
1.2. Tarihsel Süreçte Bayburt	6
1.2.1. Bayburt Adı.....	6
1.2.2. Eski Çağlardan Türklerin Fethine Kadar Bayburt	7
1.2.3. Türklerin Hakimiyetinde Bayburt	9
1.2.3.1. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Bayburt	10
1.2.3.2. Osmanlı Devleti Döneminde Bayburt	11
1.2.3.2.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşından Birinci Dünya Savaşı'na Bayburt.....	14
1.2.3.2.2. Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt.....	22
1.2.3.2.2.1. Kop Dağı Savaşları, Bayburt'un İşgali ve Göç	26
1.2.3.2.2.2. Bayburt'ta Ermeni Tehciri ve Nusret Bey'in İdamı.....	29
1.2.3.2.2.3. Bayburt'un Kurtuluşu.....	43
1.2.3.3. Milli Mücadele Döneminde Bayburt	45
1.2.3.3.1. Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	45

1.2.3.3.2. Şeyh Eşref Olayı (Hart Vakası).....	54
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. İDARİ VE SİYASİ DURUM	61-92
2.1. Cumhuriyet'in İlanı	61
2.2. Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	62
2.3. Bayburt'ta Kurtuluş Bayramı Kutlamaları	66
2.4. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un İdari Yapısı ve Yapılan Mülki Değişiklikler	67
2.4.1. Teşkilatı Mülkiye Kanunu ve Bayburt'un Gümüşhane'ye Bağlanması	69
2.4.2. Bayburt'un İl Olması İçin Yapılan Teşebbüsler	75
2.4.3. Gümüşhane Vilayeti İdaresinde Bayburt Kazası	78
2.5. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Siyasi Hayat	80
2.5.1. Bayburt'ta CHF Kaza Teşkilatının Kurulması ve Faaliyetleri.....	80
2.5.2. Çok Partili Hayatta Bayburt	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYO-KÜLTÜREL, NÜFUS VE EĞİTİM DURUMU	93-161
3.1. Sosyal Yapı ve Günlük Yaşam	93
3.2. Asayiş	94
3.3. Nüfus ve Demografik Yapı.....	96
3.3.1. Nüfus	96
3.3.2. Demografik Yapı.....	100
3.3.2.1. Yaş ve Cinsiyet İtibarıyla Demografik Yapı	100
3.3.2.2. Doğum-Ölüm ve Medeni Hal İtibarıyla Demografik Yapı	101
3.3.2.3. Tabiiyetler ve Anadiller İtibarıyla Demografik Yapı	102
3.3.2.4. Meslek İtibarıyla Demografik Yapı.....	103
3.3.2.5. Sağlık Durumu İtibarıyla Demografik Yapı.....	104
3.3.2.6. Okur-Yazarlık İtibarıyla Demografik Yapı	107
3.4. Eğitim	109
3.4.1. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Milli Eğitim ve Eğitim Kurumları.....	109
3.4.1.1. Harf Devrimi ve Bayburt	112
3.4.1.2. İlköğretim	115

3.4.1.2.1. Yatı Mektepleri.....	119
3.4.1.2.2. Büyük Cumhuriyet İlkokulu.....	119
3.4.1.2.3. İnönü İlkokulu (Şair Zihni İlkokulu).....	120
3.4.1.2.4. Kurtuluş İlkokulu.....	120
3.4.1.3. Ortaöğretim ve Bayburt Ortaokulu.....	120
3.5. Kültür.....	127
3.5.1. Türk Ocakları ve Bayburt Türk Ocağı.....	127
3.5.2. Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü ve Faaliyetleri.....	138
3.5.3. Bayburt Halkevi ve Halkodaları.....	141
3.5.3.1. Bayburt Halkevi Şubeleri ve Faaliyetleri.....	148
3.5.3.1.1. Spor Şubesi.....	148
3.5.3.1.2. Temsil Şubesi.....	150
3.5.3.1.3. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	152
3.5.3.1.4. Kitapsaray ve Yayın Şubesi.....	153
3.5.3.1.5. Köycülük Şubesi.....	154
3.5.3.1.6. Güzel Sanatlar Şubesi.....	155
3.5.3.2. Bayburt Halkevi ve Halkodalarının Kapatılması.....	157
3.5.4. Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti ve Faaliyetleri.....	158

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BELEDİYE İŞLERİ, İMAR FAALİYETLERİ VE EKONOMİ	162-205
4.1. Bayburt Belediyesi ve Faaliyetleri.....	162
4.1.1. Fenni Su Tesisatı.....	170
4.1.2. Aydınlatma İşleri.....	171
4.1.3. Temizlik İşleri.....	171
4.1.4. İtfaiye Teşkilatı.....	172
4.1.5. Fenni Mezbaha.....	172
4.2. İmar Faaliyetleri.....	173
4.2.1. Bayburt Saat Kulesi (Cumhuriyetin ve Bağımsızlığın ilk simgesi).....	178
4.2.2. Bayburt Transit Oteli.....	179
4.2.3. Bayburt Sıfat İstasyonu.....	180
4.2.4. Bayburt Halkevi Binası.....	180

4.2.5. Bayburt Ortaokulu Binası	185
4.2.6. Bayburt Hükümet Konağı	188
4.2.7. Yol Yapımı ve Onarımı.....	189
4.2.7.1. Trabzon-İran Transit Yolu.....	189
4.2.7.2. Bayburt-Araklı (Karadere) Yolu.....	191
4.2.7.3. Bayburt-Erzincan Yolu.....	192
4.3. Ekonomi.....	192
4.3.1. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Ekonomik Hayat.....	192
4.3.1.1. Tarım.....	193
4.3.1.2. Hayvancılık.....	195
4.3.1.2.1. Büyük ve Küçükbaş Hayvancılık.....	195
4.3.1.2.2. Arıcılık.....	197
4.3.1.2.3. Hayvansal Ürünler.....	197
4.3.1.2.4. Hayvan Islahı Çalışmaları	198
4.3.1.2.5. Aygır Deposu.....	198
4.3.1.3. Pazar ve Panayır	199
4.3.1.4. Fabrikalar	199
4.3.1.4.1. Kumaş Fabrikası.....	199
4.2.1.4.2. Çoruh Dakik (Un) Fabrikası Türk Anonim Şirketi	200
4.3.1.5. Kooperatifler.....	203
4.3.1.5.1. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	203
4.3.1.5.2. Bayburt El Tezgahları Dokumacıları Küçük Sanat Kooperatifi.....	204

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAYBURT'UN ÖNDE GELEN

ŞAHSİYETLER.....	206-249
5.1. Yüksek Bürokrat ve Siyaset Adamları	206
5.1.1. Muhammed Fahrettin Kumbasar (1880-1961)	206
5.1.2. Abdullağazade Zahid (Pekindağ) (1866-1930).....	208
5.1.3. Tevfik Çoruh (1882-1941).....	209
5.1.4. Münir Hüsrev Göle (1890-1955).....	211

5.1.5. Cemal Hüsnü Taray (1893-1975)	213
5.1.6. Kazım Köklü (1909-1971).....	214
5.1.7. Zeki Başağa (1916-2001)	215
5.1.8. Faik Küçük (1885-1960)	216
5.1.9. Ahmet Kemal Varınca (1887-1966)	216
5.1.10. Ali Raşit Gürgen (1892-1950).....	217
5.1.11. Ahmet Cevdet Baybura (1885-1962)	219
5.1.12. Necmettin Küçük (1923-2010).....	219
5.1.13. Necati Alp (1917-2004).....	220
5.1.14. Ekrem Ocaklı (1914-1977).....	221
5.1.15. Abbas Cilara (1919-1987)	221
5.1.16. Ömer Naci Bozkurt (1924-2006).....	222
5.1.17. Halis Bayramoğlu (1920-1980)	222
5.1.18. Sabahattin Savacı (1926-1979).....	223
5.1.19. Mehmet Orhan Akkoyunlu (1926-2012).....	223
5.1.20. Mehmet Çatalbaş (1927-1996)	224
5.1.21. Akif Kocaman (1926-2008).....	224
5.2. Eğitim ve Kültür Adamları	225
5.2.1. Ahmet Hasbi Aker (1888-1955)	225
5.2.2. Mahmut Kemal Yanbeğ (1886-1967).....	227
5.2.3. Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Özeler (1885-1944).....	232
5.2.4. Maşukbeyzade Mehmet Turan (1903-1931)	234
5.2.5. Kemalettin Kami Kamu (1901-1948).....	238
5.2.6. Bahir Necati Sorguç (1926-1995).....	242
5.2.7. Remzi Çavuldak (1910-1976)	243
5.2.8. Mehmed Hocaoğlu (1910-1992)	245
5.2.9. Sadri Karakoyunlu (1923-2005)	246
5.2.10. İsmet Miroğlu (1944-1997)	247
SONUÇ	250
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	255
EKLER.....	281
ÖZGEÇMİŞ.....	316

ÖZET

Bayburt, Türkiye'nin Kuzeydoğu Anadolu kısmında bulunan, alan ve nüfus bakımından küçük, fakat tarihi bakımdan büyük bir öneme sahip olan bir ilimizdir. Tarih boyunca çeşitli imparatorluklar, devletler ve beylikler tarafından ele geçirilen ve toprakları üzerinde birçok savaşa, yıkıma ve değişime tanıklık eden şehir, 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sürecinde Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilen Bayburt, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda maruz kaldığı işgal ile birlikte sosyal, ekonomik, bayındırlık ve kültürel alanlarda tam anlamıyla yıkıma uğramıştır. Milli Mücadele döneminde de toparlanma fırsatı bulamayan şehir, Cumhuriyet ile birlikte önemli bir gelişme sürecine girmiştir.

Bu çalışmada, Bayburt Kazası'nın 1923-1950 yılları arasındaki süreç incelenmeye ve irdelenmeye çalışılmıştır. Gerek Milli Mücadele gerekse Cumhuriyeti kuran ve devrimleri gerçekleştiren kadronun siyasal yapılanması olan CHP'nin iktidarda olduğu bu dönem hakkında akademik anlamda yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bir şehir tarihi araştırması olarak ele aldığımız bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yeni düzende Bayburt'un idari, siyasi, sosyo-kültürel, nüfus, eğitim, imar ve ekonomi alanlarındaki gelişmesini bilimsel bir titizlikle gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Bayburt, Cumhuriyet, Tarih.

ABSTRACT

Bayburt is a province of Turkey located in the Northeast Anatolia, small in terms of area and population but the province has a great historical past. Bayburt town, which has been seized by various empires, states and principalities throughout history and witnessed many wars, destruction and changes over its territory, since the 16th century it has been under Ottoman rule. Bayburt, was occupied by Tsarist Russia during the Ottoman-Russian War of 1828-1829 and World War I, 1914-1918, and its social, economic prosperity and cultural activities were totally destroyed during the occupation, especially during the First World War. During the period of National Movement, Bayburt town could not find a recovery opportunity, but it entered into an important development process in the Republican era.

In this study, we tried to analyse and examine the historical province (Kaza) of Bayburt in-between 1923 and 1950. This study isn't an academically meaningful work of the period when CHP, the political structure of the founder of the Republic of Turkey, or of the person who did the revolution and was the leader of the National Movement. The aim of the study we have dealt with is to consider the town history research and to display with careful attention the scientific progress and development of Bayburt in the administrative, political, socio-cultural, population, education, and economic areas.

Keywords: Bayburt, Republic, History.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1951 Yılı İtibarıyla Bayburt CHP İlçe Teşkilatının Bucak ve Ocaklara Göre Dağılımı.....	88
2	1949 Yılında CHF Bayburt İlçe Teşkilatı'na Ait Gayrimenkuller.....	89
3	1927-1928 Yıllarında Bayburt'ta Bir Yıl İçinde İşlenen Suç Miktarları	95
4	Gümüşhane Vilayeti 1950 Nüfus Sayımı.....	99
5	1913-1950 Yılları Arasında Bayburt'un Genel Nüfusu	99
6	1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı.....	100
7	1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Medeni Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	101
8	1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	105
9	1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı	106
10	1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Kazası Bucak ve Köy Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı	106
11	1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez, Bucak ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	108
12	1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez, Bucak ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	108
13	1934-1946 Yılları Arasındaki Bazı Eğitim-Öğretim Dönemlerinde Bayburt Merkez, Nahiye ve Köylerindeki Öğrenci Sayısı.....	117
14	1928-1952 Yılları Arasında Bayburt Ortaokulunda Görev Yapan Müdürler.....	123
15	Bayburt Ortaokulu'nun 1929-1938 Yılları Arasında Verdiği Mezun Miktarı.....	125
16	Aralık 1936 İtibarıyla Bayburt Halkevi Şubelerine Kayıtlı Üyelerin Mesleki Dağılımı.....	144

17	1946-1948 Yıllarında Belediye Kadrosu.....	164
18	1929-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesi'nin Gelir Kalemlerine Göre Gelir Miktarı.....	166
19	1934-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesi'nin Başlıca Vergi ve Resimler İtibarıyla Tahsilat Miktarları.....	167
20	1946-1948 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Geliri.....	168
21	1929-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Harcama Kalemlerine Göre Yaptığı Harcamalar	169
22	1946-1948 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Yaptığı Harcamalar	169
23	1926-1938 Yılları Arasında Bayburt Merkez, Nahiye ve Köylerinde Yapılan İlkokullar.....	178
24	1933 Yılı Sayımına Göre Bayburt'ta Hayvan Mevcudu	196

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDH	: Birinci Dünya Harbi Kataloğu
BMHC	: Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BMHMC	: Bayburt Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	: bakınız
b.y.t.	: basılmamış yüksek lisans tezi
C.	: Cilt
°C	: Santigrat
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
D.	: Dosya Numarası
DP	: Demokrat Parti
DH.ŞFR.	: Dahiliye Şifre Kalemi
G.	: Gömlek Numarası
İ.	: İçtima
İSH	: İstiklal Harbi Kataloğu
km.	: kilometre
km ²	: kilometrekare
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
m.	: metre

mm.	: milimetre
No.	: Numara
p.	: page (sayfa)
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
VŞMHMC	: Vilayat-1 Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti

GİRİŞ

Bu çalışmayı yapmaya bizi sevk eden sebep Bayburt'un 1923-1950 yılları arasındaki dönemi hakkında detaylı bilgi veren ve konuyu akademik bir şekilde araştıran herhangi bir eserin vücuda getirilmemiş olmasıdır. Bu önemli boşluğu doldurmak iddiasıyla yapılan bu çalışma, günümüz Bayburtu'nun düşünsel olmasa da yapısal olarak temellerinin Cumhuriyet döneminde atıldığını arşiv belgeleri ve tarihi resimlerle kanıtlamaya çalışmakta ve bu yapısal değişimi zihinlerde canlandırmayı da hedeflemektedir.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde Bayburt Kazası, bu dönemin olağanüstü şartları sebebiyle her açıdan ağır bir yıkıma maruz kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Rus, Ermeni ve Rum işgaliyle birlikte can ve mal kaybının yanı sıra sosyo-kültürel, nüfus, eğitim, güvenlik gibi alanlarda da manevi bir çöküş yaşayan şehir, - birçok olumsuzluğa rağmen- Milli Mücadele dönemindeki belirsizlik içinde ulusal başkaldırıya sonuna kadar destek vermiştir. Cumhuriyet'in ilanının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti idari yapılanması içinde kaza hüviyetiyle yer alan Bayburt, yakın geçmişte yaşamış olduğu sarsıntıların yaralarını sarmak üzere harekete geçmiştir. Bu çalışmada, özellikle 1913 ve 1919 gibi kritik yıllardaki veriler esas alınarak Türkiye'de devlet adıyla birlikte zihniyetin de değiştiği 1923 yılından 1950 yılına kadar Bayburt Kazası'nda nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşandığı artı ve eksileriyle birlikte ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma beş ana bölümden oluşturulmuştur.

Araştırmamızın ilk bölümünde; Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta gerçekleşen olayların daha iyi anlaşılabilmesi için Cumhuriyet'e kadar kazada yaşanan belli başlı olayların anlatımına gereksinim duyulmuştur. Tarihi süreçte Bayburt'un geçirmiş olduğu değişikliklere yer verilerek Cumhuriyet öncesi ve sonrası için yapılacak bir kıyaslamaya da zemin oluşturulmuştur. Bu bağlamda; 1923-1950 yılları arasında kazanın geçirmiş olduğu değişimlerin, özellikle Birinci Dünya Savaşı, Mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinin

kazaya etkilerinin anlatılmasıyla anlam kazanacağını düşündüğümüzden dolayı, bu dönemlere çalışmanın ilk bölümünde geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Araştırmamızın esasını oluşturan bölümlerin ilki olan ikinci bölümde; Bayburt Kazası'nın Türkiye Cumhuriyeti mülki bünyesindeki yeri, Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu'yla kazanın geçirdiği değişim, CHP'nin kazada yapılanması ve faaliyetleri, çok partili hayata geçişin kazaya etkisi gibi konulara yer verilerek diğer bölümleri doğrudan etkileyen kazanın idari ve siyasi yapısı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, Cumhuriyet dönemindeki eğitim, kültür ve sosyal yapı gibi alanlardaki çalışmaların Bayburt halkının yaşam standartlarına sağladığı katkı istatistiksel veriler yoğun olarak kullanılarak anlatılmıştır. Dördüncü bölümde, 1919 yılında bir harabeyi andıran şehrin, 1923-1950 yılları arasında kaza belediye örgütünün çalışmaları, imar faaliyetleri ve ekonomik gelişmesi yer almıştır. Araştırmamızın son bölümü olan beşinci bölümde ise; ele aldığımız dönem içinde Cumhuriyet'in Bayburt'ta oluşturduğu devlet kurumlarındaki yönetici ve üst seviye devlet adamlarının ve yine Bayburt'un eğitim kurumlarında görev almış ya da bu kurumlardan mezun olarak önemli mevkilere gelmiş kişilerin biyografilerine yer verilmiştir.

Araştırmamızı oluştururken tarih biliminin araştırma metotlarını göz önünde bulundurarak Bayburt ile ilgili birçok eser ve arşiv malzemesine müracaat edilmiştir. Geniş bir kaynakça taraması yapılarak bu tarama sonucuna göre hem yerel hem de genel olarak içeriğinde Bayburt hakkında bilgi barındırabilecek kitap, makale, salname, gazete, dergi, meclis zabıtları, ansiklopedi gibi eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bünyesinde Bayburt ile ilgili arşiv belgelerini barındıran kurumlardan da birçok belge temin edilmiştir.

Bayburt tarihiyle ilgili bugüne kadar yazılmış en kapsamlı eser olan Sadri Karakoyunlu'nun *İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi* isimli eseri ilk başvuru kaynağımız olmuştur. Ayrıca bu eserin kaynakçası araştırmamız için yönlendirici de olmuştur. Karakoyunlu'nun askeri bir kişilik olması ve eserinde tarih araştırma metotlarına yeterince dikkat etmemesinden dolayı, bu eserin kullanımı sırasında alınan bilgiler değişik kaynaklarla karşılaştırılarak doğrulanmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın ilk bölümüne konu olan *Eski Çağlardan Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi*, Karakoyunlu'nun eserinde

geniş bir şekilde yer almasına rağmen yukarıda belirtmiş olduğumuz metot yetersizliğinden dolayı bu konuyu güvenilir kaynaklarla besleyerek yeniden kaleme almak zorunluluğu hissedilmiştir. Bu amaçla ilk olarak Bayburt doğumlu tarihçilerden İsmet Miroğlu, Mehmet Hocoğlu ve Yunus Özger'in Bayburt'un belirli dönemleri hakkında yazılmış eserlerinden yararlanılmıştır. Miroğlu'nun *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı ve Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Hocoğlu'nun *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, Özger'in *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)* ve *1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları* isimli araştırmaları, çalışmamızın ilk bölümünde yer alan konuların bir kısmı için temel kaynak görevi görmüşlerdir. Bu saydığımız eserlerin kapsamı dışında kalan konularda; doğrudan Bayburt ile ilgili olmayan fakat içeriğinde Bayburt ile ilgili bilgiler barındıran yerli ve yabancı yazarların eserlerinden, seyahatnamelerden, Osmanlı Devleti dönemindeki; *Erzurum Vilayeti Salnamelerinden*, *Envar-ı Şarkıyye*, *Akşam*, *İleri*, *Albayrak*, *Alemdar*, *Hadisat*, *Hakimiyet-i Milliye*, *İnkılab-ı Beşer*, *Takvim-i Vekayi*, *Tasvir-i Efkar*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Vakit* gazetelerinden ve *Büyük Mecmua* ve *Yeni Mecmua* dergilerinden, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Türk Kızılay Arşivi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi ve Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'nde bulunan belgelerden, *Askeri Tarih Belgeleri* ve *Askeri Tarih Araştırmaları Dergilerinden* ve *Düstur*, *Ceride-i Resmîye* gibi resmi yayınlardan geniş ölçüde yararlanılmıştır. Araştırmamızın bu kısmında Bayburt kaza olarak Erzurum vilayetine bağlı olduğundan dolayı, tarama çalışmalarının önemli bir kısmı Erzurum üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu tarama çalışması, Bayburt'un 1926 yılında Gümüşhane Vilayeti'ne bağlanmasına kadar devam ettirilmiştir. Bu yıldan başlayarak 1950 yılına kadar tarama çalışmalarımızın önemli bir kısmı Gümüşhane Vilayeti eksenli olarak yapılmıştır.

Araştırmamızın ikinci bölümünden itibaren başlayan ve üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerini kapsayan *Cumhuriyet Döneminde Bayburt* ile ilgili en önemli kaynaklar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilmiştir. Bayburt Belediyesi Arşivi, Bayburt Ticaret Odası Arşivi, Bayburt Lisesi Arşivi, Bayburt Ortaokulu Arşivi, Bayburt Şair Zihni İlköğretim Okulu Arşivi, Bayburt Cumhuriyet İlköğretim Okulu Arşivi ve Bayburtlu Veysel Gider Özel Arşivi'ndeki arşiv belgeleri de çalışmamıza büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, *Gümüşhane Vilayeti: Coğrafi, İktimai ve İktisadi Durumunu Gösterir Broşür*, *Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane*,

Gümüşhane 1967 İl Yıllığı, Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri, Türkiye Cumhuriyeti 1927 Ticaret Salnamesi, TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Kanunlar Dergisi, TBMM Albümü, Türk Parlamento Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti 1927, 1935, 1940, 1945 ve 1950 Nüfus Sayımı İstatistikleri, Belediye Yıllıkları, Belediyeler İstatistikleri, Milli Eğitim İstatistikleri, Kültür İstatistikleri, Küçük İstatistik Yıllıkları (1937-1950), Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları ve Resmi Gazete gözden geçirilerek bu kaynaklarda Bayburt'un 1923-1950 yılları arasındaki idari, siyasi, sosyo-kültürel, eğitim, nüfus, imar ve ekonomik gelişimi ile ilgili kısımları çalışmamızda kullanılmıştır.

Bu araştırmamızda, tarihi çalışmalarda önemli bir yer tutan ve zengin bilgi kaynaklarını içinde barındıran genel ve yerel basın organları da incelenerek Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta yaşanan gelişmelerin basına yansımalarına da yer verilmiştir. *Bayburt Postası, Gümüşeli, Merdiven, Yenyol, Halk, Varlık, Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Hürriyet, Türkiye gazeteleri ve Bayburt'un Sesi, Gazi Bayburt, Haber 69, Bayburt, Ülkü, Türk Yurdu, Tarih ve Medeniyet, Tarih Dergisi, Türkiye İktisad Mecmuası, Halk Bilgisi Mecmuası, Karınca Dergisi, İdare Dergisi, Akademik Araştırmalar Dergisi* gibi süreli yayınlar ve çeşitli üniversitelerimizin yayınladığı tez ve dergiler taranarak Bayburt ile ilgili haber, makale ve resimler çalışmamız bünyesinde değerlendirilmiştir. Bayburt konulu çalıştay ve sempozyumlarda sunulan bildiriler de çalışmamız kapsamında ele alınmıştır. Bayburt Valiliği'nin yayınladığı *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi* isimli eserin yanı sıra, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu, Tarihi ve Kültürü İle XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu, Geçmişten Günümüze Türk Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, Öncesi ve Sonrasıyla 100. Yılda Kop Savunması ve Bayburt Çalıştayı* gibi akademik ortamlarda sunulan bildirilerden yararlanılmış ve bu bildirilerde eksik bırakılan taraflar araştırmamızda tamamlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın sonundaki ekler bölümünde, yukarıda ismini zikrettiğimiz arşiv ve diğer kaynaklarda bulunan ve çalışmamızın geçerliliğini güçlendirecek derecede önemli gördüğümüz belge, resim ve istatistikler yer almıştır. Ekler bölümü ile birlikte sona erdirdiğimiz bu çalışmanın bilim dünyasına faydalı olmasını temenni ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAYBURT'UN FİZİKİ YAPISI VE TARİHSEL SÜREÇTE BAYBURT

1.1. Bayburt'un Fiziki Yapısı

Bayburt, Anadolu'nun kuzeydoğusunda Çoruh Nehri kenarında ve denizden 1550 metre yükseklikte kurulmuş bir yerleşim birimidir.¹ Doğu Karadeniz bölgesinin iç kesiminde yer alan ve Karadeniz ile Doğu Anadolu arasında bir geçiş bölgesi özelliği taşıyan şehir, 40⁰ 15 dakika kuzey enlemleri ile 40⁰ 16 dakika doğu boylamlarının kesiştiği noktanın yaklaşık 2 km kadar doğusunda bulunmaktadır.² Şehrin kuzeyinde Trabzon ve Rize, doğusunda Erzurum, güneyinde Erzincan, batısında Gümüşhane yer almaktadır. Bayburt şehir merkezi, Gümüşhane'ye 78 km, Trabzon'a 179 km, Erzurum'a 125 km ve Erzincan'a 155 km uzaklıkta bulunmaktadır.³ Bayburt'un yüzölçümü 3652 km²'dir.⁴

Bayburt ve çevresinde vadi tabanından itibaren yükselen alçak plato, yüksek plato ve dağlık alan temel yeryüzü şekillerini oluşturmuştur. Yükseltisi 1550 m olan vadi tabanından itibaren platolara kadar 20 m'lik, dağlık alanlara kadar ise ortalama 1450 m'lik bir röliyef (kabartma) farkı bulunmaktadır. Bayburt'un yeryüzü şekilleri, yükselti ve bakı durumuna bağlı olarak mikro klima özellikleri yönünden farklılık göstermektedir.⁵

Bayburt'un % 45'i dağlık alanlardan oluşmaktadır.⁶ Bayburt, yükseltisi fazla olmayan orta yükseltideki dağlarla çevrilidir. Temel olarak kuzey ve güneyden Kuzey Anadolu Dağları, doğu ve batıdan da yine aynı dağ silsilesinin uzantılarıyla

---

¹ Adnan Güngör Üçüncüoğlu ve Abdulcelil Kahveci, **Kadimden Cumhuriyete Gümüşhane-Bayburt Halkları ve Yer Adları**, Torul Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, 2005, s.213.

² **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları, 2000, s.1.

³ Mehmet Aydın, **Bayburt ve Çevresinin Coğrafi Yapısı**, Bayburt, 1988, s.3.

⁴ Hüseyin Eren, **Bayburt**, 1988, s.1.

⁵ Aydın, a.g.e., s.7.

⁶ **Erzurum, Erzincan, Bayburt**, Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erzurum: Bizim Matbaa, 2011, s.164.

çevrelenmiştir.⁷ Bunlar kuzeyde; Doğu Karadeniz dağlarını oluşturan ve Karadeniz'in nemli havasının iç kesimlere geçmesini önleyen Soğanlı (3370 m)⁸, Kemer (2850 m) ve Kırklar; güneyde ise Doğu Anadolu ile Karadeniz bölgesinin sınırını oluşturan Kop (2963 m), doğuda Mescit ve uzantıları, batıda ise Çimen Dağları ve uzantıları Bayburt ve çevresini kuşatmaktadır. Gümüşhane ile Bayburt arasındaki Vavuk Dağları ve Vavuk boynu ise Çoruh nehri ile Harşit Havzalarını birbirinden ayırmaktadır. Bu orta yükseklikteki dağlar arasında Çoruh nehri ve kollarının açtığı vadiler ve yine bunların oluşturduğu ovalar yer almaktadır.⁹ Şehirdeki önemli dağlar kuzeyde Soğanlı, Yamanlı ve Kemer; doğuda Kırklar ve Çoruh; batıda Köse; güneyde Otlukbeli, Sarıçiçek, Pulur, Divanyurdu ve Coşan ile Kop dağlarıdır. Şehirdeki Mormuş, Bayburt, Aydıntepe ve Düzekar ovaları yaklaşık 1400-1700 m yüksekliğe sahiptir. Bayburt'ta Cumavank, Otlukbeli, Yaylapınar, Üzengili ve Çımağıl gibi çok sayıda yayla bulunmaktadır.¹⁰

1.2. Tarihsel Süreçte Bayburt

1.2.1. Bayburt Adı

Bayburt'un bulunduğu mevkiye verilen ismin en erken halinin "Gymnias" olduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 400'lü yıllarda Pers Kralı Darius'un ölümü sonrası başlayan taht mücadelesinde Pers İmparatorluğu'nun Batı Anadolu Valisi olan Kiros, tahta geçen kardeşi II. Artakserksis'e karşı isyan etmiş ve birçoğu Yunanlı paralı askerlerden oluşan bir orduyla İran üzerine sefere çıkmıştır. M.Ö. 401 yılında başlayan bu seferde bulunmuş olan Xenophon¹¹, sefer sırasında gördüğü yerleri *Anabasis* isimli eserinde anlatırken "Gymnias" diye bahsettiği şehrin Bayburt olduğu, bu konu hakkında yazılan eserlerin ortak görüşü olarak ileri sürülmüştür.¹²

⁷ Mehmet Değirmencioğlu, "Bayburt ve Çevresinin Jeomorfolojik Birimleri", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.38.

⁸ **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt**, s.1.

⁹ Aydın, a.g.e., s.7.

¹⁰ **Erzurum, Erzincan, Bayburt**, s.164-165.

¹¹ Xenophon: M.Ö. 430-355 yılları arasında yaşamış Yunanlı tarihçi, yazar ve asker.

¹² "Gymnias adında büyük, zengin ve kalabalık bir şehre vardılar. Bu halkın reisi, Yunanlıları kendine düşman olan memleketlerden geçirmek üzere onlara bir kılavuz verdi." Xenophon, **Anabasis (Onbinlerin Ricatı)**, Çeviren Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1939, s.139; Bilge Umar, **Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi**, C. I, İzmir: Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları,1982, s.57; İlyas Karagöz, **Mitolojide Doğu Karadeniz**, Trabzon: Derya Kitabevi, 2007, s.114.

Bayburt adının ilk kimler tarafından ve hangi tarihlerde kullanılmaya başlandığı hakkında elimizde herhangi bir kayıt mevcut değildir. V. Yüzyıl Ermeni tarihçilerinden Khoren’li Moses’in eserinde Bayburt adının “Bayberd” olarak geçtiği söylenmektedir. Ortaçağ Ermeni kaynaklarında Payberd veya Baberd (բայբերդ)¹³; Bizans kaynaklarında “Payper”, “Baberd”, “Paypert”; XIII. Yüzyıl sonlarında bu bölgeden geçen Marco Polo’nun Seyahatnamesinde “Paipurth”, “Baiburt”¹⁴; Bayburt ismi XIII. Yüzyıl Arap müelliflerinden Yakutul Hamevi ile XV. Yüzyıl Memluklu müelliflerinden İbn Tagribirdi’nin eserlerinde “Babirt”¹⁵; Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud adına 1291’de basılan bir parada “Baypirt”; Akkoyunlu tarihinden bahseden çağdaş eserlerde ise “Papirt” şeklinde geçmektedir. XVII. Yüzyılda bölgeyi gezen ünlü Osmanlı Seyyahı Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Bayburt adının kullanılış şekli ve anlamını: “Türkçe’de ‘Bay’ zengin demek olub, ‘burd’ da mesken manasına geldiğinden Bayburt ‘zengin mesken’ demek olur”¹⁶ şeklinde açıklamıştır. Osmanlı dönemine ait kaynaklar ise bu ismi bugünkü söylenişine uygun olarak “Bayburd” şeklinde kaydetmişlerdir.¹⁷

1.2.2. Eski Çağlardan Türklerin Fethine Kadar Bayburt

Kuzeydoğu Anadolu’nun iskan tarihiyle yaşıt doğal yol hattı üzerinde yer alan ve stratejik bir konuma sahip bulunan Bayburt ve çevresi, M.Ö. IV. bin sonlarından itibaren coğrafi tanımla “Karaz”¹⁸; etnik tanımla “Hurri” Kültürü sahası içerisinde yer almıştır.¹⁹

¹³ Ermeni dilinde, “berd” (բերդ) “kale” anlamına gelmektedir.

¹⁴ Marco Polo Seyahatnamesinde Bayburt’tan zengin gümüş madenlerine sahip bir kale-şehir olarak bahsetmektedir. **Travels Of Marco Polo The Venetian**, Yayına Hazırlayan Ben Jonson, 1914, s.35.

¹⁵ “Bayburt’un Tarihi ve Coğrafya Yapısı”, **Bayburt Gazetesi**, 21 Şubat 1991, s.6.

¹⁶ “Al-i Osmanın ecdad-ı azamıyla beraber Mahan diyarından gelen Akkoyunlular bu şehirde tavattun etmişlerdir. Yaylağa çıkub gezinirken Gümüşhane ovalarında kenz-i azim demek olan madenleri bulup bay (zengin) olduklarıçün bu şehre Bayburt demişler, sonra tahrif edilerek ‘Bayburd’ denmiştir.” **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İkinci Cild, 1. Baskı, Dersaadet: İkdam Matbaası, 1314, s.344.

¹⁷ **387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 36, Ankara, 1997; **1304/1887 Bayburd Sancağı Salnamesi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1988; İsmet Miroğlu, “Bayburt”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Ankara, 1992, s.226; Mehmet İnbaşı, “Bayburd Sancağı (1642 Avarız Defterine Göre)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 2, Erzurum, 2007, s.89.

¹⁸ Karaz Kültürü: “Geç Kalkolitik Çağ (Bakır Çağı) ve Tunç Çağı boyunca Doğu Anadolu, Trans Kafkasya, Azerbaycan ve Kuzeybatı İran’ı içine alan bir yayılma gösteren kültürdür. Bu kültürün izlerine kuzeyde Çoruh Nehrinin yukarı havzasında yer alan Bayburt’ta da rastlanmaktadır. Karaz kültürünün etkileri bölgedeki doğal geçitler vasıtasıyla Bayburt ve çevresine ulaşmıştır.” Veli Ünsal, “Karaz Kültürü’nün Kuzey Sınırı”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 16, Erzurum 2006, s.127.

¹⁹ Ünsal, a.g.e., s.127.

Hititlerin başkenti Hattuşa'da (Boğazköy) ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletler, Bayburt ve çevresinin eski çağ tarihi hakkında doğrudan bilgi veren en eski kayıtlardır. Bu kayıtlara göre Hititler, "Maraşşanta/Maraşşantiya" (Kızılırmak) yayı içerisindeki çekirdek ülkelerine komşu olan Anadolu topraklarını, "Kur.Uru.Ugu-Ti" (Yukarı Memleket) ve "Kur.Uru.Şap Li-Ti" (Aşağı Memleket) terimleri ile tanımladıkları iki büyük bölüme ayırmışlardır. Bayburt, M.Ö. 14. Yüzyılın başından itibaren Yukarı Memlekete bitişik coğrafi alanı elinde bulunduran Hayaşa-Azzi Krallığı sınırları içerisinde yer almıştır. Takip eden yüzyıllarda ise, Asur Kralı I. Tiglathpileser (M.Ö. 1115-1077) döneminde "Dayaeni"; Urartu Kralları Menua (M.Ö. 810-785/780) ve I. Argiştı (M.Ö. 785/780-760)²⁰ dönemlerine ait yazıtlarda "Diauehi" şeklinde isimlendirilen beylik ya da küçük bir krallığın kuzey kesimini oluşturmuş ve yaklaşık M.Ö. 780'li yıllarda I. Argiştı'nın bu bölgeyi krallığının topraklarına katmasından, büyük bir ihtimalle Urartu'nun yıkılışına kadar (yaklaşık M.Ö. 585- IV Sarduri²¹) Bayburt, bu krallığın sınırları içerisinde yer almıştır.²²

Bayburt ve çevresine, M.Ö. 6. Yüzyıldan itibaren İran asıllı Medler daha sonra yine aynı kökene sahip Persler egemen olmuşlardır. Büyük İskender'in M.Ö. 333 yılında çıktığı Anadolu seferi sonucunda, bölgedeki Pers egemenliği sona ermiştir. Fakat İskender İmparatorluğu'nun bölgede varlığı çok uzun sürmemiştir. M.Ö. 301'de bu imparatorluğun parçalanması üzerine, Büyük İskender'in komutanlarından biri olan Selevkos; Asur, Med, Pers ve Doğu ile Orta Anadolu topraklarını ele geçirmek için harekete geçmiş²³ ve Bayburt'un da içinde bulunduğu Doğu Anadolu bölgesini egemenliği altına almıştır. Ancak bölgede etkin bir varlık gösteremeyen Selevkosları, Part Kralı Mithridates (M.Ö. 123-82), Doğu Anadolu, İran ve Irak'tan sürerek bölgeyi krallığına katmıştır. Bayburt ve çevresi, daha sonra Roma İmparatorluğu ve Part İmparatorluğu arasındaki egemenlik mücadelelerine sahne olmuştur. M.S. 198'de gerçekleşen Roma-Part savaşını kazanan Romalılar bölgeye egemen olmuşlardır. Part İmparatorluğu'nun yıkılması üzerine yerini alan Sasaniler, Roma İmparatorluğu'yla Doğu Anadolu bölgesi için savaşımını sürdürmüş

²⁰ Antonia Sagona, **The Heritage of Eastern Turkey: From Earliest Settlements To Islam**, Melbourne-Avustraliya, 2006, p.230.

²¹ Sagona, a.g.e., p.230.

²² Mahmut Pehlivan, "Başlangıçtan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Bayburt ve Yöresi", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988)**, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, s.327 ve 329.

²³ Mehmet Özmenli, **Eskiçağ'da Gümüşhane ve Bayburt**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996, s.59.

ve bu bölgenin büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Bayburt ise, Sasanilerin ele geçirdiği bölgenin dışında kalarak Roma İmparatorluğu'nun bir nevi sınır karakolu görevini üstlenmiştir.²⁴

Bayburt, 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması üzerine Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır. Bizans döneminde Bayburt, Khaldia “tema”sına (eyalet) bağlıydı ve bu eyaleti meydana getiren yedi piskoposluğun dördüncüsünü teşkil etmekteydi.²⁵ Bizans İmparatoru Iustinianos tarafından kalesinin esaslı şekilde tahkim ve tamir edildiği bilinen şehir²⁶, Anadolu'ya yapılan Arap akınları esnasında²⁷ 705 yılında Emevilerin eline geçmişse de, 715 yılında Bizanslılar tarafından tekrar geri alınmıştır.²⁸

1.2.3. Türklerin Hakimiyetinde Bayburt

1054 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Anadolu'ya seferler düzenleyerek fetihler yapmaya başlamıştır. Sultan ilk olarak Bargiri (Muradiye)'yi aldıktan sonra Van Gölü sahilindeki şehirleri kuşatmaya başlamıştır. Tuğrul Bey, bu seferi esnasında ordusunun bir kısmını Çoruh Nehri ve Karadeniz Dağlarına kadar uzanan sahalarda akınlarda bulunmak için göndermiştir. Bu giden kuvvet, Bayburt'u aldıktan sonra Trabzon üzerine akınlar yapmaya başlamışlardır.²⁹ Fakat Türk birlikleri burada, ücretli Frank askerleri tarafından yenilgiye uğratılmışlar ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.³⁰

Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Bizans İmparatoru Romanos Diyojen ile 1071 yılında Malazgirt Ovasında yaptığı savaş sonucu, Anadolu'nun kapıları Türklere ardına kadar açılmıştır. Alp Arslan, Anadolu'da alınan toprakları, savaş sırasında büyük

²⁴ Serdar Göktaş, “Eski Çağlardan Osmanlı Devleti'nin Fethine Kadar Bayburt”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 21 Mayıs 2016.

²⁵ Ernst Honigman, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı: Grekçe, Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'ten 1071'e kadar**, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s.51.

²⁶ Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları 1, İstanbul: Üçler Matbaası, 1975, s.11.

²⁷ Adem Apak, “Emeviler Döneminde Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 2, 2009, s.109.

²⁸ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, s.3217.

²⁹ Mükrimin Halil Yınanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, C. 1, Ankara: Türk Tarik Kurumu Yayınları, 2013, s.44; Haşim Albayrak, **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kitaplığı, Ağustos 2010, s.71.

³⁰ Honigman, a.g.e., s.179, İbrahim Tellioglu, **Osmanlı Hakimiyeti'ne kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Trabzon :Serander Yayınları, 2004, s.66.

yararlılıklar gösteren kumandanlarına, kendi himayesi altında olarak derebeylik şeklinde vermiştir.³¹ Sultanın komutanlarından biri olan Ebul Kasım önderliğinde bir kısım Türkler, 1072’de Bayburt’u fethetmişlerdir. Bayburt’un 1098 yılında Bizans İmparatorluğu’nun Trabzon Valisi Theodor Gabras tarafından ele geçirilmesi³² üzerine Danişmentli Hükümdarı Gümüştekin Ahmet, Gazioğlu İsmail’i Gabras üzerine göndermiştir. Çoruh Nehri kenarında iki taraf arasında yapılan savaşta Danişmentliler, Bizans kuvvetlerini yenince Bayburt da tekrar Türk egemenliği altına girmiştir.³³

1.2.3.1. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Bayburt

Malazgirt Savaşı’ndan sonra Karadeniz bölgesinde Türklerin fethettiği ilk şehir olan Bayburt³⁴, 1202 yılına kadar Erzurum ve çevresinde hüküm süren Saltuklu Beyliği’nin egemenliği altında kalmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah, 25 Mayıs 1202 tarihinde Erzurum'a girerek Saltuklu hükümdarı Nasreddin Mehmed’i hapsedip bütün topraklarına el koymuş ve kardeşi Muğiseddin Tuğrul Şah’ı Erzurum Melikliği’ne getirerek bu bölgenin idaresini kendisine vermiştir. Bayburt da bu tarihten itibaren Anadolu Selçuklularının egemenliği altına girmiştir. Tuğrulşah’ın 1225 yılında ölmesi üzerine yerine Erzurum Meliki olarak oğlu Rükneddin Cihanşah geçmiştir. Bayburt, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından 1230 tarihinde Erzurum ile birlikte, merkeze bağlanmıştır.³⁵

Moğol-İlhanlılar ile 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı’nda ağır bir yenilgiye uğrayan Anadolu Selçukluları, İlhanlıların vassalı haline gelmişlerdir. Böylece Anadolu’da yüzyıllık bir Moğol egemenlik devresi başlamış oldu. Anadolu Selçukluları ve İlhanlılar döneminde “Dar’üs-sugr” (Uc-Sınır Şehri), “Dar’ün-necat” (Kurtuluş Şehri), “Dar’ül-celal” (Ulular Şehri)³⁶ olarak adlandırılan Bayburt, İlhanlı hükümdarı Ebu’s-Said Bahadır

³¹ Abdurrahim Şerif Beygu, **Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936, s.36.

³² Joseph de Guignes, **Hunların Türklerin Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umumisi**, C:?, Çev.: Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Tanin Matbaası, 1923, s.47.

³³ “Bayburt’un Tarihi ve Coğrafya Yapısı”, **Bayburt Gazetesi**, 21 Şubat 1991, s.6.

³⁴ David Winfield, “A Note On The South-Eastern Borders Of The Empire Of Trebizond In The Thirteenth Century”, **Anatolian Studies**, XII, 1962, p.165.

³⁵ Miroğlu, a.g.e., s.12; Kemal Göde, “Eretnalılar Hakimiyetinde Bayburt”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988)**, Ankara, 1994, s.348.

³⁶ Tuncer Baykara, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası’na Giriş Anadolu’nun İdari Taksimatı I**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2000, s.51-52.

Han'ın ölümünden (1334) sonra, bir müddet Celayirlilerin eline geçmiş³⁷ fakat kısa bir süre sonra Sultan Alaeddin Eratna'nın Sivas merkez olmak üzere kurduğu Eretnalılar Devleti idaresine geçmiştir.³⁸

Eratna Devleti'nin Bayburt ve çevresindeki idari zayıflığından yararlanan Eratna'nın Erzincan Emiri Emirzade Pir Hüseyin, 1362 yılından itibaren bölgede başına buyruk hareket etmeye başlamıştır. 1379-80 yıllarında Pir Hüseyin'in yerine geçen Mutahharten, Erzincan'da bağımsızlığını ilan edince³⁹ Bayburt ve çevresi de yaklaşık 22 yıl Erzincan Emirliği'ne bağlı olarak kalmıştır. Emir Mutahharten'in ölümünden bir süre sonra 1402'de bölge Akkoyunluların egemenliği altına girmiştir.⁴⁰ Fakat bu tarihten itibaren bölgede Akkoyunlular ve Karakoyunlular arasında zorlu bir egemenlik mücadelesi başlamıştır.⁴¹

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, 1410 yılında Erzincan Emirliği'ne son vererek bölgeye hakim olmuştur. 1468 yılında ise Karakoyunlular'ın Akkoyunlu egemenliği altına girmesi üzerine Bayburt ve çevresi de 1501 yılına kadar sürecek bu egemenliğin etki alanına girmiştir.⁴² Şehir, 1473 yılında Osmanlı-Akkoyunlu arasında yapılan Otlukbeli Savaşı'nda Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'in Veziriazamı Mehmed Paşa tarafından ele geçirilmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiş ve şehir tekrar Akkoyunlular tarafından geri alınmıştır. 1501 yılında Safevi Devleti egemenliği altında giren Bayburt'a Trabzon Valisi bulunduğu sırada Yavuz Sultan Selim 1508'de bir sefer düzenlediyse de şehir, 1514'e kadar Safevilerin yönetiminde kalmıştır.⁴³

1.2.3.2. Osmanlı Devleti Döneminde Bayburt

Yavuz Sultan Selim, 24 Nisan 1512'de tahta çıktıktan sonra Safevi Devleti'ne karşı girişeceği sefer için hazırlıklara başlamıştır. 19 Mart 1514 tarihinde Doğu seferine çıkan Yavuz, kendisi Çaldıran üzerine yürürken, Yanya Sancak Beyi Mustafa Bey ile Trabzon

³⁷ Besim Darkot ve Osman Turan, "Bayburt", **İslam Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949, s.366.

³⁸ Kemal Göde, **Eratnalılar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s.68-69.

³⁹ Göde, a.g.e., s.120-122.

⁴⁰ Albayrak, a.g.e., s.151.

⁴¹ "Bayburt'un Tarihi ve Coğrafya Yapısı", **Bayburt Gazetesi**, 21 Şubat 1991, s.6.

⁴² **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, s.33-34.

⁴³ **Yurt Ansiklopedisi**, s.3218.

Sancak Beyi Mehmed Bey idaresindeki Osmanlı kuvvetlerini, Şah İsmail'in emirlerinden Kara Maksud-i Sultani'nin savunduğu Bayburt'u fethetmek için görevlendirmiştir.⁴⁴ Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Zaferi dönüşü Erzurum civarındaki Titkir bölgesine geldiği sırada, Bayburt'un fetih haberini almıştır.⁴⁵ Bayburt, Trabzon-Erzurum arasında stratejik bir mevkiye sahip olup, onun doğusu Hristiyan Gürcü Beyleri ile Safevi kalıntılarının hakim olduğu bir sınır bölgesi olması sebebiyle eyalet statüsüne haiz müstakil bir sancak (liva) olarak kabul edilmiştir. 23 Ekim 1514'de Şarki-Karahisar, Trabzon ve Canik Sancakları da eklenerek oluşturulan “Erzincan-Bayburt Beylerbeyliği”⁴⁶ uç-serhad beylerbeyliği statüsüyle, bu bölgeyi fetheden Emir-i Ahur Bıyıklı Mehmet Paşa'ya verilmiştir.⁴⁷

Bıyıklı Mehmet Paşa'nın Erzincan-Bayburt Beylerbeyi olarak, Diyarbekir bölgesinin fethiyle görevlendirilmesi üzerine, 25 Eylül 1515 tarihinde Bolu Sancakbeyi Kızıl Ahmedoğlu Mirza Mehmet Bey, geçici olarak Beylerbeyiliğin korumasına getirilmiştir. Bıyıklı Mehmet Paşa'nın, 4 Kasım 1515'te Diyarbekir Beylerbeyiliğine atanmasının ardından, Mirza Mehmet Bey 650.000 akçalık haslar ile Erzincan-Bayburt Beylerbeyi olmuştur. Mirza Mehmet Bey, 1517 yılında Gürcü Beylerinden IV. Kvarkvare ile yaptığı savaşta İspir Beyi ile birlikte ölmesi üzerine, Kemah Sancakbeyi Karaçinoğlu Ahmed Bey, Erzincan-Bayburt Beylerbeyiliğine bir süre vekalet etmiştir.⁴⁸

⁴⁴ Hoca Saadeddin, **Tacü't-Tevarih**, C. IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.226.

⁴⁵ Ahmet Rasim, **Osmanlı Tarihi**, İstanbul: Şems Matbaası, 1326-1327, s.191, Selahattin Tansel, **Yavuz Sultan Selim**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.70-71.

⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde idarede Sancak temeline dayanan bölümlenme, eyalet birimine rağmen 19. Yüzyıl'a kadar devam etmiş, ancak Tanzimat'tan sonra taşradaki örgütlenme vilayet (eyalet) esasına göre düzenlenmiştir. Başlangıçta askeri örgütlenmeye bağlı olarak ülke, “sancak” ya da “liva” adı verilen bölümlere ayrılırken, devlet genişledikçe taşra yönetiminde değişiklikler yapılmıştır. 1361'den sonra, özellikle Rumeli'deki fetihlerin artması, sancaklar üzerinde bir kontrolü gerekli kılmış; I. Murat, lalası Sahin Paşa'yı ilk olarak Rumeli Beylerbeyi tayin etmiştir. Böylece klasik Osmanlı yönetiminde eyalet bir üst örgütlenmeden çok, kontrolcü ve koordinatör fonksiyonlu bir birim olarak doğmuş ve idaresi beylerbeyine verilmiştir. Daha sonra, 1393'te, I. Bayezid, Anadolu Beylerbeyliği'ni oluşturmuştur. XV. ve XVI. yüzyıllarda sancağın idari teşkilat ve kamu hizmetleri bakımından temel birim olma özelliği devam etse de (örneğin eyalet kadısı yoktur) yeni fethedilip kurulan sancaklar birleştirilerek eyaletler oluşturulmuş ve başlarına beylerbeyi tayin edilmiştir. Böylece 1520'de sayıları 6 olan eyaletler, Kanuni'nin ölümünde (1566'da) 16'ya, 1610'da ise 32'ye ulaşmıştır. İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, 3. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, s.251-252.

⁴⁷ Ahmet Vefik Paşa, **Fezleke-i Tarihi Osmani**, Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1286, s.80; Ali Emiri Efendi, **Osmanlı Vilayat-ı Şarkıyesi (Osmanlı Doğu Vilayetleri)**, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık, 2015, s.89-90.

⁴⁸ Miroğlu, **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)**, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2014, s.24-26.

Yaklaşık dört sene süren Erzincan-Bayburd Beylerbeyliği, zaman içerisindeki idari değişiklik sonucunda ilga edilerek, Bayburt Sancağı, 1517 yılında Diyarbekir Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. 1516-1518'de Bayburt Sancağı Bayburt, Kelkit-Sadak, Kovans, Tercân-ı Ulyâ, Tercân-ı Süflâ nahiyelerinden meydana geliyordu.⁴⁹

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun bir kısmına idari yapılanmada "Karaman-Rum Beylerbeyliği" adı verilmiştir. 30 Mayıs 1520 tarihinde adı geçen beylerbeyliğe sancak statüsüyle bağlanan Bayburt; Bayburd kazası, Kelkid kazası, Kogans kazası, Yağmurdere kazası, İspir kazasına bağlı Kabahor, Çermelü-yi İspir ve Ovacık-ı İspir nahiyeleri, Tercan kazasına bağlı Tercan-ı Ulya ve Tercan-ı Süflâ nahiyeleri ve Sogayn kazasına bağlı Erzurum, Mürs-kulu, Erzurum-abad, Keçik, Tekman, Çermelü ve Ovacık nahiyelerini kapsamıştır.⁵⁰

Kanuni'nin İrakeyn Seferi sırasında Kemah ve Bayburd Sancakları 14 Ekim 1534'te birleştirilerek Dulkadiroğulları'ndan Alaüddevle Bozkurt Bey'in torunu ve Şahruh'un oğlu Mehmed Han'a verilmiştir.⁵¹ İrakeyn seferi dönüşünde 26 Eylül-3 Ekim 1535 tarihleri arasında, yeni oluşturulan Erzurum Beylerbeyliği Mehmet Han'a verilince Bayburt, "Paşa Sancağı"⁵² olmuştur. 1535'ten sonra Erzurum ve İspir'in ayrı birer sancak olmaları sonucu Bayburt, Kelkit, Kovans ve Tercan nahiyelerinden oluşan küçük bir sancak haline gelmiştir. Bayburt, 1551 yılına kadar Erzurum Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak kalmıştır. Bu tarihten sonra Erzurum'un bir kazası olmuştur.⁵³

Sultan III. Murat (1574-1595) devrine ait bir Avarız-İcmal defteri⁵⁴ ile 1591 tarihli Bayburt Avarız-Mufassalı defterinden anlaşıldığına göre Bayburt'un kazalık statüsü bu

⁴⁹ Gökteş, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bayburt'un İdari Yapısı", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 17 Eylül 2016.

⁵⁰ **387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri II (937/1530)**, s. XIV.

⁵¹ İnbaşı, "a.g.m.", s.91.

⁵² Paşa Sancağı, Eyaletin kalbi konumundaki sancaktır. Eyaletin en üst yöneticisi olan Beylerbeyinin yani Paşa'nın oturduğu ve eyaleti yönettiği merkez sancaktır. Ortaylı, a.g.e., s.253; Erzurum Beylerbeyliği'nin Paşa Sancağı oluşturulduğu sırada; Bayburt, Tercan, Erzincan, Kelkit ve Kemah kazalarından ibarettir. Daha sonra Erzurum kazasının da eklenmesiyle birlikte Paşa Sancağı, 6 kazaya sahip olmuştur. Dündar Aydın, **Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı (1535-1566)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s.226.

⁵³ Gökteş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 15 Haziran 2016; Dündar Aydın, a.g.e., s.204; **Yurt Ansiklopedisi**, s.3218.

⁵⁴ Avarız-Hane Defterleri: Avarız, Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar, olağanüstü hallerde ve özellikle savaş masraflarını karşılamak üzere hükümdarın emriyle halkın doğrudan doğruya devlete vermeye mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki vergilere verilen isimdir.

yıllarda da devam etmektedir.⁵⁵ 1631 tarihli Tevcihat Defterine⁵⁶ göre; Erzurum Eyaleti'nin 13 sancağı olup, bunlar arasında Bayburt da sancak olarak gösterilmiştir. 1632–1641 tarihli Tevcihat Defterinde Bayburt, “Livâ-i Bayburd mir-mirân hassı” şeklinde, yine sancak olarak gösterilmiştir. 1636 tarihli olup Bayburt, Erzincan ve Tercan'ı ihtiva eden Avarız-İcmal defterinde Bayburt, bu defa kaza olarak kaydedilmiştir.⁵⁷ 1636 ve 1642 tarihli Avarız ile 1650 tarihli Mevkufat Defterlerinde⁵⁸ de kaza olarak kaydedilmiştir. Bunun sebebi de avarızın kaza esası üzerine düzenlenmesinden ileri gelmektedir. Bunun içindir ki Bayburd, Tevcihat Defterlerinde sancak, Avarız Defterlerinde ise kaza olarak gösterilmiştir. 1682–1702 yıllarına ait Tevcihat kayıtlarında Bayburd yine sancak olarak kaydedilmiştir.⁵⁹ 1729 yılında ise Erzurum Eyaleti'nin sancaklarından biri olan Bayburt, yine bu yüzyıla ait Anadolu Kazaskerlik defterlerinde ise Erzurum'a bağlı bir kaza olarak gösterilmiştir.⁶⁰

1.2.3.2.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşından Birinci Dünya Savaşı'na Bayburt

Sultan II. Mahmut döneminde, Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı açtıkları 1828-1829 savaşında Erzurum, 8 Temmuz 1829 tarihinde Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Rus Ordusu Komutanı General Paskeviç Erzurum'u hareket üssü yaparak Bayburt yolu üzerinden Trabzon'a ulaşmak amacıyla ordusunu Bayburt'a doğru yönlendirmiştir. Bu sırada Doğu Seraskerliği'ne Erzurum işgali sırasında maiyetiyle birlikte esir düşen Salih

---

Avarız vergisi olağanüstü durumlarda alınan vergiler olmasına rağmen, ard arda yapılan savaşlar bu vergiyi normal vergiler sınıfına sokmuştur. Avarız- Hane Defterleri “Mufassal (ayrıntılı)” ve “İcmal (özet)” olmak üzere iki çeşittir. Mufassal avarız-hane defterlerinde imparatorluk topraklarında hem kırsal alanda hem de şehirlerde yaşayan bütün reaya ve askeri sınıfa mensup olanların tamamı hane ve mücerred esasına ve ekonomik güçlerine göre derecelendirilerek defterlere kaydedilirdi. İcmal avarız-hane defterlerine Kadıların nezaretinde yapılan mufassal tahririn sonuçları ve vergi oranları belirlenerek kaydedilirdi. İcmal Defterlerinde, mahalle ve köy isimleri tek tek belirtilip toplam avarız haneleri karşılarında verilirdi. Fakat, imparatorluk geneline mahsus olan icmal defterlerde, eyaletlerin kasaba ve köylerine hiç değinilmeden, sadece kazaların avarız-hanesi toplamına yer verildiği görülmektedir.

İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999, s.58.

⁵⁵ Tevcihat Defterleri: Rütbe Defterleri.

⁵⁶ Metin Kunt, **Sancaktan Eyalete 1550–1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul, 1978, s.193; İnbaşı, “a.g.m.”, s.91.

⁵⁷ Mevkufat Defterleri: Osmanlı Devleti'nde, Nüzül, Sürsat, Bedel-i Kürekçi gibi vergilerin toplanması ve bunlarla ilgili hususlar mevkufat ahkâmı veya mevkufat defterleri denilen defterlere kaydedilirdi. **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 1, s.551.

⁵⁸ İnbaşı, “a.g.m.”, s.93.

⁵⁹ Yunus Özger, **XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.118.

Paşa'nın⁶¹ yerine o bölgeyi iyi tanıyan Trabzon Valisi Osman Paşa atanmıştır. Osman Paşa, 6000 kadar askerle Trabzon'dan Gümüşhane yönüne doğru harekete geçmiştir.⁶²

General Paskeviç, Temmuz ayı ortalarında Tuğgeneral Burdzof'u iki piyade taburu, altı top, bir Kazak müfrezesi ve Rus Müslümanlarından oluşturulmuş milis süvarileriyle Bayburt'u ele geçirmek üzere görevlendirmiştir. Rus kuvvetleri Bayburt'a yaklaşırken halkın bir kısmı şehri terk etmiştir.⁶³ Burdzof kuvvetleri, hiçbir direnişle karşılaşmadan 13 Temmuz 1829 günü Bayburt'u işgal etmişlerdir. Burdzof, ilk iş olarak Bayburt Kalesini kendi amaçları doğrultusunda yeniden savunma düzenleri olarak bir üs haline getirmiştir. Bayburt, böylece tarihinde ilk defa Rus işgaline uğramış oldu.⁶⁴

Bayburt'un işgalinden sonra batı yönünde ilerleyişini sürdüren Rus Birlikleri, Hart (Aydıntepe) Ovası'na geldiklerinde Osmanlı birlikleriyle birlikte bölge halkının direnişiyle karşılaşmıştır.⁶⁵ Hart Ovasında 30 Temmuz 1829 günü iki taraf arasında yapılan meydan muharebesinde önce Türk milis kuvvetleri Hart köyü yakınına kadar çekilmişlerdir. Ancak devam eden şiddetli muharebeler sonucunda yenilgiye uğrayan Rus askeri birlikleri, Bayburt'a ve bir süre sonra da şehrin güneyine çekilmek zorunda kalmışlardır.⁶⁶

Bu hezimet öğrenen General Paskeviç, Tuğgeneral Morayef emrinde bir kuvveti 1 Ağustos'ta Bayburt'a sevk etmiştir. Bu sırada Osman Paşa'da yanındaki kuvvetlerle Balahor (Akşar) yakınına gelerek Vavuk Boğazını tutmuştur. Karadeniz bölgesinde toplanan milis kuvvetleri de Hart Ovası'na yerleştirilmiştir. Paskeviç, Türk kuvvetlerinin birleşmesine fırsat vermeden saldırıya geçmiştir. 8 Ağustos'ta Hart çevresinde başlayan muharebede, Türk kuvvetleri yenilmişlerdir. Osman Paşa, Kelkit Vadisinden Şebinkarahisar'a çekilince, Ruslar Gümüşhane'yi işgal etmişlerdir.⁶⁷

⁶¹ Uğur Akbulut, "İlk İşgal: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt", **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s.7.

⁶² **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)**, C. 3, 5. Kısım Eki, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1978, s.187.

⁶³ Akbulut, a.g.m., s.9.

⁶⁴ **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, s.60.

⁶⁵ **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, s.61.

⁶⁶ Milli övünç tarihimizde mümtaz yeri olan bu zaferi, Bayburtlu Zihni, "Hart Destanı" adlı şiiriyle destanlaştırmıştır. **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, 1948, s.18.

⁶⁷ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)**, s.189-190.

Doğu Anadolu'daki Türk muntazam ordusu esas itibarıyla Ruslar tarafından bertaraf edilmiş olmakla birlikte Rus ordusunun kayıpları ve kış mevsimin yaklaşmasından dolayı Paskeviç, kuvvetlerinin çoğuyla Erzurum'a dönmüştür. Rusların kış garnizonlarına dönmeye başlamaları üzerine doğudaki Türk kuvvetleri çeşitli yerlerde harekete geçmişlerdir. Osman Paşa, Eylül ayı sonlarında Doğu Anadolu'yu Ruslardan geri almak üzere Karadeniz halkından topladığı milis kuvvetlerle Bayburt'a yerleşmiştir.⁶⁸

Bayburt'taki Türk kuvvetleri şehrin güneyinde ve Çoruh Nehri'nin iki tarafındaki tepelerde mevzilenmişlerdir. Türk kuvvetlerinin Erzurum yönünde ilerlemesi, işgal altında bulunan topraklardaki Türk halkının da ayaklanmasına sebep olacağı endişesiyle, Paskeviç Bayburt üzerine ilerleyerek buradaki Türk kuvvetlerini ortadan kaldırmak kararını vermiştir. Erzurum'un korunması ve ordu gerisinin güvenliği için birkaç tabur piyade ile milis alayları Erzurum'da bırakıldıktan sonra geri kalan kuvvetlerle iki koldan Bayburt'a doğru harekete geçilmiştir.⁶⁹

Rus kuvvetlerinin Bayburt'a yaklaşmakta olduğunu haber alan Türk komutanları, Balahor'daki Türk kuvvetlerinin Bayburt'ta bulunanlarla birleşmesi için verdikleri kararı uygulamakta geç kalınca, elde bulunan kuvvetlerle Çoruh Nehri'nin batı kısmında savunma yapmaya karar vermişlerdir. Paskeviç, Türk kuvvetlerinin birleşmesine imkan vermeden 9 Ekim saat 05.30'da saldırıya geçmiştir. Bu Rus saldırısı karşısında zayıf durumda bulunan Türk kuvvetleri birkaç yüz metre geriye çekilmişlerdir. Çekilmeyi önlemek ve batı kanadında beliren Rus süvari saldırısını karşılamak üzere Bayburt'ta bulunan 400-500 kişiden ibaret olan süvari kuvveti Aruzga (Gökpınar) yönünde saldırı yapmak için görevlendirilmiştir. İki taraf süvarileri karşılaştınca, Türk süvarileri bir süre sonra Bayburt'a geri çekilmeye başlamıştır. Rus süvarileri, batı kanadı açıkta kalan Türk mevziindeki birliklerin gerisine sarkmağa başlamışlardır. Cepheden de Rus saldırısı devam ettiğinden bu iki taraflı saldırı karşısında Türk kuvvetlerinin bir kısmı evlere sığınırken bir kısmı da İspir'e doğru çekilmeye başlamışlardır.⁷⁰

⁶⁸ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829), s.190-191.

⁶⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829), s.191.

⁷⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829), s.191-192.

Rus Birlikleri şehre girerek evlere sığınanların imhasına girişmiştir. Bayburt şehri Ruslar tarafından ateşe verilince yanan evlerin içinde silahlı silahsız birçok Türk yanarak ölmüşlerdir. Bu arada Graf Paskewich, yedekte tuttuğu Erivan Alayının altı süvari bölüğünü ileri sürmüştür. Erivan alayı burayı temizledikten sonra Ulan süvarileri ile birlikte İspir yönünde kaçan Türk askerlerini kovalamak için o tarafa yönelmişlerdir. Bu arada daha önce bu yola düşmüş olan kalabalığı, Muravyov alayları şehrin doğusundaki dağların eteklerinde bulunan Duduzar (Erenli) köyünde yakalamışlardır. Bu bölgedeki Türklere karşı Herson süvari alayı iki defa saldırıya geçtiyse de geri püskürtülmüştür. Bu alayın yerini alan Gürcü alayı yaptığı üçüncü bir saldırıyla Türk askerinin bir kısmı yok edilmiş, bir kısmı da esir alınmıştır. Böylece Bayburt Savaşı, Türk kuvvetlerinin yenilgisiyle son bulmuştur.⁷¹

Bayburt bölgesinde 9 Ekim 1829 tarihinde başlayıp 19 Ekim 1829'da Türk kuvvetlerinin yenilgisiyle son bulan bu savaştan sonra Rus kuvvetleri Bayburt'a, Serasker Osman Paşa ise karargahıyla birlikte Balahor'a yerleşmiştir.⁷²

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 14 Eylül 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşması gereğince Bayburt ve çevresi tekrar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. 1828-1829 savaşında Rus istilasına uğrayan Bayburt, kalesi ile birlikte geniş ölçüde tahribata uğramıştır. Bayburt şehri dört taraftan ateşe verilmiş ve halk büyük bir zarara uğramıştır. Halktan kurtulabilenler çeşitli köy ve mesken yerlere dağılmışlardır. Rus İşgali sırasında Bayburt nüfusunun yaklaşık yarısı Sivas ve Malatya civarına göç etmişlerdir.⁷³

XIX. Yüzyılda Bayburt ve çevresinde yaşanan önemli olaylardan biri de Bayburt Sancağı'nın kurulması olmuştur. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan⁷⁴ sonra 13 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması gereğince Kars, Ardahan ve Oltu'nun Ruslara

⁷¹ Sadri Karakoyunlu, **İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi**, Ankara, 1990, s.238-239; **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, s.66-67.

⁷² **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)**, s.193.

⁷³ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)**, s.189; Mahmut Kemal Yanbeğ, "Tarihte Bayburt'un Geçirdiği İdari Değişiklikler", **Bayburt Dergisi**, S. 1, Ülkü Matbaası, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, Şubat 1950 s.10-11.

⁷⁴ Doğu Orduları Komutanı Ahmed Muhtar Paşa, Erzurum'un Rus Ordusunun eline geçmesi üzerine, ordusunun kalan kısmını korumak için zor bir karar alarak, geride zayıf bir garnizon bırakıp, Rus çemberini yararak en iyi birlikleriyle Bayburt'a çekilmiştir. Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, **Osmanlı Askeri Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2014, s.396.

bırakılması⁷⁵ üzerine merkezi Oltu olan Çıldır Sancağının sancak idarecileri ve memurları geçici olarak Bayburt'a gönderilmiştir.⁷⁶ Kanunen bulunan fakat fiilen ortada bulunmayan Çıldır Sancağı'nın Mutasarrıfı Süleyman Paşa da Bayburt'a yerleşmiştir. Erzurum Valisi ve IV. Ordu kumandanı Karslı Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı Paşa, savaştan sonra ortaya çıkan bu yeni durumu Babıali'ye bildirerek, Çıldır Sancağının yerine Bayburt Sancağının oluşturulmasını ve Çıldır Sancağı eski idarecilerinin Bayburt Sancağına atanmalarını arz etmiştir.⁷⁷ İsmail Hakkı Paşa'nın bu isteği üzerine, Sultan II. Abdülhamid'in 2 Aralık 1878 tarihli oluruyla, 1878 yılının Mart ayından itibaren Kelkit, Şiran ve İspir kazalarının Bayburt'a bağlanmasına ve Bayburt Sancağı'nın kurulmasına karar verilmiştir.⁷⁸ Bayburt Sancağı, Bayburt Merkez, Kelkit, Şiran, İspir olmak üzere dört kaza ve 40 Nahiyeden oluşturulmuştur.⁷⁹

Yaklaşık on yıl süren bu sancaklık döneminde sırasıyla Süleyman Paşa, Yusuf Paşa⁸⁰ ve Mehmet Ali Paşa Bayburt Sancakbeyi olmuşlardır.⁸¹ Mart 1888 tarihinden itibaren Bayburt Sancağının 4 kazasından Kelkit ve Şiran kazaları Trabzon Vilayeti'nin Gümüşhane Sancağı'na ve Bayburd ve İspir Kazaları da Erzurum Vilayeti'nin Erzincan Sancağı'na bağlanmıştır. 1889 yılında ise Bayburd ve İspir kazalarının Erzincan Sancağı'ndan alınarak Erzurum Sancağı'na bağlanması uygun görülmüştür.⁸² Bayburt, 1889 yılından 1926 yılına kadar Erzurum'a bağlı bir kaza durumuna gelmiştir.⁸³

Bayburt ve çevresini önemli ölçüde etkileyen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuçlarından biri de Ermeni Meselesi'nin ortaya çıkması olmuştur. Bu savaş sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nda nüfus miktarları dikkate alınmaksızın Bulgar Prensiğinin ve Şarki Rumeli'nin oluşturulması, Osmanlı Devleti'nin doğu vilayetlerinde

⁷⁵ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekatı**, C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985, s.203.

⁷⁶ Göktaş, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra Bayburt Sancağı'nın Kurulması ve Kaldırılması", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 18 Ekim 2016.

⁷⁷ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Şura-yı Devlet, Dosya Numarası: 1505, Gömlek Numarası: 20, 25 Eylül 1878.

⁷⁸ İskender Yılmaz, "19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İspir Kazasının İdari Yapısı ve Nüfusu", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 53, Aralık, 2014, s.52.

⁷⁹ **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1303-1304)**, 10. Defa, Erzurum: Matbaa-i Vilayet, s.277.

⁸⁰ **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1299)**, 9. Defa, s.131.

⁸¹ **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1303-1304)**, s.277-279; **Envar-ı Şarkıyye Gazetesi**, 22. Sene, No: 906, Erzurum, 3 Ağustos 1888, s.1; Cemal Yetişen, "Büyük Mutluluğumuz İlliğimizin Geçmişi", **Bayburt Dergisi**, S. 8, Bayajans Yayınları, Ağustos 1989, s.19.

⁸² **Envar-ı Şarkıyye Gazetesi**, 22. Sene, No: 906, Erzurum, 3 Ağustos 1888, s.1-2.

⁸³ Göktaş, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra Bayburt Sancağı'nın Kurulması ve Kaldırılması".

azınlık oluşturan Ermenilerde ümit uyandırmıştır. Ermeniler, Doğu Anadolu vilayetlerinde kendilerine bir muhtariyet verilmesini beklemişlerdir. Ermeni Papazları Varjabetyan, Mıgırdıç Hrimyan, Noren Narbey, İstapan Papazyan ve Mosdiçyan'dan kurulmuş bir heyet Rus Çarı Nikola'ya "Doğu İllerinde Rus kontrolü altında bir Ermeni Devleti kurulması"ni talep eden bir muhtıra vermişlerdir.⁸⁴

Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanması sonrasında Ermeniler aynı amaçla Avrupa Devletlerinin yardımlarını sağlamak üzere Berlin Konferansı'ndaki yetkili temsilcilerine başvurmuşlardır. Ermeniler, Berlin Antlaşması'na sadece Doğu vilayetlerinde ıslahat yapılmasını sağlayabilecek bir madde koydurabilmişlerdir. Antlaşmanın 61. maddesine göre: "Osmanlı ülkesindeki Ermeniler yararına reform yapılması ve özellikle Ermenilerin Kürt ve Çerkezlerin saldırılarından korunması, Osmanlı hükümetinin bu yolda aldığı tedbirleri belirli zamanlarda imza sahibi devletlere duyurması ve bu devletlerin de bu tedbirlerin yerine getirilip getirilmediğini takip etmesi"⁸⁵ öngörülmüştür. Bu madde Türkiye'deki Ermeni hareketlerinin başlangıcı olmuştur.⁸⁶ Ayrıca bu madde ile Ermeni sorunu sadece Rusya'nın ilgilendiği bir konu olmaktan çıkarılarak, diğer devletlerin de söz hakkı olduğu, uluslararası bir sorun haline getirilmiştir.⁸⁷

Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması'nda her ne kadar ıslahat vaadinde bulunmuşsa da 1880 yılından 1890 yılına kadar bu ıslahat, ne Osmanlı Hükümeti tarafından yerine getirilmiş ne de Ermeniler tarafından talep edilmiştir. Ermeniler, Avrupa'ya karşı ilan edilmesine rağmen hiçbir zaman uygulanmayan bu ıslahattan bir fayda geleceğini düşünmemişlerdir. Bunun üzerine Ermeniler, istediklerini elde edebilmek için örgütlenme çalışmalarına hız vermişlerdir.⁸⁸ Ermeni komiteleri, özerklik ve bağımsız büyük Ermenistan problemlerini ortaya atarak, özellikle, İngiltere'nin destek ve kışkırtmalarıyla

---

⁸⁴ Cemal Anadol ve Nazile Abbaslı, **100 Soruda Ermeni Meselesi**, İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları, 2002, s.69.

⁸⁵ Osman Nuri, **Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı: Hayat-ı Hususiye ve Siyasiyesi**, C. 3, İstanbul: Kütübhaneye-i İslam ve Askeri, 1911, s.819.

⁸⁶ Talat Paşa, **Ermeni Vahşeti ve Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra)**, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Nurer Uğurlu, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2006, s.131.

⁸⁷ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2010**, İstanbul: Der Yayınları, 2010, s.417-418.

⁸⁸ Uçarol, a.g.e., s.418.

Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde isyan hareketlerine hazırlanmışlardır.⁸⁹ Bunun sonucu olarak, 1890'da Erzurum'da ilk siyasi amaçlı isyan patlak vermiştir. Bu ilk isyandan sonra İstanbul Kumkapı, Merzifon, Kayseri, Yozgat ve Sason'da da isyan hareketleri görülmüştür.⁹⁰

Bayburt'ta 1895 yılında yaşanan Ermeni olayları da Osmanlı topraklarında çıkarılan isyanların devamı niteliğinde olmuştur. Diğer isyan bölgelerinde olduğu gibi Bayburt Kazası ve köylerindeki Ermenilerin de fikirleri komitelerin, talimat, tavsiye ve emirleriyle, ihtilal ve isyan düşünceleriyle doldurulmuş olduğundan hükümet emirlerine gösterdikleri itaati terk etmişlerdir. Kasabadaki Ermeniler, ayaklanmanın idaresi için kendilerine albay, binbaşı, yüzbaşı, köylerdeki Ermeni gençlerine de çavuş, onbaşı ve erlik rütbelerini vermişlerdir.⁹¹ Ermeniler yapacakları ayaklanmalardan sonra “yabancı devlet ordularının Ermenilerin isyan ettikleri bölgeleri işgal edeceklerini” kulaktan kulağa fısıldamışlar, çok zaman bunu gururlanarak açıktan açığa söylemekten çekinmemişlerdir. Ermenilerin, Müslümanlara oranla az olduklarını⁹² söyleyenlere de “azdan az, çoktan çok ölecek; fakat netice Ermenilerin maksat ve arzularına göre olacaktır. Hükümet dairelerinde Ermenilerin vazife yaptıkları görülecektir” gibi sözlerle karşılık vermişlerdir. Bayburt Kazası ve köylerinde gerginlik yaratan buna benzer söz ve davranışlar, Ermeniler tarafından sık sık tekrarlanmıştır.⁹³

Ermeniler, bir taraftan böylesine propagandalarla Müslüman halkın sınırlarını bozup onları heyecanlandırırken diğer yandan fiili harekete geçmişlerdir. Bayburt'un Hadırak (Balkaynak) köyü civarında bulunan bir köprünün altına Karadenizli kıyafetiyle saklanan Ermeni çetecileri postayı kurşunlamışlardır. Bu olayın duyulması Müslüman halkı bir kat daha endişelendirmiş, can, ırz, namus ve mal kaygısına düşürmüştür. Kasabadaki Ermeni halk da bu olaydan sonra dükkanlarını kapayıp kiliselere ve evlerine

---

⁸⁹ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekati**, s.202.

⁹⁰ Uçarol, a.g.e., s.419.

⁹¹ Hüseyin Nazım Paşa, **Ermeni Olayları Tarihi I**, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1993, s.159; Mehmet Hocaoğlu, **Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, İstanbul: Anda Dağıtım, 1976, s.283.

⁹² Olaylar sırasında Bayburt kazasında 42226'sı Müslüman, 10319'u Ermeni ve 5163 Rum olmak üzere toplam 53108 nüfus yaşamaktadır. Ayrıca kazanın 37'si sadece Müslüman, 29'u karışık ve 7'si sadece Ermeni olmak üzere 173 köyü bulunmaktadır. Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e., s.160.

⁹³ Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e., s.159.

çekilmişlerdir. Bu durum Müslüman halkta panik havası yaratmış ve halkı savunma tedbirleri almaya zorlamıştır. Ermenilerin bu gibi hareketleri terk ederek eski sadık ve itaatli teba gibi davranmalarının daha yerinde ve çıkarlarına uygun olacağına dair hükümet tarafından yapılan öğütlerin hiçbir faydası olmamıştır.⁹⁴ İsyan belirtilerinin iyice netleşmesi üzerine bölgede herhangi bir karışıklığa meydan verilmemesi için 200 ihtiyat eri silahlı alınmıştır. Ayrıca IV. Ordu'dan iki bölük süvari ve bir miktar topçuya ek olarak bir tabur piyadenin de Bayburt'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁵

Bayburt olayları, 14 Ekim 1895 Cumartesi günü Bayburt'un güney ve kuzeye bakan Ermeni mahallelerindeki Ermeniler tarafından silah atılması üzerine başlamıştır. Silah seslerini işiten Müslümanlar dükkanlarını kapatıp evlerine koşmuşlardır. Evlerinden silahlarını alıp dışarıya fırlayan Müslümanlar, Ermenilere saldırmışlardır. Bu kargaşa sırasında Müslüman ve Hristiyan dükkanlarının kepenkleri kırılmış, bazı yağma olayları olmuştur. Şehrin bazı yerlerinde yangınlar da çıkmıştır. Olay günü Ermeniler, Bayburt Kazası Polis komiserine de kurşun atmışlarsa da isabet ettirememişlerdir. Olaylar sırasında kazadaki Nizamiye Taburu karışıklığı yatıştırmaya çalışmışsa da şehrin büyüklüğü, dağınıklığı, köylerden şehre gelen giriş yollarının çokluğu olayları önlemeyi güçleştirdiğinden karışıklık 6-7 saatten sonra kontrol altına alınabilmiştir.⁹⁶

Ermeniler bir yandan da Karadenizli ve hoca kıyafetlerine girerek Bayburt köylerine dağılmışlardır. "Kasabada Ermeniler, İslamları öldürüyor" şeklinde propaganda yaparak köylerde bulunan Müslüman halkı galeyana getirmeye çalışmışlardır. Ermenilerin köylerde yaptığı bu ajitasyon hareketi çok çabuk etkisini göstermiştir. Şehirdeki Türk-Ermeni çatışmasını haber alan çevredeki Müslüman köylüleri bir topluluk halinde kaza yakınına kadar gelmişseler de Albay Zekeriya Bey bir müfreze ile topluluğun karşısına çıkmış ve şehre girmelerini önlemiştir. Bu topluluk daha sonra Ermeni köylerine hücum etmiş, özellikle Kısanta köyüne yaptıkları hücum sırasında bir kısım Ermeni'yi öldürmüşler ve karışıklık sırasında yağma yapmışlardır. Şehirde meydana gelen olaylardan bir gün sonra Kırzı, Balahor, Lusunk, Rumeli, Varzahan, Kısanta, Hayık, Hınzeverek, Niv,

---

⁹⁴ Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e., s.159; Yunus Özger, **1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.68-69.

⁹⁵ Hocaoğlu, a.g.e., s.282.

⁹⁶ Hocaoğlu, a.g.e., s.284.

Tomla, Kopuz, Ergi, Pülürek, Keleverek, Pulur, Rüştü, Hindi köylerinin Ermenileri ve Müslümanları arasında çarpışmalar başlamış ve birkaç gün devam etmiştir.⁹⁷

Bayburt kaza merkezi ve köylerinde meydana gelen çarpışmalarda Müslüman halktan 17 ölü ve 22 yaralı ve Ermenilerden 544 ölü ve 72 kişi yaralanmış, kasaba ve köylerde de 8 ev yanmıştır.⁹⁸ Bu olaylarda sadece şehir merkezinde üç Ermeni evi yanarken, Ermenilerden 155 erkek, 7 kadın ve 8 çocuk ölmüş, 35 kadarı da yaralanmıştır. Müslümanlardan ise 7'si sivil, 2'si askerler olmak üzere 9 kişi olaylar sırasında ölürken, Bayburt Kazası hakimi ile birlikte 15 kadar kişi de yaralanmıştır.⁹⁹

Bayburt Olaylarını çıkarıcıların başında tüccardan kendisini Miralay ilan eden ve 40 kişilik bir çeteye hareket eden Haçator Babayan, kardeşi Ohannes ve Arakil Tarafyan adındaki Ermeniler yakalanıp hükümete teslim edilmişlerdir. Olaylardan sonra Bayburt Kazası içinde örfi idare ilan edilerek Müslüman ve Hıristiyanlardan 170 kişi tutuklanarak sorgulamaları yapılmak üzere özel olarak kurulan Divan-ı Harb'e teslim edilmişlerdir.¹⁰⁰ Bayburt Ermeni olaylarına katılan bir kısım Ermeni, padişahın genel affı kapsamında değerlendirilerek affedilmişlerdir. Fakat olaylara sebep olan asıl elebaşlarından 17 kişi çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.¹⁰¹ Bu olaylardan sonra yaklaşık yirmi yıl Bayburt ve çevresindeki Ermenilerle ilgili herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Fakat 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Bayburt'ta yaşanan savaşlar ve olaylar, şehrin dinamiklerini temelinden sarsmıştır. Ermeni Tehciri, Bayburt ve çevresinde yaşanan savaşlar, Rus, Ermeni ve Rum İşgali ve Kurtuluşa giden yolu, Birinci Dünya Savaşı içerisindeki yerleri ile birlikte anlatmak dönemi daha iyi bir şekilde çözümlememizi sağlayacaktır.

1.2.3.2.2. Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt

Sanayi Devrimi ile başlayan Avrupa devletleri arasındaki emperyalist rekabet, XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren karşılıklı bloklaşmalara dönüşmüş ve 1914

⁹⁷ Hocaoğlu, a.g.e., s.282.

⁹⁸ Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e., s.159.

⁹⁹ Hocaoğlu, a.g.e., s.282.

¹⁰⁰ Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e., s.160.

¹⁰¹ Özger, XIX. Yüzyıl Bayburt, s.53.

Temmuzu'nda başlayıp 1918 Kasımı'na kadar devam edecek olan dünya tarihinin o güne kadar gördüğü en kanlı savaşa yol açmıştır. Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Gabriel Prencip adlı bir Sırp tarafından öldürülmesi ile başlayan bu savaş, zaman bakımından çok uzun bir süreyi, coğrafya bakımından ise çok geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan askeri, siyasi ve sosyal açıdan büyük öneme sahip bir hadiseye dönüşmüştür.¹⁰² Osmanlı Devleti, Ekim 1914 sonunda bu savaşa dahil olmuş, ilk çatışmalar da Kafkas Cephesi'nde başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra Rusya, 1 Kasım 1914'te Osmanlı topraklarının doğusundan hücumu geçerek Kuzey Anadolu'yu işgal etmeye kalkışmıştır.¹⁰³ Fakat bu ilk artçı saldırı bölgedeki Osmanlı birlikleri tarafından geri püskürtülmüştür. Osmanlı Orduları Başkomutan Vekili Enver Paşa, 189.562 kişilik bir orduyla Rusları arkadan çevirmek, onları geriletmek, Kars ve Batum'u alabilmek amacıyla 22 Aralık 1914'te Sarıkamış hareketine girişmiştir. Fakat Osmanlı Ordusu, soğuk, lojistik destek eksikliği, açlık, hastalık ve aynı zamanda hareketin iyi planlanmamış olması gibi sebeplerden dolayı, 9 Ocak 1915'te geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı Ordusunun Sarıkamış bozgunundan sonra Kafkas Cephesinde üstünlük Rus Ordusuna geçmiştir. Rus Ordusu, batıya doğru ilerleyerek 16 Şubat 1916'da Erzurum ve Muş'u 3 Mart'ta Bitlis'i, 8 Mart'ta Rize'yi ve 19 Nisan'da da Trabzon'u işgal etmiştir.¹⁰⁵ Trabzon'a kadar Doğu Karadeniz bölgesini Ruslara veren Petrograd Protokolü¹⁰⁶ gereğince de Ruslar doğudaki emellerine hemen hemen ulaşmışlardır. Rus

¹⁰² Levent Ünal, "Birinci Dünya Harbinde Kafkas Cephesinin Bilinmeyen Kahramanlık Öyküsü: Bayburt ve Çevresinde Gerçekleşen Muharebeler", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl:13, S. 25, Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Mayıs 2015, s.1-2.

¹⁰³ Bu savaş, XIX. Asrın başından beri Osmanlı ile Rusya arasında Doğu'da yapılan dördüncü savaştır. İlk Muharebe 1828-1829, ikincisi Kırım Harbi, üçüncüsü 1877-1878 (93 Harbi) ve dördüncüsü de 1914-1918 Savaşlarıdır. Bunlar içinde, Ruslar, Doğu Anadolu'da en çok araziye bu son savaşta istila etmiştir. Mahmut Boğuşlu, **1. Cihan Harbi: Dört İmparatorluğun Çöküşü**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Ağustos 1997, s.127-128.

¹⁰⁴ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekatı**, C. 1, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1993, s.35.

¹⁰⁵ Uçarol, a.g.e., s.577.

¹⁰⁶ Petrograd Protokolü: Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya, İngiltere ve Fransa arasında 4 Mart 1916'da imzalanan bu gizli antlaşma gereğince İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki çıkarlarını kabul etmesi karşılığında Ruslara, Boğazlar Bölgesine ek olarak Trabzon'a kadar Doğu Anadolu bölgesi verilmiştir. Maurice Larcher, **Büyük Harbde Türk Harbi: Harbin Anasır ve Mukaddematı ve Heyeti Umumiyesinin Hülasası**, C. 1, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, İstanbul: Erkan-ı Harbiye 10. Şubesi Yayınları, 1927, s.136.

ilerleyişi karşısında, Karadeniz'den Van Gölü'ne kadar 200 km bir cephe tutmakta olan 80.000 Türk askeri geri çekilerek Erzurum'un batısında bulunan Bayburt-Mamahatun hattında bir süre tutunabilmişlerdir.¹⁰⁷

Rus birlikleri, 14 Nisan 1916 tarihinde Saptıran-Pırnakapan-Şehirdere köyleri üzerinden üç kol halinde ilerleyerek Bayburt-Kop Dağı mevkiine doğru yürüyüşe geçmişlerdir.¹⁰⁸ Rus ve Osmanlı Birlikleri arasında Bayburt ve çevresinde yaşanan savaşlar, Çoruh Havzası, Kaledere, Kop Dağı, Bayburt Savaşları ve Çekilme Harekatı olmak üzere beş aşamada gerçekleşmiştir.¹⁰⁹

Çoruh Havzası muharebeleri iki safhada cereyan etmiştir. Birinci safhada; Rus 2. Türkistan Kolordusu 3. Plaston Tugayı ve 4. Türkistan Tümeni ile İspir üzerinden ilerleyerek¹¹⁰ 18 Mart 1916 gecesini, Çoruh Vadisinin güneyinden 16. Türkistan Avcı Alayı ve kuzeyinden 3. Plaston Tugayı ile saldırıya geçmiştir. Bölgeyi savunan Çoruh Müfrezesinin 1. Alayı, üstün düşman kuvvetleri karşısında tutunamayınca cephe hattını 10 km. geriye çekmek durumunda kalmıştır. Böylece Rus Birlikleri Bayburt'un 25 km yakınına kadar sokulmuştur. Bu durum, Bayburt'un düşmesi ve Trabzon yolunun kesilmesi tehlikesini doğurunca III. Ordu Komutanı Vehip Paşa (Kaçı)¹¹¹, Kafkas Cephesine doğru intikal halinde olan 10. Piyade Tümeninin bir alayının Çoruh Müfrezesini takviye etmesini, Tümen komutanının da bu bölgedeki bütün birliklere komuta etmesini emretmiştir.¹¹² Bu arada Fevzi Çakmak Paşa'yı da Çoruh-Doğu Karadeniz Bölgesi komutanlığına¹¹³

¹⁰⁷ Rus birlikleri karşısında III. Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa, 1916 başlangıcından beri 12.000 esir kaybetmiş ve yaptığı birçok karşı taarruz boşa çıkmıştı. Topçunun bir kısmı Erzurum'da kalmış, 34. Fırka harap olmuş, askeri kıtalar yorgun düşmüştü. Bununla birlikte Anadolu'yu örtecek ve Rus filosu tehditi altında olan Anadolu Karadeniz limanlarını gözetleyebilmek üzere batıya çekilmeğe karar vermiştir. Larcher, a.g.e., s.138 ve 368.

¹⁰⁸ **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekâtı**, C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993, s.174.

¹⁰⁹ Ünal, a.g.m., s.8.

¹¹⁰ Mustafa Fevzi Çakmak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi**, Ankara: Genelkurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 2005, s.170.

¹¹¹ Vehip Paşa, 21 Mart 1916 tarihinde Bayburt'ta bulunan 5. Kolordu Karargahına gelmiştir. **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi Kataloğu**, 514-109-2007-047-003, 21 Mart 1332; **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2009, s.491; İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, Ankara: TTK Yayınları, 2014, s.148.

¹¹² Ünal, a.g.m., s.8-9.

¹¹³ 3. Mıntıka Kumandanlığı (5. Kolordu Kumandanlığı) Görgülü, a.g.e., s.148.

atamıştır.¹¹⁴ Çoruh kuzeyindeki Rus Birliklerinin ilerleme girişimleri, 30. Piyade Alayından iki bölükle takviye edilmiş olan Çoruh Müfrezesinin 25 Mart 1916'daki süngü hücumuyla durdurulmuştur.¹¹⁵

İkinci safhada cephe hattına yaklaşan dört piyade taburu ile takviye edilen Çoruh Müfrezesi 26 Mart 1916 günü ağırlık merkezi Çoruh vadisi güneyinden olmak üzere üç yönden saldırıya geçerek Rusları 6-8 km. geriye püskürtmüştür. 27 Mart'ta devam eden saldırı sonucu Ruslar önceki savunma hattına kadar atılmıştır. Böylece iki aydan beri geri çekilmekte olan III. Ordu ilk kez Çoruh Cephesinde üstün Rus kuvvetlerini durdurmayı başarmıştır.¹¹⁶

Ruslar, 31 Mart 1916 günü ağırlık merkezi Kaledere Tepesi olan bölgeye karşı saldırıya geçmişlerdir. Önceki saldırıda olduğu gibi 3. Plaston Tugayı Çoruh nehrinin kuzeyinden ve 16. Plaston Alayı da nehrin güneyinden eşzamanlı olarak taarruz etmişlerdir. Ayrıca 15. Alay, Kaledere Tepesi ve kuzeyine saldırıya geçmiştir. 13. Alay da Ziyaretttepe-Masat Hattına doğru ilerlemiştir. Ruslar, Kaledere bölgesindeki 8 km.'lik alana 10 tabur kuvvetinde birlik sevk etmiştir. Kaledere Tepesi'nin kuzeyinde ve Çoruh Nehri boyunca gerçekleşen Rus saldırısı üzerine Türk Taburları 3 Nisan'da Çoruh Vadisi güneyinde 8-10 km, kuzeyinde 10-12 km geriye Kaledere-Delikaşbağ-Yamalıdağ hattına çekilmişlerdir. 7 Nisan günü Kaledere batısından Rus 14. Türkistan Alayı da cepheye sokulunca bölgedeki Rus kuvveti 14 tabura ulaşmıştır.¹¹⁷ Ruslar bütün cephede saldırıya geçerek bölgede bulunan iki Osmanlı taburuna ağır kayıplar verdirmişlerdir. Daha sonra bölgede yoğunlaşan Rus saldırıları, Çoruh müfrezesinin inatçı direnişiyle durdurulabilmiştir. Ruslar, Osmanlı birliklerinin direnişi sonucu 13 Nisan 1916 günü cephe boyunca iki haftadır devam ettirdikleri saldırılara son vermek zorunda kalmışlardır.¹¹⁸

Sonuç olarak Rus 2. Türkistan Kolordusu, Çoruh Cephesinin en önemli noktası olan ve Çoruh ve Masat Vadileri arasında bulunan Kaledere Tepesi'ni işgal etmek için on

¹¹⁴ Fevzi Çakmak Paşa, 20 Mart 1916 günü Bayburt'a gelerek burada karargahını kurmuştur. Çakmak, a.g.e., s.171.

¹¹⁵ **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı**, C. 2, s.168.

¹¹⁶ Ünal, a.g.m., s.9.

¹¹⁷ Ünal, a.g.m., s.10.

¹¹⁸ Karakoyunlu, a.g.e, s.256.

dört günlük bir savaşı göze alsalar da başarılı olamamışlardır.¹¹⁹ Burada yenilen Ruslar Trabzon ve Kop cephelerinden saldırılarına devam ederek Çoruh cephesinin yanlarını tehdit ederek Bayburt'u işgal etmeye çalışmışlardır.¹²⁰

1.2.3.2.2.1. Kop Dağı Savaşları, Bayburt'un İşgali ve Göç

Ruslar ileri harekâta devam edebilmek ve içerideki birliklerini Trabzon limanından destekleyebilmek için Erzurum-Bayburt-Trabzon hattında bütünlüğü sağlamak zorundaydı. Zira Ruslar Bayburt'u ele geçirdikleri takdirde Çoruh Vadisinin harekâtı güçleştirici etkisinden kurtulmuş olacakları gibi II. ve III. Osmanlı Ordularının tekrar toparlanmasına fırsat vermeden, Erzincan-Kemah üzerinden kolayca Sivas'a ulaşacaklardı. Yine Ruslar bu askeri harekatta başarılı olması halinde Osmanlı Devleti'nin güneydeki II. Ordusu'nu da kuşatmış olacaklardı.¹²¹ Rus birlikleri, işte bu amaç ve plan doğrultusunda 15-16 Nisan 1916'da Erzurum-Bayburt arasında bulunan Kop Dağı önlerine gelerek, Kop Cephesindeki Osmanlı birlikleriyle sıcak temasa geçmişlerdir.¹²² Rus Karadeniz birliklerinin 18 Nisan 1916 tarihinde Trabzon'u işgal etmeleri üzerine Bayburt stratejik değerini bir kat daha arttırmıştır. Artık Rus birlikleri arasında bir çıkıntı halinde duran Bayburt mutlaka alınmalıydı. Fakat Ruslar, Kop Dağı ve çevresinde hiç beklemedikleri bir direnişle karşılaşmışlardır.¹²³

Kop Cephesinde gerçekleşen savaşlar dört safhaya ayrılabilir. Birinci safhada (15-22 Nisan 1916) Ruslar Kenantepe'yi işgal etmişlerdir. İkinci safhada (29 Nisan-2 Mayıs 1916) Ruslar başarılarını yaymaya çalışmışlardır. Üçüncü safhada (6-12 Mayıs 1916) Osmanlı birlikleri karşı saldırıyla Rusları geri atmışlardır. Dördüncü safhada ise Ruslar Kop cephesini yarmış ve Bayburt'a doğru ilerlemeye başlamışlardır.¹²⁴

Türk askeri literatürüne "İkinci Plevne" olarak geçen Kop Dağı ve çevresinde gerçekleşen savaşlarda Osmanlı Ordusu, Bayburt'tan bu savaşa katılan gönüllü

¹¹⁹ Çakmak, a.g.e., s.172.

¹²⁰ Çakmak, a.g.e., s.175.

¹²¹ İbrahim Özkan, **Unutulan Yıllar, Unutulan Kahraman: Deli Halid Paşa**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015, s.95.

¹²² **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekâtı**, C. 2, s.175-176.

¹²³ Gökteş, "Kop Savaşları (15 Nisan-16 Temmuz 1916) ve Bayburt'un İşgali", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 1 Aralık 2016.

¹²⁴ Çakmak, a.g.e., s.182.

birliklerle¹²⁵ beraber 15 Nisan 1916'dan 16 Temmuz 1916 tarihine kadar Rus ordusuna karşı büyük bir mukavemet göstermiştir.¹²⁶ Fakat III. Ordu Komutanı Vehip Paşa, 11 Temmuz 1916 tarihinde V. Kolordunun sorumluluğunda olan Kop ve Çoruh cephelerindeki birliklerin geri çekilmesi emrini verince¹²⁷ Kop Dağı hinterlandı ile beraber Rus ordusu tarafından işgal edilmiştir.¹²⁸ Bu durum şüphesiz Bayburt'un savunmasını da güçleştirmiş hatta imkânsız hale getirmiştir. Nitekim 5. Kolordu, Ordu Kumandanlığından verilen emir üzerine Bayburt'u boşaltmak mecburiyetinde kalmış¹²⁹ ve 16 Temmuz 1916 Cumartesi günü öğleden sonra Çoruh vadisi boyunca ilerleyen Rus birlikleri tarafından işgal edilmiştir.¹³⁰

Osmanlı III. Ordusunun cephelerde Rus ilerleyişini bir türlü durduramaması ve Bayburt'u boşaltma ihtimalinin yüksek olması Bayburt halkını endişeye sevk etmiş, hatta halk yavaş yavaş göç etmeye başlamıştır. Nitekim işgalden yaklaşık bir ay önce Haziran 1916 ortalarından itibaren halkın hali vakti yerinde olanlarından bir kısmı göç hazırlıklarını tamamlayarak Bayburt'u terk etmek üzere yola koyulmuşlardır. Bu ilk göçün ardından halkın diğer önemli bir kısmı da yavaş yavaş Bayburt'u terk etmeye başlamışlardır. Yükte hafif, pahada ağır olan eşyalar, gizli yerlerde saklanmış, yolda birkaç günlük yiyecekler paketlenerek arabalara yüklenmiştir. Bazı kabileler yanlarına koyun, keçi, inek gibi hayvanları alarak yolculuk sırasında et ve süt ihtiyacını karşılamayı düşünmüşlerdir. Halk, geri çekilmekte olan askeri birliklerin arasına karışarak sonu belirsiz bir yolculuğa çıkmıştır.¹³¹

Rus kuvvetleri Bayburt'a girince çemberde kalmak tehlikesi ile karşı karşıya kalan Bayburt'taki Osmanlı kuvvetleri, Kelkit, Zigana ve Madur bölgesinden Gümüşhane istikametine doğru halkla karışık olarak geri çekilmeye başlamıştır. Bayburt merkezde bulunan halkın yanı sıra köylerde bulunan halk da işgalin soğuk yüzü olan göçle tanışmak

¹²⁵ Osman Okutmuş, "İkinci Plevne: Kop Müdafaası", **Bayburt Postası**, Yıl:1, S. 4, 5 Mart 1953, s.2.

¹²⁶ Karakoyunlu, "1914-1918 Birinci Cihan Savaşı'nda Bayburt", **Bayburt Dergisi**, S. 13, Ocak 1990, s.8.

¹²⁷ 12 Temmuz 1916'dan itibaren bölgede, Rus karşı taarruzları karşısında daha fazla kuvvet kaptırmamak ve kuvvetleri imha olmadan elde bulundurmamak amacıyla çekilme hareketine başlanmıştır. Vehip Paşa, Başkomutanlığa bu durumu "Topraklarını kendi isteğiyle terk etmeye hiçbir vatan ferdi razı olmaz. Buna bizi sevk eden stratejik mecburiyettir" şeklinde rapor etmiştir. Ünal, a.g.m., s.16.

¹²⁸ Mehmet Okur ve Serdar Gökteş, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S. 21, Trabzon: Serander Yayınları, 2016, s.175.

¹²⁹ "21 Şubat", **Bayburt Postası**, Yıl:1, S. 1, 21 Şubat 1953, s.1.

¹³⁰ Gökteş, "Kop Savaşları (15 Nisan-16 Temmuz 1916) ve Bayburt'un İşgali".

¹³¹ Okur ve Gökteş, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", s.177.

zorunda kalmıştır. Bayburtlular, başta İç Anadolu olmak üzere işgalin elinin ulaşamayacağı güvenli yerlere doğru yola koyulmuşlardır. Bu işgal sırasında Bayburt'tan Sivas, Tokat, Çorum, Yozgat, Amasya ve Kayseri şehirlerine büyük bir göç dalgası başlamıştır.¹³²

Göç kabileleri, askeri birliklerin de çekilme yolu olan Mutlu-Sünür-Köse-Kelkit yolunu takip etmiştir. Bayburt'tan ve köylerinden göçe zorlanan bu insanlar, uzun Anadolu yollarında Temmuz sıcağının bunaltıcı havasına katlanarak yarı aç, yarı tok ve üstelik eşkıyanın baskın korkusunu¹³³ içlerinde duya duya ürkek ve şaşkın halleri ile varacakları yerlere 1-1.5 aylık bir yolculuktan sonra varabilmişlerdir. Oturmaya ve yerleşmeye karar verdikleri il ve ilçelerde yerli halkla içli dışlı olmak için çoğu zaman bazı engellerle karşılaşmışlardır. Kendilerine muhacir adı verilerek uzun süre hor görülmüşler ve yabancılara karşı Anadolu halkının ruhuna sinmiş olan geleneksel misafirlik duygularının belirtisinden mahrum kalmışlardır. Bayburt özlemiyle gönülleri dolu olan bu insanlar, düşmanın işgal altında tuttuğu vatan topraklarını terk edene kadar, gözleri yaşlı olarak Bayburt'a dönecekleri günleri heyecanla beklemişlerdir.¹³⁴

İşgal edilen diğer şehirlerin halkı gibi Bayburtluların da bu bekleyişi 18 Aralık 1917'de imzalanan Erzincan Mütarekesi ile bir umuda dönüşmüştür.¹³⁵ Erzincan mütarekesi sonucu Rus işgalinde bulunan toprakların işgalden kurtulduğu haberi duyulunca, Orta Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarına göç etmiş olan Bayburtlular yurtlarına dönüş hazırlıklarına başlamışlardır. Kayseri, Sivas, Yozgat, Tokat, Amasya, Çorum gibi şehirlerin merkez ve ilçelerine yerleşmiş bulunan halk resmi makamlardan dönüş için izin almışlardır. Bayburt Kazası halkı Barhana (Kervan) örgütlerini oluşturmak amacıyla beraber geldikleri aile gruplarını yine beraberce dönüş için bir araya getirme zorunluluğu duyarak, önce kabile teşkil konusu üzerinde yoğun çaba göstermişlerdir. Osmanlı hükümeti de idari makamlara yurtlarına dönecek olan göçmenlere imkân

¹³² Okur ve Göktaş, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", s.178-179.

¹³³ **Kültürün Kale Kenti Bayburt**, Editör: Dursun Ali Emir ve Mutlu Adak, Bayburt, Mart 2011, s.11.

¹³⁴ Karakoyunlu, "1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt Tarihinden Birkaç Sayfa", **Bayburt Dergisi**, S. 15, Mart 1990.

¹³⁵ Bilindiği üzere Rusya'da Bolşevik Devrim ile iktidara gelen yeni yönetim Osmanlı Devleti'ne mütareke ve barış teklifinde bulunmuş, 18 Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi, 3 Mart 1918'de de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştı. Nurcan Yavuz, "Erzincan Mütarekesi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 17, S. 28 (1995), s.219; Selami Kılıç, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1998, s.376-380.

nispetinde yardım edilmesi emrini vermiştir. Bayburtlu göç kafileleri, genellikle geldikleri yolları takip ederek geri dönmüşlerdir.¹³⁶

1919 yılının ilkbaharında dönüş hazırlıklarını tamamlayan aileler kabile halinde yola koyulmaya başlamışlardır. Zara ile Suşehri arasında eşkıya baskınları ile karşılaşınca kabilelerin güvenliğini sağlamak ayrı bir problem olmuştur. Bu sıralarda kendisi de bir Bayburtlu olan Suşehri Kaymakamı Ahmet Kemal (Varınca), karargâhı burada olan III. Ordu kumandanı Vehip Paşa'dan göçmen kabilelerinin güvenliğini sağlanması hususunda yardım istemiştir. Ordudan sağlanan güvenlik kuvvetleri, göç yolu üzerindeki birçok tehlikeden kabileleri korumuştur. Fakat yine de yol boyunca birçok acı sahne göze çarpıyor, ayrıca tifüs, kolera gibi hastalıklar insanların ölümüne yol açıyordu.¹³⁷

Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile birlikte başlayan işgal sürecinde Bayburt'un da içinde bulunduğu 6 doğu ilinde Ermenistan kurulmak istenmesi üzerine¹³⁸ Bayburt'a dönen muhacirler için yeni ve çetin bir mücadele dönemi başlamıştır. Düşman işgalinin ve yurdundan ayrı kalmanın acısını çok iyi bilen Bayburtlular, memleketlerini ebediyen kaybetme korkusuyla, Anadolu'da fitili ateşlenmiş olan Milli Mücadele'ye canla başla sarılmışlardır. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması ve Cumhuriyetin İlanından sonra, Birinci Dünya Savaşı sırasında Bayburt'tan Çorum'a göç etmiş olanlar, Çorum'da gördükleri Saat Kulesinin bir benzerini 1924 yılında Bayburt merkezinde inşa etmişlerdir.¹³⁹ Bu Saat Kulesi, Bayburt'ta Cumhuriyet'in ve bağımsızlığın sembolü olmuştur.

1.2.3.2.2.2. Bayburt'ta Ermeni Tehciri ve Nusret Bey'in İdamı

1 Ağustos 1914'te Almanya, Rusya'ya savaş ilan ettikten bir gün sonra, 2 Ağustos 1914'te, Osmanlı Devleti, Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması anlamına gelmese de Ermeniler, çok geçmeden

¹³⁶ Adnan Güngör Üçüncüoğlu, vd., **Trabzon ve Bayburt Tarihinde Gümüşhane M.Ö. 339-1937**, Trabzon: Üç-en Gümrük Müşavirliği Kültür Yayını, 2006, s.172.

¹³⁷ Okur ve Göktaş, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", s.180.

¹³⁸ Salahi Ramadan Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973, s.21.

¹³⁹ **Gazi Bayburt**, S. 8, Kasım 1991, s.5.

savaşa girileceğini ve bunun da amaçlarına ulaşmak için bir fırsat oluşturacağını düşünmüşlerdir.¹⁴⁰

Osmanlı Devleti sınırları içinde ve dışında, öteden beri teşkilatlanma ve silahlanmalarını Batılı devletlerin maddi manevi desteğinde sürdürmüş olan Ermeniler, savaş başlar başlamaz fiili hareketlerini yoğunlaştırmışlardır. Bir taraftan Osmanlı Ermeni Milletvekilleri ve devlet kademesindeki diğer yetkililer, Patrikhane, kilise papazları ve yabancı konsolosluk mensupları gizliden gizliye bu faaliyetleri yönetirken, diğer taraftan da komiteciler, bunların oluşturdukları içerideki diğer çeteler, dışarıdaki gönüllü alaylar, öğretmenler, papazlar, ticaret ve sanayi erbabı ve Ermeni halkının önemli bir kısmı da hareketi gerçekleştirmişlerdir.¹⁴¹

Seferberlik üzerine silaha çağrılmış olan Ermenilerin bir kısmı sınır dışına, diğer bir kısmı ise silahlarıyla birlikte memleketin iç taraflarına kaçmıştır. Bu Ermeni kaçakları gittikleri yerlerde isyanlara dahil olmuşlardır. Osmanlı Başkumandan Vekili Enver Paşa, Ermeni Patriği'ni davet ederek kendisine Türkiye'nin bu savaşta Ermeni vatandaşlarından sadakat beklerken silahlarıyla birlikte taşraya kaçmış olan Ermenilerin köylere saldırıp memurları öldürdüklerinin resmi raporlardan açık olarak anlaşılmakta olduğunu bildirmiş ve Patriğe Ermeni cemaatine iyi nasihatlerde bulunmasını tavsiye etmiştir. Enver Paşa, bundan başka Patriğe gayet açık bir şekilde, bu hareket, genel bir mahiyet aldığı takdirde askeri hükümetin en sıkı tedbirleri almak mecburiyetinde kalacağını da söylemiştir. Patrik bu çeşit rezaletleri yapmaya cesaret edenlerin komite azası olduklarını kendisinin ise, Ermeni halkına komitenin hareketini dikkate almayarak, bundan sonra da sadakati korumalarını tavsiye edeceği cevabını vermişse de Ermeni komiteleri Patrikliğe Türkiye'nin Rusya'ya savaş ilan etmesi halinde nasıl hareket etmesi gerekeceğini daha önceden bildirmiş olduklarından bu tavsiyeler hiçbir sonuç vermemiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte Muş, Bitlis ve Van vilayetlerinde Ermeniler tarafından tahrik edilen isyanlar başlamıştır.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Salahi Ramadan Sonyel, **Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkları Rolü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s.449.

¹⁴¹ Azmi Süslü, **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara: Sistem Ofset Matbaacılık, 1990 s.102.

¹⁴² **Talat Paşa'nın Anıları**, s.153.

1915 yılına girerken Van ve Bitlis havalisinde Ermenilerin güvenliği bozucu faaliyetleri artarak devam etmiştir. Osmanlı ordusundan kaçan Ermeni askerler ya Rus ordusu tarafına geçmiş ya da çeteler kurarak Müslüman halka saldırmışlardır. Ermeni askerlerin ordudan firarlarının artması üzerine Osmanlı ordusundaki Ermeniler silahtan arındırılmış ve onun yerine amele taburları oluşturulmuştur. Fakat bu yol taburları da Erzurum-Aşkale-Bayburt arasındaki telgraf hatlarını keserek haberleşmeyi sabote etmişlerdir. Hatta firar ederek çeteler oluşturdukları gibi Rus ordusuna katılmışlardır.¹⁴³

Osmanlı Devleti, ölüm-kalım savaşı verdiği sırada Ermeniler, cephede ve cephe gerisinde İtilaf güçlerinin işine yarayacak etkinliklerde bulunmuşlardır. Osmanlı Başkumandanlığı, Ermenilerin topyekûn bir isyana hazırlandıklarını sezince, 25 Şubat 1915'te bütün birliklere, Ermenilerin çeşitli yerlerde çeteler kurduklarına, askerden kaçarak eşkıyalık yaptıklarına, aramalarda bol miktarda silah ve bomba bulunduğuna ve bunun bir isyan hazırlığı olduğuna dair bir tamim göndererek şu tedbirlerin alınmasını istemiştir:¹⁴⁴

(...) Ermeni erler, seyyar orduda veya seyyar ve sabit jandarmalarda katiyen silahlı hizmetlerde kullanılmayacaklar ve kumandanlar ve karargahın maiyet ve dairelerinde dahi istihdam olunmayacaklardır. Kumandanlar her türlü hükümet emirlerine mukavemeti, silahla tecavüzü en şiddetli surette esasından imha etmeye yetkilidir ve gerekirse örfi idare ilan edeceklerdir. Her yerde uyanık ve hazırlıklı bulunacak, ahaliyi korkutacak baskılardan kaçınılacak ve böylece itaat ve sadakatten ayrılmamış olanların zarar görmeyecekleri kanaati takviye edilecektir.

Osmanlı Başkumandanlığının, ordu birliklerini Ermeni İsyanı'na karşı uyarması ve tedbir almalarını istemesi sebepsiz değildi. Çünkü Ermeniler, Rus ordusunun ilerlemesinden cesaret alarak saldırıya geçmişlerdi. Özellikle Van ve Bitlis havalisinde saldırılarını yoğunlaştırmışlardı. Nitekim bölgeden gelen resmi bilgiler bu gelişmeleri doğrular nitelikteydi. Meselâ, Bitlis Valisi'nin 21 Şubat'ta Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafa göre; Haksef nahiyesindeki Ermeniler isyan ettikleri gibi Muş merkez kazasına bağlı Serveng köyünde Osmanlı askerlerine ateş açılmıştı. Bunun üzerine isyan eden Ermeni köyleri kâmilen işgal ve istinatgahları yakılıp hayvanlarına el konulmuştu. Yine Muş'un Akan bucağına bağlı Kümes köyünde, bucak müdürü ve jandarmalar kaldıkları

¹⁴³ Muammer Demirel, **Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996, s.46-49.

¹⁴⁴ **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920**, İkinci Baskı, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995. s.6.

evde Ermenilerin ateşi altında 8 saat kadar kalmışlardı. Aynı gün ikinci bir telgraf daha gönderen Bitlis Valisi, birçok köyde Ermenilerin başkaldırıldığını haber vermiştir. Meselâ, 27 Şubat'ta Adilcevaz'dan Van'a gelmekte olan 300 kadar Siirt gönüllüsünün Arın Ermeni köyünde saldırıya uğraması ve sekiz askerin şehit olması bunlardan biriydi.¹⁴⁵

Osmanlı Hükümeti, Ermeni isyan olaylarının hızla artması üzerine daha köklü tedbirler almak zorunda kalmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde görevli Ermeni polis ve memurların birden bire işlerine son verilmesinin sakıncalı olacağı düşünülerek, Dahiliye Nezareti tarafından, 1 Nisan 1915 tarihinde vilayetlere; sadece itimat edilmeyen ve olaylara karıştığı tespit edilenlerin uygun bölgelere ve Ermeni olmayan vilayetlere gönderilmesi için emir yazılmıştır. Hükümet, bu olayları başlatan ve Ermenileri silahlandıran komite yuvalarını dağıtmak için 24 Nisan 1915'te vilayetlere gizli bir tamim göndererek "Ermeni Komitelerinin şubelerinin kapatılmasını, evraklarına el konulmasını ve ileri gelenlerinin tutuklanmasını" emretmiştir. Aynı gün Dahiliye Nezareti emri üzerine İstanbul'da 235 Ermeni çeteci tutuklanmıştır.¹⁴⁶ Çıkarılan geçici bir kanunla da gayrimüslimlerin özellikle Ermenilerin ellerinde bulunan silahların toplatılması bütün vilayetlerden istenmiştir.¹⁴⁷ Fakat hükümet ve başkumandanlık tarafından alınan bütün tedbirlere rağmen Ermeni isyan hareketi hızını kesmeden devam etmiştir. Bu durum üzerine Enver Paşa, Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdiği bir yazıyla isyanların kontrol altına alınabilmesi için şu önerilerde bulunmuştur:¹⁴⁸

Van Gölü etrafında ve Van Valiliğince bilinen belirli yerlerdeki Ermeniler, isyanlarını sürdürmek için daima toplu ve hazır bir haldedirler. Toplu halde bulunan Ermenilerin buralardan çıkarılarak isyan yuvalarının dağıtılması düşüncesindeyim. III. Ordu Komutanlığı'nın verdiği bilgiye göre Ruslar, 20 Nisan 1915 tarihinde kendi sınırları içindeki Müslümanları sefil ve perişan bir halde sınırlarımızdan içeriye sokmuşlardır. Hem buna karşılık olmak ve hem yukarıda bahsettiğim amacı sağlamak için ya bu Ermenileri aileleriyle birlikte Rus sınırı içine göndermek veyahut bu Ermeni ve ailelerini Anadolu içinde çeşitli yerlere dağıtmak gereklidir. Bu iki şekilden uygun olanının seçilmesiyle tatbikini rica ederim. Bir mahzuru yoksa isyancıların ailelerini ve isyan bölgesi halkını sınırlarımız dışına göndermeyi ve onların yerine dışarıdan gelen Müslüman halkın yerleştirilmesini tercih ederim.

¹⁴⁵ Kamuran Gürün, *The Armenian File: The Myth of Innocence Exposed, Third Edition, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007*, p.251.

¹⁴⁶ Ermeniler, 235 kişinin tutuklandığı 24 Nisan 1915 gününü, sözde Ermeni Soykırımının sembolü olarak görmekte ve her yıl bu günün anısına gösteriler yapmaktadırlar. Gürün, *The Armenian File...*, p.263.

¹⁴⁷ *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920*, s.7; Gürün, *The Armenian File...*, p.254.

¹⁴⁸ *ATASE*, No. 1/1, K. 44, D. 207, F. 2; *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920*, s.7-8.

Enver Paşa'nın sözlerinden de anlaşılacağı üzere Paşa, sadece isyan bölgelerinde isyana dahil olan Ermenilerin, Rusya'ya veya Anadolu içlerinde çeşitli yerlere dağıtılmasını istemiştir. Hatta Rusların sınırları içindeki Müslüman halka reva gördükleri sınır dışı etme hareketine misilleme olarak, bu işin Ermeni isyancı ve ailelerinin de Rusya'ya gönderilmesi ve bunlardan boşalacak yerlere Rus Müslümanlarının yerleştirilmesi şeklinde yapılması gerektiğini bildirmiştir. Başkumandanlık'tan 26 Mayıs 1915 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne Ermenilerin Rusya'ya değil, Osmanlı sınırları içinde göç ettirilmesini ve bununla ilgili görüşleri içeren şu yazı gönderilmiştir:¹⁴⁹

Ermenilerin Doğu Anadolu Vilayetlerinden, Zeytun'dan ve buna benzer yoğun buldukları yerlerdeki Diyarbakır Vilayeti güneyine, Fırat nehri vadisine, Urfa, Süleymaniye yakınlarına gönderilmeleri şifahen kararlaştırılmıştı. Yeniden fesat yuvaları meydana getirmemek için Ermenilerin göç ettirilmesinde şu düşünceler esas alınmalıdır:

1. Ermeni nüfusu gönderildiği yerlerdeki aşiret ve İslam sayısının % 10 nispetini geçmemelidir.
2. Göç ettirilecek Ermenilerin kuracakları köylerin her biri elli evden çok olmamalıdır.
3. Ermeni göçmen aileleri seyahat ve nakil suretiyle de olsa, yakın yerlere ev değiştirmemelidir.

Talat Paşa, durumun nezaketi karşısında geçici bir kanun çıkmadan ve Meclis-i Vükela kararı olmadan bütün sorumluluğu üzerine alarak isyanlarda rol oynayan Ermenilerin tehcirini başlatmıştır. Paşa, ilk olarak Van, Bitlis ve Erzurum Vilayetlerinde bulunan Ermenilerin savaş alanı dışına çıkarılmalarını, ilgili valilerden, 3. ve 4. Ordu komutanlarıyla işbirliği yaparak derhal icraya koymalarını istemiştir.¹⁵⁰

Rusya, İngiltere ve Fransa'nın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Ermenilerin öldürüldükleri iddialarıyla yaptıkları baskılar sonucu tehcirin sorumluluğunu daha fazla tek başına taşıyamayacağını anlayan Talat Paşa'nın Sadaret'e verdiği tezkire üzerine Ermenilerden ihaneti görülenlerin göç ettirilmesini sağlayan 27 Mayıs 1915 tarihli "Vakti seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için ciheti askeriyece ittihaz olunacak tedabir hakkında" geçici bir kanun çıkarılmıştır.¹⁵¹ 1 Haziran 1915 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanuna göre:¹⁵²

¹⁴⁹ ATASE, No. 1/1, K. 44, D. 207, F. 2-3.

¹⁵⁰ Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920, s.7.

¹⁵¹ Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920, s.8.

¹⁵² Takvim-i Vekayi, 19 Mayıs 1331, s.1; Gürün, The Armenian File..., p.264-265.

Savaş sırasında ordu, kolordu ve firka kumandanları ve bunların vekilleri ve müstakil mevki kumandanları halk tarafından herhangi bir şekilde hükümet emirlerine, memleketin korunmasına ve asayişin sağlanmasına ilişkin uygulama ve düzenlemeye karşı muhalefet ve silahlı tecavüz ve direniş görülürse hemen askeri kuvvetlerle şiddetli bir şekilde bastırmağa ve tecavüz ve direnişi kökünden yok etmeğe izinli ve mecburdur (Madde 1).

Ordu, müstakil kolordu ve firka kumandanları askeri gereklere dayanarak veya casusluk ve ihanet hissettikleri köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu halde diğer mahallere gönderme ve yerleştirme hakkına sahiptirler (madde 2).

Bu kanunla birlikte; komutanlara, asayiş bozan silahlı saldırgan ve direnişçileri, tecavüz ve direnişleri sırasında yok etme, casusluk ve vatana ihanet eden köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu halde başka yerlere sevk ve iskan etme yetkileri verilmekle tehcir işi orduya devredilmiştir.

Dahiliye Nezareti, yer değiştirme işleminin belli bir sistem içinde yapılması için 30 Mayıs 1915'te 15 maddelik bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgeyle; tehcir ettirileceklerin sevkini sağlanması mahalli yetkililere, iskan edildikleri yerde beslenme, barınma ve sermaye gibi ihtiyaçlarının karşılanması da Muhacirin Komisyonları'na bırakılmıştır. Ermenilere taşınabilecek bütün mallarını ve hayvanlarını yanlarında götürme izni verilmiştir. Göç kabilelerinin yolculukları sırasında can ve mal güvenliklerinin sağlanması, yiyecek temini geçtikleri yerlerde bulunan yönetim makamlarının sorumluluğuna bırakılmıştır. Göçmenlerin, ya uygun köy ve kasabalara ya da hükümetin uygun gördüğü yerlerde kurulacak olan köylere yerleştirilmelerine ve yerleştirildikleri bölgelerin sağlığı korumaya uygun, tarım ve bayındırlığa elverişli olmasına karar verilmiştir. Yerleşim bölgesinde köy oluşturulmasına uygun yer olmadığı takdirde devletin miri arazisi bu iş için tahsis edilebilecektir. Ermeni iskan bölgelerinin sınırları Bağdat Şimendiferiyi bağlantı hatlarından ve diğer demiryollarından en az 25 km. uzak bulunması belirtilmiştir. İskan edilen Ermenilerin nüfus kayıtlarının tutulması, özel izin almaksızın başka bir mahale gitmelerinin yasaklanması ve yerleştirilmelerine kadar beslenme ihtiyaçlarının ve muhtaç olanların evlerinin inşasının göçmen ödeneğinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Muhacirin Komisyonları tarafından Ermeni göçmenlerine geçmişteki durumları göz önüne alınarak uygun miktarda arazi dağıtımı yapılmasına ve bunlardan tarım ve sanayile uğraşanlara uygun miktarda sermaye veya araç gereç sağlanmasına karar verilmiştir.¹⁵³

¹⁵³ ATASE, No. 1/2, K. 361, D. 1030, F. 1; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Ermeni Belgeleri Özel Sayısı 2), Yıl: 32, S. 83, Belge No: 1916, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Mart 1983, s.129-133.

10 Haziran 1915 tarihinde yayınlanan bir talimatname ile de tehcire tabi tutulan Ermenilerin Malları koruma altına alınmış ve Emval-i Metruke Komisyonu (Terkedilmiş Mallar Komisyonu) kurulmuştur.¹⁵⁴ Daha sonra, Dahiliye Nezareti, yapılan bir takım şikayetleri göz önüne alarak, 29 Ağustos 1915'te Ermenilerin ihtiyaçlarının karşılanması, kafilelere yapılan saldırıların önlenmesi ve gerekirse saldırı yapanların cezalandırılması için yeni bir genelge daha yayınlamıştır.¹⁵⁵

Ermeniler, tehcir kararından sonra kafileler halinde çeşitli araçlarla iskan bölgelerine gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı Hükümeti, sevk edilen bu Ermenilerin gittikleri yerlerdeki Müslüman nüfusun % 10'unu geçmemesine özen göstermiştir. Ermeni nüfusun belli yerlerde toplanmalarını sakıncalı görerek ayrı kasaba ve şehirlere yerleştirilmesi sağlanmıştır. Adana, Ankara, Aydın, Bolu, Bitlis, Bursa, Canik, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, Erzurum, İzmit, Kastamonu, Kayseri, Karahisar, Konya Kütahya, Mamüretülaziz (Elazığ), Maraş, Niğde, Samsun, Sivas, Trabzon, Van şehirleri ve bunlara bağlı kaza ve köylerden Halep, Rakka, Zor, Kerek, Havran, Musul, Diyarbakır ve Cizre'ye Ermeniler sevk edilerek yerleştirilmişlerdir. Ermeni kafileleri, iskan yerlerine sevk edilirken yakın ve meşakkatsiz yollar seçilmiş, ayrıca emniyet ve muhafazalarına özen gösterilmiştir.¹⁵⁶

Bayburt Ermenileri de bir yandan Ruslarla işbirliği içine girerek gizlice Rus birliklerine katılırken diğer yandan da bölgede asayiş bozmak için çeşitli çetecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹⁵⁷ Ermeni Patriği'nin Bayburt ve çevresinde Ermenilere mezalim yapıldığına dair iddialarına karşılık olarak 3. Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa, Başkumandanlık Vekaleti'ne 22 Mayıs 1915 tarihinde gönderdiği bir raporda yaptığı tahkikatın sonucunu şu sözlerle ifade etmiştir.¹⁵⁸

Ermeni Patriği'nin iddiaları hakkında tahkikat icra edildi. Tercan ileri gelenlerinden 3 Ermeni'nin katli ve Bayburt'ta da silah toplamak bahanesiyle Ermeniler hakkında her türlü düşmanlık ve baskılar yapılması ve para talep edilmiş olması meselesi Bekir Sıtkı Bey kumandasındaki gönüllü taburun nahiye müdürü ile birlikte Bayburt'un Pulur Nahiyesinde 3-4 köyde arama icra ederek 52 silah müsadere edilmiş olmasından gücenmiş olan ahalinin

¹⁵⁴ **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920**, s.8.

¹⁵⁵ **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920**, s.86.

¹⁵⁶ **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920**, s.9.

¹⁵⁷ Bayram Akça, **1915 Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 2007, s.40.

¹⁵⁸ **ATASE**, No. 4/3671, K. 2820, D. A- (69), F. 3-3.

iftiralarından ibarettir... binaenaleyh diğerk iddiaları da bu gibi hakikatin yalan ve uydurmadan oluşarı ve hükümete suç yükleme emelinden ileri geldiğı anlaşılmış ve binaenaleyh Patrik Efendinin istihbaratı doğruya yakın bulunmamıştır.

27 Mayıs 1915 tarihinde Ermeni Tehciri hakkındaki kanun kabul edilince, harp sahası olmasından dolayı Bayburt Kazası dahilindeki Ermeniler de tehcire tabii tutulmuştur. 3. Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa'nın Bayburt Kaymakamı Nusret Bey'e şiddetli emirleri sonucu, 1915 Mayıs ayının sonlarıyla Haziran ayı içinde 6000-7000 civarında olan Bayburt Ermenileri, iki kafile halinde Nusret Bey idaresi altında 50-60 kadar jandarma erine ek olarak üç düzenli bölük ile jandarma kumandanı tarafından salimen Erzincan'a sevk ettirilmiştir. Savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği bir zamanda yapılan bu tehcir işleminde gayri kanuni hiçbir olay olmamıştır. Tehcire tabi tutulan Bayburt Ermenilerinin emval-i metrukeleri de oluşturulan komisyon tarafından satılarak bedelleri kendilerine verilmiştir.¹⁵⁹

Ermenilerin Bayburt havalisinden göç ettirilmesinden sonra da bölgede Ermeni çetelerinin faaliyetleri bitmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Erzurum Valisi Tahsin Bey'den Dahiliye Nezareti'ne, 29 Haziran 1915 tarihinde çektiğı şifreli telgrafta Ermenilerle Türk askerleri arasında Bayburt'un Kopuz deresinde meydana gelen çatışmayı haber vermektedir. Vali olayın gelişimini şu sözlerle belirtmiştir:¹⁶⁰

Kopuz Deresi civarında dolaşan Tevfik Efendi Müfrezesi tesadüf eylediğı 11 kişilik silahlı Ermeni çetesiyle yapılan çarpışmada 2 Ermeni eşkıyası ölü olarak ele geçirildiğı ve çarpışma sırasında Kopuz köyü bekçisi Mehmet Çavuş şehit olduğı, çetenin hararet ile takip edilmekte bulunduğı Bayburt Kaymakamlığından bildirilmiştir.

Bayburt Ermenilerinin Erzincan'a salimen göç edebilmeleri ve Ermeni kafilelerine saldıran Kürt eşkıyalarının engellenmesi için Bayburt Sabit Jandarma Bölük Komutanı Teğmen Salih Efendi görevlendirilmiştir.

Ermeni kafilelerine saldıracak olan Kürt eşkıyanın takibi için Bayburt'ta Sabit Jandarma Bölük Kumandanı Teğmen Salih Efendi kumandasıyla menzil erlerinden 56 askerden oluşarı bir müfreze, Ermeni kafilelerinin Kop Dağı'ndan geçişleri esnasında 11 Temmuz 1915'te dört taraftan Kürt eşkıya saldırıya başlamışlarsa da müfreze ile iki saat devam eden çarpışma sonucunda iki kişi telef ve geri kalan eşkıyanın kaçtığı ve müfrezeden hiçbir kayıp

¹⁵⁹ **Tasvir-i Efkar**, 16 Mart 1336, s.2.

¹⁶⁰ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Ermeni Belgeleri Özel Sayısı 3)**, Yıl: 34, S. 85, Belge No: 2009, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Ekim 1985, s.67-69.

olmadığı ve Ermeni kabilelerinin de kurtarıldığı Bayburt Nokta Kumandanlığından bildirilmiştir.¹⁶¹

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bayburt'un genel nüfusu 76.843 kişiden oluşmaktadır.¹⁶² Bayburt'ta bulunan Ermeni nüfus ise 1950'si merkezde¹⁶³, 5.288'i köylerde olmak üzere toplam 7.238 kişiden ibarettir.¹⁶⁴ Bayburt'tan tehcir sırasında 6000-7000 civarında Ermeni göçe tabi tutulmuştur.¹⁶⁵ Bayburt ve köylerinde yaklaşık olarak 238-1238 arasında göçe tabi olmayan Ermeni nüfus kalmıştır. Tehcirden önce genel nüfusun yaklaşık % 9,5'ini oluşturan Bayburt Ermenileri, göç olayından sonra kalan nüfusun % 0,3 ila % 1,7 arasında bir oranını oluşturmuşlardır.¹⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalamasından sonra İtilaf Devletleri, İttihatçıları; Ermenileri öldürmek ve İngiliz esirlerine kötü muamelede bulunmakla itham etmişlerdir. Mütarekenin ağır şartlarını kabul etmek zorunda bırakılmış olan Osmanlı yöneticileri de, İtilaf Devletleri tarafından suçlandıkları konuları bir an önce çözmek çabasına düşmüşlerdir. İşgal devletleri tarafından baskı altında tutulan, hiçbir gücü ve itibarı olmayan Osmanlı Hükümetleri için Ermeni meselesi, ilk önce çözülmesi gereken bir konu olarak karşılarına çıkarılmıştı.¹⁶⁷

Mütareke sonrası kurulan Osmanlı Hükümetleri, Ermeni Tehcirini soruşturmak için komisyonlar ve suiistimalleri görülenleri yargılamak için Divan-ı Harb mahkemeleri kurmuşlardır. Ermeniler, bu elverişli ortamdan yararlanarak, tehcirin yapıldığı dönemde görev yapan idareciler aleyhinde yoğun bir iftira kampanyası başlatmışlardır. Bu iftira

---

¹⁶¹ Akça, a.g.e., s.43.

¹⁶² **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.3.

¹⁶³ Dr. Şerif Bey, **Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası 1913**, 1. Baskı, Yayına Hazırlayan: Murat Küçükuşurlu, Trabzon: Serander Yayınları, Mart 2011. s.231.

¹⁶⁴ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.3.

¹⁶⁵ Divanı Harb-i Örfi'de Bayburt Ermenilerinin tehciri davası görülürken, göçe tabii tutulan Ermeni sayısı tam olarak belirtilmemiştir. Bu yüzden Bayburt'ta göç dışında tutulan Ermeni sayısı ve genel nüfusa oranı tahmini olarak belirtilmiştir. **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Ağustos 1336, s.3; **Vakit**, 6 Ağustos 1336, s.2.

¹⁶⁶ Bu oranlamalar verilen sayılar kullanılarak tarafımızdan yapılmıştır.

¹⁶⁷ Feridun Ata, "Divân-ı Harb-i Örfi Mahkemelerinde Ermeni Tehciri Yargılamalarına İstatistiksel Bir Bakış (1919-1921)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.21, S. 62, Temmuz 2005, s.305.

kampanyasının kurbanlarından birisi de, Bayburt Ermenilerinin tehciri sırasında Kaza Kaymakamı görevinde bulunan ve bu tehciri idare eden Mehmet Nusret Bey olmuştur.¹⁶⁸

Mehmet Nusret Bey, I. Damat Ferid Hükümeti tarafından 6 Nisan 1919 tarihinde Ermeni Tehciri meselesinden dolayı görevinden alınarak yargılanmak üzere İstanbul'a çağrılmıştır. Nusret Bey, Mustafa Nazım Paşa başkanlığındaki Divan-ı Örfi'de yargılanarak suçsuz bulunmasına rağmen yine de askeri hapisanede alıkonulmuştur. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali üzerine tüm Anadolu'da olduğu gibi İstanbul'da da gerilen ortamı yumuşatmak için Hükümet, aralarında Nusret Bey'in de bulunduğu 40 tutukluyu serbest bırakmıştır.¹⁶⁹

Damat Ferit Paşa Hükümeti, 30 Eylül 1919'da istifa edince yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet, Nusret Bey'i daha önce yargılanıp serbest bırakılmasına rağmen 6 Kasım 1919'da tekrar tutuklatıp cezaevine koymuştur. Nusret Bey ikinci tutuklanmasından sonra 18 Aralık 1919'a kadar sorgusuz sualsiz Askeri Hapishanede kalmıştır. Bu tarihte, Divan-ı Harb-i Örfi ve Dahiliye Nezareti arasında yapılan yazışmada: "Halen askeri tevkifhanede bulunan eski Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey hakkında Şura-yı Devletçe verilen men-i muhakeme kararı mazbata suretinin mumaileyhe bildirildiği" şeklinde bir açıklama yapılmasına rağmen Nusret Bey yine de serbest bırakılmamıştır.¹⁷⁰

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin istifası ile yerine 8 Mart 1920'de Salih Paşa Hükümeti kurulmuştur. Esad Paşa başkanlığındaki I. Divan-ı Örfi, 11 Mart 1920'de Nusret Bey hakkında Bayburt Müdde-i Umumiliğine (Bayburt Savcılığı) bir telgraf çekerek "Bayburt Ermenilerinin Tehciri sırasında Nusret Bey'in tutumu" ile ilgili bilgi verilmesini istemiştir. 15 Mart 1920'de I. Divan-ı Harb-i Örfi'de Nusret Bey'in yargılanmasına başlanılmıştır.¹⁷¹ Bayburt ve Ergani-Maden Ermenilerin tehciri dolayısıyla suçlanan Nusret Bey, bu suçlamalara karşılık tehcire tabi tutulan Ermenilerin jandarma koruması altında sağ salim gidecekleri yerlere sevk edildiğini, mallarının da oluşturulan bir komisyon tarafından

¹⁶⁸ Gökteş, "Bayburt Ermeni Tehciri Davası Ve Nusret Bey'in İdamı", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 10 Haziran 2017, s.6.

¹⁶⁹ Akça, a.g.e., s.56-57.

¹⁷⁰ Akça, a.g.e., s.59.

¹⁷¹ **Tasvir-i Efkâr**, 16 Mart 1336, s.2; **Vakit**, 16 Mart 1336, s.2.

satılıp parasının sahiplerine verildiğini belirtmiştir. Daha sonra mahkeme heyeti, Bayburt'ta bazı kişilerin ifadesine başvurulmasını talep etmiştir. Ancak o sırada Anadolu ile telgraf haberleşmesinin kesilmesi nedeniyle Bayburt ile irtibat kurulamayınca, 20 Mart'ta yapılması düşünülen Nusret Bey'in duruşması ileri bir tarihe ertelenmiştir.¹⁷²

Salih Paşa Hükümeti kısa ömürlü olmuş ve yerine 5 Nisan 1920'de 4. Damat Ferid Hükümeti kurulmuştur.¹⁷³ Bu hükümetin en önemli meselelerinden biri Ermeni Tehciri davalarını hızlandırmak olmuştur. İşte bu amaçla yeni hükümet, 17 Nisan 1920'de I. Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi başkanlığına Eski Bursa Valisi Mirliva Mustafa (Nemrut) Paşa'yı atamıştır.¹⁷⁴ Mahkeme Heyeti, 20 Nisan'da Nusret Bey dahil 13 kişinin dosyalarını tekrar gözden geçirmiştir.¹⁷⁵ I. Divan-ı Harb-i Örfi, 24 Nisan 1920'de çalışmalarına Mustafa Paşa başkanlığında başlamıştır.¹⁷⁶ Hükümet, 26 Nisan'da da "I. Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi'nin Teşkilat ve Vazifeleri"¹⁷⁷ hakkında 13 maddelik bir kararname yayınlarak: "tehcir davalarının öncelikli görüleceğini, yargılamaların gizli yapılacağını, bu mahkemelerde görülen davaların temyize götürülemeyeceğini ve sanıkların avukat bulunduramayacağını" açıklamıştır.

Divan-ı Harb-i Örfi hakkındaki kararname uyarınca Nusret Bey'in yargılanması sırasındaki tüm duruşmalar gizli yapılmış ve ona avukat bulundurma hakkı da tanınmamıştır. Nemrut Mustafa başkanlığındaki mahkeme, 28 Nisan 1920 tarihinde Nusret Bey'in davasına tekrar başlamıştır. Mahkeme Heyeti, Nusret Bey'in evraklarını inceledikten sonra 29 ve 30 Nisan 1920'de bazı gazetelere ilan vererek "Bayburt ve Ergani-Madeni tehcir olup sonradan geri dönen müslim ve gayrimüslimlerden İstanbul'da bulunanlarının önümüzdeki cumartesi günü zevali saat onda Divan-ı Harb-i Örfi'de hazır bulunmalarını" istemiştir.¹⁷⁸

¹⁷² **Tasvir-i Efkar**, 7 Nisan 1336, s.2.

¹⁷³ **Tasvir-i Efkar**, 7 Nisan 1336, s.2.

¹⁷⁴ Mahkemeye atanan diğer üyeler ise şunlardır: Mirliva Recep Paşa, Süvari Miralayı Recep, Süvari Miralayı Ferhad ve Kaymakam Fettah Bey'dir. **Takvim-i Vekayi**, 17 Nisan 1336, s.2.

¹⁷⁵ **İleri**, 20 Nisan 1336, s.2.

¹⁷⁶ **İleri**, 25 Nisan 1336, s.2.

¹⁷⁷ "Divan-ı Harb-i Örfilerin Teşkilat ve Vezaifi Hakkında Kararname", **Düstur**, Tertib-i Sani, C. 12, 23 Nisan 1336, s.51-52; **Takvim-i Vekayi**, No. 3837, Neşir Tarihi: 26 Nisan 1336, s.2-3; **İleri**, 27 Nisan 1336, s.2.

¹⁷⁸ **Vakit**, 30 Nisan 1336, s.2.

Gazetelere verilen ilanlardan sonra Mahkeme heyeti, ilanlar sonucu bulunan Ermeni ve Türk tanıkları dinlemek için duruşmalara kaldığı yerden devam etmiştir. Nusret Bey, 1 Mayıs¹⁷⁹, 2 Mayıs, 24 Mayıs, 24 Haziran ve 5 Temmuz 1920 tarihlerinde I. Divan-ı Harb-i Örfi mahkemesi tarafından beş kez daha yargılanmıştır.¹⁸⁰ Mahkeme Heyeti, sanık Nusret Beyi; “Bayburt ve Ergani-Madeni tehciri sırasında Ermenilerin ölmesine, mallarının gasp edilmesine, Bayburt Mal Müdürü Ovakim Efendi, eşi ve kızlarının intiharına ve Ergani Mutasarrıflığında bulunduğu sırada da Trabzon’dan tehcir edilen Filoman Nuryan binti Manu ile 12 yaşındaki hemşiresi Naime Tesmiye’nin ırzlarına geçmesine sebebiyetten dolayı” suçlamıştır. Bu suçlamalar karşısında Nusret Bey; “Bayburt’un harp sahası içinde olması nedeniyle buradaki 6000-7000 civarında olan Bayburt Ermenilerinin iki kafiye halinde kendisinin idaresi altında ancak 50-60 kadar jandarma erine ek olarak üç düzenli bölük ile jandarma kumandanı tarafından salimen Erzincan’a tehcir edildiğini, bu sırada bölgede herhangi bir olayın olmadığını, tehcir edilenlerin mallarının bir komisyon tarafından satılıp parasının da sahiplerine verildiğini bunun da kayıtlarının sabit olduğunu” belirtmiştir.¹⁸¹

Nusret Bey’in bu savunmasına karşılık mahkeme heyeti, Türk ve Ermeni tanıkların ifadelerini dinlemiştir. Nusret Bey’in davasında tanıklar dinlendikten sonra Divan-ı Harb-i Örfi ilk olarak; Ermeni Tehciri olayında genel kanısını açıklamıştır. Mahkemeye göre:¹⁸²

(...) Yapılan mahkemeler sonucunda bahsedilen cinayetlerin her şeyden önce İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Genel Merkezinde tasarlanarak ve taktir olunarak Genel Merkez üyelerinden Dr. Bahaaddin Şakir’in başkanlığı ve Teşkilat-ı Mahsusa adı altında bir takım alçak ve adilerden oluşan grup tarafından bazı hatalar meydana getirildiğini ve karar Teşkilat-ı Mahsusa memurları eliyle taşra reisleri ve memurlara bildirilerek çoğunun onayı alınmış ve bu vahşete onay vermeyen Yozgat Mutasarrıfı Cemal Bey, Kastamonu Valisi Reşid Paşa ve ismi bilinen diğerleri gibi bazı hamiyetperver memurlar ise görevlerinden alınarak onların hayvani emel ve amaçlarına körü körüne alet olan Yozgat Mutasarrıfı Kemal -asılarak idam edilen- ve Ankara Valisi Atıf örneği insanlık düşmanları tayin edilmiş ve ondan sonra da gizli emirler gereğince ve bir vecih yazılı düzenleme (hile) ve hazırlanan kişiler aracılığıyla tehcir ve katliam gerçekleştirildiği Divan-ı Harb’de bulunan zabıtnamelerdeki kesin deliller ile kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkmıştır.

Bayburt Ermenilerinin tehcir ve öldürme olaylarında Nusret Bey’in oynadığı rolle ilgili tanık ve deliller ışığında Mahkeme Heyeti’nin vardığı sonuçlar ise şöyledir:¹⁸³

¹⁷⁹ İleri, 2 Mayıs 1336, s.2.

¹⁸⁰ Akça, a.g.e., s.69.

¹⁸¹ Tercüman-ı Hakikat, 6 Ağustos 1336, s.3; Vakıt, 6 Ağustos 1336, s.2.

¹⁸² Tercüman-ı Hakikat, 6 Ağustos 1336, s.3; Vakıt, 6 Ağustos 1336, s.2.

(...) Zanlı Nusret Bey'in Bayburt Tehcirini garnizon kumandanlığından aldığı düzenli asker ve mevcut jandarmalar ile uyguladığı ve tehcire memur olarak Erzurum'dan gelen çeteci Mehmed Necati'nin yüzünü tanımayarak kovduğunu ve kazası içinde katliam olmadığını beyan ettiği halde işbu ifadelerinin hepsinin gerçek dışı olduğunun üstte kaydedilen şahitlik ve beyanlar ile ortaya çıkmasına ve bununla birlikte böylece sözü edilen facialara katılmış olduğu halde bu babda hiçbir güna kanuni girişimde ve tekrarının engellenmesi hakkında gerekli tedbirleri almadıktan başka olayı üstüne haber vermeye bile gerek görmemesi ve Erzincan'a teslim olanlar için bilgi ve haber verilmediği halde bunu da sessizlikle karşılaması ve sorgu sırasında ilk kabileyi resmi yazıyla Erzincan'a gönderdiğini ve fakat bu yazının cevabını almadığını beyan etmesine dayanarak bu konuda da vilayete şikayet etmemesinin sebebi sorulmasına karşı (o vakit zaten iş bitmişti) yolunda cevap vermesi (...)

(...) Nusret Bey güya tehirden sonra gelen bir emirde hiçbir Ermeni bırakılmaması, bırakıldığı takdirde idam ile tehdit edildiğinden dolayı, ailece intihar eden Bayburt Mal Müdürü Ovakim Efendi'yi de tehcire tabii tuttuğunu ve bununla birlikte Ovakim Efendi'nin intiharında suçu olmadığını söylese de Ovakim Efendi'nin ailece İslam dinini kabul etmiş olması üzerine tehirden istisna edilmiş ve bundan sonra da Nusret Bey'in Ovakim Efendi'nin evine giderek kızlarını kendisine vermesi yolundaki isteğini red etmesine dayanarak tehcir ile tazyik etmeye başlamış ve Ovakim Efendi'nin kendilerinin de tehcir edildikleri takdirde öldürülecekleri düşüncesiyle kendisi ile iki erkek oğlunun asılarak, eşi ile kızı ve kız kardeşi zehir içerek intihar etmiş oldukları muhakmeden anlaşılmasına ve Nusret beyin olay yerine gitmediğini ve olayı zabıttan öğrendiğini beyan ile böyle yürek sızlatan bir olayı, sıradan bir olay olarak görmesi ve Ovakim Efendi'nin evinin penceresinde terk etmiş olduğu anlaşılın vasiyetnameden de habersiz görünmesi de isnat edilen suçları sağlamlaştıran hallerden görülmesine ve Nusret Bey'in Ergani Mutasarrıflığında bulunduğu sırada da kendisi bekar bulunduğu halde küçük Naime kızı evine alarak bekrini izale ve kız kardeşi Filomeni de tecavüz ettiği Trabzon tehcirinin Divan-ı Harb tarafından yapılan mahkemesi sırasında tanık sıfatıyla çağrılan Filomenin Nusret beyin aleyhinde beyan ve ifade etmesine ve bunun Nusret beyin müdafaaatın dermeyer eylediği üzere milli intikam saikasıyla düzenlenmiş bir ? ibaret olamayıp çünkü devletin bir memur ve işçisi veya milletin bütün fertlerinin ondan hassamend olamayacaklarına ve nitekim divan-ı harbçe çağrılan Ermeni tanık ve şikayetçilerin kendilerinin ırz ve namus ve hayatlarını koruyanları güzel bir dil ve şükran ile beyandan çekinmemeleri ifadelerinin sıhhatli olduğuna delil olduğuna ve olay sonrasında şikayete ve muayene raporu elde etmeye çalışmaları ise o zaman şiddet felaketlerinden başka bir faydayı gerektirmeyeceği aşık bulduğundan bahsedilen hususların olmaması da iddia edilen fiilin haksızlığına delil kabul edilemeyeceğine dayanarak Nusret Beyin bütün savunmasının akıldışı olduğu belirtilmiştir.

Nusret Bey'in duruşması bittikten sonra mahkeme heyetinden Ferhad Bey, Nusret Bey'in vazifeyi suiistimalden 3 yıl cezalandırılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme başkanı Mustafa Paşa ve diğer üyeler Nusret Bey'in idamını istemişlerdir. Uzun tartışmalardan sonra mahkeme heyeti Nusret Bey'i 15 ay kürek cezasına çarptırmış ve mazbata-yı hükmiyede bu şekilde düzenlenerek 4 Temmuz 1920'de mahkeme heyeti tarafından imzalanmıştır.¹⁸⁴ Ancak hemen ardından Mustafa Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb-i Örfi üyeleri Ferhad Bey'in dışında tekrar toplanarak Nusret Bey'in idamına karar vermiştir. Bu kararın geçerli olabilmesi için üyelerden Ferhad Bey'in de imzalaması gerekmiştir. Bunun için de ya Ferhad Bey'in ikna edilmesi ya da istifa ettirilerek yerine bir

¹⁸³ **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Ağustos 1336, s.3; **Vakit**, 6 Ağustos 1336, s.2.

¹⁸⁴ **Alemdar**, 5 Temmuz 1336, s.4.

başkasının tayin edilip onun imzalanması gerekmiştir. İşte bu amaçla 27 Temmuz 1920’de Ferhad Bey, III. Divan-ı Harb-i Örfî üyeliğine tayin edilip yerine Mirliya Niyazi Paşa atanmıştır. Bunun üzerine idam kararı, 27 Temmuz 1920’de mahkeme heyetince imzalanmış ve 4 Ağustos 1920’de de Padişah Vahideddin tarafından onaylanmıştır. İdam hükmü, 5 Ağustos 1920 sabahı Nusret Bey İstanbul Bayezid Meydanında asılarak yerine getirilmiştir.¹⁸⁵

Nusret Bey’in, İstanbul Hükümeti tarafından idam edilmesinden yaklaşık bir buçuk ay sonra 22 Eylül 1920’de Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki Ankara Hükümeti tarafından onun eşi ve üç çocuğuna “hidemat-ı vataniye tertibinden 1000 kuruş maaş bağlanması” kararlaştırılmıştır. Ankara Hükümeti, bu kararı 7 Ekim 1920’de Büyük Millet Meclisi’ne bir kanun layihası olarak göndermiştir. Meclis bu kanun layihasını müzakere etmek için 25 Aralık 1920’de toplanmıştır. Nusret Bey’in ailesine maaş bağlanması konusu mecliste sert tartışmalara neden olmuştur.¹⁸⁶ Meclis toplantısında bu konu hakkında söz alanların çoğu, layiha aleyhine bir tutum almış olsalar da, yapılan oylama sonucunda oylamaya katılan 101 milletvekilinden 64’ü layihaya kabul oyu verince Nusret Bey’in ailesine maaş verilmesi onaylanmıştır.¹⁸⁷

İstanbul Hükümetinin hain olarak ilan edip astığı Nusret Bey’e, Ankara Hükümeti ve BMM sahip çıkmış, onun vatana yaptığı hizmetlerden dolayı ailesine maaş bağlanması için kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte İstanbul Hükümeti’nin “Ermeni Tehcirinden dolayı suçlu bulup astığı, vatana ihanetle yargıladığı, bu yüzden ailesini aç susuz bıraktığı Nusret Bey’i” Ankara Hükümeti, ulu bir şehit olarak görerek bir anlamda temize çıkarmıştır.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ **Vakit**, 6 Ağustos 1336, s.2.

¹⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 1, İçtima 121, 25 Kanunuevvel 1336, s.6.

¹⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 1, İ. 121, 25 Kanunuevvel 1336, s.10; **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 3, İ. 121, 25 Kanunuevvel 1336, s.27.

¹⁸⁸ Nusret Bey, Cumhuriyet döneminde de Cumhuriyet Hükümeti ve Bayburt halkı tarafından unutulmamıştır. Bayburt merkezinde onun adına “Şehit Nusret Parkı” açılmıştır. Bu park günümüzde varlığını hala sürdürmektedir.

1.2.3.2.3. Bayburt'un Kurtuluşu

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sırasında tarihsel süreçte ikinci defa Rus işgaline uğrayan Bayburt, 16 Temmuz 1916¹⁸⁹ tarihinde başlayan bu işgalden, ancak Rus Bolşevik İhtilalinden sonra Rus Kafkas Ordularının birlikleri cepheleri terk etmeye başlayıp, 18 Aralık 1917 tarihli Erzincan Mütarekesi sonucunda da Rus Birliklerinin Doğu Anadolu'dan çekilmesi hızlanınca kurtulabilmiştir.¹⁹⁰ Bayburt'ta bulunan Rus Birlikleri, Ocak 1918 içinde şehri terk etmiş fakat Rus askerlerinin bölgeden çekilmesi üzerine Bayburt'ta sadece mütareke heyetine memur Rus zabitleriyle Ermeni kıtaları kalmıştır. Bu otorite boşluğundan yararlanan Ermeni çeteleri, hemen faaliyete geçerek yerli halka akla hayale sığmaz işkencelerde bulunmuşlardır. Her taraftan gelen haberler, kurtulup kaçan insanlar, Ermenilerin müthiş bir İslam katliamına başladıklarını, yağma ve namusa tecavüzün son haddine ulaştığını bildirmiştir.¹⁹¹

Vehip Paşa, 24 Ocak 1918'de Başkomutanlık Vekaleti'ne gönderdiği şifrede; Erzincan'daki Rus ordugahıyla altı gündür haberleşemediğini, bundan dolayı Rus karargahının geriye gittiği düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Rusların geri çekilmesinden sonra Erzincan'da kalan Ermenilerin Sivashlı Murat önderliğinde katliamlara giriştiğini bildiren Vehip Paşa, geniş bir harekate seri bir şekilde başlanmasını ve bütün kuvvetlerin ileri gitmesini teklif etmiştir.¹⁹² Vehip Paşa, 1 Şubat 1918'de de Başkomutanlık Vekaleti'ne gönderdiği şifrede; ileri hareket öncesinde şimdiye kadar alınan bilgilere göre; Bayburt'taki Rusların da geri çekildiğini, burada Arşak adında birinin komutasında bir Ermeni taburu bulunduğunu bildirmiştir.¹⁹³ İki tarafın ordu komutanları (Vehip Paşa-Odeşelidze) bu konuda uzun muhaberelede bulunmuşlardı.¹⁹⁴ Vehip Paşa'nın Rus Kafkas Ordusu Komutanı General Liyötnan Odeşelidze'ye 11 Şubat 1918 tarihinde gönderdiği bir telgrafta, Bayburt bölgesinde yaşanan olayları da şu şekilde anlatmaktadır:¹⁹⁵

¹⁸⁹ Çakmak, a.g.e, s.206.

¹⁹⁰ **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı**, C. 2, s.428.

¹⁹¹ Kazım Karabekir, **Birinci Dünya Savaşı Anıları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ekim 2011, s.906. Ermeni Mezaliminde Katledilen Bayburtlu Kadınlar ve Çocuklardan bir kısmını gösteren resim için Ek 1'e bkz.

¹⁹² **ATASE**, BDH, K. 153, D. 682, F. 8, 8-1.

¹⁹³ **ATASE**, BDH, K. 153, D. 682, F. 15, 15-1.

¹⁹⁴ Karabekir, a.g.e., s.906.

¹⁹⁵ **ATASE**, Vesaiiki Harbiye Dosyası, No. 4/3671, K. 2909, D. 452, F. 1-4, 2-5, 11 Şubat 1334; **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl 34, S. 85, Belge No: 2026, Ankara, Ekim 1985, s.137-140. Bu dergide

(...) Bayburt'ta bulunan Ermeni sergedelerinden Arşak civar Müslüman köylerine 7 Şubat 1918'de toplanmaları hakkında haber göndermiştir. Akıbeti pek malum olan bu halden korkan bir kısım ahali sığınma ve yardım için Kelkit'teki Mütareke komisyonu yanına kadar gelmiştir. Çağrı ve davete uyanların neye uğradıkları meçhul değildir (...) Erzincan'daki eşkıyaların başkanı Ermeni Murat'ın Mamahatun vasıtasıyla Bayburt'taki Ermeni sergedelerinden Arşak'a verdiği talimat ve Arşak'ın yine aynı şekilde Murat'a verdiği bildirilerden işgal altındaki bölge Müslümanlarının Ermeniler tarafından tümden katl ve yok edilmesi tasarlandığına bizce şek ve şüphe götürür yer bırakmamıştır. Bugün kaderleri Ermenilerin zulüm ve kötülüklerine terk edilen Osmanlı Müslümanlarından hiçbirinin ırz, mal ve canı zerre emniyette değildir.

Vehip Paşa, raporunun devamında Ermenilerin Müslümanlara yaptığı zulüm ve katliamın önlenmesi için General Odeşilidze'nin yardımını talep etmektedir. Vehip Paşa Rus Generali'ne yazdığı telgraftan bir gün sonra 12 Şubat 1918'de, ordusuna ileri hareket emri vermiştir.¹⁹⁶ Vehip Paşa, yayınladığı emirde Ruslarla imzalanan Erzincan Mütarekesi'nin yürürlükte olması nedeniyle ileri hareket esnasında Mütareke hükümlerine uyulacağını, Rus birlikleriyle her türlü çatışmanın yasak olduğunu, sadece Mütareke'nin "hatt-ı fasıl" (ara hat) maddesinin geçersiz olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁷

Kafkas cephesinde iki ordu dört kolorduya ayrılmıştı. Bunlardan merkezi Diyarbakır olan ikinci kolordu karargahı Suriye'ye gönderildiğinden, ileri hareket için 3 kolordulu III. Ordu hazır bulunmaktaydı. Bunlardan IV. Kolordu (Ali İhsan Paşa) Van-Beyazıt, Birinci Kafkas Kolordusu (Kazım Karabekir) Erzincan-Erzurum istikametinde, II. Kafkas Kolordusu (Şevki Paşa) Bayburt-Trabzon cephesine karşı yürümek emrini almıştı.¹⁹⁸ Bayburt bölgesine gönderilen II. Kafkas Kolordusu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın III. Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya 20 Şubat 1918 tarihinde gönderdiği raporda:¹⁹⁹

(...) Beşinci Fırka bugün 20.2.34 sabahı bir piyade alayı bir topçu takımı ve bir süvari bölüğü ile ilerleyerek Bayburt'u işgal edecek ve fırka büyük kısmıyla Kısanta, Hardişi, Çirensor, Mansi, Hızirilyas karakolu hattında kalacak bu fırka Kısantadan Birinci Kolorduya kadar olan mıntıkayı bir tabur tarafından örtecek ve Birinci Kolordu ile bağlantıyı sürdürecektir... Beşinci Fırkadan ileri sürülen süvari keşif kollarımızdan nısfülleyle (gece yarısında) alınan bilgiye göre 19 Şubat 1334'te Bayburt'a girmişler ve aşağıdaki bilgileri vermişlerdir: 15 Şubat 1334 saat 11 evvelde Arşak kumandasında 100

---

yayınlanan belgenin çevirisinde belge tarihi 11 Aralık 1334 olarak gösterilmektedir. Fakat bu tarih yanlış yazılmıştır. Olayların akışına göre doğru tarih 11 Şubat 1334'tür.

¹⁹⁶ Larcher, a.g.e., s.383.

¹⁹⁷ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 31, S. 82, Belge no: 1856, Aralık 1982, s.307-310.

¹⁹⁸ **ATASE**, Vesaiki Harbiye Dosyası, No. 4/3671, K. 2911, D. 460, F. 7; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı**, C. 2, s.444; Kazım Karabekir, a.g.e, s.906.

¹⁹⁹ **ATASE**, BDH, K. 2947, D. 629, F. 2-3, 20 Şubat 1334; **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl 31, S. 81, Belge No: 1862, Ankara, Aralık 1982, s.337-338.

kadar atlı ve 150 kadar piyadeden oluşan bir Ermeni eşkıya çetesi aileleriyle birlikte Bayburt'tan hareket ederek akşamı Maden Hanlarında geçirmiş ve ertesi günü Erzurum önüne gitmişlerdir. Bu çete; Bayburt'tan çıkarken iki yüzü aşkın İslam ahaliyi öldürmüş ve yakmışlardır. Bayburt'ta bir miktar erzak varsa da ne kadar olduğu hakkında henüz bilgi alınmadı.

Vehip Paşa, II. Kafkas Kolordusuna bağlı V. Fırka'nın Bayburt'a giriş haberini 20 Şubat 1918'de Osmanlı Ordusu Başkumandanlık Vekaleti'ne gönderdiği bir telgrafla bildirmiştir. Osmanlı askeri birliklerinin şehre girmesiyle birlikte Bayburt, yaklaşık 1 yıl 7 ay süren işgalden kurtulmuştur.²⁰⁰

Bayburt, işgalden kurtulmuş olmasına rağmen yaklaşık on ay sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgisini tescilleyen Mondros Mütarekesi ile birlikte şehir için yeni bir mücadele dönemi başlamıştır. Ermenilerin Vilayet-i Sitte kapsamında istedikleri bölge içerisinde yer alan şehir, yakın geçmişte işgalin dayanılmaz acısını iliklerine kadar hissetmesi ve vatanını sonsuza kadar kaybetme korkusu nedeniyle, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde fitili ateşlenmiş olan Milli Mücadele'ye Anadolu'nun diğer birçok yerinde olduğu gibi canla başla sarılmıştır.

1.2.3.3. Milli Mücadele Döneminde Bayburt

1.2.3.3.1. Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Mondros Mütarekesi'nin 24. Maddesine göre, “Vilayat-ı Sitte'de (Erzurum, Bitlis Van, Sivas, Mamuretülaziz, Diyarbakır) bir karışıklık çıkması durumunda bu vilayetlerin herhangi bir kısmını işgal hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler”²⁰¹ denmiştir. Ayrıca bu bölgede bağımsız bir Ermenistan kurulmak istenmesi gerek bölge halkında gerekse Meclis-i Mebusan'da bölgeyi temsil eden mebuslarda büyük bir huzursuzluk yaratmıştır.²⁰² Bu nedenle, 2 Aralık 1918'te ise Beyrut Eski Valisi İsmail Hakkı, Hicaz Eski Valisi Mahmud Nedim, Bayezid Mebusu Şefik, Diyarbakır Mebusları Zülfü ve Fevzi, Sivas

²⁰⁰ Fevzi Çakmak, Bayburt'un kurtuluş tarihini 19 Şubat 1918 olarak göstermiştir. Çakmak, **Büyük Harp'te Şark Cephesi Harekatı**, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.433; **Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekatı**, C. II, s.451.

²⁰¹ **İnkılab-ı Beşer**, 3 Teşrinisani 1334, s.2.

²⁰² Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, C. I, Ankara: Kültür Ofset, 1993. s.4; Mustafa Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken: Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına**, İkinci Kitap, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2011, s.28.

Mebusu Rasim, Süleyman Nazif ve Hoca Raif Efendi gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan bir kısım aydın ve milletvekilleri, bir araya gelerek merkezi İstanbul olmak üzere “Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti”ni kurmuşlardır. Aynı gün, cemiyetin idari yapısı, amacı ve çalışma şeklinin belirlendiği “Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Nizamnamesi”²⁰³ yayınlanmıştır. Cemiyet, Hükümet'ten gereken resmi izni alarak Vilayat-ı Sitte'de milli hakları savunmaya ve tanıtmaya başlamıştır. Cemiyetin fikirleri ise; başyazarlığını Süleyman Nazif'in yaptığı *Hadisat* ve Fransızca *Le Pays* (Ülke) gazeteleri aracılığıyla yayılmıştır.²⁰⁴ *Hadisat* gazetesi, 4 Aralık 1918 tarihli sayısında, bu cemiyetin kuruluşunu ve amacını şu şekilde aktarmıştır.²⁰⁵

Vilayat-ı Şarkıyyede unsur-u galib olan Türk ve Kürdlerin hukuk-u milliyesini müdafaa azmiyle alakadar bazı zevat-ı marufe tarafından bir heyet teşkil edilmiş ve bu babdaki muamele-yi resmîyeye tevessül kılınmıştır. Erzurum, Bitlis, Diyarbakir, Sivas, Mamuretülaziz, Van Vilayetlerinden müteşekkil olan Vilayat-ı Şarkıyyede en ziyade Türkler, sonra Kürdler ekseriyet-i kahire teşkil ederler. Rabıta-yı İslamiye ise aradaki örf ve lisan ihtilafını büsbütün izale etmiştir. Bu vilayetler ahali meyânında aile-i osmaniyyeden infirakı arzu ve hatta bu infirak bilaztırab tahammül edecek adam tasavvur olunamaz. Yeni teşkil eden Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti bu hakikati aleme isbat için her vesileyi ihzar edecektir. Mesaisinde nail-i muvaffakiyet olmasını temenni ederiz.

Doğu vilayetlerindeki tarihi hukuk ve örfün tecavüze uğramasını önlemek amacıyla kurulan Cemiyet ilk toplantısını, Müdafaa-i Milliye Genel Merkezinde Doğu vilayetlerinden 30 kişinin katılımıyla, 13 Aralık 1918 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıya katılan kişiler, Cemiyetin idare heyetini ve esaslarını belirlemişlerdir.²⁰⁶ İdare Heyeti Başkanlığı'na Eski Beyrut Valisi Diyarbakırlı İsmail Hakkı Bey, Katib-i Umumiliğe de Van Mebusu Vasıf Bey seçilmiştir. Cemiyetin bu toplantısında; Doğu Vilayetlerinde Türk ve Kürdün Osmanlılık şemsiyesi altında bir ve bütün oldukları vurgulanmıştır.²⁰⁷ Vilayat-ı Şarkıyenin hukukunu medeni ve ilmi yollarla savunmak ve bunun için Hükümet ve İtilaf Devletleri nezdinde girişimlerde bulunan bu cemiyetin, Doğu Vilayetleri ve kazalarında da birer şubesi açılmıştır.²⁰⁸

²⁰³ Bu nizamnamenin tam metni için bkz. **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi**, K. 29, G. 71, B. 71001; Kırzioğlu, a.g.e., C. I, s.5-6.

²⁰⁴ Kırzioğlu, a.g.e., C. I, s.4.

²⁰⁵ **Hadisat Gazetesi**, 4 Kanunuevvel 1334, s.1.

²⁰⁶ **Hadisat Gazetesi**, 14 Kanunuevvel 1334, s.1.

²⁰⁷ **Hadisat Gazetesi**, 14 Kanunuevvel 1334, s.1.

²⁰⁸ Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Nizamnamesi'nin 3. Maddesi şöyledir: “Cemiyetin Merkez İdaresi, İstanbul şehri olup, vilayat-ı mezkurenin her kasabasında, şubeler tesis olunabilecektir.” **TİTEA**, K. 29, G. 3, B. 3001; Kırzioğlu, a.g.e., C. I, s.6.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti de, VŞMHMC'nin Erzurum Şubesine bağlı olarak kurulmuş, bölgenin haklarını savunmak ve milli mücadeleye maddi manevi destek olmak üzere harekete geçmiştir.²⁰⁹ BMHMC'nin kurulduğu kesin tarih belli olmamakla birlikte 1919 yılının mayıs ayı içinde olduğu belgelerden anlaşılmıştır. Cemiyetin ilk başkanlığında aynı zamanda Bayburt Müftüsü de olan Muhammed Fahreddin (Kumbasar) Efendi, Başkan Vekilliğinde Tevfik (Çoruh) Bey, cemiyet katipliğinde Mehmed Nazım, veznedarlığında Zahid Bey, üyeliklerinde ise Mehmed Hamdi, Dursun, İbrahim Edhem, Mehmed Ali ve Mustafa Ömer Beyler bulunmuşlardır.²¹⁰ 1920 yılında Cemiyetin Başkanlığı'na Tevfik Bey seçilmiştir.

Cemiyet, hızlı bir şekilde teşkilatlanmasını tamamlayarak kurulduğu günden itibaren faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyetin tespit edebildiğimiz ilk faaliyeti, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in İşgali'ne karşı gösterdiği tepki olmuştur. Cemiyet Başkanı Müftü Fahreddin Bey, bu işgal üzerine, 17 Mayıs 1919'da Cemiyetin Erzurum Şubesi'ne işgali lanetleyen ve bu işgalin son olmayacağını belirten iki telgraf çekmiştir. Fahreddin Efendi, ilk telgrafında şöyle demektedir:²¹¹

Türklük ve bilhassa İzmir Müslümanları kan ağıyor sıra memleketimize geliyor demektir. Uyumayalım. Allah aşkına İzmir İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesinin gelen ahını kemal-i hararetle nazar-ı itibara alınız. Yanınızda İngiliz mümessili oturuyor. Erzurum tezahüratının büyük bir tesir yapacağına kani olunuz. Tevfik Allahtan

Müftü Fahreddin Efendi, ikinci telgrafında ise:²¹²

Vatanımızın mühim bir aksamını teşkil eden İzmir'in ilhakının haber alınmasını millet nefretle karşılamış ve icab eden teşebbüsat-ı medeniyeye tevessül etmiştir. Yaşadığımız dakikalarda her anı bizim için ne kadar mühlik ve feci akıbetler tevkid ettiğini görüyoruz. Eğer arzumuz yaşamak amalımız vatan ve mukaddesatımızı muhafaza etmek ise durmayalım itidal ve vakarla çalışalım ki Allahtan muvaffakiyet taleb hakkımız olsun.

Cemiyetin İzmir'in işgal edilmesine tepkisi sadece telgrafla kalmamış, ayrıca 2 Haziran 1919'da Bayburt'ta büyük bir miting düzenlemiştir. Bu keyfi işgal, Osmanlı Hükümeti, İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya mümessillerine ve 9. Ordu Kıtaaatı

²⁰⁹ Gökteş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi".

²¹⁰ TİTEA, K. 31, G. 140, B. 140001.

²¹¹ TİTEA, K. 31, G. 153, B. 153001, 17 Mayıs 1335.

²¹² TİTEA, K. 31, G. 153, B. 153-a001, 17 Mayıs 1335.

Müfettişliğine protesto edilmiştir. Miting sırasında galeyana gelen Bayburt halkı, bir gün sonra dahi yatışmamış ve İzmir'in durumu hakkında cevap gelene kadar telgrafhaneyi işgal altına almışlardır.²¹³ Bayburt Kaymakam Vekili Mehmed Salih Bey, 5 Haziran 1919'de Erzurum Vilayeti'ne "Olayların yatışmadığını, halkın durmaksızın İtilaf Devletlerinin temsilcilerine telgrafla müracaat ettiklerini"²¹⁴ bildirmiştir. Erzurum Vilayeti de 8 Haziran 1919'da Salih Bey'e "hükümetimiz teşebbüsat-ı siyasiyede bulunmaktadır. Neticeye sabır ve sükunla intizar ediniz."²¹⁵ şeklinde cevap vermiştir. Salih Bey'in Kaymakam Vekili aracılığıyla Bayburt halkını teskin etmeye çalışmasına rağmen Osmanlı Hükümeti'nin "teşebbüsat-ı siyasiyesi"nin pek de bir işe yaramadığı görülmüştür. Nitekim İzmir'in ardından Antalya, İstanbul, Antep, Urfa, Maraş gibi daha birçok Türk şehri tek tek işgal edilmiştir.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, ülke çapında yapılan bu işgallere de duyarsız kalmayarak tepkisini göstermiştir. Cemiyet, Ocak 1920'de Fransız ve Ermeni askerlerinin Maraş ve çevresinde yaptıkları zulüm ve katliam hareketlerinin engellenmesi isteğiyle İstanbul Hükümeti ve Amerika temsilciliğine protesto telgrafı göndermiştir.²¹⁶

İzmir işgalinin birinci yıldönümü olan 15 Mayıs 1920'de Bayburt'ta bir miting düzenlenmiştir. Bayburt halkı, bu mitingde: "Milli emellerini açıklayarak, bu emellerin gerçekleşmesi uğruna kanlarının son damlasını akıtmağa karar vermişler ve bu haksız işgali protesto etmişler ve girişimlerinin başarılı olması için dua etmişlerdir".²¹⁷ Ayrıca İstanbul ve Boğazların uluslararası bölge olmasını, Adana ve Maraş'ın işgalini protesto etmek ve Amerika'dan bu konuda yardım istemek amacıyla Bayburt'ta 23 Aralık 1920 günü öğleden sonra 5 bin kişinin katıldığı bir miting düzenlenmiştir.²¹⁸

²¹³ **TİTEA**, K. 24, G. 1, B. 1001, 3 Haziran 1335. Bayburt Kaymakam Vekili Salih Bey'in İzmir'in İşgali Sebebiyle Bayburt'ta Yapılan Miting ve Miting Sonrası Meydana Gelen Olaylar Hakkında Erzurum Vilayetine Gönderdiği Telgrafın orijinali ve çevirisi için Ek 2'ye bkz.

²¹⁴ **TİTEA**, K. 24, G. 1, B. 1-1001, 6 Haziran 1335.

²¹⁵ **TİTEA**, K. 24, G. 1, B. 1-2001, 8 Haziran 1335.

²¹⁶ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Milliyet Yayınları, Temmuz 1978, s.67-68; Göktaş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi".

²¹⁷ **ATASE**, No. 4282, D. 2, F. 114, 17 Mayıs 1336.

²¹⁸ **TİTEA**, K. 29, G. 27, B. 2-7001, 23 Kanunuevvel 1336; Göktaş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi".

BMHMC, mitingler düzenlemek, halkı işgallere karşı bilinçlendirme, her türlü ihtimale karşı hazırlama ve işgalleri protesto amacıyla Amerika ve İtilaf Devletleri temsilcilerine telgraflar gönderme ve bölgenin hukukunu savunmak için çalışmalar yapmıştır.

Cemiyet, 17-21 Haziran 1919 Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi tarafından düzenlenen Erzurum Vilayeti Kongresi'ne iki temsilciyle katılmıştır.²¹⁹ Bu kongreye katılmak için gereken ve Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti tarafından gönderilen temsilcilerin itimatnamesi ise şöyledir.²²⁰

Erzurum'da akdi mukadder olan (Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti) kongresine kazamımdan gitmesi lazım gelen iki mümessilin birisi Reis-i Sani Alemdarzade Mehmed Tefvik²²¹ ve diğeri Veznedar Abdullağazade Zahid Efendiler²²² intihab ve tensib edilerek millet ve memleketin selameti nokta-yı nazarından salahiyet-i lazıme ve vasıyayı haiz olara iğram-izam eylediklerini mübeyyin itimatnamedir.

Erzurum Kongresi'nin önsözü olan bu Kongre'de, Doğu Vilayetlerinin siyasi durumunda meydana gelmesi beklenen bütün ihtimaller tartışılmış ve incelenmiştir. Bu Kongrede: “Memleketin her ne şekilde olursa olsun, bir Ermeni saldırısına uğramasına katlanılamayacağı ve bu yolda her türlü fedakarlığı yapmakta tereddüt edilmeyeceği, herhangi bir duruma karşı Milli Varlığı ve İslam Hukukunun korunması uğrunda her türlü zorluğa katlanılacağı oybirliğiyle kararlaştırılmış ve “Osmanlı ve İslam topluluğundan ayrılmamak ve bu yolda her çeşit ihtimali göz önünde bulundurma ve ona göre fedakarlık göstermek özel ve genel bir ilke şeklinde” ortaya çıkmıştır.²²³ Kongrede, 21 Haziran günü, vilayet halkının genel fikirlerine tercüman olmak üzere Paris Barış Konferansı'na “Doğu Vilayetlerindeki İslam ve Milli Hukukun çiğnetilmeyeceğini ve bu yolda her türlü fedakarlığa hazır bulunduğunu” belirten bir telgraf gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²²⁴

²¹⁹ Göktaş, “Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi”.

²²⁰ **TİTEA**, K. 31, G. 140, B. 140001, 15-16 Haziran 1335.

²²¹ Tefvik Çoruh: Bayburt'ta İttihat Terakki'nin öncülerindedir. Bölenzade Hamdi ve Hacıbeyoğlu Hamit (Dönmez) yakın arkadaşlarıdır. Fuat Akkoyun, “Bayburt'un Milli Kurtuluş Tarihindeki Yeri”, **Bayburt Dergisi**, S. 10, Bayajans Yayınları, Ekim 1989, s.12.

²²² Abdullah Ağazade Zahid Efendi: 1918-1922 yılları arasında Bayburt Belediye Başkanlığı yapmıştır.

²²³ **Süleyman Necati Güneri'nin Hatıra Defteri: Erzurum'da Kongre Günleri**, Yayına Hazırlayan: Ali Birinci, 1. Baskı, İstanbul: Emek Matbaacılık, Kasım 1999, s.44-45; Kırzioğlu, a.g.e., C. I, s.103-104..

²²⁴ Kırzioğlu, a.g.e., C. 1, s.105.

Erzurum Vilayet Kongresi'ne katılan Bayburt temsilcileri, Bayburt Belediye Başkanı Abdullağazade Zahid Bey ve Bayburt Hazine Vekili ve Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Başkan Vekili Mehmet Tevfik (Çoruh) Bey gibi Bayburt'un ileri gelen şahsiyetleri olmuştur. Bayburt halkının fikrine tercüman olan bu temsilciler, Vilayet kongresinin bütün toplantılarına katılmışlardır.²²⁵

Erzurum Vilayet Kongresi, Türk Tarihinin dönüm noktalarından biri olan Erzurum Genel Kongresi'ne de zemin hazırlayarak ve bu kongrenin toplanmasını sağlayarak önemli bir iş başarmıştır.²²⁶ Vilayet Kongresine katılan temsilciler, Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya yönelik Ermeni ve Rum tehdidinin büyüklüğünden dolayı bu amaca ulaşılabilmesi için Erzurum Vilayeti'nin tek başına yeterli olamayacağı bilinciyle aynı kaderi paylaştıkları yedi vilayetin katılımıyla, 10 Temmuz 1919 günü Erzurum'da bölgesel bir kongre yapılmasını kararlaştırmışlardır.²²⁷

Erzurum Vilayet Kongresi'ni örgütleyen teşkilatlardan biri olan BMHMC, Erzurum Kongresi'ne de vilayet kongresine gönderdiği iki temsilciyi göndermiştir. Bu temsilciler kongrede, Bayburt halkı adına Milli Mücadeleyi tüm maddi ve manevi varlıkları ile temsil etmekte olduklarının bilinci ile hareket etmişlerdir.²²⁸ Kongre sonucunda yayınlanan

²²⁵ Göktaş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi".

²²⁶ Rahmi Çiçek, "Erzurum Vilayet Kongresinde Alınan Kararlar ve Etkileri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 2, S. 7, Ankara, 1991, s.519.

²²⁷ Bu kararın ardından Vilayet-i Şarkıyye dışında olmasına karşın Trabzon Vilayeti, ittifaka ve genel kongreye davet edilmiştir. Ayrıca diğer altı doğu vilayetine –Diyarbakır, Elazığ, Mardin, Sivas, Bitlis ve Van- de resmi ve özel davet telgrafları çekilmiştir. **Süleyman Necati Güneri'nin Hatıra Defteri**, s.48.

²²⁸ Göktaş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi"; Erzurum Kongresi sırasında Bayburt temsilcilerinden en göze çarpanı Tevfik Çoruh olmuştur. Erzurum Kongresi zabıtlarında Tevfik Bey'in adı sık sık geçmesine rağmen Zahid Efendi'nin adı yalnızca kongreye katılanlar ve kongre metnini imzalayan kişiler arasında geçmiştir. Kongre zabıtlarına göre; Zahid Efendi herhangi bir üyelikte yer almadığı gibi hiçbir tartışmada da fikir belirtmemiştir. Zahid Efendi'nin aksine Tevfik Bey, kongreye katılan üyeler arasında en aktif olanlardan birisidir. Tevfik Bey, kongre boyunca hem çeşitli görevlerde bulunmuş hem de tartışmalara katılmıştır. 23 Temmuz 1919 tarihli ilk toplantıda yapılan Kongre Divanı Zabıt Katipleri seçiminde Tevfik Bey, 11 oy alarak Süleyman Necati ve Abdullah Efendi'nin ardından üçüncü olduğundan seçilememiştir. Fakat 24 Temmuz 1919'da yapılan 15 kişilik Program Encümeni seçimlerinde 37 aday içinden 41 oy alan Tevfik Bey, Program Encümeni üyeliğine seçilebilmiştir. Kongrenin 26 Temmuz günü yapılan 9 kişilik Nizamname Encümeni üyeliği için yapılan seçime de adaylığını koyan Tevfik Bey, 3 oy aldığından dolayı seçilememiştir. Nizamname Encümeninin takviyesi encümen üyeleri istifa edince ikinci bir nizamname encümeni oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu karar sonucunda 5 Ağustos 1919 tarihli 11. Toplantıda 40 temsilcinin katıldığı İkinci Nizamname Encümeni üyeliği için yapılan seçimde Tevfik Bey, 17 oy alarak üyeliğe seçilmiştir. Bu Encümen, Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesini hazırlamıştır. Kırzioğlu, a.g.e., C. II, s.22, 26, 31, 47, 180 ve 250.

beyanname²²⁹ ve alınan kararların altına imzalarını da atarak nihai amaca ulaşana kadar mücadele yolunda Bayburt halkının desteğine kefil olmuşlardır.²³⁰

Erzurum Kongresi bölgesel²³¹ ancak aldığı kararlar yani getirdiği siyasi ilkeler ve oluşturduğu platform bakımından ise ulusal bir kongredir. Milli Mücadele tarihinin milli birliğe gidiş yolundaki ilk ve önemli adımı, bu kongre ile atılmıştır. Erzurum Kongresi kararları, Sivas Kongresi kararlarına temel teşkil etmiştir. BMM'nin açılışı ve toplanma gerekçesi Erzurum Kongresi kararlarına oturtulmuştur. Yine ilk defa milli sınırlardan bahsedilmesi ileri de bu sınırları belirleyen “Misak-ı Milli”nin de temel fikrinin Erzurum Kongresi'nde atıldığını gösterir.²³²

Erzurum Kongresinde alınan bir kararla Doğu Vilayetleri, Sancak ve Kazalarında bulunan “Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri” isim değiştirip “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri” olunca Bayburt'taki cemiyetin de ismi değişerek “Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” olmuş ve başkanlığına da bu kez Mehmed Nazım Bey seçilmiştir.²³³

Milli Mücadele'nin silahsız tepki döneminde gerek işgallere karşı tepki gerekse cemiyetleşerek kolektif bir şekilde milli varlık mücadelesine destek vererek üzerine düşen görevleri hakkıyla yerine getiren Bayburt halkı ve cemiyeti, Milli Mücadele'nin savaş döneminde de gerek Doğu cephesine gerekse Batı cephesine başta asker gönderimi olmak üzere elinden gelen katkıyı yapmaya çalışmıştır.²³⁴

²²⁹ Bu beyanname için bkz. **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Hazırlayanlar: Zekai Güner ve Orhan Kabataş, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990, s.80-81; **Milli Egemenlik Belgeleri**, Ankara: TBMM Basımevi, Ağustos 2015, s.15-26.

²³⁰ Kırzioğlu, a.g.e., C. II, s.253-255.

²³¹ Türk Milli Mücadelesi sırasında ortaya çıkan cemiyet ve yapılan kongreler, işgal girişimlerinin haksızlığını açıklama ve ulusal-bölgesel hakları savunma noktasından işe başlayıp, sonuç alamayınca da yerel otoriteyi üstlenme ve kendi öz direniş güçleri olan Kuva-yı Milliye'yi örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Cemiyetler Kanunu'na uygun olarak kurulan Cemiyetlerin organize ettiği Kongreler, bütün bu işlerin üstesinden gelebilmek için gerekli olan temsile dayalı örgüt yaratma, bağlayıcı kararlar alabilme ve bir sorumluluklar zinciri kurma ihtiyacından doğmuşlardır. Bu dönemde kurulan cemiyet ve kongreler devletle herhangi bir organik bağı olmayan ve tamamen yerel inisiyatifler sonucu doğmuş olan sivil toplum kuruluşlardır. Bülent Tanör, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1998, s.49.

²³² Asuman Demircioğlu, “Faik Ahmet Bey ve Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkasına Geçiş”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 23, Erzurum, 2004, s.282.

²³³ Karakoyunlu, a.g.e., s.337.

²³⁴ Göktaş, “Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi”.

Bayburt halkı, Kurtuluş Savaşı sırasında Doğu ve Batı Cephesine normal asker alımı dışında “Gönüllü Birlikler” oluşturarak göndermişlerdir. Hatta Birinci Dünya Savaşı’nda Bayburt’un Rus işgali altına girmesiyle İç Anadolu’ya göç edenler dahi gönüllü birliklerde görev almışlardır. BMHC, ilk olarak 27 Mayıs 1920 tarihinde Ankara’ya 6 gönüllü asker göndermiştir.²³⁵ Ayrıca Doğu Cephesinde Ermenilerle yapılan savaşlarda Bayburt’tan gönüllü birlikleri oluşturularak gönderilmiştir. Bayburt gönüllü birlikleri, Haziran 1920’de Ermenilerin Oltu Bölgesine saldırmaları üzerine başlayan muharebelerde Oltu Müfreze Komutanlığı emrinde savaşmışlardır.²³⁶

Ekim 1920’de ise Bayburt Kazasından toplanan 360 kişilik bir gönüllü taburu, Oltu Cephesi’ne gönderilmiştir.²³⁷ Ayrıca, 1 Aralık 1920’de Bayburt halkından oluşturulan 253 gönüllü asker, 24 çeşit silahla birlikte Şark Cephesi Kumandanlığı emrine girmişlerdir. Bu gönüllülere, “Fırka Hücum Taburu” ismi verilerek ve genel mevcutlarına göre başlarına bir tabur kumandanı tayin edilerek Karakilise Fırka Karargahında alıkonulmuştur.²³⁸

Bayburt, cepheye gönüllü asker göndermenin yanı sıra cephede kullanılmak üzere yük hayvanı yardımı da yapmıştır. Haziran-Temmuz 1920’de 15. Kolordu Kumandanlığı’na 120 baş mekkare Bayburt halkı tarafından bağışlanmıştır.²³⁹

Bayburt, Doğu Cephesinin kapanmasından sonra, bu cephedeki mühimmat ve araç-gereçlerin Batı Cephesine aktarıldığı üç yoldan ikisinin kavşak noktası konumunda bulunmuştur. Bayburt üzerinden yapılan sevkiyatlarda, Kars-Erzurum-Bayburt-Gümüşhane-Trabzon ve Kars-Erzurum-Karabıyık-Bayburt-Kelkit-Şiran-Alucra-Şebinkarahisar-Suşehri güzergahları izlenmiştir. Bu güzergahlardan yapılan sevkiyatta sınırlı devlet araçlarından ve kısmen de halkın araçlarından yararlanılmıştır.²⁴⁰ Erzurum-Bayburt-Trabzon arasındaki Zigana ve Kop Dağları kış mevsiminde karla kaplı olduğundan Karabıyık-Bayburt yolundan pek az nakliyat yapılabilmektedir.²⁴¹ Doğu

²³⁵ TİTEA, K. 29, G. 36, B. 36001, 27 Mayıs 1336.

²³⁶ ATASE, No. 7/2890, D. 46, F.68 ve 68-1.

²³⁷ Albayrak, 1 Teşrinisani 1336, s.2.

²³⁸ ATASE, İSH, D. 961, F. 14, 6 Kanunuevvel 1336.

²³⁹ Albayrak, 5 Temmuz 1336, s.2.

²⁴⁰ Batı Cephesine sevkiyatın yapıldığı diğer yol güzergahı ise şöyledir: Üçüncü Yol: Erzurum-Erzincan-Refahiye. **Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)**, Cilt: VII, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1975, s.253-254 ve 413-414.

²⁴¹ **Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler**, s.254.

Cephesinden Batı Cephesine gönderilecek 510 ton mühimmattan ancak 150 tonu Bayburt-Trabzon üzerinden sevk edilebilmiştir. Bu sevkiyatın, 1 Şubat-26 Haziran 1919 tarihleri arasında 8 kafilede yapılması planlanmıştır. Sivas üzerinden Batı Cephesi'ne sevk edilen 360 ton mühimmatın bir kısmı da Bayburt-Kelkit-Suşehri güzergahında gönderilmiştir.²⁴² Fakat Doğu Cephesinin mühimmatının Batı cephesine aktarılmasında hava muhalefeti, insan ve araç yetersizliği gibi nedenlerle çok geç kalınmıştır. Örneğin; birçok mühimmat 1. ve 2. İnönü Savaşlarından sonra cepheye varabilmiştir. Hatta, Eylül 1921 sonlarına kadar Bayburt-Trabzon, Bayburt-Suşehri ve Erzincan-Sivas doğrultusunda malzeme sevkiyatı devam etmiştir.²⁴³

Tekalif-i Milliye Emirleri yayınlandığında Müftü ve Kaymakam önderliğinde Bayburt halkı, Sakarya Meydan Savaşı'na hem cephane hem de asker göndermiştir. Sakarya Meydan Savaşı'ndan sonra Yunan ordusu, Eskişehir ve Afyon genel hattına kadar çekilip burada yerleştikten sonra her an yeni bir savaşın başlaması umulmaktaydı. Bu yüzden Batı Cephesi birliklerinin gerek silah ve gerekse cephane bakımından eksikliklerinin tamamlanması gerekmiştir. Doğu Cephesi olağanüstü bir çalışmayla ve elinde bulunan bütün imkanları kullanarak Ekim 1921-Temmuz 1922 arasında Batı Cephesine gereken yardımı esirgememiştir. Batı Cephesine mühimmat sevkiyatında Bayburt yine büyük bir rol oynamıştır. Bayburt'tan karayoluyla Ekim 1921'de dört kez sevkiyat yapılmıştır.²⁴⁴

Karargah, Erzurum Vilayeti'ne göndermiş olduğu bir telgrafta; Bayburt halkının Kurtuluş Savaşı'nda göstermiş olduğu fedakarlık ve hamiyetinin diğer bölgelere de örnek olmasını arzu ettiğini bildirmiştir. Bu telgraf şöyledir:²⁴⁵

Erzurum Vilayeti'ne
Bayburd ahalisinin gösterdiği fedakarlık ve hamiyeti şayan bittensil ve takdirdir.
Hamiyetlerine bilhassa teşekkürle diğer mahallerin de Bayburd ahalisi gibi ibraz-ı
vatanperveri eylemelerini arzu ve temenni ederim.

²⁴² **Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler**, s.254-255.

²⁴³ **Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler**, s.342-344.

²⁴⁴ **Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler**, s.396-398.

²⁴⁵ **ATASE**, İSH, D. 747, F. 3.

İzmir'in işgalden kurtuluşu üzerine Bayburt halkı, Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey aracılığıyla TBMM nezdinde Türk ordusuna teşekkür telgrafları çekmişlerdir. Bu telgraflara Divan-ı Riyaset cevap telgrafları çekmiştir.²⁴⁶

Bayburt, 1919-1922 yılları arasında cephelerde meydana gelen çatışmalarda 10'u Garp (Batı) ve 8'i Şark (Doğu) Cephesinde olmak üzere 18 asker şehit vermiştir. Bu şehitlerin içinde; birinin rütbesi bilinmemekle birlikte, 2 Yüzbaşı, 1 Zabıt Vekili (Yedek Subay), 1 Onbaşı, 13 Er bulunmaktadır. Bu şehitlerin yaş aralığı 20 ila 34 arasındadır. Şehitler, 11'i Bayburt Merkez, 4'ü merkeze bağlı Akşar (2), Ermeni, ve Mileyhi ve 2'si de Demirözü İlçesi'ne bağlı Cenci ve Bayrampaşa köylerindedir.²⁴⁷ Bu savaşlarda yaralı olarak kurtulan Bayburtlu Abdülhamit Efendi de TBMM tarafından Beyaz Şeritli İstiklal Madalyasına layık görülmüştür.²⁴⁸

1.2.3.3.2. Şeyh Eşref Olayı (Hart Vakası)

Milli Mücadele Döneminde Bayburt halkı üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirirken kazaya bağlı Hart Nahiyesi'nde 1919 yılında yaşanan bir gelişme, uzun yıllar süren ve halen günümüzde dahi etkisi görülebilen bir tartışmanın kaynağını oluşturmuştur. Bu gelişme, birçok resmi yayın, hatıra ve belgeye konu olmuş olan ve Türklüğün en buhranlı zamanlarında vücut bulmuş olan "Hart İsyanı"dır. 26 Ekim 1919'da başlayıp 25 Aralık 1919'da sona eren Hart İsyanı, Osmanlı tarihinde görülen isyanların en tipik örneklerinden birisi olmuştur.²⁴⁹

1908 yılından itibaren yaptığı propagandalarla Bayburt, Erzurum, Gümüşhane ve Doğu Karadeniz'in kıyı kesimlerinde büyük ün kazanan ve birçok mürite sahip olan Şeyh Eşref²⁵⁰, kendisini "Sahib-i Şeriat"²⁵¹ ve "Mehdi-i Muntazır"²⁵² olarak tanıtarak

²⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, İ. 110, 28 Eylül 1338, s.223; Göktaş, "Osmanlı Devleti'nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi".

²⁴⁷ Kurtuluş Savaşı'nda Bayburt'un verdiği şehitlerin künyelerini içeren tablo için Ek 3'e bkz.

²⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, İ. 106, 23 Mayıs 1926, s.427.

²⁴⁹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. 2, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973, s.164.

²⁵⁰ Şeyh Eşref, 1873 yılında Bayburt'un Hart Nahiyesinde doğmuştur. İshakoğulları sülalesine mensup olan Şeyh Eşref, Dede Efendi ve Sündüz Hanımın üçüncü erkek çocuğudur. Nakşibendi Tarikatının Halidi koluna bağlı olup 1908 yılında 35 yaşındayken icazet almıştır. Bayburt, Erzurum, Gümüşhane ve Doğu Karadeniz'in kıyı kesimlerine kadar ün salmış bir mutasavvıf olarak bilinmiştir. Mikat Aktaş, **Belgeler ve Nakiller Işığında Şeyh Eşref ve Hart Vakası**, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2014, s.42-43.

tarafklarlarını etkilemiştir.²⁵³ Şeyh yaptığı telkinlerle kendisinin kutsal bir varlık olduğunu bundan dolayı vücuduna kurşun işlemeyeceği söylentilerini çevreye yayarak bu hayallerinin bölgede bir inanca dönüşmesini sağlamıştır.²⁵⁴

Şeyhin bu zararlı hareketleri ve çevresine yaptığı etki sonucu Erzurum Valiliği Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce kendisini tutuklamıştır. Savaş sırasında Erzurum, Rus işgaline maruz kalınca Şeyh de serbest kalarak faaliyetlerine Hart Nahiyesi'nde devam etmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan Nahiye Müdürü'nün, "Şeyh Eşref, Şiilik telkinatı yapıyor" şeklindeki şikayeti üzerine²⁵⁵ Bayburt Kaymakamlığı, olayı Erzurum Valiliği'ne bildirmiştir. Erzurum Valiliği tarafından 6 Ağustos 1919 tarihli bir yazıyla, "Şeyh ile bazı avenesi hakkında ne yapılması gerektiği" Bayburt Kaymakamlığından sorulmuş ve "bu şeyhin Hart'ın sakinlerinden olup olmadığı, meslek ve mezhebi, müritlerinin kimlik ve miktarı, kimlere ne gibi etkili telkinatta bulunduğu ve hükümet işlerini nasıl engellediğinin süratle araştırılarak neticesinin ve şeyhin hükümet için nasıl bir gaile çıkaracağı" hakkındaki görüş ve kanaatin bildirilmesi de 17 Ağustos tarihli şifre ile cevap olarak aynı kaymakamlıktan istenmişti.²⁵⁶ Bu tebligattan sonra geçen iki aylık süre içinde Bayburt Kaymakamlığı, Şeyh hakkında herhangi bir işlem ve girişimde bulunmamıştır.²⁵⁷

Bayburt Kaymakamlığı'nın konu üzerine gitmemesinden dolayı Hart Nahiye Müdürü, 20 Ekim 1919 tarihinde doğrudan Erzurum Valiliği'ne çektiği telgrafla; İslamiyet'e aykırı hareket edip Müslümanlar arasında tefrika çıkaran Şeyh Eşref hakkında araştırma yapılması Meşihattan fetva makamına bildirilmişse de herhangi bir araştırma yapılmadığından bahisle gereğinin yapılmasını istemiştir. Erzurum Valiliği, 26 Ekim 1919'da Bayburt Kaymakamlığı'ndan 17 Ağustos 1919 tarihli telgrafname üzerine yapılması gereken araştırmanın sonucunu istemiştir. Bayburt Kaymakamlığı vekaletinden

²⁵¹ Sahib-i Şeriat: Şeriata sahip çıkan, şeriatta din kurallarının koruyucusu.

²⁵² Mehdi-i Muntazir: Beklenen Mehdi: Dini anlayışlara göre kıyamet kopmadan önce insanları doğru yola getirmek için Yaratıcı tarafından gönderileceği beklenen kişi.

²⁵³ **Türk İstiklal Harbi: Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1922)**, C. VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s.60; Gökbilgin, a.g.e., s.277.

²⁵⁴ Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, 1. Baskı, C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2008, s.451; Alaattin Uca ve Aytunç Ülker, "Milli Mücadele Yıllarında Bütün Yönleriyle Bayburt Hadisesi", **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s.63.

²⁵⁵ Osman Şen, "Şeyh Eşref Ayaklanması ve Gümüşhane", **Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu 13-17 Haziran 1990**, Ankara: Gümüşhane Valiliği Yayınları, 1991, s.114.

²⁵⁶ BOA, DH. ŞFR, No. 654/1, 12 Kanunuevvel 1335.

²⁵⁷ Aktaş, a.g.e., s.68.

alınan 6 Aralık 1919 tarihli şifrede; “kaza müftüsünün başkanlığında hocalardan oluşan bir heyet kurulup araştırmaya başlandığı, Şeyh Eşref’in merkeze çağrılması hakkında müftü tarafından verilen yazı kendisine bildirildiği halde ‘hükümetin dinsiz ve subayların hepsinin şeriata riayetsiz kâfirler’ olduğundan bahisle bu emre uymadığı, müritlerin silahlı isyan halinde olduklarının Hart müdüriyetinden bildirildiği, olayın failleriyle Şeyh Efendinin merkeze celbi için jandarma kuvvetinin yetersizliğinden dolayı askeriyeden bir subay kumandasında elli kişilik bir müfreze istendiği”²⁵⁸ bildirilmiştir.

Bayburt Kazası Kaymakamlığı tarafından Bayburt Mevki Kumandanlığına yazılan 6 Aralık 1919 tarihli tezkirede; makamlara ve hükümete itaatsizliklerinden dolayı ve bölgede oluşan otorite boşluğundan yararlanmak isteyen Şeyh ve silahlı müritlerine hükümetin gücünü göstermek üzere gönderilecek birliğin Hart Nahiyesini kuşatması ve silahlı kişilerin saldırısına karşılık vermeyerek olgunlukla ve gereken hürmeti göstererek Müfreze kumandanlığı tarafından Şeyh Efendi aracısız olarak hükümet emrine itaat etmesinin sağlanması istenilmiştir. Bu bildiriye rağmen Şeyh, itaatsizlik ve direnişinde ısrar göstermesi üzerine iki bölük ve bir makineli tüfek bölüğü de önceden gönderilen kuvvete takviye olarak gönderilmesi Bayburt Mevki Kumandanlığı tarafından 7 Aralık 1919’da Erzurum’da bulunan 15. Kolordu²⁵⁹ Kumandanlığına bildirilmiştir.²⁶⁰

7 Aralık 1919 tarihinde 28. Alay Kumandanı Nuri Bey ile Kaza Kaymakam Vekili Şükrü Bey, Hart’a giderek gerekli nasihatlarla silahlı müritleri dağıtmışlar ve askeri birlik de mevzilerine geri alınarak sükunet sağlanmıştır. Şeyh Eşref ile görüşülüp anlaşılacak istenilmiş ise de Şeyhin köyde bulunmayarak bilinmeyen bir yere gittiği anlaşılmıştır. Alay Kumandanı ile Kaza Kaymakamı’nın 8 Aralık 1919 tarihli ortak raporlarında; “bu sorunun bir şekilde büyümesine meydan verilmeden çözülmesinin mümkün olacağı” bildirilmiş ve her ihtimale karşı bir bölük ile makineli tüfenk bölüğü de tabur kumandanının emrinde bölgeye getirilmiştir.²⁶¹

28. Alay Kumandan Vekili imzasıyla 1. Tabur Kumandanlığı’na yazılan 10 Aralık 1919 tarihli raporda: “9 Aralık 1919 günü öğle vaktinde Şeyhin yakın köylerdeki

²⁵⁸ **Türk İstiklal Harbi: Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1922)**, s.61-62.

²⁵⁹ 15 Kolordu Karargah Merkezi Erzurum ve Kumandanı Kazım Karabekir’dir. Görgülü, a.g.e., s.275.

²⁶⁰ **ATASE**, İSH, No. 1/16, D. 27, F. 120.

²⁶¹ **ATASE**, İSH, No. 1/16, D. 27, F. 120-3 ve 120-4.

müritlerinden 300-400 kişilik silahlı bir kuvvet Hart Nahiyesi'ni basarak askeri birliğin karşılık vermesine meydan vermeden silahları alındığı ve bu esnada atılan tüfenklerle 28. Alay Kumandanı Binbaşı Nuri Bey'in şehit düştüğü ve diğer dört zabıta ile askerinin de zorunlu olarak teslim olduğu ve bu bölükle makineli tüfenk bölüğünden ibaret kuvvetle Hart yakınındaki Kırzı-yı Süfla (Aşağı Kırzı) köyüne giderek durumun gelişmesini bekleyerek orada kalındığı ve köyün etrafındaki tepelerde silahlı halkın bulunduğu" bildirilmiştir. Bu olay üzerine XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir, Bayburt Mevki Kumandanı Miralay Hasan Lütfü Bey'den bizzat ve hemen olay yerine giderek olayın hallini ve düzeltilmesini, subay, asker ve silahların geri alınmasını istemiştir. Karabekir, Mevki Kumandanına; eğer bu şekilde bir sonuç alınamazsa kuvvetli birliklerle Hart üzerine askeri hareket yapılmasına karar verildiğini bildirmiştir.²⁶²

Bayburt Mevki Kumandanı Miralay Hasan Lütfü Bey ve birliği, aynı gece hareket etti ise de Hart Nahiyesi'nin güneyinde bulunan Aşağı Kırzı köyü yakınında baskına uğramış ve birliğin tamamı tutsak edilmiştir. Şeyh Eşref, bu başarı üzerine "Allah tarafından gönderildiğini ve bütün kainatla savaşaacağını" kapsayan bildirelerini bütün civar köylere ve Sürmene taraflarına göndermiştir. Bununla da yetinmeyerek daha sonraları bir Cuma günü camide adına hutbe okutmuş ve etrafındakilerden bazıları da Ashab-ı Kiramın isimleriyle çağırmaya başlamıştır.²⁶³

Bu sırada Kazım Karabekir, sorunun gerçek mahiyetini henüz anlayamadığından, tedbir olarak Erzurum ve Gümüşhane'deki 28. ve 29. Alaydan iki taburu, Erzincan'dan iki süvari bölüğü, Erzurum'dan dört top ile III. Fırkadan bir tabur iki topu Bayburt'a göndermiştir.²⁶⁴ Bayburt'a sevk edilen kuvvetlerin toplanmasının en az on gün süreceğini düşünen Kazım Karabekir, Şeyh'i oyalamak için Erzurum Kadısı Hurşit Efendi'yi bazı dini nasihatlerle zaman kazanmasını tembih ederek Hart'a göndermiştir.²⁶⁵

Kadı Hurşit Efendi, meselenin yerinde anlaşılması, nasihatlerle asilerin teslimi aksi halde tedibat yapılacağını bildirilmesi için görevlendirilmiştir. 16 Aralık 1919 tarihinde Kadı Hurşit Efendi yanına Askerlik Şube Başkanı Hasan Lütfü Bey'i de alarak Hart'a

²⁶² ATASE, İSH, No. 1/16, D. 27, F. 120-3 ve 120-4.

²⁶³ Türk İstiklal Harbi: Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1922), s.62-63.

²⁶⁴ ATASE, İSH, D. 201, F. 120, 10 Kanunuevvel 1335.

²⁶⁵ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990, s.185.

doğru yola çıkmıştır. Hart Nahiyesi'nin girişinde şeyh'in adamları tarafından önleri kesilmiştir. Kadı Hurşit Efendi, müritlere şeyh Eşref ile görüşmek isteğini bildirmiştir. Bunun üzerine şeyh Eşref, Kadı ve yanında gelenleri misafir etmiştir.²⁶⁶ Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş), 20 Ekim 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmasında şeyh Eşref Efendi'nin Kadı Hurşit ile ilgili görüşmesini şöyle anlatmaktadır:²⁶⁷

(...) Nuri Bey şehit olur olmaz iş değişir, o zaman tabii tarihi bilmeli ki İstanbul Hükümeti zamanında idi. Kendilerine artık büsbütün korku gelir, müridanı başına toplanır. Bunun üzerine hükümet cebri tedabire (zorlayıcı tedbirlere)tevessül eder. 'Ya teslim ol veyahut tedibat yapacağız', der. Erzurum Kadısının gönderdiler. Kadıyı misafir etti. Vaziyeti ona da anlattı ve dedi ki: 'Biz Hükümeti böyle görmek isteriz. Ahkam-ı Kanuniye böyledir. Bunu söylemek tabii her yerde cinayettir. Söyletmezler ben de söylemem. Bilâhara kaymakam filân gönderirler, hiçbirisine teslim olmam, bu benim için ölümdür. Götürüp beni öldüreceksiniz' der. Bilâhara harekâtı askeriye yaptılar (...)

şeyh'in isyanına devam etmesi, ele geçirdiği rehinleri kendine bir kalkan kullanması ve hiçbir yetkiliye güvenmemesi olayı son haddine vardırmıştır. Sonuç olarak başka çıkar yolun olmadığı anlaşılınca şeyh ve müritlerinin silah gücüyle ele geçirilmesine karar verilmiştir. 24 Aralık'ta Bayburt'ta harekate hazırlanan 28. ve 29. Alaylardan ikişer tabur (600 er), Kolordu Süvari Alayından iki bölük (100 er) ve Dört Toplu Obüs bataryası, 9. Tümen Kumandanı Yarbay Halit (Karsıalan) Bey'in komutasında harekate başlamıştır.²⁶⁸

Askeri birlikler tarafından 24 Aralık gecesi Hart Nahiyesi sarılmış ve şeyh'e teslim olması için haber gönderilmişse de şeyh bir kişi kalıncaya kadar savaşacağını bildirdiğinden 25 Aralık günü öğleden sonra iki obüs köy çevresine ateş ederek tehdit edilmiş fakat yine direnişe devam ettiklerinden asıl çatışma başlamıştır. Çatışma gece yarısına kadar sürmüştür. Gece 12'de esir zabitlerden Hamit ve Haşim Efendiler iki müritle şu haberi getirmişlerdir: "şeyh ile iki kızı ve iki oğlu, baş müritlerden beş kişi top ateşinden telef olmuşlardır. Diğer müritler, hükümetin af ve merhametine sığınıyorlar. Esir zabitler kamilen sıhhattedirler." Zabitlerimizi ve önceden alınan silah, teçhizat ve hayvanları müridler getirmişler, bütün müridler de teslim olmuşlardır. Fakat Of'tan gelen tabur kumandanı yaralanmış, on neferle Of'a gitmiş, tabur birçok kayıp vermiştir. Bu

²⁶⁶ BOA, DH.şFR., D. 654, G. 67; Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, s.185; Aktaş, a.g.e., s.103.

²⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 13, İ. 97, 20 Teşrinievvel 1337, s.195.

²⁶⁸ Bu kuvvetler, 600 piyade, 110 süvari ve 4 toplu bir obüs bataryasından ibaretti. Kenan Esengin, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, İstanbul: Kamer Yayınları, 1998, s.40.

çarpışma sonunda daha önce esir edilmiş olan subay ve erler ile asilerin eline geçmiş olan silah ve malzeme de geri alınmıştır. Bu çarpışmalarda 2 er şehit olmuş ve 3'ü subay olmak üzere 44 yaralı verilmiştir.²⁶⁹

15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir, 9 Ocak 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede Şeyh Eşref olayının sona erdiğini bildirmiştir.²⁷⁰

Bayburt'un Hart Bucağı'nda bazı şeytanetkar iddialarla ve irtica hareketine kalkışan, nihayet imha ve tenkil edilen Şeyh Eşref'in müritlerinden Sürmeneli Ali Rıza ile arkadaşı Polat adındaki kimseler Sürmene Hükümetine teslim olunmuştur. Geri kalan müritler dahi dehaletlerini arz etmek üzeredirler. Bunlar evvelce verilen vaat üzerine aldıkları silah ve cephaneyi teslim ettikten sonra hükümete sadık kalacaklarına yemin ettirilerek serbest bırakılacaklardı. Yalnız müsademe esnasında ellerinde silahları ile tutulan 65 mürit sorguya çekilmek üzere Hart'tan Erzurum'a yola çıkarılmıştır. Ali Rıza'nın aman dilemesiyle Hart Meselesinin sona ermiş olduğu maruzdur.

Mütareke Döneminin yarattığı otorite boşluğundan doğan ve daha sonra Şeyh Eşref'in halk üzerindeki yönlendirici etkisini yok etmek maksadına yönelik bu olaylar silsilesi zaman içerisinde gerçekten de isyan şeklini alan bir harekete dönüşmüş ve başta Bayburt Kaymakamlığı olmak üzere Erzurum Valiliği ve 15 Kolordu Karargahına da Milli Mücadele'ye karşı bir isyan hareketi olarak aksetmiştir. Elbette dönemin hassaslığı da dikkate alınırca bu isyan hareketinin bastırılma şeklinin de bir o kadar şiddetli olacağını tahmin etmek güç değildir. Nitekim isyan bölgesine külliyetli bir miktarda ordu kuvveti gönderilerek Şeyh ve müritleriyle çarpışılmış, çarpışma esnasında Şeyh'in vurulması üzerine isyan da son bulmuştur. Şeyh Eşref Olayı sebebiyle tutuklanan 13 kişi, 6 Nisan 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile affedilmiştir.²⁷¹

Şeyh Eşref İsyanı ve etkisi, Hart Nahiyesi sınırlarından taşmamakla birlikte Bayburt Kaza merkezinden hiçbir destek de alamamıştır. Hatta olay sonrası tutuklanan isyancılar kaza merkezinden sevk edilirken, Bayburt halkı tarafından ağır taciz ve hakaretlere uğratılmışlardır. Ne yazık ki, bu olay günümüzde dahi Bayburt'un kasıtlı bir şekilde geri bırakılmasına (!) bir sebep olarak gösterilmektedir. Bayburt hakkında en

²⁶⁹ ATASE, İSH, D. 393, F. 189, 15 Ocak 1920; Tansel, a.g.e., s.165. "Şeyh Eşref İsyanı (Hart İsyanı)", **İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999**, s.110; **Türk İstiklal Harbi: Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1922)**, s.65.

²⁷⁰ Gökbilgin, a.g.e., İkinci Kitap, s.288.

²⁷¹ BCA, 030.18.01.01.3.18.7, 6 Nisan 1337. Bu konuyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararı için Ek 4'e bkz.

kapsamlı eseri yazan Sadri Karakoyunlu, *İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi* isimli eserinde olay hakkında şöyle demektedir:²⁷²

6 Ekim 1919'dan 24 Aralık 1919 tarihine kadar devam eden bu gericilik ayaklanması, Bayburt'un haksız yere parlak geleceğini kararttı. Bu nedenle denebilir ki, devletin ilgisi uzun süre Bayburt'a maalesef uzanmadı. Bayburt unutulmuşluğun ve geri kalmışlığın pençesinde yakın zamana kadar kıvrandı.

Karakoyunlu, 1919 yılında her anlamda büyük bir yıkıma uğramış bir şehirden nasıl “parlak bir gelecek” beklediğini ve devletin ilgisinin Bayburt'a uzanmadığı kanısına nasıl vardığını örnek ya da herhangi bir belge ile açıklamamıştır. Karakoyunlu'nun iddiasına benzer bir iddiada da Süleyman Atmaca bulunmuştur. Atmaca, Şeyh Eşref olayını “Yıllarca Bayburt'a yanlış gözle baktırılan hatta uzun dönem Bayburt'un adeta cezalandırılmasına sebep olan bir olay”²⁷³ olarak göstermesine rağmen bu kanıya nasıl vardığına dair açıklamalarda bulunmamıştır.

---

²⁷² Karakoyunlu, *İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi*, s.338.

²⁷³ Süleyman Atmaca, “Hart İsyanı/Şeyh Eşref Olayının İç Yüzü”, *Haber 69 Dergisi*, S. 255, Mayıs 2012, s.43-44.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İDARİ VE SİYASİ DURUM

2.1. Cumhuriyet'in İlanı

Türkiye'yi Cumhuriyetin ilanına götüren sebeplerden birisi; mevcut sistemin hükümet üyelerinin seçiminde güçlükler çıkarması ve uyumlu bir bakanlar kurulunun oluşmasına da olanak bırakmamasıdır. Kurtuluş Savaşı'nın zafere ulaşması üzerine girilen barış döneminde TBMM'de kabine üyelerinin seçimi konusunda başlayan çekişmeler ve doğan bunalım, Mustafa Kemal'e, yeni devletin adı olan cumhuriyetin artık açıkça belirtilmesi zamanının geldiği kanısını vermiştir.²⁷⁴

27 Ekim 1923 tarihinde Başbakan Fethi Bey başkanlığındaki Bakanlar Kurulu "Türkiye Devletinin karşısında bulunan iç ve dış önemli ve zor görevleri kolaylıkla sonuçlandırması için gayet kuvvetli ve Meclisin tam güvenine sahip bir Bakanlar Kurulu'na ihtiyaç bulunduğu gerekçesiyle ve yeni bir kabinenin kurulabilmesi için" istifa etmiştir.²⁷⁵ Bunun üzerine mecliste çeşitli hükümet listeleri oluşturulmaya başlanmış, ancak parti grubu tek bir liste üzerinde birleşmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Mecliste hükümetin bir türlü kurulamaması üzerine inisiyatifi yeniden ele almıştır.²⁷⁶

Mustafa Kemal Paşa, 28 Ekim 1923 gecesini Çankaya'da topladığı arkadaşlarına "Yarın Cumhuriyeti ilan edeceklerini" bildirerek hükümet krizinin çözümü için kendisinin Meclis'e çağırılması talimatını vermiştir. Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar, daha sonra başa vererek Cumhuriyet'in ilanı hakkındaki kanun teklifi üzerinde çalışmışlardır.²⁷⁷

²⁷⁴ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne**, 2. Kitap, 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Temmuz 1992, s.295.

²⁷⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.1, İ. 42, 27 Teşrinievvel 1340, s.75-76.

²⁷⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 3. Baskı, Yazarlar: Durmuş Yalçın vd., Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s.428.

²⁷⁷ **İsmet İnönü'nün Hatıraları: Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938)**, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ekim 1998, s.35.

Cumhuriyet, TBMM'nin 29 Ekim 1923 tarihli toplantısında akşam saat 8.30'da ilan edilmiştir.²⁷⁸ 1921 Anayasasının 1, 2, 4, 10, 11 ve 12. maddeleri değiştirilerek Cumhuriyet yönetimine uyumlu hale getirilmiştir.²⁷⁹ Meclis'te daha sonra Cumhurbaşkanı seçimi yapılmıştır.²⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti ilk Cumhurbaşkanlığı için yapılan bu seçime katılan 158 milletvekilinin tamamının oyunu alan Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, seçimin ardından Meclise hitaben yaptığı teşekkür konuşmasında şunları söylemiştir:²⁸¹

(...) Efendiler! Asırlardan beri Şarkta mağdur ve mazlum olan milletimiz, Türk Milleti, hakikatte meftur olduğu hasailden muarra telâkki ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak, zevahirperest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz, haiz olduğu evsaf ve liyakatini Hükümetinin yeni ismiyle cihanı medeniyete daha çok suhuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti cihanda işgal ettiği mevkiye lââyık olduğunu asariyle ispat edecektir. Arkadaşlar bu müessese-i âliyeyi vücuda getiren Türk Milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği, zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere, tecelliyatını gösterecektir. Âcizleri mazhar olduğum bu emniyet ve itimada kesbi liyakat etmek için pek mühim gördüğüm bir noktadaki ihtiyacımı arz etmek mecburiyetindeyim. O ihtiyaç, Heyeti Aliyenizin şahsım hakkındaki teveccüh ve itimadının, müzaheretinin devamıdır. Ancak bu sayede ve Allah'ın inayetiyle, şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vazaif-i hüsn-ü ifaya muvaffak olabileceğimi ümid ederim. Daima muhterem arkadaşlarımın ellerine, çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletın teveccühünü daima noktayı istinat telâkki ederek, hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır.

Meclis, Cumhuriyetin ilanı şerefine aynı gece memleketin her tarafında yüz bir pare top atılarak halka duyurulmasını da kararlaştırmıştır.²⁸² Cumhuriyet, aynı gece bütün memlekete duyurulmuş ve her tarafta gece yarısından sonra, yüz bir pare top atılarak ilan olunmuştur.²⁸³

2.2. Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Bayburt, Cumhuriyet'in ilanı sevincinin en yoğun ve somut olarak yaşandığı şehirlerden biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923 Salı günü gece yarısında TBMM'de alınan karara uyularak Bayburt'ta da 101 pare top atılmıştır. 30 Ekim

²⁷⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (1920-1927)**, C. II, 10. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.815.

²⁷⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.1, İ. 43, 29 Teşrinievvel 1339, s.90; **Resmî Ceride**, Sene: 1, No: 40, 4 Teşrinisani 1339, s.1.

²⁸⁰ Atatürk, **Nutuk (1920-1927)**, C. II, s.815.

²⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.1, İ. 43, 29 Teşrinievvel 1339, s.99-100.

²⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.1, İ. 43, 29 Teşrinievvel 1339, s.99.

²⁸³ Atatürk, **Nutuk (1920-1927)**, C. II, s.815.

günü Saat 9'dan itibaren halk ve cadde boyunca üç sıra halinde tören için hazırlanmış piyade alayı ve civar köylerden gelen atlı gruplar Hükümet Konağının önündeki tören alanında toplanmışlardır. Hükümet binasının önünde dağ çiçekleri, gül ve bayraklarla süslenmiş bir zafer takı ile konuşma kürsüsü hazırlanmıştı. Zafer takının bir yüzünde ve üst tarafında, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın üniformalı ve kalpaklı büyük boy bir resmi çerçeve içine yerleştirilmiş ve altına da "Büyük Halaskarımız Reis-i Cumhur Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri", zafer takının diğer yüzüne ise "Yaşasın Cumhuriyet-Yaşasın Türk Milleti" büyük harflerle yazılmıştır. Geçmiş savaşlarda emeği geçen 8-10 gazi zafer takının altında yerlerini almışlardı. Hemen hemen her sokak, ev ve dükkana Türk Bayrağı asılmıştır. Törene katılan halk arasında 10-15 adet bağımsızlık savaşının sembolü olan kağınlardan bulunmaktaydı. Tören, Bayburt Kaymakamı Hüsnü Çakır Bey'in konuşmasıyla başlamıştır. Hüsnü Bey konuşmasında şunları ifade etmiştir:²⁸⁴

Kahraman ve çok vefalı Bayburtlular, sizi, Türk tarihinin ne kadar iyi tanıdığını biliyorum. Vatan savunmasında döktüğünüz kan şu dalgalanan bayraklara renk verdi ve şan verdi. Bugün devletimizin yeniden bir doğuşla Cumhuriyeti ilan ettiği gündür. Bugünü bir bayram olarak kutlamaktayız. Şehrimizin ufukları sabahın erken saatlerinde bayrağımızın rengine bürünmüşken her halde başlarımızın üzerinde uçuşan ecdat ruhlarının sevincini hissetmişsinizdir. Onlar, bugün ulaştığımız sonucu bizimle birlikte kutlamak için buldukları cennet katından yeryüzüne sizin saflarınıza döndüler. Sevincimizi paylaşmak için gelen şehit ruhlarıyla beraber kahraman gazilerimizin şeref nişanı gibi savaş meydanında aldıkları yaralardan mağrur başları gökyüzüne doğru yükselmiş olarak, Cumhuriyetimize hiçbir zaman kararmayacak bir istikbali getirdiler ve onlar Türk milletinin medeniyet yarışındaki başarısını ve büyük dahi kurtarıcımız ve ilk Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin gösterdiği yolun en ışıklı yol olduğunu bize anlatıyorlar.

Bu millet bundan sonra, kendi kendisinin efendisi olduğunu kimsenin kölesi olmadığını ve kendi kaderini parlak alınca kendi eliyle yazarak millet olma şuuruna kavuştuğunu, Cumhuriyet'le anlayacaktır. Şimdi hep bir ağızdan, yüreklerimizden gelen gür seslerle, şöyle haykıralım: "Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti, Yaşasın Milleti Esaretten Kurtaran Büyük ve Şanlı Gazimiz Cumhurbaşkanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Yaşasın Türk Ordusu, Yaşasın Türk Milleti. Cumhuriyetimiz hayırlı ve uğurlu olsun, sevgili Bayburtlular.

Bayburt Kaymakamı Çakır'ın günün anlam ve önemini belirten bu konuşmasından sonra kürsüye, Erzurum Vilayet ve Genel Kongrelerine Bayburt'u temsilen katılmış olan ve o sırada Erzurum Belediye Encümeni Üyesi Alemdarzade Tefik Bey gelerek ilk önce kürsü üzerindeki bayrağı öpüp başına koymuş ve büyük bir heyecan içinde konuşmaya başlamıştır:²⁸⁵

²⁸⁴ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.340-341.

²⁸⁵ Karakoyunlu, a.g.e., s.341-342.

Kederli yüreklerine şu anda Cumhuriyetin nuru sinmiş, çilekeş Bayburtlu kardeşlerim, yıllardan beri aziz vatanımızın üzerine kapanmış karanlık bulutlar ve asil Türk Milletinin ruhunu kedere boğmuş asırların musibeti, bugün yerine artık hiç sönmeyecek bir güneş gibi geleceğimizi aydınlatacak olan Cumhuriyetimize terk etmiştir. Bağımsızlık savaşımızda dökülen kanların bedeli, bugün yurt ufuklarını kutsal sancaklarımıza benzeten renklerle ve Türk evlatlarının cesaret ve vatan sevgisiyle ödenmiş ve taçlanmış bulunmaktadır. Bu Bayburtlular için ve bütün millet için şerefli ve anlamlı bir uyanıklığın işaretidir. Bu netice bir cumhuriyetin doğuşudur. Bugün Türk milletinin kendi kaderini tayin ve egemenliğini artık kendisinin kullanacağını ilan ettiği gündür. Bugünün şafağında bütün yurt sathına inen Cumhuriyeti, millet vicdanından yükselen sesle kutsallığına inanarak kutlayalım. Türk Milleti bundan sonra başında duran bir sülaleden gelen insanlarla idare edilmeyecektir. Millet yaptığı hizmetlerle kendisini kanıtlamış faziletli ve güvenli evlatlarını kendi oylarıyla iş başına getirecektir.

Cumhuriyetin İlanı'nın kutlandığı o gün Bayburt Belediye Başkanı Kamil Alp de Belediye Meclisi'nin yaptığı olağanüstü toplantıda Cumhuriyetin faziletlerini belirten bir konuşma yapmıştır. Alp konuşmasında şunları belirtmiştir:²⁸⁶

Milletimiz egemenliğini ve kendi kaderini artık eline almıştır. Bugüne kadar yaşadığımız karanlık günler geride kaldı. Bugünden itibaren milletimiz gerçekten her alanda sahip bulunduğu yüksek kabiliyetlerini artık gösterebilmek fırsatını elde etmiştir. Bugün Cumhuriyet İlanı ile milletimizi yeteneksiz kabul edenler ne kadar gafil ve ne kadar gerçekleri görmekten uzak olduklarını kuşkusuz anladılar. Sizlerden bir ricada bulunacağım. Cumhuriyetimizin adını sonsuza kadar ilan edecek öyle güzel eserler yapalım ki onlara baktıkça ve onlardan gelecek sesi duydukça, Cumhuriyetimizin sonsuza kadar var olacağına inanarak dünyanın uygar milletleri arasına katılmak hakkını bizlere bahşetmiş olsunlar. Bu eserler aynı zamanda ufukumuzu ve yüreklerimizi karartan Şeyh Eşref olayını Bayburt Halkı olarak hiçbir zaman onaylamadığımızı ispat etsinler. Bu nedenle önerim şudur: Şehrimizin ortasından geçen ana caddeye 'Cumhuriyet Caddesi' adını verelim. Şehrin güneyinden kuzeyine doğru uzanan bu Cumhuriyet Caddesinin şehir meydanına isabet eden yerinde cadde ile bütünleşecek ve şehrimize uygun düşecek görkemli bir başka eseri dikelim. Uygun bulursanız bu eser geçmişten geleceğe uzanan zaman mefhumunun Cumhuriyetimizin ilan edildiği tarihte kararlaştırılarak sembolleştiğini gösteren bir saat kulesi olsun.

Cumhuriyetin İlanı, 19 Nisan 1925 tarih ve 628 sayılı "Cumhuriyetin İlanına müsadif 29 Teşrinievvel gününün milli bayram addi hakkındaki" kanunla milli bayram ilan edilmiştir.²⁸⁷ Bu tarihten sonra Cumhuriyet Bayramı, bütün yurtda olduğu gibi Bayburt'ta da her yıl kutlanmaya başlanmıştır. Bayburt'un yöresel motifleriyle de süslenen Cumhuriyet Bayramlarında halkoyunları, cirit²⁸⁸ ve futbol müsabakaları düzenlenerek kutlama törenleri zenginleştirilmiştir.²⁸⁹ Bu kutlama törenlerinin hazırlık ve

²⁸⁶ Karakoyunlu, a.g.e., s.343.

²⁸⁷ **Resmi Ceride**, Sene: 3, No: 96, 23 Nisan 1341, s.129.

²⁸⁸ 29 Ekim 1933 tarihinde Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle yapılan cirit müsabakasını gösteren bir resim için Ek 5'e bkz.

²⁸⁹ 29 Ekim 1935 tarihinde Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarında çekilmiş bir fotoğraf için Ek 6'ya bkz.

uygulamalarına örnek olarak önceki yıllardan daha parlak bir şekilde kutlanan 29 Ekim 1937 Cumhuriyet Bayramı törenini verebiliriz.

Bayburt İlçe merkezi ve köylerinde, 1937 yılında Cumhuriyet'in 14. yıldönümü geçen yıllardan daha parlak ve olgun bir programla bütün halkı ilgilendiren bir coşkunlukla kutlanmıştır. İl ve ilçe kutlama komisyonları 1 Ekim 1937'de kutlama öğreneğinde yazılı olduğu tarzda toplanarak çalışmaya başlamış ve bayramdan 2 gün önce yapılacak işlere ve törene ait program il matbaasında basılarak bütün dairelere, nahiyeye ve köylerle, ilçelere ve örgütlere tebliğ edilmiştir. Ayrıca kasaba ve köylerin de kendilerine göre birer program hazırlamaları bildirilmiş ve gereği yapılmıştır. Bayburt merkez, nahiyeye ve köylerinde 1937 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları şöyle düzenlenmiştir:²⁹⁰

(...) 28 Ekim 1937 sabahı süsleme işine başlanarak saat 12'de her yerde, programlarında yazılı olduğu tarzda resmi ve özel bütün binalar yeşilliklerle süslenmiş, taklar kurulmuş ve tam bu saatte verilen işaretle Türk bayrakları çekilmiştir. Akşam ortalık kararırken her tarafta özel ve manalı şekillerde asılmış, ışıkların parıltısı ve ışıkla yazılmış vecizelerin dalgası gözleri kamaştırıyor ve yer yer Cumhuriyet alanlarında toplanan halk coşkun bir taşkınlıkla millî oyunlar ve fener alaylarıyla sevinçlerini izhar ve bayramı kutluyordu. Bu hal 29 ve 30. Gecelerinde gittikçe artan bir sevinç ve neşe içinde böylece devam etmiştir. 29 Ekim 1937 sabahı Bayburt merkezde saat 9'da ve nahiyeye ve köylerinde ise saat 10'da kabul resminden sonra Cumhuriyet Caddesinde toplanan askeri kıtalar, okullar, atlı ve yaya halk safları önünden geçilerek, programda yazılı olduğu üzere, Cumhuriyet sevgisini arttıracak kısa söylevlerle bayramları kutlanmış ve geçit resmi ile törene son verilmiştir. zevalden sonra halk kürsüleri faaliyete başlamıştır. Kürsülerde aşağıda isimleri yazılı zatlardan adları hizalarında gösterilen konular üzerine konferanslar verilmiştir:

Bayburt Ortaokulu Resim Öğretmeni Zakir Güven: "Cumhuriyet Devrinin Memleket ve Millete Verdiği Faydalarla Osmanlı Hükümetinin Şeametli İdaresi"
Noter Kazım: "Cumhuriyet Nasıl Kuruldu, Yurda ne gibi iyilikler ve yenilikler getirdi?"
Halktan Mahmut Çağlar: "Mutlakiyet ve Cumhuriyet"
Kültür İşyari (Memuru) Hüseyin Sümer: "Türkiye Cumhuriyetinde Yeni Eserler"
Halktan Kazım Haklı: "İstipdat ve Cumhuriyet"
Mütekait Öğretmen Hüseyin Vural: "Cumhuriyet Rejimi ve Memlekette Yaptığı Faydalı Yenilikler"

Hart, Sünür, Çıphınıs, Pulur, Kısanta, Loru ve Niv nahiyeye ve köylerindeki öğretmenler de "Cumhuriyet İdaresinde Köylü, Cumhuriyetin Köylüye Başettiği İyilikler, 14 Yılda Türkiye'de Yapılan İşler" gibi konularda konferanslar vermişlerdir (...)

²⁹⁰ **Gümüşeli**, Yıl 9, S. 316, 9 İkinciteşrin 1937, s.1.

2.3. Bayburt'ta Kurtuluş Bayramı Kutlamaları

Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yanı sıra Bayburt'un düşman işgalinden kurtuluş günü olan 21 Şubat 1918 günü de milli bir bayram olarak kutlanmıştır. 1934-1941 yılları arasında Bayburt Belediye Başkanlığı yapan Tevfik Çoruh ve Bayburt Ortaokul Müdürü Mahmut Kemal Yanbeğ, Kurtuluşun bayram olarak kutlanma geleneğini ilk başlatan kişilerdir. İlk yılların Kurtuluş Bayramı törenleri Bayburt'ta Ermeni mezaliminin simgesi olan Taşmağazalar önünde yapılmıştır.²⁹¹ Gümüşhane Valisi ve erkanının da katıldığı 21 Şubat 1938 tarihindeki Kurtuluş Bayramı töreni şu şekilde yapılmıştır:²⁹²

Şubatin 21. günü Bayburt'un kurtuluş törenine Kelkit'e giden heyet de katılmıştır. Oldukça mamur ve terakkiye çok uygun bu şirin kasaba da baştanbaşa donanmış bulunuyordu. Cumhuriyet Oteline indirilen misafirlere otelin geniş salonunda zengin bir ziyafet verilmiş ve ertesi günü saat 10'da Belediye önünde okul çocukları ve binlerce kişinin katılımıyla törene başlanmıştır. Evvela Şarbay (Belediye Başkanı) Tevfik Çoruh güzel bir şiir ile şanlı bayrağımızı selamlamış, Halkevi Bاندosu İstiklal Marşını çalmış, Ortaokul Direktörü Mahmut Yanbey ve Erzurum Öğretmen Okulu son sınıf talebelerinden Bayburtlu Ali Tebir taraflarından da Bayburt'un istila acılarıyla, kurtuluşun tatlı heyecanları ve büyük Türk İnkılabının cihanşümül ehemmiyeti hakkında söylevler verilmiştir. Özellikle Bayburt Alayının, kurtuluş gününü temsile memur edilen kahraman bölüğü Şehit Osman, Aslan Dağı ve Kale semtlerinden silah ve mitralyöz sesleriyle kaleye şanlı Türk Bayrağını çekme ve resmi dairelerini işgal manevrasını çok büyük bir başarıyla yerine getirmiş ve halka hakiki bir kurtuluş zevk ve heyecanını yaşatmıştır. Bundan sonra "Şehitlik adı verilen ve Ermeniler tarafından masum Türklerin içine tıklararak vahşiyane bir şekilde diri diri yakıldıkları kagir bir binanın önüne gidilmiş, Ortaokul Direktörü burada da yapılan mezalimi tasvir ettikten sonra aziz şehitlerin mübarek ruhlarına bir tazim olmak üzere bir dakika saygı duruşu yapılmıştır. Bu törenden sonra heyet 650 çocuğun okuduğu büyük ilkokulu ziyaret etmiştir.

Öğleden sonra Dağ Spor Kulübünün düzenlediği kayak ve konka denilen ski kaymaları seyredilmiştir. Hele küçük yavruların ayak kızaklarından başka oturak kızaklarla dağın tepesinden yıldırım hızıyla inerken bir metre yüksekliğindeki kar manialarından altlarında kızaklarla atlamaları çok heyecanlı bir manzara teşkil ediyordu. Sayın valimiz spor ve sporculuk hakkında pek büyük bir alaka göstermişlerdir. Spor dönüşünde orduvine gidilerek bir müddet istirahat edilmiştir.

Akşam yemeğe son verileceği sırada Alay Komutanı Şenol Yücel, şanlı Türk ordusunun millet ve memleketin ve Cumhuriyet rejiminin hakiki bir hadim ve nigahbanı olduğuna ve Sayın Valimiz Bay Ferit Nomer de kendine has olan veciz sözleri ve ahenkli sesiyle Türk Ordusuyla milletinin ve Cumhuriyetimiz rejiminin ve cihan medeniyetinin hürmetle karşılaşmanın büyük bir kuvvet ve kudret teşkil ettiğini izah etmişlerdir. Yemekten sonra Halkevinde düzenlenen müsamereye gidilmiş; Atilla piyesi, her çeşit yerli rakslar seyredilmiş, halk şiir ve türküleri büyük bir zevkle dinlenmiştir (...)

²⁹¹ Yetişen, "Kurtuluş Bayramımız Yaklaşırken", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S.9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1995, s.19.

²⁹² **Gümüşeli**, Yıl 9, S. 323, 24 Şubat 1938, s.2.

Kurtuluş Bayramı törenleri 1940'lı yıllardan itibaren Cumhuriyet Caddesi'nde düzenlenmeye başlamıştır. Tevfik Çoruh'tan sonra seçilen tüm belediye başkanları Kurtuluş törenlerine büyük bir ilgi göstermişlerdir. Kemal Kutlu'nun belediye başkanlığı döneminden başlayarak törenlerin düzenlenmesi için aylar öncesinden hazırlık yapan komiteler kurulmuştur.²⁹³ 1947'de İstanbul'da kurulan Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği sayesinde 21 Şubat kutlamaları Bayburt dışına da taşmıştır. Bu derneğin düzenlediği Kurtuluş Gecelerinde bu gün bar, saz, koro ve diğer folklor etkinlikleriyle kutlanmıştır.²⁹⁴

Bu törenlerin, Birinci Dünya Savaşı sırasında Bayburt'un yaşadığı işgal ve katliamları hatırlatarak bağımsızlığın değerinin gelecek nesillere aktarılması işlevinin yanı sıra törenler sırasında düzenlenen etkinliklerin de şehrin kültürüne çok önemli katkıları olmuştur.²⁹⁵ 21 Şubat Kurtuluş Günü, günümüzde halen milli bir bayram olarak kutlanmaktadır.

2.4. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un İdari Yapısı ve Yapılan Mülki Değişiklikler

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kuzeydoğu sınırlarında meydana gelen değişiklikler sonucunda mülki idare sisteminde Erzurum Vilayeti'nin Erzurum Sancağı'na bağlı bir kaza durumunda olan Bayburt, 1878'de sancaklık durumuna yükseltilmiştir. Yaklaşık on yıl süren Bayburt Sancağı, 1888 yılında feshedilince, Bayburt, Erzurum Vilayeti'ne bağlı bir kaza statüsüne tekrar geri dönmüştür. Bu bağlılık, Birinci Dünya Savaşı sırasında kazanın Ruslar tarafından işgali sonucu bir süre kesintiye uğramıştır. Bayburt, 1918 yılında bu işgalden kurtulması üzerine tekrar Erzurum Vilayeti yönetiminde olarak kaza statüsünü devam ettirmiştir.²⁹⁶

²⁹³ Yetişen, "Kurtuluş Bayramı Yıldönümleri Törenlerinin Bayburt Folkloruna ve Kültürümüze Katkıları", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 12, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1998, s.5.

²⁹⁴ Yetişen, "Kurtuluş Bayramımız Yaklaşırken", s.20.

²⁹⁵ Yetişen, "Kurtuluş Bayramı Yıldönümleri Törenlerinin Bayburt Folkloruna ve Kültürümüze Katkıları", s.5.

²⁹⁶ Gökteş, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bayburt'un İdari Yapısı". Bayburt'un yönetici zümresi ise şehrin geçirdiği idari değişikliklere paralel olarak birçok değişiklik göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethinden sonra Beylerbeyi tarafından yönetilen Bayburt, daha sonra sancak olarak sancak heyeti tarafından idare edilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarında 1864 ve 1871 Vilayet nizamnameleri yayınlanıncaya kadar kaza statüsünde olan Bayburt'ta, en üst düzey yönetici kaza müdürleri olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında Misak-ı Milli sınırları içindeki 15 Vilayetten²⁹⁷ biri olan Erzurum Vilayeti, Erzurum Merkez, Beyazıt ve Erzincan livalarından oluşmaktaydı. 1914 yılında Erzurum Vilayeti, 4 liva, 20 kaza, 58 nahiye ve 2713 karyeye sahip iken²⁹⁸, yaklaşık 11 yıl içerisinde 1925'te 9 kaza ve 21 nahiyeden oluşan²⁹⁹ küçük bir vilayete dönüşmüştür. Bu vilayet, 1920 yılından itibaren başlayan mülki idare değişim sürecinden en fazla etkilenen yerleşim birimlerinden biri olmuştur. Beyazıt ve Erzincan livası³⁰⁰ müstakil sancak/il olunca Erzurum Vilayeti de sınırları daraltılmış, vilayet adı saklı kalmakla birlikte şekil olarak bir müstakil sancağa dönüşmüştür.

Bu nizamnameler ile yapılan değişikliklerle kazalara kaymakamlar atanınca bu defa Bayburt'un en önemli yöneticisi kaymakam olmuştur. 1864 Vilayet nizamnamesi, taşra örgütlenmesini yeni baştan düzenlemiştir. "Eski eyaletlerin yerine sancak, kaza ve nahiyelerden oluşan vilayetler kurulmuştu. Vilayetlerde valilerin, sancaklarda mutasarrıfların, kazalarda kaymakamların başkanlıklarında meclisler bulunacaktı. Bekir Parlak, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Taşra Yönetimine İlişkin Anayasal-Yasal Gelişmeler ve Cumhuriyete Yansımalar", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 11, 2003, s.38. Bayburt sancak statüsüne kavuşunca, yönetici olarak mutasarrıflar ortaya çıkmıştır. On yıllık sancaklık döneminde şehir, üç önemli mutasarrıf "Süleyman Paşa, Yusuf Paşa ve Mehmet Ali Paşa" Bayburt Sancakbeyi olmuşlardır. **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1299)**, s.131; **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1303-1304)**, s.277-279; **Envar-ı Şarkıye Gazetesi**, 22. Sene, No: 906, Erzurum, 24 Zilkade 1305/3 Ağustos 1888, s.1; Yetişen, "Büyük Mutluluğumuz İlliğimizin Geçmişi", s.19. Sancak statüsü kaldırılınca birinci sınıf kaza olarak Erzurum'a bağlanan Bayburt, yine kaymakamlar tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde Bayburt, kaza kimliği üzerinde herhangi bir değişiklik meydana gelmediğinden dolayı kaymakamlar tarafından idare edilmeye devam etmiştir. 1923-1989 yılları arasında Bayburt'ta, Cumhuriyet yönetiminin atadığı kaymakamlar kazanın en yüksek mülki amirleri olmuşlardır. 1923-1950 yılları arasında görev yapan Bayburt Kaymakamları ve görev süreleri için Ek 7'ye bkz.

²⁹⁷ Milli Mücadele döneminde devletin toprağa dayalı örgütlenmesine yönelik ilk düzenlemeler, TBMM'nin açıldığı 1920 yılında başlamıştır. Bu yıl itibarıyla, bugünkü ulusal sınırlar içinde 15 Vilayet, 53 Liva (17 Müstakil Liva²⁹⁷, 36 Mülhak Liva²⁹⁷), 302 Kaza ve 679 Nahiye bulunmaktadır. Bu sınırları belirleyen temel belge Misak-ı Milli olmuştur. Nuray Ertürk Keskin, **Türkiye'de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, 1. Baskı, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 2009, s.270-271.

²⁹⁸ Güler Yarıcı, "II. Meşrutiyet Döneminde Erzurum Vilayeti Mülki Teşkilatının Değiştirilmesi ve Bayburt Kazasının Yeni Taksimattaki Yeri", **XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu 28-30 Mayıs 2014**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2015, s.243.

²⁹⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1926, s.388.

³⁰⁰ 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen ve yeni devletin ilk anayasası olan Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. Maddesinde ve 20 Nisan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. Maddesinde; "Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara münkasem olup, kazalar da nahiyelerden tereküp eder" denilerek yeni yönetimin yapısı belirlenirken livalar yönetsel örgütlenmeden çıkarılmıştır. "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu", Kanun No: 85, **Ceride-i Resmîye**, 7 Şubat 1337, s.1-3; **Düstur**, III. Tertip, C. 1, s.196-199. Böylece mülki taksimat, dört kademedan üç kademeye indirilmiştir. Bu yıllarda vilayete bağlı olan mülhak livalar müstakil livalara dönüştürülerek doğrudan ya da yeni müstakil livalar kurularak günümüzün il ölçeği esas alınmış ve Osmanlı Vilayetleri kaldırılmıştır. Vilayet sözcük olarak korunmuş fakat eyalet/bölge anlamına gelen içeriği ortadan kalkmış ve yeni sistemde liva büyüklüğündeki alanlara verilen ad olmuştur. Buna göre 1920-1924 yılları arasında 36 mülhak liva müstakil livaya dönüştürülmüş, 6 yeni müstakil liva kurulmuş; 15 vilayet merkezi ve 17 müstakil liva ile birlikte toplam il sayısı 74'e ulaşmıştır. Vilayetlerin sayısı artarken sınırları küçülmüştür. Fakat uygulamada aslında Vilayetlerin sınırları küçültülerek -eski sisteme uygun-liva ölçeğine indirilmiştir. Bu durumda kaldırılan liva yerine vilayetler parçalanarak liva ölçeğine düşürülmüştür. Türkiye'de müstakil liva oluşturma uygulaması, Türkiye'de illeşme sürecidir. Keskin, a.g.e., s.274.

Bayburt Kazası, 1920-1923 yılları arasında yapılan değişikliklerle birlikte Erzurum Vilayeti'nin merkez sancağına dolaylı olarak bağlı bir idari birim iken Erzurum Vilayeti'nin tek sancak halinde bir vilayete dönüşmesi üzerine doğrudan doğruya Erzurum Vilayeti'ne bağlanmıştır. Bayburt'un statüsü 1920 yılından önce Vilayet-Sancak-Kaza-Nahiye temeline dayanan mülki yapılanmada üçüncü derecedeyken, 1921 yılından itibaren livaların kaldırılması üzerine Bayburt Kazası da 1926 yılına kadar Erzurum Vilayeti'ne doğrudan bağlı ikinci derecede bir idari birim olmuştur. Türkiye'de 1926 yılında çıkarılan Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu, Bayburt'un kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu kanunun hazırlanma aşaması, Bayburt için yapılması düşünülen değişiklik ile ilgili meclis tartışmaları ve kanundan Bayburt'un nasıl etkilendiğini ortaya koymak araştırmamıza yön vermek açısından oldukça önemlidir.

2.4.1. Teşkilatı Mülkiye Kanunu ve Bayburt'un Gümüşhane'ye Bağlanması

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'deki mülki teşkilatın cumhuriyet yönetiminin ve çağın gereklerine uygun olarak ve bu gereklerle birlikte ilerlemesini düzenlemek, genel mülki yönetimde kolaylık sağlanması düşüncesiyle Dahiliye Vekaleti tarafından düzenlenen ve İcra Vekilleri Heyetinin 6 Mayıs 1926 tarihli toplantısında görüşülüp Dahiliye ve Muvazeneyi Milliye Encümenlerinin de teklif ve düzeltmeleri sonucu oluşturulan Teşkilat-ı Mülkiye kanun tasarısı, 13 Mayıs 1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına gönderilmiştir.³⁰¹

Bu kanun tasarısıyla; Türkiye'deki Vilayetlerin ibka ve ilga edileceklerin ayrılması ve kaldırılmasına gerek görülenlerin yakınındaki bir vilayete bağlanması veya diğer vilayetlere taksiminin tayini; Kazaların merkezlerinin nahiye ve köylerine göre merkezi durumda olup olmadıkları, merkezlerinin değiştirilmesi gerekenlerin ve yeni merkezlerinin belirlenmesi, bağlı oldukları vilayetlerle ilişkilerinin araştırılmasıyla bağlılıklarının değiştirilmesi gerekenlerin tespit edilmesi, haline göre nahiye derecesine düşürülmesi veya merkezine bağlı köylerin etrafındaki diğer idarelere taksimiyle kaldırılması gerekenleri varsa bunların da tespitiyle nahiyelerinin diğer bir kaza veya vilayet merkezine bağlanması; Nahiyelerde kaza derecesine yükseltilmesi gerekenlerin, diğer nahiyelerle

³⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C: 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.136.

birleşmesi veya kaldırılması gerekenlerin tespiti, kazalara bölünme suretinin araştırılması sonucuna göre ödenek verilmesi ve yeniden nahiyeler oluşturulması gereken yerlerde bu nahiyelere bağlanması düşünülen köylerin tayini; Köylerin nahiyeleri bölünme suretlerinin araştırılmasıyla bağlılığının değiştirilmesi gerekenleri varsa ihtiyaç olan ödeneğin verilmesi, nakil ve birleştirilmesi lüzumlu olanları varsa hangisinin diğerine katılmasının uygun olacağını araştırılması ve tespitiyle³⁰² Türkiye idari teşkilatında kökten bir değişiklik yapılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin mülki idari bölümleri, nahiyelerden vilayetlere kadar idari, iktisadi, siyasi, sıhhi, askeri... gibi bir çok ve çeşitli esaslara göre "ibka, ilga, ihdas, terfi, tenzil ve tahvili merbutiyet" suretlerindeki icaplara göre gereken kararların alınması için, engebeli arazi ve doğal engeller, iklim durumu, sıhhi şartlar, yol ulaşımı, ticari işlemler ve iktisadi ihtiyaçlar, nüfus ve yüzölçümü gibi durumlar bütün sınır ve kapsamıyla göz önüne alınarak araştırılmış ve bu derecede geniş ve kapsamlı olan çalışmanın mahallerindeki araştırılma kısmı üç buçuk ve merkezdeki araştırma kısmı da üç ayda tamamlanarak genel sonuç elde edilmiştir.³⁰³ Dahiliye Vekaleti'nin yaptığı bu inceleme sonucu oluşturulmuş kanun tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Mayıs 1926 tarihli toplantısında tartışılmış³⁰⁴ ve 11 vilayetin kaza, 27 kazanın nahiyeler, 60 nahiyenin köy durumuna düşürülmesine, 18 kazanın yeniden oluşturulmasına, 17 kazanın ise başka bir vilayete bağlanmasına yönelik yapılan oylamada 102 milletvekilinden 93'ü kabul 9'u red³⁰⁵ ve 3'ü boş oy kullanması sonucu oylamaya katılanların miktarı yeterli görülmediğinden³⁰⁶ 30 Mayıs 1926 tarihli toplantıda kanun tasarısı 134 milletvekilinin katılımıyla tekrar oylanmış ve 12 red 1 çekimser ve 3 boş oya karşılık 118 kabul oyla tasarının kanun hükmünü almıştır.³⁰⁷

Teşkilatı Mülkiye Kanunu mecliste tartışılırken üzerinde oldukça fazla durulan ve uzun bir tartışmaya yol açan en önemli mesele, Kanunun 3. Maddesine göre Bayburt Kazasının Gümüşhane Vilayetine bağlanması meselesi olmuştur. Kanun aleyhine konuşan ve aslen bir Bayburtlu olan Erzurum Mebusu Münir Hüsrev (Göle), kanunun eksikliği ve

³⁰² **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.136-137.

³⁰³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.137.

³⁰⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.605-615.

³⁰⁵ İlk oylamada kanunu reddedenler şunlardır: Ergani Mebusu İhsan Bey, Erzurum Mebusları Cazim, Halit, Münir Hüsrev Beyler, Rüştü Paşa, Mersin Mebusu: Besim Bey, Trabzon Mebusu Ahmet Muhtar ve Rahmi Beyler, Ordu Mebusu Faik Bey. **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.623

³⁰⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.622-624.

³⁰⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 110, 30 Mayıs 1926, s.629-674-679.

aceleye getirilmiş olduğuyla ilgili düşüncelerini dile getirdikten sonra Bayburt'un Gümüşhane'ye bağlanmasının aleyhine olarak ve uzun bir tartışmanın da fitilini ateşleyecek şu sözleri sarf etmiştir:³⁰⁸

(...) Bayburt'tan da bahsetmek istiyorum; Erzurum'da idare memurluğundan bulunan zevat ve bilhassa Dahiliye Encümeni Mazbata Muharriri Beyefendi çok iyi takdir buyururlar ki, Bayburt her türlü inkişafa mazhar olmuş bir kazadır. Mümbit ve mahsuldar bir ova içinde, senevi bir milyon İstanbul kilesi zahire istihsal eden ve bunun 750 bin kilesini ihraç etmek suretiyle memlekete birçok para getiren ve tesisatı elektrikiyesi de bulunan ve varidatı umumiyesi fazla olan bu kazayı Gümüşhane'ye raptetmişler. Gümüşhanelilere karşı hürmetkarız, komşumuzdur, sevişiriz. Fakat çok temenni ederiz ki Bayburt'un inkişafına mani olmasınlar. Zaman zaman Bayburt'u kendilerine ilhak etmek teşebbüsünde bulunmasınlar.

Münir Hüsrev Bey'in bu şekilde konuşması doğal olarak Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi (Ataç) Bey'i savunma durumuna sokmuştur. Münir Bey'in, Gümüşhanelilere karşı hürmetkar olduklarını fakat Bayburt'un gelişmesini engelleyici girişimlerinden vazgeçmelerini isteyince Hasan Fehmi Bey mani olmayacaklarını³⁰⁹ kısa ve manalı bir şekilde belirtmiştir. Hüsrev Bey konuşmasının devamında Bayburt'un neden Gümüşhane'ye bağlanmaması gerektiğini, Gümüşhane ve Bayburt arasında ekonomik ve nüfus farklılıklarına temas ederek açıklamaya çalışmıştır.

Hüsrev Bey, Gümüşhane ve Bayburt arasında büyük bir gelir farkı olduğunu, Gümüşhane Vilayet olmasına rağmen kazalarıyla birlikte umumi geliri 218.241 lira, merkez geliri 53.980 lira iken tek başına Bayburt Kazasının umumi geliri 220.867 lira, merkez geliri ise 76.240 lira, Gümüşhane Belediyesinin geliri 13.111 lira iken Bayburt Belediyesinin geliri 45.264 lira olduğunu belirtmiştir. Bunu söylerken de geçmişe atıfta bulunarak, 20 Şubat 1924 tarihinde mecliste yapılan ilk bütçe görüşmeleri sırasında Maliye Vekili Abdülhalik (Renda) Bey'in yaptığı konuşmada Bayburt'u "harpten önce 50.000 altın gelir sağlayan önemli merkezler arasında"³¹⁰ gösterdiğini ifade eden Hüsrev Bey, esaslı bir bilgiye sahip olmadığından, Gümüşhane ve Bayburt'un nüfuslarının karşılaştırmasını yapamayacağını, Bayburt'un nüfus kayıtlarının tamamen yanmış olduğunu fakat Bayburt ile Gümüşhane arasında nüfus bakımından esaslı bir fark

³⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.607.

³⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.607.

³¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, İ. 107, 20 Şubat 1340, s.172.

olamayacağını tahmin ettiğini söylemiş ve konuşmasının devamında milletvekillerine şu soruyu sormuştur:³¹¹

(...) Şimdi Beyefendiler bu varidat ve vüsatta olan ve her türlü inkişafa mazhar olmuş bulunan bir kazayı Gümüşhane'ye mi raptetmek lazım gelir, yoksa Gümüşhane merkezinin Bayburt'a mı nakli icap eder?

Münir Hüsrev Bey'in konuşmasından sonra kürsüye çıkan Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey, konuya coğrafi durum açısından bakarak şöyle demiştir:³¹²

(...) Münir Bey mütalâaları arasında, en esaslı ve en evvel nazarı dikkate alınacak şey, vaziyeti coğrafiyedir buyurdular. Çok doğrudur, işte o sözlerine kendileri de sadakat buyursunlar (...) Vaziyeti coğrafiyeyi nazarı dikkate alınca Bayburt'un Erzurum'la münasebeti ve irtibatını hiç bulamayız, arkadaşlar. Çünkü sathı bahirden 3.500 metre dağlar muvassalayı kesmiştir. Bir silsile ki; kışın altı ay geçit vermez. Her sene yüzlerce, binlerce adam donar. Bayburt, Erzurum'a otuz saat, Gümüşhane'ye on üç saat mesafededir. Bayburt'un sahil ile olan irtibatını Lâzistan silsilesi kesmiştir. Gümüşhane-Bayburt, Kelkit-Şiran kazaları başlı başına dağlar arasında müstakil bir havza halindedir. Binaenaleyh vaziyeti coğrafiye bu memleketlerin talihini birleştirmiştir. Yalnız noktai nazarlarında, Bayburt'u Gümüşhane'ye değil, Gümüşhane'yi "Bayburt'a raptetmek lâzımdır" buyurdular. (Doğru sesleri) Rica ederim, hiç de öyle değildir. (Handeler, alkışlar) Gümüşhane'nin 125 bin nüfusu vardır. (Handeler) İzah edeceğim. Bayburt'un nüfusu hatırımda değildir, buyurdular. Bendeniz derhatır ettireyim. Vaktiyle elli beş bin idi. Fakat Ermeni kıtalinden, Harbi Umumiden sonra otuz beş bine indi. 125 bin nüfuslu bir vilâyet merkezini Şark noktasında bir merkeze raptedecek, Torul, Gümüşhane, Şiran, Kelkit kazaları vilâyetin bir ucunda kalacak, vilâyet merkezi vilâyet hududunun müntehasında bulunacak. Böyle bir merkez olur mu? (Elcevap olmaz sesleri)

Ataç, Münir Hüsrev'in Gümüşhane ve Bayburt'un gelir farkını abarttığını nüfus farkına bakıldığında bunun hemen anlaşılacağını Hüsrev Bey'in yalan beyanda bulunduğunu da belirttikten sonra Bayburt'un Trabzon ve Erzurum illeri arasındaki ticaret durumunu ve Bayburt'un kaderinin Gümüşhane'yle sıkı sıkıya bağlı olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:³¹³

(...) Bayburt fazla zahiresini sahile Trabzon'a indirir, Trabzon'da satar ve Gümüşhane'de satar. Bayburt bütün kerestesini, mahrukatını, sebzesini Gümüşhane'den alır. Gümüşhane ile Bayburt arasında gayet sıkı bir münasebet vardır. Fakat Bayburt yalnız hububattan ibaret olan mahsulünü Kop dağından aşımında Erzurum'a götürür, öyle mi? (...) Binaenaleyh Bayburt'un talihi Gümüşhane'nin talihine bağlıdır. Merkezin bugünkü vaziyeti coğrafiyesine göre merkez dört kazanın vasatında bulunan Trabzon- Gümüşhane, Gümüşhane - Erzincan, Gümüşhane - Şiran - Suşehri - Karahisarışarki - Sivas yollarının iltisak merkezinde bulunan Gümüşhane merkezi en tabii bir merkezdir. Binaenaleyh bugünkü şoseler bu vaziyeti tespit etmiştir ve dört kaza Gümüşhane vilâyetinin etrafını

³¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.608.

³¹² TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.608-609.

³¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.610.

çevirmiş oluyor. Merkezi vaziyet bugün Bayburt'u da raptetmekle hâsıl oluyor. Binaenaleyh bizim İnkişafımıza mani olmasınlar sözünden bir şey anlamadım. Eğer Erzurum'a merbut olmakta Bayburt inkişafından geri kalmış ise, orayı telmih etmek istiyorlarsa o bizi alâkadar etmez. Fabrikalardan bahsettiler. Harbi Umumîden evvel bir un fabrikası vardı. Fakat Harbi Umumide yandı, ondan sonra yapılmış olan bir fabrika, ikinci bir fabrikayı bendeniz bilmiyorum, bilen ve gören varsa söylesin.

(...) Bayburt istihsal memleketidir. Ovası geniştir. Fakat dikili ağacı yoktur. Bütün ziraatın vesaitine ne kadar muhtaç olduğunu takdir buyurursunuz. Bayburt her surette Gümüşhane'ye muhtaçtır. Çünkü mahrukatım, levazımı inkişafiyesini, alâtını, oradan Gümüşhane'den almak mecburiyetindedir. Gümüşhane de Bayburt'a muhtaçtır. Çünkü sebzesini, meyvesini, kerestesini, fazla zahiresini oradan almaya mecburdur. Binaenaleyh bu iki memleketin belki asırlardan beri böyle sıkı iktisadî münasebetleri olduğu halde idari bir münasebetleri olmadığından dolayı gayri tabii bir şekilde idiler. Şekli tabii bu lâiyhayı kanuniye ile vücut bulur. Heyeti Celileye rica ederim ki; mugalâtan ibaret olan Münir Bey arkadaşımızın sözlerine ehemmiyet vermeyiniz. Vekâlet çok güzel takdir etmiştir, çok musîp bir tedbirde bulunmuştur. Vekâletin teklifini kabul buyurunuz.

Hasan Fehmi'nin bu uzun konuşmasından sonra tekrar kürsüye gelen Münir Hüsrev Bey, umumi gelirle ilgili söylediği rakamlarda yalan söylemediğini, resmi araştırma ve kayıtlara dayanarak açıklamalarda bulunduğunu söylemiştir. Münir Hüsrev, daha sonra Bayburt'un Erzurum'la çok sıkı bir ticari ilişkisi olduğunu, Bayburt'un çok zengin bir yer olduğunu ve sermayesinin taşıdığını, kaza çevresinin bu sermayeyi çeviremediğini sözlerine eklemiştir. Ayrıca Bayburt'un Erzurum, Kars ve Ardahan'da şubeler açmış olduğunu, buralarda bulunan Ordu birliklerinin ihtiyaçlarını sağlamak üzere taahhütlerde bulunulduğunu, Erzurum ile Bayburt arasında kamyonların devamlı işlediğini, Gümüşhane ile doğrudan doğruya hiçbir ilişkilerinin olmadığını da söylemiştir. Hasan Fehmi Bey'in kendisini yalancılıkla suçlamasına da "henüz daha çok iyi geçinmeğe başlayacağımız bir sırada mügalata yaptı diyerek söze başlamaları nasıl olur? İşte efendiler; bizim inkişafımıza mani olacaklardır. Bu sözümü ilk defa kürsüden mugalata yapıyor sözü ile derhal ispat ettiler"³¹⁴ diyerek konuşmasını bitirmiştir.

Münir Hüsrev Bey ve Hasan Fehmi Bey'in yaptığı bu tartışmadan sonra kürsüye Dahiliye Vekili Cemil Bey gelerek kanun tartışmalarına son noktayı koymuştur. Cemil Bey, Türkiye'nin geçirdiği çeşitli inkılap hareketleri dolayısıyla mülki taksimatta düzeltilmesi gereken bozukluklar görüldüğünü, bunların düzeltilmesi için Meclis çeşitli fırsatlarda bu konuda bir layihanın meclise getirilmesi arzusu gösterdiğini, 2-3 yıldan beri bazı hazırlıklar yapıldığını fakat çoğunlukla kaldırılan vilayetlerin azlığı yapılan tahsisatın genel ve kapsamlı olması sebebiyle daha mükemmel (halde) getirilmek üzere ertelendiğini,

³¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.610.

bu teşkilat layihasının memleketin ihtiyacını tamamıyla tatmin eder tam bir layiha olduğunu belirttiikten sonra sözlerini Bayburt'u neden Gümüşhane'ye bağlamak gerektiğine temas ederek bitirmiştir.³¹⁵

(...) Bayburt; Hasan Fehmi Beyefendi noktai nazarlarını izah ettiler ve Münir Hüsrev Beyefendiye cevap verdiler. Bendeniz istatistiki olarak söylemeyeceğim, yalnız Bayburt'un bütün inkişafatı, kendisinin Trabzon'a yakın olmasında ve her şeyi Trabzon'dan alıp ve oraya ihraç etmesindedir. İşi Trabzon'la olan bir kaza merkezinin o vilâyetle birleştirilmesinde büyük fayda vardır. Kendisine sapa olan diğer merkezler için, gitmeleri zannediyorum - ticari noktai nazardan - kabili telif değildir. Çünkü kendilerinin de buyurdıkları veçhile Bayburt'un Erzurum'dan başka Kars ve Ardahan'da ticari şubeleri vardır. O şubeler gibi Erzurum'da dahili şube açmaları mümkündür.”

Dahiliye Vekili Cemil Bey, Bayburt'un bütün gelişiminin kendisinin Trabzon'a yakın olması ve bütün ihtiyacını Trabzon'dan karşılaması ve oraya mal ihraç etmesi sebebiyle Gümüşhane'ye bağlanması gerektiğini belirtmiştir. Cemil Bey'in bu sözlerinden, Bayburt'un Erzurum'la olan tarihi bağıllığı, özel ve genel bütçesi, imara kabiliyeti ve nüfus miktarının, kanun layihası hazırlanırken göz önüne alınmadığı da anlaşılmaktadır.

Teşkilatı Mülkiye Kanunu tartışmaları sırasında Erzurum Milletvekilleri Rüştü, Halet ve Münir Hüsrev Beylerin Bayburt'un Gümüşhane'ye bağlanması hakkında olan kanun maddesine; “Bayburt kazasının irtibatı Gümüşhane'ye tahvil edilmiş ise de mezkur kazanın varidatı umumiye ve hususiyesi, imara kabiliyeti ve muamelatı ticariye, iktisadiye ve askeriye ve nüfus miktarı nazarı dikkate alınırca her hususta Gümüşhane'ye tercihan Bayburt'un merkez olması lâzım geldiğinden Gümüşhane Vilayeti merkezinin Bayburt'a naklini arz ve teklif eyeriz” şeklindeki itiraz takrirleri oylama sonucunda kabul edilmemiştir.³¹⁶

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bayburt'un Gümüşhane'ye bağlanması hakkındaki itirazların ve yukarıda belirtmiş olduğumuz takririn dikkate alınmaması üzerine Bayburt, 63 yıl Gümüşhane Vilayeti idaresi altında ilçe statüsünde bulunmuştur.³¹⁷

³¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.610.

³¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.614.

³¹⁷ Bayburt'un bu değişiklikten sonraki mülki konumunu gösteren Gümüşhane Vilayeti haritası için Ek 8'e bkz.

2.4.2. Bayburt'un İl Olması İçin Yapılan Teşebbüsler

Bayburt'un Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu'yla birlikte Gümüşhane'ye bağlanmasından sonra, Bayburt halkının yıllarca süren il olmak özlemleri ve resmi makamlara yönelik girişimleri dikkate değer bir nitelikte olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra iş başına gelen Cumhuriyet Hükümetlerine, Bayburtluların hemen hemen yaptıkları ilk müracaat ve sundukları ilk dilek, ilçelerinin vilayet olması üzerinde toplanmıştır. Bayburtluların büyük bir azim ve ısrarla öne sürdükleri bu isteği aradan geçen yıllar söndürememiş aksine daha da şiddetlendirmiştir.³¹⁸

Bayburt'un, il olması için yapılan ilk girişim, 1932 yılında Bayburt'a gelen İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya şehrin ileri gelenleri tarafından yapılan müracaattır. Şükrü Kaya'ya önce Belediye Başkanı Mehmed Fahreddin Efendi ve daha sonra da Bayburt Ortaokul Müdürü Mahmut Kemal Yanbeğ tarafından Bayburt'un il yapılması için gerekli bütün koşullara sahip olduğu anlatılmıştır. Fakat bu çabaya rağmen Bayburt'un statüsünde bir değişiklik yapılmamıştır.³¹⁹

Cumhuriyet döneminde Bayburt'un il yapılması için ikinci girişim; 1937 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Trabzon ziyaretinde, Bayburt Heyetinin bu konu hakkında onunla görüşmesi olmuştur. Atatürk ziyaretine gelen bu heyete şu sözleri söylemişlerdir:

Sizleri ihmal ettik, fakat iki varlığınızla Bayburdu ve Bayburtluları çok severim. Birincisi Kop Dağlarında altı ay düşmanlarıyla boğaz boğaza dövüşmeleri, ikincisi ise Şair Zihni'sidir. Sizlere vadediyorum. Vilayet olmak arzunuzu hatırlayacağım. Ankara'ya avdetimde ilk işim bu olacaktır.

Atatürk'ün bu sözlerine rağmen Hatay Meselesinin çıkması ve ani rahatsızlığı sebepleriyle Bayburt'un il olma girişimi sonuçsuz kalmıştır.³²⁰

³¹⁸ Şevket Çulha, "Bayburt'un İl Merkezliği", **Yeniyol**, 20 Aralık 1947, s.1.

³¹⁹ Karakoyunlu, "Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un İl Olması İçin Yapılan Girişimler", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1995, s.7; İlhan Yardımcı, "Ümit Yolcusu", **Merdiven**, 27 Temmuz 1960, s.1.

³²⁰ Osman Okutmuş, "Başbakan'a Açık Mektup", **Bayburt Postası**, 26 Şubat 1953, s.1.

1947 yılında Belediye Başkanı Mehmet Oltulu, CHP Bayburt İlçe Başkanı Kazım Köklü ve Kelkit CHP İlçe Başkanı İrfani Doğan'dan oluşan üç kişilik bir heyet Ankara'ya giderek İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Bayburt'un il olma isteği anlatılmış ve olumlu bir cevap alınmış olmasına rağmen 14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP kaybettiği için yine sonuçsuz kalmıştır.³²¹

Bu dönemde Bayburluların bu çaba ve girişimleri basından da destek görmüştür. Trabzon'da yayınlanan *Yeniyol* gazetesi yazarlarından Şevket Çulha, Bayburt hakkında yazdığı köşe yazılarıyla ön plana çıkmıştır. Bu yıllarda Bayburt'u gezen ve gezi notlarını köşesinde neşreden Çulha, 20 Aralık 1947 tarihinde "Bayburt'un İl Merkezliği" isimli bir köşe yazısında: Bayburt'un vilayet olması yolundaki çalışmaların son günlerde hızlandığını, Bayburluların dört elle sarıldıkları bu iş için yeniden beyannameler bastırdıklarını, milletvekillerine, hükümet erkanına ve bütün hemşehrilerine haklı davalarını duyurmak istediklerini belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:³²²

(...) Gerçekten tarafsız bir görüşle Bayburt'un tarihi, coğrafi, ekonomik ve ticari durumu göz önünde tutulacak olursa, buranın birçok yerlerden önce valilik olmaya hakkı kazandığı derhal teslim edilir. Bayburt'ta 10 bine yakın nüfus, oldukça ihtiyaçları karşılanmış, beledi yönden eksikleri tamamlanmış bayındır bir şehirde yaşamaktadır. Verimli bir ovanın ortasında üstün bir coğrafya imtiyazına sahip olan, toprak ve hayvan mahsulleriyle, ticaretiyle de çevrenin zahire ambarı sayılan bu ilçenin, il olabilecek şartları sinesinde çoktan toplamış olduğuna şüphe yoktur. Buna rağmen Bayburluların bu istekleri geç kalmış ve yapılamamışsa bunda kadro mülahazası, mali imkansızlıklar ve uygunsuz şartlar gibi önemli sebepler aramak gerekir. Bununla beraber, Bayburt'un tarihi denilebilecek kadar eskiyen ve uzun yıllardan beri devam ede gelen dileğinin müsait bir devreye çatığına dalalet eden işaretler de yok değildir. Birçok bucakların ilçe olduğu şu sıralarda Bayburt'un ve nüfusları 30 bine yaklaşan Adapazarı, Tarsus gibi yerlerin il merkezi olmaları etrafında çalışıldığını duymaktayız. Bize yakınlığı hasebiyle biliyoruz ki Bayburt'un il olmasıyla koca bir müstahsil çevrenin duyacağı ferahlık, gönül hoşnutluğu umulduğundan çok büyük ve tesirli olacaktır. Bu sonucu görmek ise elbetteki Bayburlular kadar, bizleri de sevindirecektir (...)

Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde de Bayburluların il olmak için yaptığı girişimler devam etmiştir. Bayburt İlçe merkezindeki siyasi parti merkezlerinde bulunan Bayburlular seçkin bir heyet halinde 15 Ocak 1953 tarihinde, Ankara'daki Hükümet yetkililerine konuyu tekrar anlatmak ihtiyacı duymuş önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ve daha sonra da 20 Ocak 1953 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'e durum

³²¹ Karakoyunlu, "Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un İl Olması İçin Yapılan Girişimler", s.8.

³²² Çulha, "Bayburt'un İl Merkezliği", s.1 ve 4.

ayrıntılıyla anlatılmıştır.³²³ Bu olay Bayburt basınına da yansımış ve *Bayburt Postası* gazetesinden Osman Okutmuş, “Başbakan’a Açık Mektup” isimli yazısında şöyle demektedir:³²⁴

Sayın Başvekilim

Bayburt Heyeti'nin Ankara'ya gelmesinde sizlerden gördükleri hüsn-ü kabulün ilelebet minnettariyiz. ‘Bayburt’un vilayet olması bir an meselesidir. Buna da bir engelin mani olacağını zannetmiyorum’ diye yaptığınız vaat bizleri olduğu gibi bütün memleketimizi yedisinden yetmişine kadar herkesi bir bayram havası içinde yaşatmıştır. Bayburtluların minnettarlıklarının bir ifadesi olmak üzere çekilen yüzlerce telgrafta bunun bir ifadesidir. Şimdi ise; Atamızın ruhunu şadecak ve her Bayburtluyu sonsuz bir sevince kavuşturacak olan tarihi kararınızı sabırsızlıkla beklemekteyiz. Sizlerin bu vaadiniz, bizi tekrar aynı davaya sevketmiş bulunuyor. Sizlere müracaatımızdan sonra kulaklarımız radyolarda, gözlerimiz postahane kapılarındadır Tarihi kararınızı sabırsızlıkla beklemekte olan Bayburtlular üçüncü defa memleketlerinin atlatılmasına asla razı olmayacaklardır kanaatindeyiz.

Okutmuş’un bu açık mektubundaki iyimser havaya rağmen aradan beş yıl geçmesine rağmen bu konuda hiçbir faaliyet görülmemiş olduğu için yeni bir heyet oluşturularak 5 Aralık 1959 tarihinde Başbakan Adnan Menderes’e bu il olma meselesi tekrar açılmış ve Başbakan’dan “Çok yakın bir zamanda Bayburt’un vilayet oluşunu hep beraber kutlayacağız” sözü alınmıştır. Bu müjdeli haber, bütün Bayburtluların bu konuda beklentilerinin sona ereceğinin bir işareti olmuştur. Fakat 27 Mayıs 1960 İhtilali, bu ümidi söndürmüş ve Bayburtlular yeni bir beklenti içine düşmüşlerdir.³²⁵

Bayburt’un il olması için yapılan girişimler 1989 yılında hedefine ulaşabilmiştir. 15 Haziran 1989’da toplanan TBMM Genel Kurulu, Hükümetin hazırladığı kanun tasarını görüşerek ve 3578 sayılı kanunla dört ilçenin İl ve beş bucağın da ilçe olmasına karar vermiştir. Bu kanunda Bayburt’un il olmasını gerektiren sebep olarak “Gümüşhane İli’ne bağlı Bayburt İlçesi, tarihi geçmişi ve konumu itibarıyla çevresinin merkezi konumundadır. İdari yapımızın gereği olarak il olan merkezlerin sırf bu nedenle belirgin bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. Zayıf ve gelişme imkanları kısıtlı olan mekanların fazlalığı ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Bayburt merkez olmak üzere Aydıntepe ve Demirözü ilçelerinin, ayrıca bu kanunla ilçe haline getirilen Erzurum’un İspir ilçesine bağlı Pazaryolu Bucağının katılmasıyla oluşacak Bayburt ili bölgenin sosyal, ekonomik ve ticari

³²³ Karakoyunlu, “Cumhuriyet Döneminde Bayburt’un İl Olması İçin Yapılan Girişimler”, s.8.

³²⁴ **Bayburt Postası**, 26 Şubat 1953, s.1.

³²⁵ Karakoyunlu, “Cumhuriyet Döneminde Bayburt’un İl Olması İçin Yapılan Girişimler”, s.8.

açından kalkınmasına yardımcı olacağı” gösterilmiştir.³²⁶ Bu Kanunla birlikte Bayburt’un 1932 yılından başlayarak 1989 yılına kadar süren il olma çabası da mutlu bir sona ulaşmış ve Türkiye’nin 69. vilayeti olarak kayıtlara geçmiştir.³²⁷

2.4.3. Gümüşhane Vilayeti İdaresinde Bayburt Kazası

Türk Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla sonuçlanması üzerine yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin mülki düzeninde Erzurum Vilayeti’ne bağlılığı devam eden Bayburt, Teşkilatı Mülkiye Kanunu gereğince Erzurum’dan alınarak Gümüşhane’ye³²⁸ bağlanmıştır.³²⁹ Bu bağlılıktan sonra Bayburt, Gümüşhane Vilayetinin beşinci ve en büyük kazası konumuna gelmiştir. Gümüşhane idaresinde Bayburt, 12 mahalle³³⁰ ve merkez nahiyesi ile Pulur, Hart ve Maden/Everek isimli dört nahiyeden oluşmakta olup, 44’ü Merkez, 43’ü Pulur³³¹, 51’i Hart ve 34’ü Maden nahiyesine bağlı olmak üzere 172 köyden oluşmaktadır.³³² 6 Mart 1946 tarihinde Gümüşhane Merkez İlçesinin Yağmurdere Bucağına bağlı Files (Günbuldu) ve Kavlatan köylerinin de Bayburt İlçesinin Hart Bucağına bağlanmasıyla³³³ Bayburt’a bağlı köy sayısı 174’e ulaşmıştır.

Erzurum Vilayeti’ne bağlı olduğu zaman Bayburt’ta mevcut olan ve Cumhuriyet ile birlikte yeni kurulan devlet kurumları da 1926’dan itibaren Gümüşhane Vilayeti’nden yönetilmeye başlamıştır. Kazada, 1925-1926 yılı itibarıyla bulunan Kaymakamlık, Belediye, Tayyare Kurumu (Türk Hava Kurumu), Halk Fırkası, Ticaret Odası, Darüleytam

³²⁶ “4 İl ve 5 İlçe Kurulması Hakkında Kanun”, Kanun No: 3578, Kabul Tarihi: 15 Haziran 1989; **Resmi Gazete**, S. 20202, 21 Haziran 1989, s.1-2. Bayburt’un il olmasını sağlayan bu kanunun yayımlandığı 21 Haziran 1989 tarihli Resmi Gazete için Ek 9’a bkz.

³²⁷ Karakoyunlu, “Cumhuriyet Döneminde Bayburt’un İl Olması İçin Yapılan Girişimler”, s.9.

³²⁸ 1840 tarihinde ilk önce Kelkit, Şiran ve Torul Kazaları bağlanmak suretiyle ve 6 Aralık 1920’de BMM’nin kararıyla teşkilat sırasında Trabzon vilayetine olan bağlılığı çözümlenerek müstakil mutasarrıflık haline konulmuş ve yine genel teşkilat sırasında valilik unvanını almıştır. Okay, a.g.e., s.23.

³²⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.614; **Resmi Gazete**, “Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu”, Neşir Tarihi: 26 Haziran 1926, Sayı 404, s.935. Birçok kaynakta ve bazı resmi literatürde Bayburt’un Gümüşhane’ye bağlandığı tarih olarak 1927 yılı gösterilmektedir. Fakat gerek Meclis Zabıtları ve gerekse Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu, bu tarihin 30 Mayıs 1926 olduğunu göstermektedir.

³³⁰ **Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları**, Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, İstanbul: Hilal Matbaası, 1928, s.880-882.

³³¹ Türkiye Cumhuriyeti 1926-1927 Devlet Salnamesinde Bayburt’a bağlı 3 nahiyeden birinin Canca Nahiyesi olduğu gösterilmektedir. Fakat tarihi süreç içerisinde Bayburt’un Maden, Hart ve Pulur Nahiyelerini içerdiği görülmektedir. Kaldı ki adını zikrettiğimiz bu eser dışında, Canca’nın 1926-1927 yıllarında Bayburt’a bağlı olduğunu gösteren başka bir kaynak mevcut değildir. **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)**, Matbuat Müdüriyyet-i Umumiyesi Neşriyatı, No. 2, s.1066.

³³² **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1066.

³³³ **Resmi Gazete**, S. 6256, 14 Mart 1946, s.10250.

(Yetimler Evi) gibi kurumların bağlı oldukları merkez değişmiştir.³³⁴ Gümüşhane'ye bağlandığı ilk yıl Bayburt kazasının yüksek memuriyetlerinde bulunanlar ise şu şekildedir:³³⁵

Kaymakam Talat Bey
Mal müdürü Mahmud Kamil
Müftü -----
Bidayet hakimi Yusuf Ziya
Bidayet Hakim Muavini İbrahim
Müddei Umumi Said
Müstantik Subhi

1926-1927 Devlet Salnamesi'ne göre Gümüşhane'ye bağlandığı ilk yıl Bayburt'un idari, eğitim, nüfus, sağlık, tarım ve ekonomi durumu ise şöyledir:³³⁶

Bayburt kazası merkez nahiyesi ile Pulur, Hart ve Maden nahiyelerinden müteşekkildir. Merkez nahiyesinin 44, Pulur nahiyesinin 43, Hart nahiyesinin 51 ve Maden nahiyesinin de 34 köyü vardır. Nüfusu umumiyesi zükur ve inas olmak üzere 42.381'dir. Bu sene zarfında 39 tevellüdat, 305 münakehat, on vefiyat vukubulmuştur. Kazada tahminen 1.5 milyon dönüm miktarında kabil zeri arazi olub bundan 200 bin dönüm miktarında ziraiyat icra edilmiş ve bir milyon kile mütenevvi mahsul alınmıştır. Kazada mevcut hayvanat-ı ehliyeden 2.027 manda, 97.179 sığır, 1060 at, 997 merkeb vardır. Kazada takriben 450 km murabbında ve muhtelif mahallerde %50'si meşe ve 20'si çam ve 20'si kavak ve 10'u ardıç olmak üzere orman ve mekşuf ve gayri mekşuf bakır ve kehribar ve petrol linyit kömür madenleri ve değirmen ve ebniye taş ocakları vardır. Kazanın ortasından geçen Çoruh Nehri üzerinde bulunan adi değirmenlerden maada ibtidai bir şekilde ve 60 bargir kuvvetinde bir dakik fabrikası ile bir elektrik fabrikası vardır. Bundan başka yeni tesis eden bir şirket tarafından son sistem bir dakik fabrikası inşa edilmektedir. Kazada 100 bin lira sermayeye malik bir Ziraat Bankası ile henüz teşekkül etmiş bir dakik şirketi mevcuttur. Kazanın ahval-i sıhhiyesi iyi olub müessesat-ı sıhhiyeden yalnız bir muayene ve tedavi evi mevcuttur. Kazanın varidat-ı umumiyesi tahminen 215.000 ve hususiyesi 90.000 ve belediye varidatı 62.300 liradan ibarettir. Kaza dahilinde halen bir ilk yatı ve bir ilk kız ve sekiz adet ilk erkek mektebi mevcut olub bunların talebe adedi 467'dir. Kaza ve nevahi merkezlerinde Tayyare Cemiyeti şubeleri ve Halk Fırkası ve merkez kazada Türk Ocağı vardır. Öteden beri cesamet ve ehemmiyet-i mevkiyesi olan ve Trabzon- Erzurum tarihi üzerinde bulunan kaza iktisaden de fevkalade ehemmiyet ve istidadı caizdir. Senevi mühim mikdarda zahire ve hayvanat ihracatı yaptığı gibi birçok kaza ve vilayetlerin de mahal-i ithalatıdır. Kazada bir sene zarfında vukubulan mütenevvi cürümlerin mikdarı 640'dır.

Bu veriler temel alınarak Gümüşhane'nin bir kazası olarak Bayburt'un 1926-1950 yılları arasında siyasi, sosyo-kültürel, eğitim, ekonomi ve imar faaliyetlerinin ne yönde geliştiği hakkında yaptığımız araştırmalar ve sonuçları diğer bölümlerde anlatılmıştır.

³³⁴ Bayburt Türk Ocağı, Erzurum'a bağlı olarak açılmıştır. Fakat Bayburt'un Gümüşhane'ye bağlanmasından sonra Gümüşhane Vilayeti dahilinde Türk Ocağı teşkilatı olmamasından dolayı Bayburt Türk Ocağı, Erzurum Türk Ocağı'na bağlılığı devam etmiştir. **BCA**, 490.01.65.247.2.43.

³³⁵ **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1066-1067.

³³⁶ **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1069.

Bayburt'un bu dönemdeki birçok istatistiği gerek vilayet merkez kazası ve gerekse diğer ilçelerin istatistik verilerinden oldukça öndedir. 1926-1950 yılları arasında Bayburt, Gümüşhane ve diğer ilçelerini nüfus, umumi gelir, belediye geliri, ekonomi, tarıma elverişli arazi vb. gibi alanlardaki istatistiklerde hep geride bırakmıştır. Hatta şunu diyebiliriz ki bu dönemde Gümüşhane Vilayeti'nin dinamosunu Bayburt oluşturmuştur. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta yaşanan gelişmelerde bir numaralı etken ve dönemin tek partisi CHP'nin Bayburt teşkilatının kuruluş süreci ve çalışmaları aşağıda anlatılarak bu dönemin siyasi yapısının Bayburt'a yansımaları çözümlenmeye çalışılacaktır.

2.5. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Siyasi Hayat

2.5.1. Bayburt'ta CHF Kaza Teşkilatının Kurulması ve Faaliyetleri

Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, yeni dönemi yürütecek bir programa ve bu programı uygulayacak bir partiye gereksinim duyulduğunu her fırsatta ve halkla temas ettiği her mekanda dile getirmiştir. Paşa, ilk olarak 6 Aralık 1922 tarihinde, Ankara'daki *Hakimiyet-i Milliye*, *Yenigün* ve *Öğüt* gazetelerine verdiği bir demeçte "...sulhun istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim" diyerek yeni bir fırka kuracağını belirtirken, bu yeni fırkanın programı hakkındaki düşüncelerini de şu sözlerle açıklamıştır:³³⁷

(...) Başka memleketlerde müteşekkil bu gibi fırkaların programlarını gözden geçirmiş isem de, bunları tamamıyla memleket ve milletimizin hakikî ihtiyaçlarını tatmine kâfi bulmadım. Bu sebeple şimdiden böyle bir programın esaslarını tespit eylemek üzere bilcümle vatanperveranın, erbabı ilim ve fennin müzaheret ve müsareketine müracaatı vazife addeyledim. Köylülerimizi ve halkımızı ezen ve fakir düşüren adaletsiz vergilerin ne suretle ıslahı lâzım geleceğine ve ticaret ve ziraat ve sanayimizi inkişaf ettirecek maddî, iktisadî tedabire ve orman ve maadin gibi tabii servetlerimizden menafii umumiye namına daha kolaylıkla istifadeyi temin için ne gibi ıslahatı kanuniye yapılması lâzım geleceğine, arazi ve emlakta temellük hususunda herkes için daha emniyet bahs tadelâtı kanuniye yapılması lâzım gelip gelmeyeceğine, evkaf umurunun ne suretle şayanı ıslah bulunduğuna ve memlekette hangi nikatı nazardan ne gibi amelîyat ve inşaatı nafia yapılabileceğine ve askerlik müddetinin tadeliline velhasıl milletimizi elyevm hali tedennide bırakan eshab ve âvamilin sureti izalesine müteallik erbabı ihtisasın gönderecekleri mütaleat kemali ehemmiyetle nazarı itibara alınacaktır (...)

³³⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s.50-52.

Türk Kurtuluş Savaşı dönemini yöneten ve bu tarihi vazifesini başarıyla tamamlayan ilk dönem Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesini kararlaştırmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatıyla 8 Nisan 1923 tarihinde “Dokuz Umde” adı verilen seçim beyannamesini yayınlamıştır.³³⁸ Bu beyannamede Paşa:³³⁹

(...) Önümüzdeki devrede inşallah takriri müsâlemet müyesser olacağından iktisadi tekemmülâtını temin, her nevi teşkilâtımızı itmam ve ikmal ve bu suretle mülkü milleti refaha nail etmek gaye olacaktır. Yeni devre-i mesaide Meclisin ekseriyetini bu gaye etrafında toplamak ve memleketi hakimiyeti milliye dairesinde siyasi teşkilâta mazhar etmek için bir Halk fırkası teşekkül edecektir. Meclis’de elyevm müteşekkil (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu) Halk fırkasına intikal edecektir (...)

Diyerek resmen Halk Fırkasının kurulacağını ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun da bu fırkaya katılacağını belirtmiştir. Ayrıca Halk fırkasının, halk egemenliği ve halkın maddi ve manevi olarak yükselmesi ve ilerlemesi esaslarına dayanan ayrıntılı ve düzenli bir programı hazırlanarak fırka üyelerinin tartışmasına sunulacağı da beyanname de yer almıştır.

Dokuz Umde Beyannamesi’nin yayınlanması ile birlikte sandığa çağırılan vatandaş, bu programı kabul ettiği takdirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Halk Fırkasına dönüştürülmesini de kabul etmiş olacaktı. Bu bakımdan Dokuz Umde Beyannamesi bir bakıma Halk Fırkasının kuruluş belgesi olmuştur.³⁴⁰

Mustafa Kemal Paşa, yeni devletin idaresinde ve gerçekleştirmeye girişeceği ıslahatta iyi kurulmuş bir partiye dayanmak fikrinde olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası,

³³⁸ Mustafa Kemal Paşa, Dokuz Umde Beyannamesinin yayınladığı gün A-RMHC’lere gönderdiği diğer bir yazı ile de; “Ulusumuz gelecekte yönetimi üstlenecek olanları seçimlerle ayırt etmek kararını almıştır. Müdafaa-i Hukuk örgütümüz, ulusun bu kararı karşısında, geçmişte kanıtlandığı yeterlik ve nitelikleriyle gelecek içinde güvenilir ve dayanılır olduğu ve ulusun oyunu hak ettiği savında bulunacaktır. Eğer umduğumuz gibi, Müdafaa-i Hukuk örgütümüzün seçtiği ve güvendiği kişiler ulusun oyunu alırlarsa, önümüzdeki BMM’nde Halk Fırkası adı altında ülkenin yönetimi sorumluluğunu üstlenecektir.” diyerek cemiyetlerin seçim ve sonrasına hazır olmasını ve Dokuz Umde’yi halka yaymalarını ve açıklamalarını istemiştir. **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, s.519-520; Zeki Çevik, **Milli Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918-1923)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002, s.474-475.

³³⁹ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.516-518.

³⁴⁰ Esat Öz, **Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992, s.86; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931**, 7. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Temmuz 2015, s.366-368.

Milli Mücadele'nin siyasi temeli olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olmuştur. 1923'te yapılan Meclis seçiminde millet huzuruna yine siyasi teşekkül olarak Müdafaa-i Hukuk çıkmıştır. Sonuçta Müdafaa-i Hukuk milletvekillerinden kurulu bir tek parti meclisi oluşmuştur.³⁴¹ Bu seçimler, Halk Fırkası'nın kuruluş sürecinde son basamak olmuştur. Seçimlerin ardından Ankara'ya gelen milletvekilleri Halk Fırkasının tüzüğünü hazırlamaya başladılar. 7 Ağustos 1923'te başlayan bu süreç 11 Eylül'de tamamlanmıştır. 9 Eylül'de Halk Fırkası nizamnamesi kabul edilirken, bu tarih -İzmir'in kurtuluşunun ilk yıldönümü- Halk Fırkasının kuruluş tarihi olarak benimsenmiştir.³⁴² 11 Eylül'de genel başkanlık ve yönetim kurulu seçimleri yapılırken, Halk Fırkası Reisliğine TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir.³⁴³ 23 Ekim 1923 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla partinin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na (Dahiliye Vekâleti) sunulmuştur.³⁴⁴ Meclisteki Halk Fırkası azaları tarafından kabul edilen CHF Nizamnamesinde partinin amacı: "Milli Hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi çağdaş bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de bütün kuvvetlerin üstünde kanunun velayetini egemen kılmaya çalışmaktır"³⁴⁵ şeklinde belirlenmiştir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliğine Başbakan İsmet Paşa'yı tayin etmiştir. İsmet Paşa bu görevi aldıktan bir gün sonra (20 Kasım 1923) bütün A-RMHC'lere gönderdiği genelgede "...Bütün vatan için halâs-ı istiklâl getiren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sulh devrinin feyizli inkişafatını temine sarfı mesai eylemek üzere bu günden itibaren Halk Fırkasına inkılâp edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri Halk Fırkası İdare Heyetleri unvanı ile ifayı vazifeye devam edeceklerdir..." diyerek vatanın kurtuluşunu sağlayan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin, barış döneminin

³⁴¹ **İsmet İnönü'nün Hatıraları: Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938)**, s.57-58.

³⁴² Cumhuriyet Halk Partisi, Halk Fırkası namıyla kurulmuştur. 10 Kasım 1924 tarihli grup toplantısında Kütahya milletvekili Recep (Peker) Bey'in teklifiyle firkanın başına "Cumhuriyet" kelimesi eklenerek "Cumhuriyet Halk Fırkası" olmuştur. 10 Kasım 1935 tarihli 4. Kurultay'da ise "Fırka" kelimesi yerine "Parti" kullanılarak "Cumhuriyet Halk Partisi" olmuştur. **CHP Grup Toplantısı Tutanaqları (1923-1924)**, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel ve Osman Zeki Konur, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.603; **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006)**, 1. Baskı, Derleyenler: Mete Kaan Kaynar vd., Ankara: İmge Kitabevi, Ağustos 2007, s.47.

³⁴³ **İsmet İnönü'nün Hatıraları: Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938)**, s.59.

³⁴⁴ **Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1920-1923)**, C. 1, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1993, s.291; Kemal Haşım Karpaz, **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.49.

³⁴⁵ **Cumhuriyet Halk Fırkası 1923 Nizamnamesi**, Ankara, 9 Eylül 1339, s.1.

verimli bir şekilde gelişme göstermesinin sağlanabilmesi için Halk Fırkasına dönüştürüldüğünü belirtmiştir.³⁴⁶

İsmet Paşa'nın bu genelgesi ile birlikte ülkenin dört bir yanında bulunan ARMHC şubeleri tabela değiştirerek Halk Fırkası örgütlerine dönüştüler.³⁴⁷ Bununla birlikte 1924 yılının yaz aylarına gelindiğinde, Halk Fırkası ülke çapında örgütlenme girişimlerine hız vermiştir.³⁴⁸ CHF, 1925 yılı Haziran ayında ise ülkedeki 74 ili 14 mıntıkaya ayırıp her birinin başına birer müfettiş atayarak genel bir örgütlenmeye gitmiştir.³⁴⁹

CHF'nin Doğu yapılanması kapsamında Erzurum Vilayeti mülki idaresi içerisindeki Bayburt'ta CHF Kaza Teşkilatı³⁵⁰ 1925 yılında kurulmuştur. Bu teşkilat kurulduğu zaman Erzurum CHF Vilayet Teşkilatına bağlıyken, 1926 Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu'yla Bayburt, Gümüşhane'ye bağlanınca -diğer kurumlar gibi- Bayburt CHF Kaza teşkilatı da Gümüşhane CHF Vilayet Teşkilatı'na bağlanmıştır. Bayburt CHF Kaza Başkanlığı, 1925-1934 yılları arasında Bayburt halkının sevgi ve saygısını kazanmış bir şahsiyet olan Mehmet Fahri Alp Bey tarafından yürütülmüştür.³⁵¹ Bayburt CHF Kaza Teşkilatının kendine ait bir binası olmamakla birlikte Bayburt merkezde kiralık olarak bir binanın tek odasında faaliyetlerini yürütmüştür.³⁵²

³⁴⁶ C.H.P. 25 Yıl, Ankara: Ulus Basımevi, 1948, s.16-17.

³⁴⁷ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul: Boyut Yayınları, s.76 (dinet 18).

³⁴⁸ Tunçay, a.g.e., s.95.

³⁴⁹ Hakkı Uyar, a.g.e., s.77. 1930'lu yılların ilk yarısında Cumhuriyet Halk Fırkası siyasal alanda tekel kurmayı başarmıştır. Parti ile "devlet-hükümet" yakınlığı öyle bir noktaya ulaştı ki, artık bir noktadan sonra partinin bağımsız varlığına dahi gerek görülmemiş ve "CHF" ile "devlet-hükümet" cihazı fiilen birleştirilmiştir. Buna göre; Dahiliye Vekili aynı zamanda CHF Genel Sekreteri olacak ve illerde de valiler CHF il başkanları olacaktır. Bu alandaki son girişim CHF'nin 6 Ok'unun 13 Şubat 1937'de Anayasaya da girmesi ve parti ilkelerinin aynı zamanda devletin temel ilkeleri haline gelmesiyle gerçekleştirilmiştir. Cemil Koçak, "Siyasi Tarih (1923-1950)", **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, C. 4, 7. Baskı, İstanbul: Cem Yayınları, 2002, s.156-157.

³⁵⁰ 1935 yılında öztürkçecilik akımına paralel olarak mülki idare sisteminde kullanılan kelimelerin yerine öztürkçe kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre; Vilayet-İl, Kaza-İlçe, Nahiye-Kamun, Vali-İlbay Kaymakam-İlçebay, Belediye Başkanı-Şarbay, Nahiye Müdürü-Kamunbay olarak kullanılmaya başlanmıştır. **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1935, s.4. Fakat bu kullanımlardan sadece il ve ilçe kelimeleri tutunabilmiştir. Diğer kelimeler kısa sürede silinip gitmişlerdir.

³⁵¹ **BCA**, 490.01.411.1729.1.44; **BCA**, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.25-29. CHP 1923 ve 1927 nizamnamelerinde Partinin Kaza Teşkilatından sorumlu kişiye "Mutemet" denirken 1931 Nizamnamesinde "Kaza Reisliği" ünvanı kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzden Mehmet Fahri Bey, 1931 yılına kadar Kaza Mutemeti iken bu tarihten sonra Kaza Reisi olmuştur. **Cumhuriyet Halk Fırkası 1927 Nizamnamesi**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, 1927, s.17-19; **CHF Nizamnamesi ve Programı 1931**, s.9.

³⁵² **BCA**, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.25.

Bayburt CHP³⁵³ İlçe Başkanlığı'nın yapısı ve çalışma şekliyle ilgili ilk ayrıntılı bilgileri³⁵⁴, CHP Parti Bölge Müfettişi³⁵⁵ ve Kocaeli Milletvekili Ragıp Akça'nın, 1935 yılında bölgede yaptığı teftiş gezisinden sonra CHP Genel Merkezi'ne göndermiş olduğu rapordan öğrenmekteyiz. Bu raporda; Bayburt CHP'nin parti yönetim kurulunun, kazanın tanınmış, ahlaklı ve halkın sevgi ve saygısını kazanmış kişilerinden oluştuğu kanısına varmıştır.³⁵⁶ Bu kurul, yalnızca 1 Ocak-9 Mayıs 1935 tarihleri arasında 16 adet toplantı yapmıştır. Şubat 1935'te yapılan Bayburt İlçe Kongresi'nde³⁵⁷ alınan kararlar zamanında kayıt defterlerine geçirilmiş, 83. Madde gereğince tutulması ve yapılması gereken evrak, defter ve hesap dosyaları da nizami bir şekilde kayıt altına alınmıştır.³⁵⁸ Parti üyeleri, bu yıl parti programının yayımında ve kitleyi ilgilendiren genelge hükümlerini yerine getirmek için az çok bir varlık göstermişlerse de kendilerine bağlı bucak ve ocak toplantılarını teftiş ve denetleme hususunda geri kalmışlardır.³⁵⁹

Mehmet Fahri Alp'in on yıl gibi uzun bir süre istikrarlı ve aralıksız bir şekilde yürüttüğü Bayburt CHF Kaza Başkanlığı'nın yapısı 1935 yılından itibaren sürekli bir değişikliğe uğramıştır. Bu yıl başkanlık görevine Recep Akkoyunlu, 1936 yılında ise Bekir Sıtkı Akkoyunlu seçilmiştir.³⁶⁰ 1937 yılında parti başkanlığına Bayburt'ta bu döneme

³⁵³ Cumhuriyet Halk Fırkası'ndaki "Fırka" kelimesi 1935 yılında "Parti" olarak değiştirilmiştir. Metinde karışıklık olmaması için bu yıldan itibaren "CHF" yerine "CHP" ifadesini kullanacağız.

³⁵⁴ Mehmet Fahri Bey'in başkanlığı dönemine ait sınırlı bilgilere sahibiz. Başbakanlık Devlet Arşivlerindeki Bayburt CHF ile ilgili belgeler 1931 yılından itibaren başlamaktadır. Bu belgeler de genel olarak kapatılan Bayburt Türk Ocağı'nın mal, alacak ve borçlarının tasfiyesi ile ilgili yazışmalardır. Bayburt CHF'nin yapısı ve çalışma şekli ile ilgili bilgileri -yoğun olarak- 1935 yılından itibaren öğrenmekteyiz.

³⁵⁵ Tek Partili yıllarda, Milletvekillerinin seçildikleri vilayetlerin ve ona bağlı idari birimlerle ilgili teftişlerinin dışında, birkaç seçim bölgesini birden kapsayan, yani birkaç vilayeti içeren ve bölgenin dışından seçilen milletvekillerinin teftiş ettiği belirli teftiş bölgeleri de oluşturulmuştur. CHP Genel Sekreterliği tarafından belirlenen bu teftiş bölgeleri, o teftiş bölgesinin milletvekili olmayan ve "Parti Müfettişi" olarak görevlendirilen milletvekilleri tarafından tetkik edilmiş ve bu tetkik sonucu edinilen izlenimler bir rapor haline getirilerek CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Hüseyin Çetin, **CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2015, s.3.

³⁵⁶ **BCA**, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.25.

³⁵⁷ CHF 1923 Nizamnamesinde Kaza teşkilatlarının her yıl 23 Aralık günü kazaya bağlı nahiyelerden gelen 3'er delegenin katılımıyla bir kongre toplaması gerektiği belirtilmiştir. Kaza kongreleri, 5 kişiden oluşan kaza idare heyetini ve vilayet kongresine gönderilecek delegeleri seçmekle görevlendirilmişlerdir. Bu nizamnameye göre kaza idare heyeti "kaza kongresine, program ve nizamname tadiline, belediye ve nahiyeye şuralarına ait program ve tekliflerini arz eylemek" ve "kendisine merbut ocak heyetlerini tasdik etmek ve onlara lazım gelen fikri istikameti vermekle" görevlendirilmiştir. **CHF 1923 Nizamnamesi**, s.10-12.

³⁵⁸ **BCA**, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.26 ve 45.

³⁵⁹ **BCA**, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.26.

³⁶⁰ **BCA**, 490.01.411.1729.1.26.

damga vuracak asıl mesleği noterlik olan Kazım Köklü seçilmiştir.³⁶¹ 1939 yılında Bekir Sıtkı Akkoyunlu tekrar başkanlığa getirilmiştir.³⁶² 1941 yılında başkanlığı yeniden üstlenen Kazım Köklü, aynı zamanda Bayburt Belediye Başkanlığı (1941-1946) ve Halkevi Başkanlığı (1941-1942) gibi önemli görevlerde de bulunmuştur. Hatta bazen üç önemli görevi birarada yürütmek durumunda kalan Köklü, 1943 yılında parti başkanlığından istifa etmiştir. Buna rağmen 8 Kasım 1945 tarihindeki parti ilçe kongresinde tekrar seçilen -aynı zamanda Belediye Başkanı da olan- Köklü, Muhasip Süleyman Öğüt, Katip Selahattin Tuncer, Fazıl Kondolot, Bekir Kol, Dursun Bölen, Halim Yanık ve Azmi Ökten'den oluşan üyelerle birlikte parti işlerini yürütmüştür. Parti merkezi tarafından başkan ve üyeler "birbirleriyle tam manasıyla anlaşan, çok çalışan, halkın sevdiği ve tuttuğu kimseler" olarak görülmüşler ve "üç yıl öncesine kadar devam eden seçim boğuşmaları bu arkadaşların seçilmesiyle sona erdiği" de belirtilmiştir.³⁶³ Kazım Köklü iki görevi bir arada yürütemediğinden dolayı 1945 yılı içinde Parti Başkanlığından tekrar istifa etmiştir. Onun yerine Parti başkanlığına Bayburt Kaymakamı İ. Hayri Sarıkaya³⁶⁴ bir süre vekalet etmiştir.³⁶⁵

Bayburt CHP İlçe teşkilatı, 1935'ten itibaren sürekli başkan değiştirmesine rağmen partinin işleri ağır aksak da olsa yürümüştür. Teşkilat, parti çalışmalarında yoğunluğu kazada partiye bağlı kişilerin sayısını yükseltmeye vermiştir. Bu çalışmaların temposu özellikle 1937 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Bu yılın seçilmesinin sebebi kazada 1935-1937 yılları arasında partiye bağlı üye sayısında kademeli bir düşüş yaşanmasıdır. Bayburt genelinde CHP'ye kayıtlı üye sayısı, 1935 yılı itibarıyla 1.894 iken 1936'da 1.825'e³⁶⁶ 1937 yılının ilk altı ayında 1.814'e düşmüştür.³⁶⁷ Bu üyelere birçoğu Bayburt halkı tarafından sevilen kişiler olmakla birlikte bunların dışındaki kişilerin de üyelikleri için bir engel olmamasına rağmen parti üye sayısının nüfusa oranla düşük olması kayıt işlerinin parti teşkilatı tarafından yeterince düzgün yürütülmediğini göstermektedir.³⁶⁸

³⁶¹ BCA, 490.01.411.1729.1.5.

³⁶² BCA, 490.01.1714.967.1.25, 22 Temmuz 1939.

³⁶³ BCA, 490.01.657.193.1, 18 Ocak 1946, s.44.

³⁶⁴ Resmi Gazete, S. 5925, 7 Şubat 1945, s.8269.

³⁶⁵ BCA, 490.01.657.193.1, 31 Aralık 1945, s.59-60.

³⁶⁶ BCA, 490.01.657.190.1, 9 Şubat 1937, s.49.

³⁶⁷ BCA, 490.01.657.190.1, 30 Temmuz 1937, s.36.

³⁶⁸ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.26.

Bayburt parti teşkilatı, 1937 yılının ikinci altı ayında sıkı bir çalışmayla kayıtlı üye sayısını 586 kişi arttırarak 2.400'e yükseltmişlerdir.³⁶⁹ 1938 yılı ilk altı aylık çalışma raporunda; Gümüşhane İli genelinde partiye kayıtlı 10.059 üye varken bu sayının yaklaşık üçte biri olan 3.297 üye Bayburt İlçesinde bulunmaktadır.³⁷⁰ 1940 yılında parti üye sayısı 6.191'e yükselmiştir.³⁷¹ Bu yılın sonuna kadar ise partiye kayıtlı üye sayısı 102 kişi artarak 6.293 olmuştur.³⁷² 1941-1942 yılları arasında parti ilçe, nahiye ve köy teşkilatlarının olağanüstü çalışmasıyla partiye kayıtlı üye sayısı 11.539 kişi artarak 17.832 kişiye ulaşmıştır.³⁷³ 1945 yılı itibarıyla Bayburt genelinde 20.000'e yaklaşan partili sayısı bakımından Gümüşhane ve ilçeleri arasında ilk sırada yer almıştır.³⁷⁴ 1947 yılı kayıtlarına göre; Bayburt merkez ve köylerindeki toplam 187 ocağa bağlı 14.015 kayıtlı üye mevcuttur.³⁷⁵

CHP, Bayburt merkezinde bulunan esnaf, tüccar, çiftçi ve sanat erbabının da desteğini de sağlamıştır. 1935 yılında kaza merkezinde bulunan esnaflardan 100 kadarı partiye kayıtlı ve genel olarak partiye bağlılıkları son derece güçlüdür. Ayrıca, çiftçi, tecimer (tüccar) ve sanat sahipleriyle az sayıda serbest meslek sahiplerinin de partiye karşı saf bir saygıyla bağlılıkları bulunmaktadır.³⁷⁶

Bayburt CHP İlçe Başkanlığı, sadece merkez kazayla sınırlı kalmayıp nahiye ve köylerde de teşkilatlanmaya gitmiştir. Partinin ideolojisi, Bayburt'un nahiye ve köylerine taşra teşkilatı eliyle ulaşabilmiştir. 1935 yılı itibarıyla CHP, Bayburt kaza merkezi ile birlikte 4 kamun (bucak)³⁷⁷ ve 82 Ocağa sahip olup, kazadaki 71 bin nüfustan 607'si merkezde olmak üzere toplam 1894 kayıtlı üyeye sahiptir.³⁷⁸ Bayburt merkez kamuna (bucak) bağlı 9 parti ocağı vardır. 1935 yılı itibarıyla bu ocakların çalışmaları düşük bir

³⁶⁹ BCA, 490.01.657.190.1, 20 Şubat 1938, s.17.

³⁷⁰ BCA, 490.01.657.194.1, 29 Temmuz 1938, s.7.

³⁷¹ BCA, 490.01.657.191.1, 28 Ağustos 1940, s.142.

³⁷² BCA, 490.01.657.191.1, 10 Mart 1941, s.101.

³⁷³ BCA, 490.01.657.191.1, 1 Mart 1941, s.33.

³⁷⁴ BCA, 490.01.657.193.1, 18 Ocak 1946, s.44.

³⁷⁵ BCA, 490.01.160.637.2, 8 Haziran 1948, s.7.

³⁷⁶ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.51.

³⁷⁷ Bucak sözcüğü Türkçe'dir. Ülkemizde bucak yerine Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olan "Nahiye" sözcüğü kullanılmaktadır. Bucak anlam olarak; uzakta, kıyıda kalmış, yer demektir. Bucak yöneticilerini de Türkçe "Kamunbay" olarak adlandırırken, dilimize Arapça'dan gelme "Nahiye müdürü" gibi iki yabancı sözcük kullanılmış ve alıştırılmıştır. Nahiye'de müdürü de yabancı sözcüklerdir. Oysa Bucak yöneticisi de denilebilir.

³⁷⁸ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.25.

düzyededir. Bu ocaklarda sadece birer üye isim defteri olup ellerinde başka hiçbir şey olmadığı gibi belli birer merkezleri de yoktur. Bu ocakların çalışmaları da ancak seçim zamanlarıyla sınırlı kalmıştır. Bayburt merkezinde bulunan bu ocakların çalışma tempolarının son derece düşük olması, bölgeyi teftiş eden parti bölge müfettişi Ragıp Akça'nın da tepkisini çekmiştir.³⁷⁹

(...) Parti temelini oluşturan ve halk kitlesiyle her zaman değette bulunan bu arkadaşların uyuşuk ve hareketsiz kalmaları çok acıyla karşılanmaktadır. Bununla birlikte kayıtsız ve hareketsiz bir durumda kalan bu ocak ve kamunların çalışır ve bir varlık içine girebilmeleri ancak il ve ilçe yönetim kurullarının bunlar üzerindeki denetleme ve teftiş görevlerini sıkı bir şekilde yapmaları ve bu özelde fazla ilgi göstermeleriyle kabil olabileceğinden bu ilgiye çok önem verilmesi kanaatindeyim (...)

Akça'nın yaptığı bu eleştirilere rağmen Bayburt kaza teşkilatı vilayet dahilindeki ve bölgedeki birçok yerleşim biriminde bulunan teşkilatlardan daha iyi bir durumda olmuştur. 1941 yılında Bayburt CHP Kaza Teşkilatına bağlı toplam 73 ocak varken³⁸⁰ 1951 yılına gelindiğinde parti ocakları kazanın bütün nahiye ve köyelerine yayılmıştır. Bu yıl Bayburt'ta parti bucak teşkilatı yeniden ele alınarak teşkilat 37 bucağa ve 129 Ocağa ayrılmıştır.³⁸¹ Bu bucaklar ve onlara bağlı ocaklar ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

³⁷⁹ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.54.

³⁸⁰ BCA, 490.01.277.1113.3, s.16.

³⁸¹ BCA, 490.01.160.637.3.2, 27 Nisan 1951, s.2

Tablo 1: 1951 Yılı İtibarıyla Bayburt CHP İlçe Teşkilatının Bucak ve Ocaklara Göre Dağılımı

Sıra No.	Bucak	Ocak
1	Varıcna	Kalıskavar, Danişman, Berne, Aruzga
2	Saraycık	Cilara, Haşya, Cemele, Horsu, Aşağı Kışlak
3	Yukarı Kışlak	Güder, Haho, Yeniköy
4	Kalbulas	Ergi, Sankot
5	Varzahan	Zakzığ, Aşağı Tomla, Pinçirge
6	Niv	Yukarı Kırzı, Ostuk
7	Hart	Hapuşki, Aşuri, Sindelli, Ardusta, Zargıdı, Kavlatan, Files
8	Vağında	Aşağı Kırzı, Aşağı Hinzeverek, Kestesi
9	Konursu	Mam, Abrans, Seydi Yakup, Gökçeli, Parakos
10	Paynık	Gütgüne, Yukarı Çeñçül, Hanege, Civavank
11	Havnus	Pörge, Armutlu, Vartanas, Aşhanas, Cılansor, Kırtasor, Korkosor
12	Ağunsos	Mileyhi, Pigeysi
13	Çakmas	Kalbulas
14	Dacırak	Malansa, İşbonnos, Aşağı Hayık
15	Garaver	Tavukvank, Danzut
16	Almuşka	Duduzar, Hörme, Hopor
17	Taht	Muşangas, Belgici, Kormas, Kelenkes
18	Pazakpun	Müşekrek, Ortugu
19	Ağören	İğdir, Tahbur, Munut
20	Başçımağıl	Orta Çımağıl, Aşağı Çımağıl, Erkeli
21	Everek	Kop, Müşeverek, Kormas, Sığırcı
22	Maden	Masat, Helva, Herortu, Lusunk,
23	Kopuz	Manastır, Çitanos, Lipana, Hacıoğlu, Kurucakol
24	Gez	Aksunk, Urumeli
25	Hadırac	Gökler, Kondolot, Söfker, Çerçi,
26	Balahor	Ermene, Koşkuru
27	Vanşen	Kilhos, Menge, Armutlu, Toronsos, Erginis
28	Çıpkınıs	Manası, Siptoros, Çorak, Rüştü
29	Sünür	Kitre, Cepre, Yukarı Hinzeverek, Tomlacık
30	Hindi	Pülürek, Keleverek, Sisneler
31	Tahsini	Hakiğ, Mandafar, Bildişi, Zeyli
32	Yukarı Loru	Aşağı Loru, Pöşger, Ağgi, Öksürüç
33	Yukarı Hayık	Güleli Hayık, Elmalı, Pekesi
34	Cenci	İşhinsor, Zarani, Aşukka
35	Kısanta	Yanbaksı, Hardişi, Karayasmak, Eymur
36	Pulur	Hayık, Çoruzma, Hıgnı, Yakup Abdal, Kütüdü
37	Merkez	Tuzcuzade Mahallesi

Kaynak: BCA, 490.01.160.637.3.3, 27 Nisan 1951, s.3.

Bayburt CHP Kaza teşkilatı, parti işlerini merkezden gelen yardım ile birlikte teşkilatın sahip olduğu gayrimenkullerin kira gelirleriyle yürütmüştür. Parti, 1941 yılı itibarıyla Bayburt'un Cumhuriyet Caddesi Şeyhhayran Mahallesinde iki adet gayrimenkule sahiptir. Bu gayrimenkullerden biri kapatılan Türk Ocağı'ndan devralınarak Eylül 1931'de parti üzerine tapu edilmiş olup 2100 lira değerinde 565 m² üzerinde 100 m² iki adet dükkan ve 465 m²'lik arsadan oluşmaktadır. Bu arazi üzerinde bulunan dükkanlar yıllık 70 liradan kiraya verilerek partiye gelir sağlanmıştır. İlçe teşkilatının sahip olduğu diğer bir gayrimenkul ise parti tarafından 1937 yılında 3.000 liraya satın alınmış olup 1200 m² genişliğindeki arazi üzerinde bulunan Halkevi ve Parti Teşkilatının ikamet ettiği 18 oda ve 3 salondan ibaret olan binadır.³⁸² Bayburt parti teşkilatına ait gayrimenkul sayısı, 1943 yılında 3'e yükselmiştir. Bayburt CHP İlçe Teşkilatı, 2 Ocak 1943 tarihinde parti adına tapu edilen ve tapu kıymeti 374 lira olan 440 m²'lik bir arsaya daha sahip olmuştur.³⁸³ 1949 yılında Bayburt CHP ilçe teşkilatına ait gayrimenkullerin mevkileri, arsa ölçüleri, parti adına tapu edildikleri tarih ve tapu numaraları, tapu edildikleri tarihte ve 1949 yılındaki değerleri, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: 1949 Yılında CHF Bayburt İlçe Teşkilatı'na Ait Gayrimenkuller

Mevki	Cinsi	Ölçüsü (m ²)	Tapu Kıymeti (Lira)	1949 Yılı İtibarıyla Kıymeti (Lira)	Tapu Tarihi	Numarası
Şeyhhayran Mahallesi	Dükkan	565	1000	3000	24.1.1938	41/67
Şeyhhayran Mahallesi	Halkevi	1200	3000	35000	14.4.1937	66/26
Şeyhhayran Mahallesi	Arsa	440	374	880	2.1.1943	1/79

Kaynak: BCA, 490.01.1628.657.2,1949.

2.5.2. Çok Partili Hayatta Bayburt

Türkiye'de Çok Partili Hayata geçiş sırasında Bayburt Kazası'nda güçlü bir CHP teşkilatının varlığından dolayı diğer partiler ne teşkilatlanma olarak ne de seçimlerde önemli bir gelişme gösterebilmişlerdir. Kazada CHP'nin üye sayısı, 1947 yılından itibaren azalmaya başlamış olmasına rağmen yine de hatırı sayılır bir oranda ve sözü geçen

³⁸² BCA, 490.01.1625.637.1, 4 Ağustos 1941, s.3.

³⁸³ BCA, 490.01.1628.657.2,1949.

kimselerden oluşan bir nüve hala partiyi desteklemeye devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde yeni kurulan partilerden Milli Kalkınma Partisi, Bayburt'ta var ile yok arasındayken, Demokrat Parti, 1948 gibi geç bir tarihte kaza teşkilatını kurabilmiştir. Bu yüzden bu iki parti Bayburt'ta yapılan seçimlerde muhalif bir unsur rolü oynayamamışlardır. Bayburt Kazası'ndaki CHP teşkilatının gücünü gösteren en önemli delil, 1946 yılında yapılan yerel seçimlerdir.

Türkiye'de yapılan ikinci çok partili yerel seçim olan³⁸⁴ 1946 yerel seçimlerinde Gümüşhane İl Genel Meclis Heyeti seçimi yapılırken CHP Genel Merkezi tarafından gösterilen aday listesi Bayburt'ta tamamen başarılı olmuştur.³⁸⁵ Gümüşhane İl Genel Meclisi'ne CHP İlçe İdare Kurulu Başkanı Kazım Köklü, Fahreddin Kumbasar, Mehmet Köprücü ve Ekrem Ocaklı seçilmişlerdir.³⁸⁶ 1946 yılında yapılan belediye seçimlerinde başkan dahil olmak üzere 24 kişinin tamamı, il genel meclisindeki 5 Bayburt temsilcisinin tamamı, kaza merkezine bağlı 175 köyün muhtar ve ihtiyar heyetlerinden 875 kişinin tamamı ve kaza merkezindeki 12 mahalle muhtarının tamamı CHP'den seçilmiştir. Gümüşhane merkez, Kelkit ve Şiran'da Demokrat Parti'den üyeler olmasına rağmen Bayburt'ta herhangi bir DP'li üye seçilmemiştir.³⁸⁷

Bayburt'ta 1946 yılında son derece güçsüz bir "Milli Kalkınma Partisi" kaza teşkilatı da kurulmuştur. Bayburt MKP'nin en dikkate değer faaliyeti eski CHP üyelerinden Niv köyünden Dede Kostik ile ortak çalışma yaparak 1946 milletvekili seçimlerinde CHP'ye verilen oyların bölünmesine neden olmasıdır. Bu girişim sonucu CHP tarafından gösterilen adaylardan -Ahmet Kemal Varınca dışında- hiçbirine oy verilmemiş ve 20.000 oy kırdırılmıştır.³⁸⁸ Bu olay dışında Bayburt MKP İlçe teşkilatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Bayburt'ta ikinci muhalif parti, Bayburt Demokrat Parti İlçe Teşkilatı, Gümüşhane DP İl Teşkilatı'na bağlı olarak 1948 yılının ocak ayında kurulmuştur.³⁸⁹ Bayburt DP'nin

³⁸⁴ Türkiye'deki ilk çok partili yerel seçim Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın katıldığı 1930 Belediye Seçimleridir.

³⁸⁵ BCA, 490.01.160.637.1.26, 16 Eylül 1946, s.29-30.

³⁸⁶ BCA, 490.01.252.1005.1, 23 Eylül 1946, s.60-61.

³⁸⁷ BCA, 490.01.252.1005.1.47, 28 Temmuz 1947.

³⁸⁸ BCA, 490.01.160.637.1.26, 31 Temmuz 1946, s.25.

³⁸⁹ Sabri Özcan San, **Vadideki Gümüşhane**, Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yayınları, 2014, s.201.

açılış töreni, Gümüşhane DP üyelerinden bir kısmının da katılımıyla, 11 Ocak 1948 tarihinde yapılmıştır.³⁹⁰ Bayburt ilçesi Demokrat Parti müteşebbis heyet üyelerinin isimleri aşağıda sıralanmıştır:³⁹¹

Başkan: Ekrem Ocaklı-Çiftçi
Üyeler: Hüseyin Avni Abdullahoğlu-tüccar
Hasan Türkoğlu-tüccar
Necmettin Küçükler-tüccar
Asım Başağa-tüccar
Remzi İmaç-tüccar
Celal Koçer-tüccar
Yakup Üstün-tüccar
Necati Serdaroğlu-tüccar

Bayburt DP İlçe Teşkilatı, Ekim 1948’de ilk yıllık kongrelerini yapmak için Halk Partisi kongrelerinde de kullanılan Bayburt Halkevinin salonunu istemelerine rağmen bu istekleri kabul edilmemiştir. Bu kongrenin yapılabilmesi için, Yıldız ve eski Belediye Oteli sahiplerinin başlangıçta otellerini parti emrine vermelerine rağmen CHP’nin baskısıyla bu kararlarından vazgeçmişlerdir. DP binasının da kongre yapılmasına uygun olmamasından dolayı, bu kongre, tüccar ve parti üyesi Faik Küçükler’in Tuzcuzade mahallesindeki evinin salonunda yapılabilmıştır. Trabzon ve Gümüşhane Demokrat Parti üyelerinin de katılımıyla kongre açılmıştır.

DP İlçe Müteşebbis Kurul Başkan Vekili Necmeddin Küçükler kongreyi açtıktan sonra Kongre Başkanlığına Bekir Sıtkı Akkoyunlu seçilmiştir. Bunun ardından Necmeddin Küçükler müteşebbis kurulun yıllık faaliyet raporunu okumuştur. Bu raporda partinin kuruluş gayesi ve takip ettiği yolu gayet ayrıntılı olarak anlatmış, iktidar partisinin durumunu tenkit etmiştir. Daha sonra DP’nin yerel faaliyeti açıklanarak dileklere geçilmiştir. Bayburt Belediyesi’nin halkın odun ihtiyacını kolayca karşılayabilmesi için Gümüşhane rampasından ilçeye kadar yakacak getirtmekte lakayt davranması, nüfus ve tapu dairelerinde vatandaşların işlerine bakılmadığı, vergilerin ağırlığı gibi konulardan bahsedilerek CHP yönetimi şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.

Kongre sonunda ilçe idare kuruluna Başkan Hüsamettin Develi, Başkanvekili Necmeddin Küçükler, muhasebeci Hasan Türkoğlu, Bekir Sıtkı Akkoyunlu, Asım Başağa,

³⁹⁰ BCA, 490.01.438.1817.3.41; **Gümüşeli**, Yıl 18, S. 546, 9 Ocak 1948.

³⁹¹ BCA, 490.01.438.1817.3.41; **Gümüşeli**, Yıl 18, S. 547, 24 Ocak 1948.

Hüseyin Avni Abdullahoğlu, Halis Yılmaztürk, Ekrem Ocaklı ve Mehmet Bayansal seçilmiştir. Seçimin ardından Trabzon ve Gümüşhane DP Başkanları birer konuşma yapmışlardır. Trabzon DP Başkanvekili Osman Öztürk kongre gününün yıl dönümünde, kongrenin yapıldığı günün şerefine binadan bir bayrak asılması için bina sahibi Faik Küçükler'e rica etmiş ve bu teklifi alkışlarla kabul edilmiştir. Kongre binasından gelişte olduğu gibi davul zurna ile beraber parti binasına gidilerek yeni ilçe idare kurulu tebrik edilmiş, Trabzon ve Gümüşhane Demokratları tezahüratla ağırılarak merasime son verilmiştir.³⁹²

1946-1950 yılları arasındaki çok partili hayata geçiş sürecinde Bayburt, güçlü bir CHP teşkilatına sahip olduğundan dolayı, muhalif sesler çok cılız bir şekilde çıkmıştır. Ayrıca, CHP iktidarına meydan okuyan en güçlü parti DP'nin Bayburt İlçe teşkilatı'nın çok geç bir tarihte -1950 seçimlerine sadece iki yıl kala- kurulması ve bu teşkilatı kuran kadronun güçlü olmasına rağmen seçime kalan zamanın kısalığı gibi nedenler, Bayburt'ta muhaliflerin seçim kazanabilme şansını neredeyse sıfıra indirmiştir. 1950 Milletvekili genel seçimlerini -oy oranlarının birbirine yakın olmasına rağmen çoğunluk sistemine göre- ülke genelinde DP, CHP'ye karşı ezici bir üstünlükle kazanmıştır. Bayburt'taki CHP gücüne rağmen -seçimlerde il geneline bakıldığından- Gümüşhane geneli sonuçlarına göre DP, ilin 7 milletvekilliğinin tamamını kazanmıştır.

---

³⁹² Necmeddin Küçükler, "Bayburt Demokrat Parti Kongresi", **Yeni Yol**, 1 Kasım 1948, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYO-KÜLTÜREL, NÜFUS VE EĞİTİM DURUMU

3.1. Sosyal Yapı ve Günlük Yaşam

Birinci Dünya Savaşı sonrası sosyal ve kültürel bir buhran geçiren Bayburt, Cumhuriyetle birlikte özvarlığını yeniden bularak Cumhuriyetin sosyal ve kültür kurumlarıyla son derece uyumlu bir bütün oluşturmuştur. Bayburt'ta modern ve milli bir eğitim esasına dayalı olarak hizmet veren eğitim kurumları, kısıtlı kadro ve imkanlarıyla Cumhuriyete bağlılığı yüksek yeni tip birey yetiştirmek için çaba sarfetmişlerdir. Bayburt Türk Ocağı ve Bayburt Halkevi gibi kültür kurumları da halkı bir taraftan Cumhuriyet yönetimine karşı ısındırırken diğer taraftan da yıllarca ihmal edilmiş halk kültürünün gün yüzüne çıkmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet döneminde Bayburt halkının % 95'inin çiftçilikle uğraşması ve kaza ekonomisinin tarıma dayalı olması halkın gündelik yaşamına da etki etmiştir. Yaz döneminde tarla ve bahçe işleriyle uğraşan halk, kış aylarında Bayburt'un sert ikliminden dolayı kapalı mekanlarda toplanmışlardır. Bu sebeple kazada yaygın bir kahve kültürü oluşmuştur. Günümüzde de etkinliği devam eden Bayburt kahveleri, özellikle erkeklerin boş zamanlarında biraraya gelip sohbet ettikleri ve çeşitli etkinlikler düzenledikleri sosyal mekanlar olarak ön plana çıkmışlardır. Cumhuriyetin kültür kurumları -Türk Ocağı ve Halkevi- kazada egemen olan bu kahvelerin etkinliğini sınırlayamamışlardır. Paşaoğlu, Bayburt halkının cumhuriyet dönemindeki sosyal yapısı ve günlük yaşamı hakkında şunları söylemektedir:³⁹³

(...) Halk boş zamanlarında kahvelerde zaman geçirirler. Kahvelerde tavla ve çeşitli kağıt oyunları oynanır da kumar oynanmaz. Kumar ve içkiye karşı bağımlılık yoktur. Halkın dini hisleri kuvvetlidir. Aile müessesine hürmetleri fazladır. Evlenmelerde medeni nikaha da önem verirler. Kadınlar evden dışarı ehram giymeden çıkmazlar. Ehrama sarınmak

³⁹³ Kemal Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", **İdare Dergisi**, Yıl 25, S. 230, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 1954, s.105.

kadınlar için örf ve adetin mecburi kıldığı bir haldir. Bayburt'tan dışarıda kadınlar bu ehramı kullanmazlar ve tam şehirli gibi giyinirler. Gittikçe artmakta olan nüfusu daima sabit kalan toprak geçindiremediğinden iş mevsimlerinde halk gurbete gider. Bayburt halkı zeki ve çalışkandır. Lisanları tamamen Türkçedir. Köylerde ve şehirde erkeklerin kıyafeti tamamen medenidir (...)

Anadolu'nun bu küçük yaylasında ve bu eski kültür merkezinde yetişen Bayburtlular, milli asaletlerini her şeyin üstünde tutmuşlardır. Bayburt halk oyunları doğunun en ritmik ve alaka çeken oyunları olmuşlardır. Şair Zihnileri, Celalileri ve daha birçok eski şöhretleri yetiştiren Bayburt halkının güzel sanatlara karşı devamlı bir meyli ve ilgisi vardır.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarsak Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta kahve kültürünün yoğun olarak yaşandığı ve kumar ve içkiye fazla bir rağbetin olmadığı görülmektedir. Halkın, İslam dinine ve aile kurumuna bağlılıkları güçlü olmakla birlikte evlilik yapılırken dini nikah uygulamasının yanısıra medeni nikaha da önem verilmiştir. Kılık kıyafet hususunda erkekler tamamen modern bir şekilde giyinmelerine karşın kadınlar kaza içinde geleneksel örtüleri olan ehram giyerken, kaza dışında ise buldukları ortama uyumlu olarak tam bir şehirli gibi giyindikleri görülmektedir.

3.2. Asayiş

Birinci Dünya Savaşı'nın Bayburt ve çevresinde meydana getirdiği felaketler, kazanın asayiş ve güvenliğini de önemli ölçüde sarsmıştır. Savaşın neden olduğu sefaletten dolayı talan, yağma, fuş ve kız kaçırma olayları oldukça artmıştır.³⁹⁴ Milli Mücadele döneminde de dünya savaşının artçılarının devam etmesinin yanı sıra tekrar bir ölüm-kalım savaşına daha giren şehir, bir türlü dengeyi sağlayamamıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bölge huzur ve güvenliğe kavuşabilmiştir. Kazada 1926-1927 yılları arasındaki bir yıl içinde çeşitli suçlardan sadece 640 olay meydana gelmiştir.³⁹⁵ 1927-1928 yılları arasında Bayburt'ta işlenen suç sayısı bir yıl öncesine göre oldukça düşüktür. Bu yıl içinde işlenen suç miktarı, suçların çeşitlerine göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

³⁹⁴ Türk Kızılay Arşivi, 150/2.2.

³⁹⁵ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066-1067.

Tablo 3: 1927-1928 Yıllarında Bayburt'ta Bir Yıl İçinde İşlenen Suç Miktarları

Hükümete Emirlerine Muhalefet	0
Emniyeti Suiistimal	0
Dolandırıcılık	4
Sahtekarlık	7
Darb	66
Adam Yaralama	98
Çocuk Düşürme	8
Kız Kaçırma	11
Tecavüz	2
Yüz Kızartıcı Suç	13
Hayvan Hırsızlığı	2
Hırsızlık	15
Silah ile Tehdit	6
Öldürme	11
Alıkoyma ve Gasp	3
Toplam	246

Kaynak: T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s.1145.

Cumhuriyet döneminde Bayburt, genel itibarıyla huzurun ve güvenliğin egemen olduğu bir yerleşim birimi olmuştur. Kazada emniyet ve asayiş sarsacak, halkın huzurunu bozacak vakalara pek rastlanılmamıştır. Kasten yangın çıkarma, yol kesme, dağa kaldırma ve eşkıyalık gibi hadiseler hemen hemen hiç yoktur.³⁹⁶ Bayburt, Cumhuriyet yönetimini coşkulu bir şekilde karşılamakla birlikte 1923-1950 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet düzenini tehlikeye düşüren ve toplum yapısını olumsuz yönde etkileyen, kamu vicdanında kötü izler bırakan herhangi bir siyasi olayın gerçekleşmediği yerleşim birimlerinden biri olmuştur. Bayburt'ta yeni idareye ve Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı hoşnutsuzluk belirten herhangi bir halk hareketi mevcut olmamıştır. Tam aksine Milli Mücadele'ye başından itibaren maddi-manevi destek veren Bayburt halkı, Cumhuriyeti ve Cumhuriyet yönetiminin oluşturduğu yasa ve kurumlarını da içtenlikle benimsemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkan bunalımlarda dahi bu çizgisinden sapmamıştır.

³⁹⁶ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.105.

3.3. Nüfus ve Demografik Yapı

3.3.1. Nüfus

Birinci Dünya Savaşı'nda Rus işgaline uğrayan şehrin, bu işgal hareketinden önceki -1913 yılı verilerine göre- genel nüfusu³⁹⁷ 68.679'u Müslüman, 7.238'i Ermeni ve 925'i Rum olmak üzere toplam 76.843 kişidir.³⁹⁸ Savaşın sona ermesinden bir yıl sonra 1919'da Bayburt Kazasının genel nüfusu 41.962 kişi olarak görülmektedir. Bayburt Kazası, yaklaşık olarak beş yıl içinde 34.881 kişiyi –neredeyse nüfusunun yarısı- savaş, işgal sonucu yaşanan katliam ve göç nedeniyle kaybetmiştir.³⁹⁹

Bayburt'un işgalden kurtulmasından sonra Anadolu'nun değişik bölgelerine göç edenlerin bir kısmının geri dönüşü, kaza nüfusunda gözle görülür bir iyileşmeye sebep olmamıştır. Göç edenlerin büyük bir kısmının gittikleri bölgelerde kurdukları düzeni terk edip geri dönmeleri, Cumhuriyet döneminde nüfusun 1913 yılı seviyesine ulaşmasını uzun yıllar engellemiştir. Cumhuriyetin üçüncü yılında basılan 1925-1926 devlet salnamesine göre her ne kadar Bayburt'un genel nüfusu 80.000 olarak tahmin

³⁹⁷ Bayburt nüfusu ve demografik yapısıyla ilgili ayrıntılı bilgi veren en eski kaynaklar, Osmanlı Devleti tapu tahrir defterleridir. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethinden sonra tutulan ilk tahrir kayıtlarına göre; on mahalleden oluşan Bayburt Kazasının nüfusu 1516'da 864'ü Müslüman 1.611'i Hristiyan olmak üzere toplam 2.477 kişidir. Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, s.123. Sultan II. Mahmud döneminde erkek nüfusunun tespit edilmesi için ülke genelinde yapılmış olan nüfus sayımı sonuçlarına göre ise Bayburt Kazasını içeren 1835 Nüfus defterinde 16 Mahallesi (Bayburt mahalleleri: Müslüman Mahalleleri: Uzun Kadızade Mahallesi, Kadızade Mahallesi, Ferecullah Mahallesi, Ahmed-i Zencani Mahallesi, Kaleardı Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi, Tuzcuzade Mahallesi, Zahid Efendi Mahallesi, Veysel Efendi Mahallesi, Veli Şaban Mahallesi, Şeyh Hayran Mahallesi, Karasakal Mahallesi. Gayrimüslim Mahalleleri: Taşmescid Mahallesi, Çekreşin Mahallesi, Galer Mahallesi. Müslüman ve Gayrimüslimlerin birarada ikamet ettiği mahalle: Şingah Mahallesi.) ve 124 köyü bulunan Bayburt Kazasının Müslüman ve Gayrimüslim toplam erkek nüfusu 8.700 kişiden ibarettir. Bu erkek nüfusunun 7.306'sı köylerde, 1.394'ü ise kaza merkezinde yaşamaktadır. **Bayburt Nüfus Defterleri 1835-1848**, Yayına Hazırlayan: Yunus Özger, Ankara: Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015, s.32-33. Tanzimat ve I. Meşrutiyet dönemlerinde Bayburt nüfusu hakkında bilgi veren Osmanlı Devleti kaynakları ise Erzurum Vilayeti Salnameleridir. Bayburt Kazası, Erzurum Vilayetinin 1288 yıllığında 9.558'i Müslüman, 2.660'ı Hristiyan olmak üzere 12.218'dir. **Salname-i Vilayet-i Erzurum 1288 (1871-72)**, Erzurum: Vilayet Matbaası, s.141. Erzurum Vilayeti 1299 (1881-82) yıllığında Bayburt Sancağı'nın genel nüfusu 57.469 kişi, sadece merkez kaza nüfusu ise 16.999'u Müslim, 3.917'si Ermeni ve 606'sı Rum olmak üzere toplam 21.522 olarak gösterilmektedir. **Salname-i Vilayet-i Erzurum 1299 (1881-82)**, Erzurum: Vilayet Matbaası, s.154. 1898 Erzurum Vilayeti salnamesinde 29.390'ı erkek, 25.400'ü kadın olmak üzere toplam kaza nüfusu 54.881 kişiden ibarettir. **Salname-i Vilayet-i Erzurum 1315 (1898)**, Erzurum: Vilayet Matbaası, s.197.

³⁹⁸ Dr. Şerif Bey, a.g.e., s.231.

³⁹⁹ **Türk Kızıl Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

edilmekteyse⁴⁰⁰ de 1926-1927 salnamesinde genel nüfus toplam 42.381 kişi olarak gösterilmiştir.⁴⁰¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımı olan 1927 nüfus sayımına göre; 23.407 erkek ve 25.563'ü kadın olmak üzere toplam 48.970 kişinin yaşadığı Bayburt'ta nüfus yoğunluğu oranı % 14,3'tür. Bu sayıma göre Bayburt merkezinde 7.373 kişi yaşamaktadır.⁴⁰² Bayburt'un 974 km² yüzölçümüne oranla km²'ye yaklaşık 50 kişi düşmektedir.⁴⁰³

Bayburt, 1927-1929 yılları arasında 25.486'sı kadın ve 23.356'sı erkek olmak üzere toplam 48.842 kişilik bir nüfusa sahiptir.⁴⁰⁴ 1929 yılında basılan Takvim-i Ragıb'a göre Bayburt merkez nüfusu 7.373 kişi olup bu nüfusa göre Türkiye sınırları içindeki 63 vilayet ve 326 kaza toplam 389 yerleşim birimi arasında 96. sırada yer almaktadır.⁴⁰⁵

Bayburt genel nüfusu 1927-1935 yılları arasında yaklaşık % 30 oranında ve 15.843 kişi artarak toplam 64.813 kişiye yükselmiştir.⁴⁰⁶ Bu nüfusun 54.474'ü köylerde, 10.339'u⁴⁰⁷ ise ilçe merkezinde ikamet etmektedir. Bayburt toplam nüfusunun 31.989'u erkek, 32.824'ü kadındır.⁴⁰⁸ Bayburt merkez nüfusu 1935 sayımına göre 5.660'ı erkek,

⁴⁰⁰ **T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926)**, s.389. Bu nüfus tahmini çok abartılı olarak gözükmektedir. Şöyle ki bu yıllardan önce ve sonra çeşitli kaynaklarda verilen nüfus miktarıyla adı geçen salnamedeki nüfus miktarı birbirine yaklaşık bile değildir. Kanaatimizce bu yıl da Bayburt nüfusu 40 binler seviyesinde seyretmektedir.

⁴⁰¹ **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1066.

⁴⁰² **Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942**, C. 5, Neşriyat No: 198, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943, s.51.

⁴⁰³ **Türkiye 1927 Genel Nüfus Sayımı**, 28 Ekim 1927; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1929-1930)**, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No. 5, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s.499.

⁴⁰⁴ **T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928)**, s.1144; **T.C. Devlet Yıllığı (1928-1929)**, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No. 4, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929,s.655.

⁴⁰⁵ Mahmud Ragıb, **Takvim-i Ragıb 1929**, 6. Sene, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1929, s.14. Bu takvim 1927 nüfus sayımı sonuçlarını esas almıştır.

⁴⁰⁶ 1927-1935 yılları arasındaki bu olağanüstü artışın sebeplerinden biri, 1929 yılında Trabzon'un Of ve Sürmene'de meydana gelen seldir. Bu sel sırasında evsiz barksız kalan bölge halkı Bayburt ve Maçka'da iskan edilmişlerdir. Başkaya'nın verdiği rakamlara göre; sadece Bayburt'a 724 haneden 4.161 nüfusun yerleştirildiği görülmektedir. Muzaffer Başkaya, "1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S. 18, 2015, s.193.

⁴⁰⁷ **1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane 20 İlk Teşrin 1935**, C. 26, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat Sayısı: 75, İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi, 1937, s.40; **Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950**, Neşriyat No: 330, Ankara: İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951, s.48.

⁴⁰⁸ **Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940**, C.3, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 160, Ankara: Mehmet İhsan Matbaası, 1941, s.25.

4.679'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Kaza merkezinde km² başına 19 kişi düşmekte ve ortalama köy nüfusu da 324 kişiden oluşmaktadır.⁴⁰⁹

1940 Genel nüfus sayımı verilerine göre Bayburt genel nüfusu, 34.362'si erkek ve 36.060'ı kadın olmak üzere 70.507 kişidir. Bu nüfustan 10.864'si⁴¹⁰ kaza merkezinde, 59.643'si ise nahiye ve köylerde yaşamaktadır.⁴¹¹ Merkez nüfusun 6.105'i erkek ve 4.759'u kadinken, nahiye ve köy nüfusunun 28.342'si erkek ve 31.301'i kadındır. Kaza merkezinde bulunan erkekler merkez nüfusun % 56,2'sini oluştururken kadınlar ise % 43,8'ini oluşturmaktadır. Bayburt'un nahiye ve köylerinde ise kadın nüfusu erkek nüfusundan 2.959 kişi fazladır. Bu sayı Bayburt'un genel nüfusundaki oranlamaya da etki etmektedir. Kaza merkezinde erkek nüfus oranı yüksek olmasına rağmen genel nüfus oranına baktığımızda kadın nüfus % 50,2'lik oranıyla erkek nüfusu geride bırakmaktadır. Bayburt'un bu sayıma göre nüfus yoğunluğu ise 21'dir.⁴¹²

Bayburt merkez nüfusu, 1945 yılında 1940 yılına göre düşüş yaşayarak 10.000 bandının altına inmiştir. 1945 Genel nüfus sayımına göre merkez nüfus 4.966 erkek ve 4.507 kadın olmak üzere 9.473 kişiden oluşurken, bucak ve köy nüfusu 30.786 Erkek ve 33.649 kadın olmak üzere toplam 64.435 kişiden oluşmuştur. 1945 sayımına göre Bayburt genel nüfusu 35.752 erkek ve 38.156 kadın olmak üzere toplam 73.908 kişidir.⁴¹³

1950 nüfus sayımına göre Bayburt merkez nüfusu 9.843 kişiden oluşmuşsa da 1940 nüfusuna ulaşamamıştır. Fakat 1950 sayımında Bayburt nahiye ve köylerindeki nüfus, 1945 sayımına göre 64.435 kişiden 69.858 kişiye yükselmiştir. Nahiye ve köylerin nüfusunun artması genel nüfusa da olumlu yönde etki etmiştir. Kaza merkezi nüfusunun düşmesine rağmen Bayburt genel nüfusu 1945 sayımına göre 5.973 kişilik bir artış göstererek 79.701 kişiye yükselmiştir. 1950 nüfus sayımına göre bağlı bulunduğu Gümüşhane Vilayetinin 203.994 kişilik nüfusunun 79.701'ini oluşturan Bayburt, hem

⁴⁰⁹ **Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938**, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 129, Ankara: Devlet Basımevi, 1938, s.23; **Küçük İstatistik Yıllığı 1938-1939**, C. 2, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 141, Ankara: Suhulet Basımevi, 1940, s.24.

⁴¹⁰ **Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950**, s.48.

⁴¹¹ **Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane İl Yıllığı 1973**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1973, s.11.

⁴¹² **1940 Genel Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1940**, C. 2, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat Sayısı: 158, Ankara: Yeni Cezaevi, 1944, s.283.

⁴¹³ **1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane İli**, C. 28, Yayın No: 286, Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1949, s.7.

vilayet merkezinden hem de diğer ilçelerden daha üstün bir insan gücüne sahiptir.⁴¹⁴ Gümüşhane Vilayeti 1950 Nüfus sayımı sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Gümüşhane Vilayeti 1950 Nüfus Sayımı

	Merkez	Bucak ve Köy	Toplam
Gümüşhane	4.220	27.637	31.857
Bayburt	9.843	69.858	79.701
Kelkit	2.156	38.383	40.539
Şiran	1.023	22.474	23.497
Torul	1.700	26.700	28.400
Toplam	18.942	185.052	203.994

Kaynak: 1950 Umumi Nüfus Sayımı, s.15.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında nüfusunun yaklaşık olarak yarısını kaybeden Bayburt Kazası, Cumhuriyet döneminde kaybettiği bu nüfusu tekrar geri kazanabilmiştir. Bayburt genel nüfusu, 1919-1950 yılları arasında sürekli bir artış göstermiş ve 1913 yılındaki 76.843 kişilik nüfus seviyesine 1950 yılında ulaşabilmiş hatta bu sayıyı aşmıştır. 1913-1950 yılları arasında Bayburt genel nüfusundaki değişimler aşağıdaki tablodan takip edilebilir.

Tablo 5: 1913-1950 Yılları Arasında Bayburt'un Genel Nüfusu

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1913	-	-	76.843
1919	-	-	41.962
1927	23.407	25.563	48.970
1935	31.989	32.824	64.813
1940	34.362	36.060	70.507
1945	35.752	38.156	73.908
1950	-	-	79.701

Kaynak: Bu tablo çeşitli kaynaklar kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

⁴¹⁴ **1950 Umumi Nüfus Sayımı: 22 Ekim 1950**, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No. 359, Ankara, s.15.

3.3.2. Demografik Yapı

3.3.2.1. Yaş ve Cinsiyet İtibarıyla Demografik Yapı

Bayburt nüfusu, 1935 nüfus sayımına göre 6.173'ü 0-24 yaş arası, 2.995'i 25-49 yaş arası, 1.034'ü 50-74 yaş arası, 113'ü 75 ve üzeri yaşlardaki kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca 24 kişinin ise kesin olarak yaşı bilinmemektedir. Genel nüfusun yaşlara göre oranlaması, % 59,7'si 0-24 yaş arası, 28,9'u 25-49 yaş arası, % 10'u 50-74 yaş arası, % 1'i ise 75 ve üzeri kişilerden oluşmaktadır.⁴¹⁵ Cinsiyete göre yaş dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 6: 1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0-24	3.526	2.647	6.173
25-49	1.603	1.392	2.995
50-74	474	560	1.034
75 ve üzeri	51	62	113
Yaşı belirsiz	6	18	24
Genel Toplam	5.660	4.679	10.339

Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.40.

Bayburt, 1935 yılı itibarıyla oldukça genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Nüfusun % 88,6'sı yani 9.168 kişi genç ve orta yaşlı kişilerden oluşurken geri kalan % 12,4'lük 1.171 kişilik kesim ise yaşlılardan oluşmaktadır. Genç ve orta yaşlı nüfusu % 55,9'luk oranla 5129'unu erkekler, % 44,1'lik oranla 4.039'unu kadınlar oluşturmaktadır. 50 ve üstü yaşlı nüfus ise; 1.147 kişiden 525'i erkek, 622'si kadınlardan oluşmaktadır. Yaşı belirsiz kişilerden 6'sı erkek, 18'i ise kadındır.⁴¹⁶

⁴¹⁵ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.40.

⁴¹⁶ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.40.

3.3.2.2. Doğum-Ölüm ve Medeni Hal İtibarıyla Demografik Yapı

1926-1927 yılları arasında Bayburt'ta 39 doğum, 10 ölüm ve 305 evlilik gerçekleşirken⁴¹⁷ 1927-1928 yılları arasında 109 evlilik ve 4 boşanma olayı yaşanmıştır. Evlenenlerin 96'sı bekar iken 13'ü ise daha önceden evlenip boşananlardan oluşmuştur. Bu yıllar arasında kazada 59 erkek ve 34 kadın toplam 93 kişi vefat ederken, 169 erkek ve 171 kız toplam 340 kişi doğmuştur.⁴¹⁸ 1928-1929 yılında ise Bayburt'ta 60 kişi evlenirken 1 boşanma olayı görülmüştür. Ayrıca bu yıllar arasında 264 erkek ve 217 kadın olmak üzere 481 kişi doğarken, 78 erkek ve 55 kadın toplam 133 kişi de vefat etmiştir.⁴¹⁹ 1931 yılında 1.240 kişi doğarken 84 kişi ölmüştür. 1932'de 1.256 kişi doğarken 219 kişi ölmüştür. 1933 yılında 1288 kişi doğarken 171 kişi ölmüştür.⁴²⁰

1935 Genel nüfus sayımı itibarıyla Bayburt nüfusunun 5.120'si bekar, 4.569'u evli, 592'si dul, 20'si boşanmış, 38 kişinin ise medeni durumu belirlenememiştir.⁴²¹ 1935 Bayburt nüfusunun medeni durumunun cinsiyete göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: 1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Medeni Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Medeni Durum	Erkek	Kadın	Toplam
Bekar	2.783	2.337	5.120
Evli	2.788	1.781	4.569
Dul	65	527	592
Boşanmış	7	13	20
Medeni durumu belirsiz	17	21	38
Toplam	5.660	4.679	10.339

Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.54.

⁴¹⁷ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066-1067.

⁴¹⁸ T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s.1144.

⁴¹⁹ T.C. Devlet Yılığ (1928-1929), s.655.

⁴²⁰ Karadeniz Havzası Şimal Kısmı: Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari, C. 5, Genelkurmay Başkanlığı (Coğrafya Encümeni), Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1936, s.161.

⁴²¹ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.54.

1950 Nüfus sayımına göre Bayburt'ta 2.207 doğum ve 1.083 ölüm olayı gerçekleşirken, 770 evlenme ve 26 boşanma olayı gerçekleşmiştir. 1951'de 2.791 doğum ve 2.230 ölüm, 1952'de 2.304 doğum ve 1.539 ölüm olayı meydana gelmiştir. Ayrıca 1951'de 803 kişi evlenirken 15 kişide boşanmıştır. 1952 yılında bir önceki yıla göre evlenen sayısı 671'e düşerken boşanan sayısı 28'e yükselmiştir.⁴²²

3.3.2.3. Tabiiyetler ve Anadiller İtibarıyla Demografik Yapı

Osmanlı Devleti'nin fethi sırasında Bayburt nüfusunun çoğunluğu Hıristiyanlardan oluşmaktaydı. 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kazada nüfus dengesi Türkler lehine bir gelişme göstermiştir. 1913 yılına gelindiğinde kaza merkezinde 8.184 Müslüman-Türk ve 1.915 Hıristiyan-Ermeni yaşamaktadır.⁴²³ Birinci Dünya Savaşından önce Bayburt genelinde ise 68.679 Müslüman-Türk, 7.238 Ermeni ve 925 Rum yaşamaktadır.⁴²⁴ Savaş sırasında yapılan Ermeni tehciriyle birlikte Ermenilerin birçoğu kaza dışına çıkarılmıştır. Bu durum, kaza nüfusunun neredeyse tamamına yakınının Müslüman-Türklerden oluşmasına yol açmıştır.

Cumhuriyet döneminde de Bayburt, nüfusunun çoğunluğu Müslüman-Türklerden meydana gelen bir kaza kimliğini korumuştur. 1935 yılında Bayburt merkez nüfusunun 10.317'si Müslümanlardan oluşurken, geri kalan 22 kişinin ise 10'u Katolik, 10'u Ortodoks, 2'si ise Protestan Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Bayburt nüfusunun 10.308'i Türkçe bilirken, geri kalan 31 kişinin bildiği diller şu şekildedir: Arapça 1, Bulgarca 12, Çekoslovakça 1, İngilizce 2, İtalyanca 1, Kürtçe 6, Rusça 3, Sırpça 5 kişi bilmektedir. Ayrıca nüfusun 10.314'ü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyken 12'si Bulgaristan, 1'i Çekoslovakya, 1'i İtalya, 5'i Yugoslavya, 4'ü İran, 2'si ise Birleşik Amerika vatandaşıdır. 10.267 kişi Türkiye'de doğmuşken diğer 72 kişi ise Türkiye dışındaki ülkelerde doğmuştur.⁴²⁵

⁴²² Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.100.

⁴²³ Dr. Şerif Bey, a.g.e., s.231.

⁴²⁴ **Türk Kızılay Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁴²⁵ **1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane**, s.45-46.

3.3.2.4. Meslek İtibarıyla Demografik Yapı

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Bayburt kazasında meslek ve sanat namına pek bir şey kalmamıştır. Savaş öncesi dönemde birçok meslek gayrimüslimlerin tekelinde olduğundan ve bu kesimin savaş sırasında kazadan ayrılması ya da göçürülmesinden dolayı ticaret ve sanat felce uğramıştır. Ayrıca kazada Hristiyan sanatları olarak görüldükleri için rağbet görmeyen demircilik, kunduracılık ve terzilik gibi el sanatları da yapılamaz hale gelmiştir. Fakat bu ihtiyaçların karşılanması için Bayburtlular, bu sanatlara dört elle sarılmışlardır.⁴²⁶

Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta birçok meslek alanı Türkler tarafından icra edilmeye başlanmıştır. 1933 yılı itibarıyla Bayburt'ta; halı, kilim, yün, çorap, çulha, yünden karyola örtüsü, şal dokuma gibi ev sanatlarıyla uğraşan nüfus olduğu gibi kuyumculuk, marangozluk, fotoğrafçılık, demircilik, çilingirlik, dökmeçilik, gümüş üzerine savatçılık, taş yontmacılığı, tuğla ve kiremit imalatçılığı, kalaycılık, bakırcılık, makinistlik, terzilik, tenekeçilik, sobacılık, berberlik, kunduracılık gibi sanatlar ve sanatkarlar da mevcuttur.⁴²⁷ Bu meslekler göz önüne alındığı zaman Bayburt'taki meslek bolluğu ve ticari canlılığın ne kadar yüksek olduğu anlaşılabilir.

Bayburt merkez nüfusunun uğraştığı meslekler ve bu meslekleri yapan kişi sayısı 1935 yılı istatistiklerine göre şöyledir: 532 kişi ziraat, 24 kişi bağcılık, bahçıvanlık ve çiçekçilik, 41 kişi hayvan yetiştirme ve bakımı, 4 kişi ormancılık olmak üzere 601 kişi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. 33 kişi taş ve toprak imalat sanayiinde, 26 kişi inşaat, bina ve mobilya sanayiinde, 82 kişi ağaç işleme sanayiinde, 108 kişi kalaycılık, nalbantlık gibi demir sanayiinde, 7 kişi saatçilik ve kuyumculuk gibi makine cihaz ve alet imalatı sanayiinde, 39 kişi dokuma sanayiinde, 3 kişi fotoğrafçılık gibi kağıt ve tabı sanayiinde, 23 kişi deri, kösele, kehribar eşya sanayiinde, 113 kişi gıda, içki ve tütün sanayiinde, 173 kişi elbise sanayiinde, 3 kişi elektrik fabrikasında, 58 kişi ise diğer sanayi kollarında çalışmaktadır. Sanayi ve el sanatları kollarında toplam olarak 587'si erkek 81'i

⁴²⁶ **Türk Kızılay Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁴²⁷ **Belediyeler 1933**, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul: Holivut Matbaası, 1933, s.378.

kadın olmak üzere toplam 668 kişi çalışmaktadır.⁴²⁸ Ayrıca 489 kişi ticaretle, 179 kişi nakliye ve ulaşım sektöründe ve 1621 kişi de genel idare, hizmet ve serbest meslek alanlarında çalışmaktadır. Ev işlerinde 17'si erkek ve 16'sı kadın olmak üzere 33 kişi çalışmaktadır. Bayburt nüfusunun 6.748'i ise mesleksiz ya da mesleği belirsiz olanlardan oluşmaktadır.⁴²⁹

3.3.2.5. Sağlık Durumu İtibarıyla Demografik Yapı

Bayburt halkı, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği kötü yaşam koşulları, uyuz, sıtma, frengi hastalıkları ve sağlık hizmetlerinin yeterince yapılamamasından dolayı büyük bir tehdit altında kalmıştır. 1919 yılı itibarıyla kazanın sağlık durumu hiç iyi bir durumda değildir. Kazaya bağlı köylerde sıhhiye memuru, nahiyelerde ise doktor mevcut değildir. Ayrıca aynı yıl Bayburt'un lağım şebekesinin olmadığı ve kazada tuvaletin nadir olduğu, köylerinde ise hiç olmadığı görülmektedir.⁴³⁰ Bayburt'un bu dönemdeki fakirliğinden kadınlar, çocuklarını sağlıklı bir şekilde besleyemedikleri ve kazada ebe bulunmadığı için doğan çocukların ortalama yaşam süresi oldukça düşük bir seviyeye inmiştir. Bayburt halkının bir kısmının içme suyu olarak Çoruh Nehrini kullanması salgın esnasında tifo, kolera, dizanteri gibi hastalıklara yol açmıştır. Çoruh vadisindeki birkaç köyde beledi malaryaya tesadüf edilmiştir. Uyuz, trahom ve frengi gibi hastalıklar da oldukça yaygın bir durumdadır.⁴³¹

Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde Bayburt, bir taraftan savaş ve savaş sonrası düzeni sağlamakla uğraşırken diğer taraftan da sağlığını tehdit eden hastalıkları yok etmek için çabalamıştır. 1926-1927 yıllarında Bayburt'un sağlık durumunun nispeten düzeldiği halde sağlık kurumlarından sadece bir muayenehane ve bir tedavi evine sahip olduğu görülmektedir.⁴³² 1927-1928 yılları arasında Bayburt'ta bulaşıcı hastalık münferid olaylarla sınırlı bir duruma gelmiştir. Bu yıllarda kazada beledi hastalık olmadığı gibi

⁴²⁸ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.48-50.

⁴²⁹ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.51-52.

⁴³⁰ Türk Kızılay Arşivi, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁴³¹ Türk Kızılay Arşivi, 150/2.2, 24 Ağustos 1335.

⁴³² T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066-1067.

resmi veya hususi bir hastane de yoktur. Yalnızca Bayburt merkezinde belediye ait bir eczane mevcuttur.⁴³³

1935 yılında Bayburt merkez nüfusunun vücut yapısı itibarıyla 10.182 kişi sağlamken, geri kalan 157 kişinin ise belirgin sakatlıkları mevcuttur. Nüfusun % 98,4'ünün herhangi bir vücut kusuru bulunmazken % 1,6'lık kesimin vücudunun belirli yerlerinde günlük yaşamlarını aksatabilecek eksiklikleri vardır. Sakatlıkları bulunanların dağılımı ise şöyledir: 44 kişi kör, 23 kişi bir kolu çolak, 3 kişi iki kolu çolak, 48 kişi bir ayağı total, 9 kişi iki ayağı total, 13 kişi sağır ve dilsiz, 4 kişi kambur, 9 kişi kötürüm, 2 kişinin birden fazla engeli ve 2 kişide de çeşitli sakatlıklar mevcuttur. Bu sakatlıkların cinsiyete göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: 1935 Yılı İtibarıyla Bayburt Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Sakatlıklar	Erkek	Kadın	Toplam
Kör	17	27	44
Bir Kolu Çolak	18	5	23
İki Kolu Çolak	1	2	3
Bir Ayağı Total	29	19	48
İki Ayağı Total	4	5	9
Sağır-Dilsiz	5	8	13
Kambur	1	3	4
Kötürüm	2	7	9
Birden Fazla Engeli Bulunan	1	1	2
Diğer Sakatlıklar	2	-	2
Genel Toplam	80	77	157

Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.53.

1945 yılında Bayburt merkezinde 9.405 kişinin hiçbir bedensel engeli bulunmazken 68 kişinin çeşitli sakatlıkları bulunmaktadır. Sakat nüfustan 18'i kör, 12'sinin bir kolu çolak, 1'inin iki kolu çolak, 26'sının bir ayağı total, 2'sinin iki ayağı total, 5'i sağır ve dilsiz, 2'si kambur ve 2'si de kötürümdür. Bayburt merkezindeki sakat nüfusun cinsiyete göre ayrımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁴³³ T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s.1145.

Tablo 9: 1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Sakatlıklar	Erkek	Kadın	Toplam
Kör	6	12	18
Bir Kolu Çolak	9	3	12
İki Kolu Çolak	1	-	1
Bir Ayağı Topal	14	12	26
İki Ayağı Topal	1	1	2
Sağır-Dilsiz	4	1	5
Kambur	1	1	2
Kötürüm	1	1	2
Genel Toplam	37	31	68

Kaynak: 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.7.

1945 sayımına göre Bayburt kazasına bağlı bucak ve köylerindeki toplam 64.435 nüfustan 63.991'inin herhangi bir bedensel engeli bulunmazken, 444 kişinin çeşitli sakatlıkları bulunmaktadır. Sakatlığı bulunanlardan 130'u kör, 60'ının bir kolu çolak, 3'ünün iki kolu çolak 132'sinin bir ayağı topal, 12'sinin iki ayağı topal, 55'i sağır ve dilsiz, 28'i kanbur, 18'i kötürüm ve 6'sının da birden fazla engeli vardır.⁴³⁴ Bayburt Kazasının bucak ve köy nüfusu sakatlık durumunun cinsiyetlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10: 1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Kazası Bucak ve Köy Nüfusunun Sakatlık Durumunun Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Sakatlıklar	Erkek	Kadın	Toplam
Kör	56	74	130
Bir Kolu Çolak	44	16	60
İki Kolu Çolak	1	2	3
Bir Ayağı Topal	68	64	132
İki Ayağı Topal	5	7	12
Sakatlıklar	Erkek	Kadın	Toplam
Sağır-Dilsiz	33	22	55
Kambur	9	19	28
Kötürüm	3	15	18
Birden Fazla Engeli Bulunanlar	5	1	6
Genel Toplam	224	220	444

Kaynak: 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane İli, s.7.

⁴³⁴ 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.7.

1945 yılı itibarıyla Bayburt genel nüfusu vücut yapısı itibarıyla 73.908 nüfustan 73.396'ı sağlamken, geri kalan 512 kişinin ise belirgin sakatlıkları mevcuttur. Nüfusun % 99,3'ünün herhangi bir vücut kusuru bulunmazken, % 0,7'lik kesimin vücudunun belirli yerlerinde günlük yaşamlarını aksatabilecek eksiklikleri vardır.⁴³⁵

3.3.2.6. Okur-Yazarlık İtibarıyla Demografik Yapı

Birinci Dünya Savaşı'nın Bayburt'ta yaptığı tahribat, kaza nüfusunun eğitim alanına da yansımıştır. Bayburt'ta, bu süreç içinde eğitim-öğretim kurumları kapanmış ve savaş sonrası dönemde de bir süre açılmamıştır. Bu durum, Bayburt halkının -diğer alanlarda olduğu gibi- eğitimde de gerilemesine yol açmıştır. Savaş sonrası 1919 yılında kazanın okur-yazar oranı yaklaşık % 2-3 gibi düşük bir orandadır.⁴³⁶

Cumhuriyet döneminde eğitime verilen büyük değerle birlikte başlayan okur-yazar oranındaki genel bir yükselme ülke genelinde olduğu gibi Bayburt'ta da kendini göstermiştir. Bayburt halkı, Millet Mektepleri ve diğer eğitim kurumları sayesinde yoğun bir okuma-yazma seferberliği içine girmiştir. 1935 nüfus sayımına göre Bayburt'ta bulunan erkeklerin 2.361'i okuma-yazma, 15'i sadece okuma bilirken, 3.284'ü ise okuma-yazma bilmemektedir. Kadınların ise 437'si okuma yazma, 9'u sadece okuma bilirken, 4.233 kadın hiç okuma yazma bilmemektedir. Erkek nüfusta okuma-yazma bilme oranı % 41,7 iken, kadınlarda bu oran % 9,3'tür. Genel olarak Bayburt nüfusunun 7.517'si okuma yazma bilmezken, 2.798'i okuma yazma ve 24'ü ise sadece okuma bilmektedir.⁴³⁷ Toplam nüfusun % 72,7'si okuma-yazma bilmezken, % 27'si okuma-yazma bilmektedir. Bayburt'un genel nüfusuna oranla okuma yazma bilenlerin % 22,8'sini erkekler, % 4,2'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Genel nüfus içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise; erkeklerde 31,7 iken, kadınlarda 40,9'dur.⁴³⁸ Bu oranlamalar ve rakamlar bize açıkça göstermektedir ki 1919-1935 yılları arasında Bayburt'ta okuma-yazma bilenlerde -Harf Devrimi'nin de önemli etkisiyle birlikte- genel bir yükselme yaşanmıştır. Okuma-yazma bilmeyenlerin sayısal verileri her ne kadar yüksek olarak görünse de 1919 kayıtları esas alındığında yaklaşık 16 yılda kayda değer bir düşüş yaşanmıştır. 1919 yılında okuma-

⁴³⁵ 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.7.

⁴³⁶ Türk Kızılayı Arşivi, 150/2.2, 24 Ağustos 1335.

⁴³⁷ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.45.

⁴³⁸ 1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.45 ve 55.

yazma bilmeyenlerin oranı % 97-98 civarındayken, 1935 yılında bu oran % 72,7'ye kadar düşmüştür. Bu düşüş daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Fakat 1945 yılı kayıtlarına göre okuma-yazma bilen oranında bir düşüş yaşanmamasına rağmen 10 yıllık bir süreçte beklenen düzeyde olmamıştır.

1945 yılında Bayburt kazasında 9.473 kişiden 2978'i okuma-yazma, 18'i sadece okuma bilirken, 6.477'si okuma ve yazma bilmemektedir. Merkez nüfusun % 68,4'ü okuma yazma bilmezken, % 31,6'sı okuma ve yazma bilmektedir. Kazanın bucak ve köylerinde 64.435 kişiden 55.459'u okuma yazma bilmezken, 8.916'sı okuma yazma, 60'ı sadece okuma bilmektedir.⁴³⁹ 1945 yılı itibarıyla Bayburt merkez, bucak ve köylerindeki okuma-yazma oranlarının cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir:

Tablo 11: 1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez, Bucak ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Okuma-Yazma Bilen	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %
Bayburt Merkez	2.391	587	2.978	31,6
Bucak ve Köy	6.947	1.969	8.916	13,9
Toplam	9.338	2.556	11.894	16

Kaynak: 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.10.

Tablo 12: 1945 Yılı İtibarıyla Bayburt Merkez, Bucak ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Okuma-Yazma Bilmeyen	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %
Bayburt Merkez	2.563	3.914	6.477	68,4
Bucak ve Köy	23.793	31.666	55.459	86,1
Toplam	26.356	35.580	61.936	83,8

Kaynak: 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.10.

Bayburt Kazası'nda 1919-1945 yılları arasındaki okuma-yazma bilen verilerine genel olarak bakıldığında yaklaşık 26 yılda sürekli bir artış yaşanmasına rağmen bu artış 1935-1945 yılları arasında ivmesini kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde kadın

⁴³⁹ 1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane, s.10.

nüfusun okuma-yazma bilme oranında önemli bir artış yaşanmamıştır. 1945 yılına gelindiğinde Bayburt genelinde bulunan 38.136 kadından sadece 2.556'sı okuma-yazma bilmektedir. Bu durum, –okuma-yazma bilen kadınlardan bir kısmının da ilkokul ve ortaokul öğrencilerinden oluştuğu göz önüne alınırsa- Cumhuriyet'in kadını sosyal ve kültürel hayatın içine katma idealinin, bu dönemde kapalı bir toplum özelliğini muhafaza eden Bayburt'ta henüz yeterince benimsenmediğinin bir kanıtı olarak görülebilir.

3.4. Eğitim

3.4.1. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Milli Eğitim ve Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda eğitimde yaşanan gelişmelerin sonucu olarak eğitim veren dört çeşit kurum ortaya çıkmıştır. Bu kurumların ilki geleneksel Müslüman okulları yani mektepler ve medreselerdi. Kendilerine özgü örgütlenmiş olan her medresenin işleyişi ve verdiği eğitimin niteliği bir diğerinden farklıydı. Bunların ortak yanı din eğitimi vermeleriydi. İkinci tür okullar Tanzimat'la kurulan laik devlet okullarıydı. Üçüncü tür okullar yabancıların kurduğu ve parasını temin ettikleri okullar ve dördüncü tür okullar da misyonerlerin kurduğu okullardı. Osmanlı Devleti'nin bu çok kanallı eğitim sistemi toplumda genel bir ikilik, üçlük hatta dörtlük yaratmış, farklı eğitim kurumları ayrı dünya görüşleri ve farklı müfredatlarla farklı insanlar yetiştirmiştir.⁴⁴⁰ İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bu tür bir eğitim anlayışı terkedilmeye ve çağın gerektirdiği milli bir eğitim için adımlar atılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de milli ve modern bir eğitim oluşturma çabaları, Milli Mücadele döneminin en buhranlı günlerine rastlamaktadır. Bu dönemde bir taraftan kurtuluş mücadelesi verilirken diğer taraftan da gelecek yılların programı çizilmeye başlanmıştır. Kurtuluş mücadelesinin zaferle sonuçlanacağından son derece ümitli olan Türk Milleti, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde milli mücadele hareketini yürütürken; Türk gençliğinin hangi ilkelere, amaçlara ve hangi eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmesi gerektiğinin aceleyle belirlenmesi için çalışmalara başlamıştır. 9 Mayıs 1920'de okunan İcra Vekilleri Heyeti programına bakıldığında, Osmanlı Devleti

⁴⁴⁰ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. 5, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s.1607.

zamanında hazırlanan hükümet programlarında pek rastlanılmayan milli bilinci geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne sahip olma, kendi bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde kullanılan temel ilkelerin daha o zaman düşünüldüğü görülmektedir.⁴⁴¹ Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nın sonucunu belirleyecek kritik bir yıl olan 1922'de bile Mustafa Kemal Paşa'nın söylemlerinde eğitim ve kültür önemli bir yer tutmuştur. Paşa, 1 Mart 1922'de Büyük Millet Meclisini açarken söylediği nutukta Türkiye'de uygulanacak eğitim ve kültür programlarının esasını şu şekilde belirlemiştir:⁴⁴²

(...) Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi Maarif işleridir. Bunda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü haliyle, İctimai, hayati ihtiyacı ile muhitin şartları ile ve asrın icaplarıyla tamamen mütenasip ve mütevatif olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayali, muğlak mütalaalardan tecerrüt ederek hakikate nazım nazarlarla bakmak ve el ile temas etmek lazımdır... Bir taraftan cehli izaleye uğraşırken, bir taraftan da memleket evladını içtimai ve iktisadi hayatta fiilen müessir ve müsmir olabilmek için elzem olan iptidai malumatı ameli bir tarzda vermek usulü Maarifimizin esasını teşkil etmelidir... Medeni ve asri bir içtimai heyetin ilim ve irfan yolunda yalnız bu kadarla iktifa etmeyeceği şüphesizdir. Milli dehanın inkişafı ve bu sayede layık olduğu medeniyet mertebesine yükselmesi bittabi ali meslekler erbabını yetiştirmekle ve milli harsımızı yükseltmekle kabildir (...)

Milli Mücadele döneminde alt yapısı oluşturulan Milli Eğitim siyaseti, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte uygulama sahasına konulmuştur. Cumhuriyet yönetiminin milli eğitim doğrultusunda attığı en büyük adım, 3 Mart 1924 tarihli "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" nun kabulü olmuştur.⁴⁴³ Bu kanunla birlikte bütün eğitim kurumları tek bir çatı altında toplanarak eğitimde birlik sağlanmıştır. Eğitimin birleştirilmesi ile özellikle 19. yüzyıl sonlarından beri Türkiye eğitiminde görülen medrese ve okul (mektep) diye devam eden ikililiğe son verilmiştir. Türkiye'de bulunan okullar milli bir eğitim sistemine uygun bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretim ve eğitim birliği sağlanarak milli kültür birliğine yönelmek istenmiştir. Cumhuriyet ilk yıllarında Türkiye'de tamamen yeni bir eğitim sistemi kabul edilmiştir. Ülke çapında bulunan okulların bir taraftan programları, sistemleri ve örgüt yapısı değiştirilirken diğer taraftan bu okullar milli, devrimci, halkçı ve laiklik ekseninde yeni bir yön verilmiştir.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Mehmet Okur, "Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, 2005, s.202. 199-217

⁴⁴² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, s.244.

⁴⁴³ "Tevhid-i Tedrisat Kanunu", Kanun No. 430, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. 2, s.242.

⁴⁴⁴ Cavit Binbaşoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayınları, 2014, s.372.

Cumhuriyetle birlikte yeni eğitim-öğretim anlayışına sahip okullar ülke sathına yayılırken, Bayburt'ta da bu duruma uygun hareketlenmeler görülmektedir. Bayburt merkezinde, Birinci Dünya Savaşından önce 1 Rüşdiye Mektebi (Ortaokul), dört erkek ile bir kız ilkokulu, on iki medrese ve iki Ermeni ilkokulu⁴⁴⁵, köylerde ise 9 ilkokul varken, işgal sonrasında hiçbir okul kalmamıştır.⁴⁴⁶ Bayburt Kazasındaki eğitim kurumları, Cumhuriyetin milli ve modern eğitim siyasetiyle birlikte dönüşüm geçirmişlerdir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonucunda Bayburt'ta bulunan medreseler kapanırken, eğitim-öğretim hayatı savaş sırasında son bulan Bayburt Rüşdiyesi de tekrar açılmamıştır. Kaza genelinde bulunan 16 ilkokul, yeni sisteme uygun olarak düzenlenmişse de ihtiyacı karşılamaya yetmemiştir. 1923-1924 yılları arasında Bayburt'ta 131 ibtidai gündüzlü ve birinci devre sınıflarında 4'ü paralı olmak üzere toplam 135 erkek öğrencinin eğitim gördüğü bir lise kurulmuştur. Okulun ibtidai kısmında 3 asıl 3 vekil, tali kısmında ise 5 asıl 6 vekil öğretmen eğitim vermektedir. Aynı zamanda lisenin idari işlerini yapan 2 de memur mevcuttur.⁴⁴⁷ Fakat ilerleyen yıllarda bu lisenin eğitime devam ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. 1925-1926 Devlet Salnamesinde Bayburt Lisesi'nden bahsedilmemiştir.⁴⁴⁸ Bu da bize Bayburt lisesinin kurulduğu yıl içinde eğitim hayatının son bulduğunu göstermektedir.

Bayburt'ta ortaöğretim ise 1928 yılında Bayburt Ortaokulu'nun açılmasıyla başlamıştır. 1923-1928 arasında Bayburt ilkokullarında eğitim görenler ya ilkokuldan sonra eğitimi bırakmış ya da aileden zengin olanların çocukları civar illerdeki ortaokullarda ortaöğretimlerini tamamlamak zorunda kalmışlardır. Bayburt Ortaokulu'nun açılışı, kazanın eğitim-öğretim hayatına önemli bir canlılık getirmiştir. Bayburt'un fakir kesiminin çocukları da bu okul sayesinde ortaöğrenim görme hakkını kazanmışlardır.

---

⁴⁴⁵ Dr. Şerif Bey, a.g.e., s.231.

⁴⁴⁶ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.2, 24 Ağustos 1335.

⁴⁴⁷ **Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Mecmuası**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341, s.42 ve 100; **Tanzimat'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924**, C. 6, Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, Devlet İstatistik Enstitüsü, s.291. Bayburt Lisesi Müdüriyeti'ne ait bir mühür için Ek 10'a bkz.

⁴⁴⁸ **T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926)**, s.389

3.4.1.1. Harf Devrimi ve Bayburt

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kültürü alanında yaptığı inkılapların en önemlilerinden biri de Arap harflerinin yerine Latin esasından alınan Türk harflerinin kabulü olmuştur. Türk dilinin yapısına uymayan ve Türkçe kelimeleri doğru bir şekilde okutmak için gereken harflerden yoksun bulunan Arap harfleri yüzyıllarca Türk dilinin gelişimine ve halk arasında okuma-yazmanın yayılmasına büyük bir engel olmuştur. Atatürk, 8 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul Sarayburnu'nda halka hitaben yaptığı konuşmada harf devriminin zarureti şu sözlerle belirtmiştir:⁴⁴⁹

Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kainat şahit olacaktır. Buna katiyen eminim.

Atatürk'ün emriyle oluşturulan bir Dil Heyeti, yeni Türk harfleriyle ilgili çalışmalara başlamıştır. Bu heyet, Latin esasından Türk harflerinin şekillerini tespit etmiştir. Yeni Türk harf şekilleri, Dolmabahçe Sarayı'nda aydınlardan oluşan başka bir heyetin de incelemeleri sonucunda bu harflerin ihtiyacı karşılamaya uygun olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Bundan sonra yeni Türk harflerini halka öğretmek üzere başta Atatürk olmak üzere bütün aydınlar seferber olmuşlar. Atatürk'ün bizzat karatahta başına geçerek yeni harfleri halka öğretmesi, harf devrimine büyük bir güç kazandırmıştır.⁴⁵⁰

TBMM'nin 1 Kasım 1928 tarihli üçüncü dönem ikinci toplanma yılı açılış konuşmasında Atatürk, Türk harflerinin kabulü meselesine de değinmiştir.⁴⁵¹

(...) Aziz arkadaşlar, her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabılır. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğuna şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile Türk

⁴⁴⁹ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk: Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**, 1. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, s.79; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, s.251.

⁴⁵⁰ **Cumhuriyetin Onbeşinci Yıl Kitabı**, s.165.

⁴⁵¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, s.358-360; **Gazi Mustafa Kemal Atatürk: Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**, s.82.

harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselmesi mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedi Türk Tarihinde değil bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. Efendiler, Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehlik göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri hallolunmayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin hazlariyle kıyas kabul etmeyen bir muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğın vicdani hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz arkadaşlar, yüksek ve ebedi yadigarımızla Türk milleti yeni bir nur alemine girecektir.

Atatürk'ün bu konuşmasından sonra TBMM, Türk Harfleri Kanunu'nu kabul etmiştir. Türk harflerinin kabulü üzerine bütün halk yeni harfleri öğrenmek için işe koyulmuştur. Halka, Türk harflerini öğretmek için millet mektepleri açılmıştır. Kısa zamanda millet mektepleri ve diğer öğretim kurumları sayesinde milyonlarca vatandaş yeni harfleri öğrenmiştir. Diğer taraftan devlet dairelerinde açılan kurslarda öğretmenler bütün memurlara yeni harfleri öğretmiştir. Kanunun kabulünden iki ay sonra bütün devlet dairelerinde yalnız yeni harflerle iş görülmeğe ve bütün özel ve resmi neşriyat Türk harfleriyle yapılmaya başlanmıştır.⁴⁵²

Türkiye genelinde başlatılan yeni Türk harfleriyle okuma-yazma seferberliği Bayburt'un eğitim-öğretim kurumlarını ve halkını da harekete geçirmiştir. Fakat halk arasında devrimlere uyum aşamalarında yaşanan zorluklar, harf devriminde de kendini göstermiştir. Ayrıca yeterli nitelik ve sayıda kadroların darlığı yüzünden birçok sıkıntı yaşanmıştır. Bayburt Kazasında yeni Türk harflerinin öğretilmesi görevini kazanın kültür kurumu olan Bayburt Türk Ocağı ve mahalli muallimler üstlenmiştir. Bayburt'ta yeni harflerle sıfırdan okuma-yazma öğrenme seferberliğinin öncüleri Ahmet Hasbi Aker, Muallim Mektebi mezunu Musa Bey ve Ziya Öztürk gibi isimler olmuştur.⁴⁵³ Bayburt'ta, bu kadroların yeni harfleri öğretmek için harcadığı yoğun çabalarla her yaştan ve her meslekten halkın büyük bir istekle katıldığı halk gece dersleri düzenlenmiştir. Halk gece derslerinin Bayburt halkına büyük katkısı olmuştur. Örneğin; okuma-yazma bilmeyen bir bakkal derslere katıldıktan sonra kendi işini çekip çevirecek derecede okur-yazar

⁴⁵² Cumhuriyetin Onbeşinci Yıl Kitabı, s.166.

⁴⁵³ Yetişen, "Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam", s.30-31.

olmuştur.⁴⁵⁴ Ayrıca Bayburt Türk Ocağı'nda bu devrimi halka anlatmak ve benimsetmek için 1928 yılında Harf Devrimi hakkında konferans verilmiş ve sohbetler yapılmıştır.⁴⁵⁵

Bayburt kazasındaki Tuzcuzade İlkokulu, yeni harfleri gündüz normal eğitimle çocuklara öğretirken geceleri de bu harfleri yetişkinlere öğretmek üzere millet mektebi olarak hizmet vermiştir. Devrimin ilk yıllarında Bayburt'ta bulunan ilkokullarda ders araç-gereçleri yok denecek kadar azdı. Birçok okulun yeni harf alfabesi, yeterince ders kitapları bile yoktu. Müderrislikten öğretmen olanlar da yeni sisteme entegre sürecinde büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Harf devrimi yıllarında öğrencilik yapan Cemal Yetişen, o günlerde yaşananları şöyle anlatmaktadır:⁴⁵⁶

(...) Harf Devriminin ilk yılı. Birinci sınıfta ilk okuma-yazmaya "çatma" metoduyla başladık. Elimizde yeni harflerin alfabesi de yok. Önce birkaç harf tahtaya yazılıyor. Biz de defterlere yazıyor sonra da bu harfleri birbirlerine çatarak heceler üretiyor, bunları da defterlere yazarak uğraşıp duruyorduk. Başarılı da olmuyordu bu uğraşlar. Bu hecelerden tek heceli kelimeler de çıkıyordu. Bunları sınıfın hepsinin yazdığı okuduğu dikkatini çekmiş olmalı ki o ders hep böyle kelimeler bir de cümle yazdırdı, ders süresince böyle çalışıldı. Ertesi gün okulun üç öğretmeni birlikte sınıfa geldiler, birlikte bunun uygulaması yapıldı. Başarılıydı sonuç. Cümle metodu ve onun çocuğa yönelik öğretim kolaylığı bulunmuştu. Her üç öğretmenin gözlerinde bu buluşun sevinci ışıldamıştı o gün. Bu metodla okuma-yazmaya geçebilmiştik ancak (...)

Bayburt halkı, 1928 Harf devrimi ile halk dersanelerini doldurmuş ve halkın okur-yazar oranında olağanüstü bir artış görülmüştür.⁴⁵⁷ Kazanın eski harflerle okur-yazar oranı 1919 yılında % 2-3 civarındayken⁴⁵⁸, harf devrimiyle sıfırdan başlanılarak öğrenilen yeni harflerle 1928-1935 yılları arasında bu oran sadece merkezde % 41,7 erkek ve % 9,3 kadın olmak üzere toplam % 51'e, kaza genelinde ise % 22,8 erkek ve % 4,2 kadın olmak üzere toplam % 27'ye yükselmiştir.⁴⁵⁹ Bu oranlara göre harf devriminden sonra Bayburt merkez nüfusunun yarısından çoğu, genel nüfusunun ise yaklaşık üçte biri okuma yazma öğrenmiştir.

⁴⁵⁴ **Halk Gazetesi**, 13 Şubat 1926, s.4.

⁴⁵⁵ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı, 1992, s.87.

⁴⁵⁶ Yetişen, "Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam", s.31.

⁴⁵⁷ Yetişen, "Bayburt'un Kültürel Gelişimi Yapısal Değişimi ve Milletvekili Seçimleri", s.23; Sarıyıldız, a.g.e., s.25.

⁴⁵⁸ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.2, 24 Ağustos 1335.

⁴⁵⁹ **1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane**, s.45 ve 55.

3.4.1.2. İlköğretim

Osmanlı idaresinden iki eski okul, altı çoğu medrese tahsili görmüş öğretmeni devralan Bayburt Milli Eğitimi⁴⁶⁰, bu kısıtlı imkan ve kadroyla işe başlamıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Bayburt Kazası genelinde 1923 yılı itibarıyla yeni eğitim-öğretim esasına dayalı 16 ilkokul bulunmaktadır. Bu okullarda 21 öğretmen 380 öğrenciye eğitim vermektedir.⁴⁶¹ 1924 yılında Bayburt genelinde biri kız⁴⁶², biri leyli ve dokuzu nehari olmak üzere toplam ilkokul sayısı 11'e düşmüştür. Bu okullarda eğitim gören toplam 420 öğrenci vardır.⁴⁶³

Cumhuriyet döneminde kazanın ilk ilkokulu, Bayburt merkezde Tuzcuzade Camisi'nin (Galer Cami) bitişiğindeki üç oda bir koridorlu binada eğitim veren "Tuzcuzade İlkokulu"dur.⁴⁶⁴ Bu okula Mahmut Kemal Yanbeğ, müdür olarak atanmıştır. Aynı okulda 1924 yılında Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi Hüsn-ü Hat hocalığı, Maşukbeyzade Mehmet Turan Bey de Riyaziye ve Fen Dersleri yardımcı hocalığı yapmışlardır.⁴⁶⁵ 1927 yılında Bayburt merkezde ikinci ilkokul olarak "Büyük Cumhuriyet İlkokulu" açılmıştır.⁴⁶⁶

Bayburt'un nahiye ve büyük köylerinde ise; 1923-1928 yılları arasındaki beş yıl içinde halkın çabalarıyla 6 adet ilkokul açılmıştır.⁴⁶⁷ Bu köy okullarından Aydıntepe nahiyesinde "Hart İbtidaiyesi Mektebi"⁴⁶⁸ ve Everek köyünde "Everek Sabiye Kız Mektebi"⁴⁶⁹ 1924 yılında açılmışlardır.⁴⁷⁰ 1926-1927 yıllarına gelindiğinde Bayburt

⁴⁶⁰ **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, 1948, s.33.

⁴⁶¹ **Gümüşhane 1967 İl Yıllığı**, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1968, s.199.

⁴⁶² Bu mektebin başmuallimliğine ait mührü elimizde bulunmakla beraber üzerinde herhangi bir tarih belirtilmemiştir. Bu mühür için Ek 11'e bkz.

⁴⁶³ **T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926)**, s.389

⁴⁶⁴ Yetişen, "Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam", **Bayburt Dergisi**, S. 10, Ekim 1989, s.30-31.

⁴⁶⁵ Fahri Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", **Bayburt Dergisi**, S. 12, Aralık 1989, s.12-13; Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.390.

⁴⁶⁶ Cumhuriyet İlkokulunun 1927 yılında açılmış olduğu okulun armasından anlaşılmaktadır.

⁴⁶⁷ Yetişen, "Bayburt'un Kültürel Gelişimi Yapısal Değişimi ve Milletvekili Seçimleri", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.23; Coşkun Sarıyıldız, **Bayburt'un Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişimi, İl Statüsüne Kavuşturulmasının Ekonomik ve Sosyal Yapıya Etkilerinin Karşılaştırılması Olarak Değerlendirilmesi**, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Bayburt, 1996, s.25.

⁴⁶⁸ Hart Nahiyesi İbtidai Mektebi Baş Muallimliği'ne ait mühür için Ek 12'ye bkz.

⁴⁶⁹ Everek Sabiye Kız Mektebi Başmuallimliği'ne ait mühür için Ek 13'e bkz.

⁴⁷⁰ Namık Tağudar, **Gümüşhane Vilayeti: Coğrafi, İctimai ve İktisadi Durumunu Gösterir Broşür**, Gümüşhane Gümüşhane Vilayeti Basımevi, 19 Şubat 1936, s.14.

genelinde toplam 467 öğrencinin eğitim gördüğü bir ilk yatılı, bir ilk kız ve sekiz adet ilk erkek okulu bulunmaktadır.⁴⁷¹ 1928 Harf Devrimiyle birlikte Bayburt ilkokulları da yeni harflere uyumlu bir şekilde eğitim-öğretim vermeye başlamıştır. Bayburt İlkokullarında Türkçe, Tarih-Coğrafya, Tabiat-Eşya, Hesap-Hendese, Resim-Elişi, Jimnastik, Musiki ve Ev İdaresi dersleri okutulmuştur. Bu derslerden başarılı olanlar “İlk Tahsili Bitirme Şehadetnamesi” isimli bir belge olarak ortaöğretime devam etme hakkına kavuşmuşlardır.⁴⁷²

Bayburt merkezinde 1932-1933 yıllarında yeni harflere uygun olarak eğitim veren 5 sınıflı 2 adet ilkokul ve köylerinde ise 3 sınıflı 10 ilkokul bulunmaktadır. Merkez okullarda 159’u erkek ve 29’u kız olmak üzere 188 öğrenci eğitim görmekteyken, köy okullarında 528’i erkek ve 246’sı kız olmak üzere 774 öğrenci eğitim görmektedir. Gümüşhane Vilayetinin genelinde 3159 ilkokul öğrencisi varken, bu öğrencilerin 962’si Bayburt ilkokullarında okumaktadır. Bayburt’ta eğitim gören ilkokul öğrenci sayısı, vilayet genelinde eğitim görenlerin % 30,5’ini oluşturmaktadır.⁴⁷³ 1933-1934 eğitim-öğretim yılında Bayburt merkezindeki ilkokul sayısı 3’e⁴⁷⁴ öğrenci sayısı 319’u erkek ve 89’u kız olmak üzere toplam 408’e yükselmiştir.⁴⁷⁵ Bu yıllar arasında Bayburt’un köylerindeki ilkokul sayısı 9’a düşmüştür.⁴⁷⁶ Bayburt nahiye ve köylerinde okul çağına gelmiş 2333 çocuk varken, bu çocukların yalnızca 838’i ilkokul eğitimi görmektedir.⁴⁷⁷

Bayburt genelindeki ilkokullar, 1934 yılından 1946 yılına kadar -1943-1944 eğitim-öğretim dönemi hariç- öğrenci sayısını arttırmaya devam etmiştir. 1934-1946 yılları arasındaki bazı eğitim-öğretim dönemleri esas alınarak tarafımızdan hazırlanan ve bu yıllar

---

⁴⁷¹ **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1066-1067.

⁴⁷² “İlk Tahsili Bitirme Şehadetnamesi”, **Bayburt Ortaokulu Arşivi**. Bu belge için Ek 14’e bkz.

⁴⁷³ **Maarif 1932-1933 İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 31, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s.46.

⁴⁷⁴ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 68, İstanbul: Devlet Matbaası, 1935, s.30.

⁴⁷⁵ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.124-125.

⁴⁷⁶ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.31.

⁴⁷⁷ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.124-125. Bayburt merkez, nahiye ve köy ilkokulları öğrencilerinin yararlanacağı birer kütüphaneye de sahiptir. 1933-1934 istatistiklerine göre; Bayburt merkezde bulunan ilkokullarda 214 adet Eski Türkçe, 139 adet Yeni Türkçe ve 1 adet Yabancı dil olmak üzere 354 eser bulunuyorken, nahiye ve köy ilkokullarında 21 adet Eski Türkçe ve 222 adet Yeni Türkçe olmak üzere 243 eser bulunmaktadır. Kaza genelinde ise 335 Eski Türkçe, 361 Yeni Türkçe ve 1 Yabancı dil olmak üzere toplam 597 eser mevcuttur. **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.31.

arasında Bayburt merkez, nahiye ve köylerindeki öğrenci sayısını gösterir tablo şu şekildedir.

Tablo 13: 1934-1946 Yılları Arasındaki Bazı Eğitim-Öğretim Dönemlerinde Bayburt Merkez, Nahiye ve Köylerindeki Öğrenci Sayısı

Eğitim-Öğretim Yılı	Öğrenci Durumu	Bayburt Merkez			Nahiye ve Köy			Genel Toplam
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
1934-1935	Yeni Kayıt	93	49	142	-	-	326	1264
	Toplam	329	109	438	724	259	938	
1936	Toplam	333	111	444	589	250	849	1293
1937-1938	Yeni Kayıt	84	24	108	213	122	335	1747
	Toplam	464	158	622	927	485	1412	
1943-1944	Yeni Kayıt	92	23	115	156	36	192	1215
	Toplam	633	136	769	852	171	1023	
1945-1946	Yeni Kayıt	137	98	235	301	172	473	2193
	Toplam	720	220	940	1291	429	1720	

Kaynak: Kültür İstatistikleri 1934-1935, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No. 81, Ankara: Köy Hocası Matbaası, s.84, 85, 95, 96; Karadeniz Havzası Şimal Kısmı: Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari, s.151; Maarif 1937-1938 İstatistiği, s.60-61; Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1943-1944, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 246, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946, s.64-65; Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 280, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1947, s.15, 94 ve 95.

Cumhuriyet döneminde Bayburt ilkokullarındaki öğrenci sayısının sürekli artmasına rağmen okul ve öğretmen sayısı önemli bir değişikliğe uğramamıştır. 1932-1933 eğitim öğretim döneminde Bayburt merkezinde bulunan iki ilkokulda 9 erkek ve 4 kadın olmak üzere sadece 13 öğretmen vardır. Bayburt'un köylerinde ise 11'i erkek ve 1'i kadın olmak üzere toplam 12 öğretmen vardır.⁴⁷⁸ 1937-1938 eğitim öğretim döneminde Bayburt merkezinde bulunan ilkokul sayısı 1'e düşmüştür. Kazanın köylerinde ise toplam ilkokul sayısı 13'e yükselmiştir. Kaza merkezindeki tek ilkokulda 10 üzerinde öğretmen bulunurken⁴⁷⁹, köy ilkokullarının 7'sinde 1 öğretmen, 5'inde 2 öğretmen ve 1'inde de 3

⁴⁷⁸ Maarif 1932-1933 İstatistiği, s.118-119.

⁴⁷⁹ Büyük bir ihtimalle kapanan 2. İlkokulun kadrosu bu tek ilkokula devretmiştir.

öğretmen mevcuttur.⁴⁸⁰ 1943-1944 eğitim-öğretim yılında Bayburt merkezindeki tek ilkokulda 13 öğretmen⁴⁸¹, nahiye ve köylerinde ise 13 ilkokulda 17 öğretmen görev yapmaktadır.⁴⁸² Bayburt merkezinde 1944 yılında “İnönü İlkokulu”⁴⁸³ isimli bir okul açılınca ilkokul sayısı 2’ye yükselmiştir. 1945-1946 eğitim öğretim yılında merkezde bulunan 2 ilkokulda 17⁴⁸⁴, nahiye ve köylerinde ise 14 ilkokulda 21 öğretmen mevcuttur.⁴⁸⁵ Ayrıca bu dönemde Bayburt köylerinde 1 eğitimli ve 1 dersaneli 52 eğitimli köy ilkokulu bulunurken bunlardan 4’ünde faaliyet yoktur.⁴⁸⁶ Eğitimli köy ilkokullarına 1945-1946 eğitim öğretim yılında 68 erkek ve 49 kız olmak üzere toplam 117 öğrenci kayıt olurken aynı dönem 32 öğrenci çeşitli sebeplerle okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Bu okullarda 924’ü erkek ve 594 kız olmak üzere toplam 1518 öğrenci eğitim görmektedir.⁴⁸⁷

Bayburt, 1923-1948 yılları arasında Milli eğitim ve öğretim ilkelerine göre öğrenim yapan yeni okul planına göre yapılmış merkezde üç, köylerde 21 enstitü ve il bütçesinden maaşlı öğretmenin çalıştığı okul ile 51 eğitimli okula kavuşmuştur. Bu okullarda 3.857 erkek ve 1.781 kız olmak üzere altı bine yakın öğrenci okumaktadır. Hepsi meslek okullarından mezun 19 enstitü mezunu, 51 eğitimli ve 27 il bütçesinden maaşlı öğretmen bu okullarda çalışmaktadır.⁴⁸⁸

1946-1949 yılları arasında Bayburt merkezde bulunan 3 ilkokulda eğitim gören öğrenci sayısı 940’tan 1.070’e yükselmiştir.⁴⁸⁹ 1954 yılında köylerde 51 öğretmenli ve 19 eğitimli olmak üzere toplam 73 ilkokul bulunmaktayken 100 köyde hiç okul yoktur. Merkez ilkokullarında 751 erkek ve 377 kız, öğretmenli köy okullarında 3255 erkek ve 1678 kız, eğitimli köy okullarında 253 erkek ve 171 kız olmak üzere kaza genelindeki ilkokullarda toplam 4.239 erkek ve 2.226 kız olarak 6.465 öğrenci eğitim görmektedir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁰ **Maarif 1937-1938 İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 145, İstanbul: Suhulet Matbaası, 1939, s.14.

⁴⁸¹ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1943-1944**, s.14.

⁴⁸² **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1943-1944**, s.14.

⁴⁸³ “Talebe Künye Defteri”, **Bayburt Şair Zihni İlkokulu Arşivi**.

⁴⁸⁴ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946**, s.15.

⁴⁸⁵ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946**, s.15.

⁴⁸⁶ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946**, s.43.

⁴⁸⁷ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946**, s.158-159.

⁴⁸⁸ **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.33.

⁴⁸⁹ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.304.

⁴⁹⁰ Paşaoğlu, “Bayburt Kazası İdari Coğrafyası”, s.104.

Sonuç olarak Bayburt merkez ve köy ilkokullarında 1924 yılı itibarıyla kız ve erkek toplam 420 öğrenci varken, 1954 yılında bu sayı 6.045 kişi artarak 6.465'e yükselmiştir. Bu yıllar arasında öğrenci sayısında yaşanan artışa rağmen öğrenci başına düşen öğretmen sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Türkiye, 1912-1922 yılları arasında aralıksız devam eden savaşlarda nitelikli nüfusunun erimesi yüzünden diğer alanlar da olduğu gibi eğitim alanında da büyük bir kadro sıkıntısı çekmiştir. İlkokullarda eğitim gören öğrenci başına düşen öğretmen sayısının düşüklüğü, Cumhuriyet döneminin genel bir sorunu olmuştur. Ayrıca cumhuriyet döneminde kadın nüfusun sosyal hayata tam bir entegrasyonu için henüz ortam oluşmadığından dolayı kadın öğretmen sayısı da düşük seviyelerde kalmıştır. Türkiye genelini etkileyen bu durum, Bayburt gibi küçük yerleşim birimlerinde daha yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bayburt merkez ve köylerinde bulunan okullardaki öğretmen sayısında 1923-1950 yılları arasında önemli bir artış görülmemiştir.

3.4.1.2.1. Yatılı Mektepleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin birçok yerinde ve özellikle Doğu Vilayetlerinde özel idarelerin ilkokul eğitimini yeterince sağlayamamasından dolayı Maarif Vekaleti, köy çocuklarını okutmak esasına uygun olarak yatılı ilkokullar açmıştır. 1924 yılında Bayburt merkezinde "Bayburt Köy Yatılı Mektebi" adıyla yatılı bir ilkokul açılmıştır.⁴⁹¹ Merkez yatılı ilkokulunun ihtiyaca kafî gelmemesinden dolayı Aydıntepe ve Gökçedere'de de birer yatılı ilkokul açılmıştır. Bu okullar merkezi konumları ve yatılı oluşları nedeniyle birer bölge okulu niteliği taşımışlardır.⁴⁹²

3.4.1.2.2. Büyük Cumhuriyet İlkokulu

Cumhuriyet İlkokulu, 1927 yılında eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. Okul binası iki defa değişikliğe uğramıştır. Okul ilk yıllarında, Pulurlu Hafız Bey tarafından yapılan yontma taştan iki katlı iç kısmı ahşap olan bir binada faaliyetlerini yürütmüştür. 1934 yılında okul için 40000 lira harcanarak yeni bir bina yapılmıştır.⁴⁹³ 1937-1938 eğitim-

⁴⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, İ. 47, 23 Ekim 1340, s.36.

⁴⁹² Yetişen, "Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam", s.30-31.

⁴⁹³ http://www.bayburtrehberi.com/GA_Okullarimiz-op-okullarimizgoster-okulid-18, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2017. Bayburt Cumhuriyet İlkokulu binasının inşasından sonra çekilmiş bir fotoğraf için Ek 15'e bkz.

öğretim döneminde Bayburt'ta bulunan tek ilkokuldur.⁴⁹⁴ Bu okulun önemli bir özelliği vardır. Dünyaca ünlü Fizikçi Behram Kurşunoğlu, 153 okul numarasıyla bu ilkokulda eğitim görmüştür.⁴⁹⁵ Bu okul günümüzde varlığını halen devam ettirmektedir.

3.4.1.2.3. İnönü İlkokulu (Şair Zihni İlkokulu)

İnönü İlkokulu, 1944 yılında eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. Okulun ilk müdürlüğünü Şükrü Altan yapmıştır.⁴⁹⁶ Okulun 1 Numaralı öğrencisi Şükrü Bey'in de kızı olan Yüksel Hanımdır.⁴⁹⁷ İnönü İlkokulu, ilk mezunlarını 1949 yılında vermiştir. Bu yıl okuldan 22 erkek ve 5 kız olmak üzere 27 öğrenci mezun olmuştur.⁴⁹⁸ 1952-1953 eğitim-öğretim yılında ismi “Şair Zihni İlkokulu” olarak değiştirilen okul,⁴⁹⁹ günümüzde varlığını halen sürdürmektedir.

3.4.1.2.4. Kurtuluş İlkokulu

Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta kurulan üçüncü ilkokul olan Kurtuluş İlkokulu, 1947 yılında eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır.⁵⁰⁰ Cumhuriyet'in 24. yılında açılmış olan ilkokul ilk mezunlarını 1952 yılında vermiştir. Okulun ismi daha sonraki yıllarda “21 Şubat Kurtuluş İlkokulu” olarak değiştirilmiştir. Bu okul günümüzde halen varlığını devam ettirmektedir.⁵⁰¹

3.4.1.3. Ortaöğretim ve Bayburt Ortaokulu

Osmanlı Devleti'nde liselere nehari olarak devam edenlerden bile ücret alınmasına rağmen Cumhuriyet ile birlikte ortaöğretim kurumları parasız bir hale getirilerek bu

⁴⁹⁴ **Maarif 1937-1938 İstatistiği**, s.14. 1936-1937 Eğitim-Öğretim Yılında Cumhuriyet İlkokulu 4. Sınıf Öğrencileri ve Öğretmenlerinin Jimnastik dersinde çekilmiş bir fotoğraf için Ek 16'ya bkz. Ayrıca bu okulda öğretmenlik yapmış olan Kemal Kutlu ve öğrencilerinin 1943 yılında çekilmiş bir fotoğrafı için Ek 17'ye bkz.

⁴⁹⁵ Fatih Deve, “Bayburt'tan Fiziğin Zirvesine Açılan Kapı: Behram Nazmi Kurşunoğlu”, **Haber 69 Dergisi**, Bayburt, Mayıs 2012, s.58.

⁴⁹⁶ Bayburt İnönü İlkokulu Başöğretmenliğine ait bir mühür için Ek 18'e bkz.

⁴⁹⁷ “Talebe Künye Defteri I (1944-1945)”, **Bayburt Şair Zihni İlkokulu Arşivi**.

⁴⁹⁸ **Bayburt İnönü İlkokulu Sınav Sonu Defteri (1948-1949)**, İstanbul: İtimat Yayınevi.

⁴⁹⁹ **Bayburt Şair Zihni İlkokulu Sınav-İmtihan-Sonu Defteri (1952-1953)**, İstanbul: İtimat Yayınevi.

⁵⁰⁰ Bayburt Kurtuluş İlkokulu'nun açıldığı yıl çekilmiş bir fotoğrafı için Ek 19'a bkz.

⁵⁰¹ http://www.bayburtrehberi.com/GA_Okullarimiz-op-okullarimizgoster-okulid-21, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2017.

kurumların kapıları fakir-zengin her gence açılmıştır. Cumhuriyet, ilkokuldan mezun olan ve öğrenimini devam ettirmeğe zekası uygun olan her Türk çocuğuna memleketin iktisadi durumu uygun olduğu ölçüde ortaöğretimini sağlamayı kendisine esaslı bir gaye edinmiştir. Cumhuriyet, Osmanlı döneminde ilkokul sonrasında 13 sene süren ortaöğretimi, değerinden hiçbir fedakarlık etmeden, 11 seneye indirmiştir. Cumhuriyet, altı sene süren ortaöğretimi orta ve lise olarak iki eşit devreye ayırmış ve her devrenin programına bağımsız bir şekil vererek ortaokulu bitiren, fakat liseye devam edemeyen bir gencin tam bir öğretim görecük hayata atılmasını sağlamıştır. Zeka ve yeteneğini sınavla ispat eden çocukların leyli (gece) ortaokullarını parasız okumaları sağlanarak fakir bile olsa yüksek yeteneklerin yok olması önlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, orta öğretim kurumlarına verdiği şekil ile bu müesseselerin bir halk idaresinde üzerine aldığı görevi başaracak imkanları sağlamıştır. Türkiye’de orta tahsil imtiyazlı bir sınıfın çocuklarına özgü ve halk çocuğuna kapalı bir müessese olmamış, aksine zekası yetiştirmeye uygun olan her halk çocuğunun yükselmesine çalışan halkçı ve milli bir müessese olarak hizmet etmiştir. Cumhuriyet, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu kabul etmekle bütün irfan müesseselerinden yetişecek fertlerin zihniyetlerinde ve mefkurelerinde bir uyum ve açıklık bulunmasını sağlamaya çalışmıştır.⁵⁰²

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bayburt merkez ve köylerindeki ilkokullardan mezun olanların bir ortaokula kavuşması zorunluluk haline gelmiş ve halkın ileri gelenlerinin çabalarıyla bir ortaokul, 1928 yılında Bayburt’a kazandırılmıştır.⁵⁰³ Bayburt Ortaokulunun ilk yılında 2 Numaralı öğrenci olarak kaydedilen Selahattin Tuncer⁵⁰⁴, Ortaokulun açılış hikayesini şöyle anlatmaktadır:⁵⁰⁵

(...) 1928 yılının Ağustos Ayı içinde Maarif Vekili Mustafa Necati, Doğu Anadolu’da bir seyahata çıkmıştır. Erzurum’dan Trabzon’a gidecek olan Vekil, Bayburt’a gelip bir gece kalmıştır. Bayburt’ta Vekilin karşılanması ve ağırlanması için günler öncesinden hazırlıklara başlanmıştır. Nihayet Bakanın geldiği gün bütün Bayburtlular başta askeri bir ihtiram kıtası ve 3 okulu temsilen ikişer öğrenci Bahçelerbaşı’nda karşılamışlardır. Bakan Bey Bayburtlular tarafından coşkunun bir şekilde alkışlar ve “yaşa varol” sesleri arasında

⁵⁰² İhsan Sungu, “Orta Tahsilin Gayesi”, **Atatürk Devri Fikir Hayatı**, C. II, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan vd., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.576-577; **Cumhuriyetin Onbeşinci Yıl Kitabı**, Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, 1938, s.174.

⁵⁰³ Hasan Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994, s.651; Sarıyıldız, a.g.e., s.25.

⁵⁰⁴ “Bayburt Ortamektebi Kayıt Defteri”, **Bayburt Ortaokulu Arşivi**.

⁵⁰⁵ Selahattin Tuncer, “Bayburt Ortaokulu’nun Açılış Hikayesi”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.16-18.

arabasından inerek ihtiram kıtası ile birlikte Bayburluları da heyecanlı bir şekilde selamlayarak okulları temsilen kendisini karşılamaya gelen öğrencilerin önüne gelir. İlk yatı mektebi öğrencisi ve sonra Merkez Mektebi öğrencisi Bakanın elini öperek hoş geldin dedikten sonra Tuzcuzade Mektebi öğrencisi Selahattin Tuncer de bakanın elini öptükten sonra Bakan ona kendinden bir şey isteyip istemediğini sorunca Tuncer, büyüklerinin daha önceden tembihlediği üzere “Evet Efendim sizden önemli bir şey istiyoruz. Bizler bu yıl ilkokulu bitirdik. Bize en yakın ortaokul Gümüşhane ve Erzurumda. Bizler fakir aile çocuklarıyız. Babalarımız bizi oralara gönderemezler. Bizler ise okumak istiyoruz.” diyince Bakan “peki oğlum, inşallah size bu imkanı tanımaya çalışacağım” diyince bu sözleri duyan Bayburlular ve öğretmenler Bakanı büyük bir coşkuyla alkışlamaya başladılar, bu heyecanlı hava içinde Mustafa Necati Bey ve yanındakiler halkla birlikte o gece misafir edileceği Çoruh Palas Otel ve gazinosuna geldi.

Mehmet Turan Bey, akşam yemeğinde bakan bey şerefine bir folklor gecesi düzenlemiş ve bu gecede gençler bar gösterilerinde bulunmuş Mehmet Bey de Bayburt folkloru ve halk şairleri üzerinde güzel örneklemelerde bulduktan sonra Bakanın bir kurtuluş savaşçısı ve Atatürk’ün inkılapçısı? Kişiliğini dile getiren heyecanlı konuşmasının sonunda: ‘Bugün bir yavrumuzun zat-ı devletlerine arz ve istirham ettiği gibi sizden bütün biz Bayburluların tek dileği ilçemizde bir Ortaokul açılması lütfunda bulunmanızdır’ giyerek noktalar. Bayburluların kendisine gösterdiği içli ve coşkulu karşılama ile birlikte bir gece şerefine tertip edilen ziyafetten fazlasıyla duygulanan Mustafa Necati Bey: ‘Bayburluların bu haklı ve acil dileklerini yerine getirmek Cumhuriyetin bir bakanı olarak benim için müstesna bir zevk olur’ dedikten sonra yanında bulunan özel kalem müdürüne Bayburt’a bir ortaokul açılması için Bakanlığa hitaben tel emrini dikte ettirerek derhal postahanedan Ankara’ya yazdırır (...)

Bayburt Ortaokulu’nun ilk müdürlük görevine, Eylül 1928’de Trabzon’dan Osman Galip Bey tayin edilmiştir. 1930-1931 öğretim yılında Osman Galip Bey ayrıldıktan sonra bu göreve Bayburt’un yetiştirmiş olduğu ender şahsiyetlerden biri olan Tarih Öğretmeni Mahmut Kemal (Yanbeğ) müdür olarak tayin edilmiştir.⁵⁰⁶ 1928-1952 yılları arasında Bayburt Ortaokulu’na 7 müdür atanmıştır. Bu müdürlerden en uzun süre görev yapanı Mahmut Kemal Bey olmuştur.⁵⁰⁷ Kurulduğu ilk yıldan 1952 yılına kadar Bayburt Ortaokulu’nda müdürlük görevini yürüten kişiler ve bu kişilerin görev süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁵⁰⁶ **Bayburt Lisesi Arşivi.** Bayburt Ortaokulu Müdürlüğüne ait bir mühür için Ek 20’ye bkz.

⁵⁰⁷ Mahmut Kemal Yanbeğ ve ortaokul öğrencilerinin çekilmiş olduğu bir fotoğraf için Ek 21’e bkz.

Tablo 14: 1928-1952 Yılları Arasında Bayburt Ortaokulunda Görev Yapan Müdürler

Müdür	Göreve Başladığı Yıl	Görevden Ayrıldığı Yıl
Osman Galip	1928	1931
Mahmut Kemal Yanbeğ	1931	1938
Necmeddin Esin	1939	1942
Recep Nadir	1942	1943
İbrahim Öztürk	1943	1944
Mehmet Bayansal	1944	1946
Cemal Çiftçioğlu	1946	1952

Kaynak: Bayburt Lisesi Arşivi; Tuncer, “Bayburt Ortaokulu’nun Açılış Hikayesi”, s.18-19.

Okulun ilk yıllarında öğretmen kadrosunda; Matematik ve Resim öğretmeni Müdür Osman Galip Bey, Fransızca ve Ev İdaresi, Biçki-Dikiş öğretmeni Vecihe Hanım, Türkçe Öğretmenleri Vecihi, Nihat (aynı zamanda müdür muavini) ve Mithat Beyler, Tarih ve Coğrafya Öğretmeni Müştak Bey, Tabiiye (Kimya-Fizik-Biyoloji) Öğretmeni Sait (Aydoğan) Bey, Beden Eğitimi Öğretmeni Şuayip Bey ve Müzik Öğretmeni Berrin Hanım bulunmuşlardır.⁵⁰⁸ Ayrıca 1938 yılında Bayburt Ortaokulunun Resim Öğretmeni Zakir Güven Bey⁵⁰⁹, 1940 yılında Müdürü (1939-1942)⁵¹⁰ ve Türkçe Öğretmeni Necmettin Esin Bey⁵¹¹, 1943 yılında Biçki-Dikiş Öğretmeni Meziyet Yaban⁵¹² ve Matematik Öğretmeni İbrahim Fevzi Öztürk’tür.⁵¹³ 1941-1942 öğretim yılında Bayburt Ortaokulunda Tarih ve Coğrafya öğretmenliğini Necmettin Küçüker yapmıştır.⁵¹⁴ Bayburt ortaokulunda ünlü eğitimcilerden ve kendisi de bir Bayburtlu olan Bahir Sorguç, öğretmenlik ve müdür yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.⁵¹⁵

Bayburt Ortaokuluna kurulduğu ilk yıl 49 öğrenci kaydedilmiştir.⁵¹⁶ Ortaokul, 1932-1933 eğitim-öğretim yılında 58’i erkek ve 6’sı kız olmak üzere toplam 64 öğrenciye

⁵⁰⁸ Bayburt Lisesi Arşivi.

⁵⁰⁹ Resmi Gazete, S. 3997, 7 Ağustos 1938, s.10512; Resmi Gazete, S. 3999, 31 Ağustos 1938, s.1040.

⁵¹⁰ Bayburt’un Sesi, S.3, 21 Şubat 1971, s.14.

⁵¹¹ Resmi Gazete, S. 4600, 29 Ağustos 1940, s.14591.

⁵¹² Resmi Gazete, S. 5551, 9 Teşrinisani 1943, s.6020.

⁵¹³ Resmi Gazete, S. 5551, 9 Teşrinisani 1943, s.6022.

⁵¹⁴ San, a.g.e., s.201.

⁵¹⁵ Yetişen, “Bayburt’un Değerli Evladı Eğitimci, Yönetici Bahir Sorguç da Ayrıldı Aramızdan”, Bayburt’un Sesi Dergisi, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 21 Şubat 1995, s.51.

⁵¹⁶ Tuncer, “Bayburt Ortaokulu’nun Açılış Hikayesi”, s.18. Bayburt Ortaokulu’nda eğitim görmeye başlamak için hazırlanan kayıt beyannamelerinin bir örneği için Ek 22’ye bkz.

sahiptir.⁵¹⁷ Bu dönemde okulun öğretmen sayısı yalnızca 3'tür.⁵¹⁸ 1933-1934 eğitim-öğretim yılında Bayburt Ortaokulu'na 32 öğrenci kayıt olurken, okulun toplam öğrenci sayısı 67'si erkek ve 5'i kız olmak üzere 72'ye yükselmiştir.⁵¹⁹ Bu yıl okul kütüphanesinde yeni Türkçe harfleriyle 572, eski Türkçe 64, doğu dilleriyle 6 ve batı dilleriyle 10 olmak üzere toplam 652 eser mevcuttur.⁵²⁰ Bu sayıda bir eserin bir kaza okulunun kütüphanesinde bulunması olağanüstü bir şeydir. Bu durum, Cumhuriyetin eğitime verdiği değerin yansımaları olarak görülebilir. 1933-1934 yıllarında ortaokul öğrenci velilerinin toplumsal statüsü ise şöyledir: 15'i çiftçi, 28'i esnaf ve tüccar, 23'ü memur ve 4'ü de serbest meslek erbabıdır.⁵²¹ Öğrenci velilerinin sosyal durumlarına bakıldığında; Bayburt Ortaokulu'na her meslek kesiminden olanların çocuklarının kabul edildiği ve bir seçkinler okulu olmadığı ortaya çıkmaktadır.

1934-1935 eğitim-öğretim yılında Bayburt Ortaokuluna 18'i erkek ve 3'ü kız olmak üzere toplam 21 öğrenci kayıt yaptırırken, okulun toplam öğrenci sayısı 58'i erkek ve 4'ü kız olmak üzere 62'dir.⁵²² Bu yıl okulun öğretmen sayısı 7'ye yükselmiştir.⁵²³ 1935-1936 yıllarında Ortaokulda kayıtlı 90 öğrenci bulunmaktadır.⁵²⁴ 1937-1938 eğitim-öğretim yılında 73'ü erkek ve 8'i kız toplam 81 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Aynı yıl okulda 131'i erkek ve 10'u kız olmak üzere 141 öğrenci kayıtlıdır.⁵²⁵ Bayburt Ortaokulu'nun açıldığı yıldan 1938 yılına kadar verdiği mezun miktarı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁵¹⁷ **Maarif 1932-1933 İstatistiği**, s.180.

⁵¹⁸ **Maarif 1932-1933 İstatistiği**, s.192.

⁵¹⁹ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.246.

⁵²⁰ Bu kütüphaneden günümüze kadar birçok nadir eser gelebilmiştir. Bugün Bayburt Korkut Ata Lisesi olarak hizmet gören okulun kütüphanesinde üzerlerinde "Bayburt Ortaokulu" mührü bulunan birçok eser mevcuttur.

⁵²¹ **Maarif 1933-1934 İstatistiği**, s.247.

⁵²² **Kültür İstatistikleri 1934-1935**, s.214.

⁵²³ **Kültür İstatistikleri 1934-1935**, s.238.

⁵²⁴ Tağudar, a.g.e., s.14; Karadeniz Havzası Şimal Kısmı: Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari isimli eserde Bayburt Ortaokulunun 1936 yılında 67'si erkek ve 5'i kız olmak üzere toplam 72 öğrenciye sahip olduğu gösterilmektedir. **Karadeniz Havzası Şimal Kısmı: Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari**, s.152.

⁵²⁵ **Maarif 1937-1938 İstatistiği**, s.169.

Tablo 15: Bayburt Ortaokulu'nun 1929-1938 Yılları Arasında Verdiği Mezun Miktarı

Ders yılı	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Yekun
1929-1930	2	7	9
1930-1931	-	5	5
1931-1932	-	10	10
1932-1933	2	18	20
1933-1934	-	14	14
1934-1935	2	10	12
1935-1936	-	16	16
1936-1937	3	22	25
1937-1938	1	18	19
Toplam	10	120	130

Kaynak: Yücel, a.g.e., s.651-652.

1943-1944 eğitim-öğretim döneminde Bayburt Ortaokuluna 47'si erkek ve 5'i kız olmak üzere 52 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Yeni kayıt yaptıranlar ile birlikte ortaokulun öğrenci sayısı 156'sı erkek ve 16'sı kız olmak üzere toplam 172'ye yükselmiştir.⁵²⁶ Aynı dönemde ortaokulda 5 erkek ve 5 kadın olmak üzere toplam 10 öğretmen mevcuttur.⁵²⁷

1950-1951 eğitim-öğretim döneminde Bayburt Ortaokuluna 51 erkek ve 5 kız toplam 56 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu yeni kayıt edilenlerle birlikte okulun öğrenci sayısı 134'ü erkek ve 11'i kız olmak üzere toplam 145'e yükselmiştir.⁵²⁸ Bu dönemde okulun öğretmen kadrosu 7'si erkek ve 1'i kadın olmak üzere 8 kişiden oluşmaktadır.⁵²⁹ Ayrıca bu dönemde 28 öğrenci okuldan mezun olurken⁵³⁰ 19 öğrenci de çeşitli sebeplerle okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır.⁵³¹ 1949 yılında Ortaokulda 160 öğrenci eğitim görmekteyken⁵³² 1954 yılı itibarıyla ortaokul öğrenci sayısı 177 erkek ve 14 kız olmak

⁵²⁶ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1943-1944**, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 247, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946, s.14-15.

⁵²⁷ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1943-1944**, s.73.

⁵²⁸ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1950-1951**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No. 347, Ankara, s.44-45.

⁵²⁹ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1950-1951**, s.216.

⁵³⁰ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1950-1951**, s.143.

⁵³¹ **Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1950-1951**, s.193.

⁵³² **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.304.

üzere toplam 191 öğrenciye yükselmiştir.⁵³³ Bayburt Ortaokulunun öğrenci sayısı açıldığı yıldan itibaren sürekli bir artış göstermiştir. 1928 yılında okula 49 öğrenci kaydedilmişken 1954'te bu sayı 191'e ulaşmıştır. Okulun kız öğrenci sayısı 1950'ye kadar ortalama 5-6 civarında olmasına rağmen 14'e kadar yükselebilmektedir. Kız öğrenci sayısındaki bu düşük seviye, kadın öğretmen sayısında da görülmüştür. 1954 yılına kadar kadın öğretmen sayısı en fazla 5'e kadar yükselebilmektedir. Bayburt Ortaokulu da kazada bulunan ilkokullarda görülen kısıtlı imkanlar ve kadro yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Fakat okul buna rağmen Bayburt'ta ortaöğretimin yerleşmesini ve genç kuşağın bu öğretimden faydalanmasını sağlamakla önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Bayburt Ortaokulu, Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un eğitim-öğretim hayatında önemli bir yeri olan ve ülkeye çeşitli meslek dallarında (öğretmenlik, askerlik, tıp, hukuk, siyasal bilimler, iktisat ve ticaret, mühendislik, mimarlık ve politika gibi) değerli memleket evlatlarının yetişmesinde büyük rol oynayan bir kurum olmuştur.⁵³⁴ Bayburt Ortaokulu'nun Cumhuriyet Türkiye'sine yetiştirmiş olduğu ilkler şöyledir:⁵³⁵

- 1 Numaralı Vasfi Ocaklı (Ziraat Mühendisi)
- 2 numaralı Selahattin Tuncer (öğretmen)
- 4 Numaralı Zeki Başağa (Cumhuriyet Döneminde Bayburt'un ilk Doktoru)
- 15 Numaralı Mehmed Hocaoğlu (Tarihçi ve Din Alimi)
- 17 numaralı Cevdet Bayrak (asker-rütbesi)
- 45 numaralı Niyazi Kaya (asker-rütbesi)
- 57 numaralı Hanefi Ergenekon (Korgeneral)
- 67 numaralı Gümüşhaneli Salih (asker-rütbesi)
- Anayasa Mahkemesi Üyesi Ahmet Salih Çebi
- Dil Tarih Fakültesi Öğretim Üyesi Tarihçi Prof. Dr. Osman Turan

Bayburt Ortaokulundan 1928-1950 yılları arasında mezun olanların birçoğu Bayburt'ta lise olmadığından lise öğrenimine devam edememiştir. Bu ortaokul mezunlarından yerel yönetim birimlerinde görev alabilenler, çok kısa sürede sivrilerek Bayburt bürokrasisinde etkin ve seçkin kişiler olmuşlardır. Fahrettin Özmen, Hanefi Özmen, Nazım Güçer, Asaf Kutur, Fikret Güler, Nihat Özcan, Mehmet Erkul, Zeki Çiftçi, Nihat Köklü, Naci Piriler, Servet Akgöz, İhsan Hacıbeyoğlu, Kemal Demirhan gibi isimler

⁵³³ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.104.

⁵³⁴ Tuncer, "Bayburt Ortaokulu'nun Açılış Hikayesi", s.16.

⁵³⁵ "Bayburt Ortamektebi Kayıt Defteri", **Bayburt Ortaokulu Arşivi**.

Bayburt ortaokulundan mezun olduktan sonra çeşitli devlet dairelerinde önemli mevkiler elde edebilmişlerdir.⁵³⁶

3.5. Kültür

3.5.1. Türk Ocakları ve Bayburt Türk Ocağı

Türk Ocakları⁵³⁷, Osmanlı Devleti idaresi altında yaşayan milletlerin, II. Meşrutiyet sonrasında milliyetçilik ve bağımsızlık ekseninde faaliyetlerini arttırdığı ve bu milletleri Osmanlıcılık ve İslamcılık tezleriyle bir arada tutma politikalarının çok fazla uygulama alanı bulamadığı bir ortamda, devleti kurtarma çabalarından biri olarak şekillenen Türk Milliyetçiliğinin bir yansıması sonucu ortaya çıkmıştır. Türk Ocaklarının kuruluş amacı, Ocağın 1912 tarihli nizamnamesinde “akvam-ı İslâmiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır”⁵³⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

Türk Ocağı, kurulduğu tarihten mütarekeye kadar İstanbul ve taşrada açılmış olan 30 şubesi aracılığıyla konferanslar, serbest dersler, müsamereler, sergiler düzenleyerek, milli bilinci uyanık tutmak ve geçirilen hassas dönemlerin en az zararla atlatılabilmesi için çaba göstermiştir. Türk Ocakları, Türk Kurtuluş Mücadelesinin milliyetçi ruhunun oluşmasına da büyük hizmetler etmiştir.⁵³⁹ İzmir’in işgalini protesto için İstanbul’da düzenlenen ünlü Fatih ve Sultanahmet mitinglerine Türk Ocakları öncülük ettiğinden, İngilizlerin ilk işgaline uğrayan yerlerden biri Türk Ocağı Merkezi ve şubeleri olmuştur.⁵⁴⁰

⁵³⁶ Yetişen, “Selahattin Kılıç ve Hatırlattıkları”, **Bayburt Dergisi**, S. 17, Mayıs 1990, s.14-15.

⁵³⁷ Osmanlı Devleti’nde, II. Meşrutiyet Döneminde gelişmeye başlayan “Türk Milliyetçiliği” anlayışı, Türkiye’nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşı olan Türk Ocakları’nı ortaya çıkarmıştır. Türk Ocakları, aşağıdan yukarı, çağın gerçeklerinden doğan bir atılımla, Askeri Tıbbiye’den 190 öğrencinin isteğiyle ve aydın çevrelerin bu isteğe olumlu yanıt vermesi sonucu, 25 Mart 1912’de resmen kurulmuştur. Tanık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler**, C. I, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984, s.433-434.

⁵³⁸ Yusuf Sarınoy, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1994, s.137.

⁵³⁹ **Yeni Mecmua**, 90 (20 Kanunuevvel 1339), s.482; Karaer, a.g.e., s.24; İlbey Cemal Nuri Özdemirci, **İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.227.

⁵⁴⁰ Tahir Kodal, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 52, Erzurum, 2014, s.301.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra Türk Ocakları, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile 29 Aralık 1922'de yeniden canlandırılmıştır. Bu süreçte Paşa'nın Ankara Türk Ocağı'nın 1 numaralı üyesi olmasının ardından Türk Ocaklarının hem üye, hem de şube sayısı çoğalmış⁵⁴¹, birdenbire Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde 60 kadar Türk Ocağı açılmıştır.⁵⁴²

Türk Ocakları, İmparatorluktan Milli Devlete geçiş dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve rejiminin yerleşmesinde önemli rol oynayan yakın tarihe damgasını vurmuş önemli bir sosyo-kültürel kurum olarak dikkati çekmiştir. Türk Ocakları, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde toplumda ağırlıklı olarak sosyal ve kültürel alanda faaliyet gösteren, özellikle de inkılapların halka benimsetilmesinde büyük bir misyon üstlenen önemli bir kültür örgütü olmuştur.⁵⁴³ Bu bağlamda; halk eğitimine yönelik faaliyetler yapılmış, çeşitli sanat, kültür ve eğitim etkinliklerine katılan halk, her yeniliği burada görmüş, yaşamış ve etkinliklere katılmıştır.⁵⁴⁴ Türk Ocakları, Türkiye genelinde teşkilatını kazalara kadar genişletmiştir. Türk Ocaklarının doğudaki şubelerinin -diğer bölgelerin aksine- Şeyh Said İsyanı ile alakalı olarak kurulduğu ve devletin bu tür kültür kurumlarının bölgede açılmasını özellikle istediği görülmektedir. Bu tehdide karşı kurulan Türk Ocaklarından biri de Bayburt Türk Ocağı olmuştur.⁵⁴⁵

Bayburt'ta Türk Ocağı ve teşkilatı, 1925 yılında Erzurum Türk Ocağı'nın bir şubesi olarak kurulmuştur.⁵⁴⁶ Fakat Bayburt, 30 Aralık 1926 tarihinde Gümüşhane'ye

---

⁵⁴¹ Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", s.302.

⁵⁴² Özdemirci, a.g.e., s.227.

⁵⁴³ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010, s.28.

⁵⁴⁴ Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", s.302.

⁵⁴⁵ Doğu Anadolu'daki diğer birçok şehir ve kaza gibi, I. Dünya Savaşı'ndan ağır hasarlarla çıkan Bayburt, bulunduğu mevkiin avantajları ve müteşebbis aydınların varlığı sayesinde kısa sürede kendini toparlamış ve Bayburt Türk Ocağı böyle bir ortamda kurulabilmiştir. Murat Küçükuşurlu, "Bayburt Türk Ocağı ve Faaliyetleri", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1, Ocak 2011, s.53.

⁵⁴⁶ Bayburt Türk Ocağı yönetim kadrosu ve üyelerinin 1925 yılında ocak binası içinde çekildikleri bir fotoğrafı için Ek 23'e bkz.

bağlanınca⁵⁴⁷ Bayburt Türk Ocağı da Gümüşhane'ye bağlı tek Türk Ocağı⁵⁴⁸ olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.⁵⁴⁹

Bayburt Türk Ocağı, Bayburt'taki sosyal ve kültürel etkinlikleri bir çatı altında toplamak üzere faaliyete başlamıştır. Bayburt'ta Ermeni emvali metrukesinden 565 arşun arsa, 22 Şubat 1926 tarihli ve 748 sayılı kanun⁵⁵⁰ gereğince “Menafii Umumiye Hadim” bir müessese olması sebebiyle Bayburt Türk Ocağı'na satılması, 12 Ekim 1926 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁵⁵¹ Bu karar gereğince kaza merkezinde satılan araziye Bayburt Türk Ocağı için büyük bir bina inşa edilmiştir. Ocağın Başkanlığına Kefelizade Yakup Efendi getirilirken, Sekreterliğini Muallim Necmeddin Faik, Murahhaslığını Maşukbeyzade Mehmet Turan, Muhasipliğini Osman Efendizade Musa Kazım, Veznedarlığını İbrahim Ağazade Ziya yapmakta ve Doktor Celal ve Müftüzade Hacı Mehmet Beyler ise azalık görevinde bulunmuşlardır.⁵⁵²

Bayburt Türk Ocağı, kazada 1924 yılında kurulan vatansever bir gençlik ve spor örgütü olan “Bayburt Gençlik Yurdu Cemiyeti” ile de birleşerek hem gücüne güç katmış hem de bu cemiyetin Ahmet Hasbi Aker, Kadir Yücel, Mehmet Turan, Şevki Ersoy, Nuri Köklü gibi aydın ve gençlerinden oluşan ekibinin deneyimlerinden yararlanmıştır.⁵⁵³

1928 yılında Harf devrimi hakkında Bayburt Türk Ocağı'nda konferans verilmiş ve konuşmalar yapılmıştır.⁵⁵⁴ Bayburt Kazasında, Türk Ocağı üyelerinin çok ciddi gayretler gösterdiği halk gece dersleri düzenlenmiştir. Her yaştan ve her meslekten halk bu derslere büyük bir istekle katılmışlardır. Halk gece derslerinin halka büyük katkısı olmuştur.

⁵⁴⁷ “Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu”, **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 2, İ. 110, 30 Mayıs 1926, s.629-674-679.

⁵⁴⁸ Gümüşhane ve diğer kazalarında Türk Ocağı Teşkilatı kurulmamıştır. **BCA**, 490.01.65.247.2.43.

⁵⁴⁹ Küçüküçürlü, “Bayburt Türk Ocağı'nın Kapatılması”, **Türk Ocağı Dergisi**, S. 45, Trabzon: Eser Matbaası, Ocak 2006, s.17.

⁵⁵⁰ “Emval-i Milliye ve Metrukeden veya Mazbut Vakıflardan, Bazı Müessesat ile Belediyelere Satılabilecek Arazi ve Arsalar Hakkında Kanun”, Kanun Numarası: 748, **Düstur**, 3. Tertip, C. 7, Kabul Tarihi: 22 Şubat 1926, s.420; **Resmi Gazete**, S. 315, 7 Mart 1926.

⁵⁵¹ **BCA**, 030.18.01.01.021.64.001.

⁵⁵² **Türk Yurdu Dergisi**, C. 13, S. 199-38, Mayıs 1928, Ankara: Tutubay Yayınları, 2001, s.293.

⁵⁵³ **BCA**, 490.01.65.247.2.7, 10 Nisan 1933; “Bayburt Gençlik Yurdu Heyet-i İdaresi”, **Bayburt Dergisi**, S. 8, Ağustos 1989, s.11.

⁵⁵⁴ Karaer, a.g.e., s.87.

Örneğin; okuma-yazma bilmeyen bir bakkal derslere katıldıktan sonra kendi işini çekip çevirecek derecede okur-yazar olmuştur.⁵⁵⁵

Bayburt Türk Ocağı, plak, gramofon, mızıkça, şapka, kravat, kasket, sinema makinesi, gömlek, peçe, pipon, tarak vb. gibi ödüller verilen piyangolar düzenlemiştir⁵⁵⁶, bunların yanı sıra Bayburt yöresine ait kültürel ve sosyal etütler de Ocak üyeleri tarafından yapılmıştır. Bayburt ve çevresinin kültür, edebiyat gibi zengin kaynaklarını ortaya çıkarmaya çalışan Bayburt Türk Ocağı, Mehmet Turan Bey öncülüğünde önemli çalışmalar yapmıştır. Mehmet Turan Bey'in bölgeye dair manileri⁵⁵⁷, koşmaları, halk türküleri ve Bayburtlu Zihni ve İrşadi gibi halk şairleri üzerine yaptığı çalışmalar basına da yansımıştır. 29 Aralık 1925 tarihli *Halk* gazetesinde "Anadolu'lu Bir Gencin Maniler Hakkında Tetkikatı" başlığıyla çıkan habere göre;⁵⁵⁸

Anadolu'ya yaklaşmaksızın ve onun içine girmeksizin, mütemadiyen milli edebiyattan dem vuranların yanında, ciddi, mütevazı ve milli heyecanlarla müteharrık çalışkan bir takım memleket gençleri görüyoruz. Bunlar Anadolu'da yeni yetişen gençlerdir. Memleketin iktisadi ve harsi ihtiyaçlarını müdrük olarak sessiz ve gürültüsüz çalışıyorlar. Bunlardan birisi Bayburt gençlerinden Mehmet Turhan Bey'dir. Geçen senelerde Bayburt Gençler Yurdu'nun başında bulunan ve birçok hayırkar cemiyet işlerine sevkeden Mehmet Turan Bey, bugünlerde şehrimizde (İstanbul) bulunduğundan, bize Şarki Anadolu'nun halk şairlerine, türkülerine, manilerine koşmalarına dair ara sıra şiir ziyafetleri vereceğini vaad etmiştir. Asırlarca şiir denen berrak, güneşli his ve ruh ummanına göz yumarak kelime oyuncakları yapmak suretiyle bataklıklara saplanan edebiyatımızın bir istikamete ve bir yürüyüşe muhtaç olduğu bir zamanda, bu kıymetli Anadolu gencinin edebi tetkik mahsulleri ehemmiyet almaktadır (...)

Bayburt Türk Ocağı, Bayburt'ta tiyatro faaliyetlerini ilk başlatan kuruluş olarak da dikkati çekmektedir. Ocak bünyesindeki bu faaliyetler, Cumhuriyetin ilk yıllarında Zeki Okumuş Eczanesi üstündeki cumbalı eski bir binada başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Türk Ocağı kapanınca bu görevi Çoruh Gençlik Kulübü devralmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ **Halk**, 13 Şubat 1926, s.4.

⁵⁵⁶ **BCA**, 490.01.65.247.2; Küçükkuşurlu, **Türk Siyasi Tarihinde Erzurum**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.138-140.

⁵⁵⁷ Mehmet Turhan Bey'in araştırmaları sonucunda belirlediği Bayburt ve çevresine ait 50 mani, **Halk Bilgisi Mecmuasının** 1928 yılına ait ilk sayısında yayınlanmıştır. Mehmet Turhan, "Maniler", **Halk Bilgisi Mecmuası**, C. 1, Ankara: Türk Halk Bilgisi Derneği Yayınları, 1928 s.85-90.

⁵⁵⁸ **Halk**, 29 Kanunuevvel 1926, s.3.

⁵⁵⁹ Şinasi Çakır, "Bayburt'ta Tiyatro Faaliyetleri", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.37.

Bayburt Türk Ocağı'nın masraflarının karşılanması ve daha etkin faaliyetler de bulunabilmesi için ocak bütçesi de oluşturulmuştur. Ocağın 1927 bütçesi 3.850 lira iken bir yıl sonra 1928'de bütçe % 50'den fazla bir oranda artış göstererek 9.648 liraya yükselmiştir.⁵⁶⁰ Bayburt Türk Ocağı, Türk Ocakları 1928 Genel kurultayında bir üye ile temsil edilmiştir. Cevdet Bey isimli bu üye kurultayın Merkez ve Hars Heyetinin raporlarının tetkiki encümenine de üye olarak seçilmiştir.⁵⁶¹

10 Nisan 1931'de toplanan Türk Ocakları VII. Kurultayı'nın aldığı kararla Türkiye genelindeki bütün Türk Ocakları kapatılarak, bu kuruluşun tüm varlığı CHF'ye devredilmiştir.⁵⁶² Bayburt Türk Ocağı bu genel emir üzerine kapatılmasına rağmen ocak arazisi ve borçları uzun bir süre Bayburt CHF, Gümüşhane CHF ve CHF Genel Merkezi arasında yazışmalara neden olmuştur.⁵⁶³ CHF Genel Merkezi, Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra vilayetlere gönderdiği emir üzerine, vilayetlerde bulunan Fırka görevlileri Türk Ocağından kalan menkul ve gayrimenkullere el koymaya başlamıştır. CHF Bayburt İlçe Başkanlığı da Bayburt Türk Ocağından kalan mallara el koyma işlemlerini başlatmıştır. CHF Bayburt İlçe Başkanı Mehmet Fahri Bey tarafından 7 Haziran 1931 tarihinde Gümüşhane Vilayeti İdare Heyeti'ne yazılan bir yazıda; "Türk Ocağına ait menkul ve gayrimenkul eşyanın fırka görevli memurları tarafından tespit edilerek teslim alındığı, fakat Türk Ocağı Eski Başkanı Kefelizade Yakup Efendi o sıralarda Bayburt'ta bulunmadığından Ocağına ait nakit paranın alınmadığı ve kendisinin gelmesine kadar bu işin ertelendiği ve ayrıca teslim alınan eşyanın cins ve miktarını belirten cetvellerin de

⁵⁶⁰ **Türk Yurdu Dergisi**, C. 13, S. 197-36, Mart 1928, s.180.

⁵⁶¹ **Türk Yurdu Dergisi**, C. 13, S. 198-37, Nisan 1928, s.222 ve 228.

⁵⁶² **CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, 10-18 Mayıs 1931; **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1931, s.1; İsmail Habib Sevük, "Ocak, Ev, Konak", **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1950, s.2. Türk Ocaklarından CHF'na 1 Milyon liralık bir borç devretmiştir. Bu borcun, Türk Ocaklarından kalan menkul ve gayrimenkulün satılmasıyla ödenmesi düşünülmüştür. Bu amaçla CHF Genel Başkanlığı tarafından kabul edilen bir talimatnameyle Türk Ocaklarının mallarının satılmasına hukuki bir zemin yaratılmıştır. **BCA**, 490.01.65.247.2.29, 3 Şubat 1932. CHF Umumi İdare Heyeti, 20 Mayıs 1931 tarihinde yapılan toplantıda devir işlemlerinin ve hesaplarının daha sağlıklı yapılabilmesi için bir Tasfiye Encümeni oluşturmuştur. Tasfiye Encümeni kurulduktan sonra, eski ocak hesaplarının tasfiyesi ve ocakların bina ve eşyasından, CHF'nin nasıl yaralanabileceğinin düzenlenmesi için, taşra teşkilatları ile bir takım yazışmalar yapılmıştır. CHF Genel Sekreterliği, taşra teşkilatlarından, vilayet ve kazalarda her ocağın ayrı ayrı gösterilmek üzere menkul eşyasının o zamanki değerinden tahmini bir fiyatının çıkartılmasını istemiştir. Tespit edilen mallardan, fırkaca yerinde kullanılmaya uygun olan eşyaların, değerlerinin tahmini olarak belirlenmesi sağlanmış, diğer taraftan ocak binalarından halkevi olarak kullanılacak olanların bulunup bulunmadığına dair bilgi istenmiştir. Mustafa Arıkan ve Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 15, Konya, 2014, s.415-416.

⁵⁶³ Bu yazışmalar, Bayburt bir kaza olduğu için Gümüşhane Vilayeti üzerinden yapılmıştır.

Kefelizade'nin şehre dönüşünde kendisinden alınıp gönderileceği" bildirilmiştir. Mehmet Fahri Bey, Vilayete yazdığı cevaba ek olarak Türk Ocağı'na ait eşyaların miktarlarını ve tahmini değerlerini belirten bir de cedvel eklemiştir.⁵⁶⁴ Bu cetvele göre; Ocaktan Fırkaya 7265 kuruş değerinde mefruşat eşyası ve 9255 kuruş değerinde piyango eşyası devretmiştir.⁵⁶⁵ CHF Gümüşhane İl Başkanı, bu yazıyı aynen 9 Haziran'da CHF Genel Sekreterliği'ne göndermiştir.⁵⁶⁶

Türk Ocaklarından kalan malların Fırkaya devir meselesi, CHF Taşra teşkilatları tarafından yeterince önemsenmeyince CHF Genel Sekreterliği, ocakla ilişkisi olanların mağduriyetlerini önlemek ve "partinin onurunu ayaklar altına almamak için", eksik ve hiç cevap göndermeyen şubelere tekrar birer yazı göndererek eksiklerini tamamlamalarını bildirmesi⁵⁶⁷ üzerine Bayburt Fırka Teşkilatı da Ocaktan kalan malların dökümünü daha ayrıntılı bir şekilde yazarak tekrar merkeze göndermiştir.⁵⁶⁸

Mehmet Fahri Bey, 13 Temmuz 1931'de yazdığı ayrıntılı yazıda; "Bayburt Türk Ocağının ikametine mahsus bir binası olmadığını sadece 6 adet baraka üzerinde bulunan bir araziye sahip olduğunu, bu arazinin ocak namına tapu ettirildiğini ve değerinin de tahminen 3000 lira olduğunu, arsa üzerinde bulunan barakaların Fırkaya uygun olmadığını, Türk Ocağına ait bir spor teşkilatının bulunduğu fakat onların da kendilerine ait binaları olmadığını ve kirayla oturdukları, 1927-1931 arasında her yıl 66 lira 30 kuruş vergi borcu ödenmesi gerekirken hiç ödenmediğinden birikerek 331 lira 150 kuruşa yükselmiş olduğunu ve Türk Ocağı Başkanı Kefelizade Yakup Bey'in Bayburt'ta bulunmamasına ve o ana kadar ısrarla rica edilmesine karşı devir vermeyerek şuraya buraya savuşmasına ve bu konuda kaymakamlık makamından yardım istenmişse de Başkanın geri çağrılmaması gibi nedenlerle Türk Ocağının toplam ne kadar borcu ve nakit parası olduğunun bilinemediğini ve fırkaya sadece 376 lira nakit devredildiğini" bildirmiştir. Mehmet Fahri Bey, ayrıca merkezden 10000 lira kadar bir nakit yardımı yapılırsa arsa üzerinde yıllık bin lira kira getirir alt katı mağaza ve üst katı Fırka ve spor teşkilatlarına mahsus bir bina

⁵⁶⁴ Bayburt Türk Ocağından Fırkaya devreden eşyaların miktar ve bedellerini gösterir cedvel için Ek 24'e bkz.

⁵⁶⁵ BCA, 490.01.65.247.2.42.

⁵⁶⁶ BCA, 490.01.65.247.2.44.

⁵⁶⁷ Arıkan ve Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", s.416.

⁵⁶⁸ BCA, 490.01.65.247.2.41.

yapabileceğini de bir öneri olarak sunmuştur.⁵⁶⁹ CHF Gümüşhane Şubesi tarafından 19 Temmuz 1931'de Genel Merkeze gönderilen Mehmet Fahri Beyin bu yazısı, 27 Temmuz'da yerine ulaşmıştır.⁵⁷⁰

Tasfiye Encümeni, Türk Ocaklarına ait borcun kısa sürede ve düzenli bir şekilde ödenmesi için daha önce taşra teşkilatlarına gönderilen yazılarda yer alan hususları bir araya getirerek, yeni bir duyuru olarak tekrar teşkilatlara ulaştırmıştır.⁵⁷¹ Tasfiye Encümeni tarafından CHF Taşra teşkilatlarına gönderilen yazılarda;⁵⁷²

- 1) Ocağa ait gayrimenkul emvalin;
  - a) Nev'i, o zamanki tahmini satış kıymeti ,
  - b) Bunlardan mütevellit borç miktarı (Maliyeye taksit, vergi vesaire gibi),
  - c) Tapularının alınmış olup olmadığı,
  - d) Fırka binası, halkevi, spor teşkilâtı yapılmasına elverişli binalar bulunup bulunmadığı; elverişli ise hangi binalar olduğu,
  - e) Fırka ocak binasını nakletmek istiyorsa sebebi,
- 2) Spor teşkilâtı;
  - a) Böyle bir teşkilât varsa miktar ve mahiyeti,
  - b) Kendi ikametine mahsus binası olup olmadığı,
- 3) Ocağa ait menkul eşyanın;
  - a) Fırka teşkilâtının ihtiyacına yarananlar,
  - b) Fırka ihtiyacı fazlasından hakiki ihtiyaçlarına binaen spor teşkilâtına verilebilecek kısmı,
  - c) Fırkaya ihtiyaç olmayan eşyasının,
  - d) Kullanmaya elverişli olmayan hurda ve satılması icap eden eşyanın,
- 4) Ocakların alacağı;
  - a) Tahsili mümkün görülen alacaklar,
  - b) Tahsili mümkün görülmeyen alacaklar,
- 5) Ocakların borcu;
  - a) Ödenmesi zarurî olan borçlar,
  - b) Ertelemesi mümkün olmayan borçlar, hakkında bilgi istenmiştir.

Tasfiye Encümeninin 25 Temmuz 1931 tarihli bu isteğine karşılık CHF Bayburt İlçe Başkanı Mehmet Fahri Bey tarafından yazılan 18 Ağustos 1931 tarihli cevapta;

(...) Bayburt Türk Ocağı faaliyetlerini kendileri tarafından yapılan altı barakada sürdürdüğünden Fırka ve Halkevi için uygun bir Ocak binası olmadığını, Ocaktan nakit olarak 376 lira devralındığını ve bu paradan barakaların 215 liralık kira bedellerinin ödenmesinin mümkün olduğunu ve Ocağın 331 lira 50 kuruş vergi borcu bulunduğunu ve bunun hemen ödenmesi gerektiğini (...) merkeze bildirmiştir.

⁵⁶⁹ BCA, 490.01.65.247.2.41.

⁵⁷⁰ BCA, 490.01.65.247.2.40.

⁵⁷¹ Arıkan ve Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", s.417.

⁵⁷² BCA, 490.01.65.247.2.38.

Ayrıca Mehmet Fahri Bey, “Türk Ocağının kirayla oturduğu arazinin tapusunun alınması için gereken işlemlerin tamamlandığını ve alınmak üzere olduğunu, Türk Ocağı’na bağlı 20 kişilik bir spor teşkilatının halen var olduğunu ve çeşitli spor dallarında çalışmakta olduklarını ve kendilerine ait binaları olmadığı için kirayla oturduklarını”⁵⁷³ da sözlerine eklemiştir.

Bayburt Türk Ocağı’nın tasfiyesinden sonra yaşanan en büyük sıkıntı, Ocağın sahip olduğu arsanın satılması konusunda olmuştur. Bu arsa üzerinde Türk Ocağı’nın yaptığı iki mağaza ve 6 yıldır kiraya verdiği yedi baraka arsası da 1931 yılında Bayburt CHF idaresine devredilmişti. CHF Genel Sekreterliği, CHF Bayburt İlçe Başkanlığından “Türk Ocaklarının borçlarının sahip oldukları menkul ve gayrimenkulün satılmasıyla ödenmesini belirten Tasfiye Nizamnamesine uyularak bu arsanın da derhal satılması ve bedelinin de Genel Sekreterliğe gönderilmesini”⁵⁷⁴ istemiştir. Türk Ocakları Tasfiye Nizamnamesi gereğince bu arsa, 20 Ocak 1932 tarihinde 4500 lira bedel belirlenerek açık arttırmaya sunulmuştur. Bu açık arttırmada da arsaya ancak 600 lira verilmesi üzerine açık arttırma bir hafta daha uzatılmıştır. CHF Bayburt İlçe Başkanlığı bir haftanın sonunda arsaya yine alacaklı kimse çıkmaması üzerine arsanın satılması yerine kiraya verilmesinin daha uygun olacağına karar vermiş ve bunun için CHF Genel Merkezi’nden izin istenmiştir.⁵⁷⁵

Bu arada, 3 Nisan 1932 tarihinde Bayburt Türk Ocağı’na bağlı bir gençlik kulübü olarak hizmet etmiş olan Çoruh Spor Kulübünden Yusuf Sıtkı ve arkadaşları tarafından Başvekil İsmet İnönü’ye yazılan bir mektupta:⁵⁷⁶

(...) İلمي ve hissi gaye ile çalışan Bayburt gençliğinin bir binanın satılmasıyla hayal kırıklığına uğrayacağını, zaten pek az yardım gören ve her ihtiyacını kendisi temin eden gençlik teşkilatının altında toplanacağı bir çatının da satılmasından fazla müteessir olacaklarını ve bu yüzden binanın tapuya spor kulübü namına kayıt edilmesini (...) istemişlerdir.

Bayburt gençliğinin bu telgrafı üzerine CHF Genel Katip Vekili ve Antalya Milletvekili, 27 Nisan 1932’de CHF Gümüşhane İdare Heyeti Başkanlığından, Bayburt gençliğinin isteklerinden bahisle “Gümüşhane Vilayetinin daha önce Bayburt Türk Ocağı

⁵⁷³ BCA, 490.01.65.247.2.39, 28 Ağustos 1931.

⁵⁷⁴ BCA, 490.01.65.247.2.29, 3 Şubat 1932.

⁵⁷⁵ BCA, 490.01.65.247.2.28, 1 Nisan 1932.

⁵⁷⁶ BCA, 490.01.65.247.2.34-35-36, 3 Nisan 1932.

hakkında verdiği bilgi arasında böyle bir binasının olmadığını yalnızca 3000 lira kıymetinde bir arsası bulunduğunun ve bu arsanın da tasfiye talimatnamesine göre satılmasını bildirdiklerini ve eğer böyle bir bina mevcut ise durumunu, değerini ve herhangi bir yere borcu olup olmadığını ve Halkevi⁵⁷⁷ için uygun bulunup bulunmadığı” hakkında bilgi verilmesini istemiştir.⁵⁷⁸

Bayburt İlçe Başkanlığı’na 9 Mayıs 1932 tarihinde CHF Genel Sekreterliğinden verilen cevapta: “Tasfiye talimatnamesine göre satılması zorunlu olan arsanın herhangi bir hizmet için özel idare ve belediyeye veya başka bir hayır cemiyetine uygun bir ücret karşılığında verilmesi ya da arsanın parça parça açık arttırmayla satılmasının faydalı görüldüğü ve arsa satılana kadar da kiraya verilmesinin mümkün olduğu” bildirilmiştir.⁵⁷⁹

Bu arsanın, hem CHF Bayburt İlçe Teşkilatı hem de Çoruh Spor Kulübü tarafından istenmesi üzerine, CHF Genel Sekreteri ve Kütahya Mebusu Recep (Peker), Gümüşhane CHF İdare Heyeti Reisliği’ne gönderdiği 31 Mayıs 1933 tarihli yazıda, “çok büyük bir yekûn tutan Türk Ocakları borçlarının ödenebilmesi için bu tür arsaların mutlaka satılması gerektiğinden ne fırkaya ne de Çoruh Spor kulübüne tahsis edilmesinin imkansız olduğunu belirtmiştir. Recep Bey, bu arsanın parça parça şahıslara peşin olarak ya da özel idare, belediye gibi kurumlara taksitle satılması” konusunda emir vermişti.⁵⁸⁰

Türk Ocağından kalan arsa, 5 Temmuz 1933’te ikinci kez açık arttırmaya sunulmuşsa da ekonomik kriz nedeniyle ancak 729 liraya kadar talip çıktığından ve bu miktar arsa bedelinden çok düşük görüldüğünden satış gerçekleşmemiştir.⁵⁸¹ Bunun üzerine CHF Bayburt İlçe Teşkilatı, 26 Haziran 1934 tarihli bir yazıyla Türk Ocağına ait arsanın üzerinde bulunan iki barakadan birisinin fırka binası olmasına diğerinin de Halkevi olarak kullanılmasına onay verilmesini CHF Genel Sekreterliğinden istemiştir.⁵⁸²

---

⁵⁷⁷ Bu tarihte henüz Bayburt’ta Halkevi yoktur. Fakat bu yazıdan anlıyoruz ki kurulmak için bir düşünce mevcuttur.

⁵⁷⁸ **BCA**, 490.01.65.247.2.33, 27 Nisan 1932.

⁵⁷⁹ **BCA**, 490.01.65.247.2.27, 9 Mayıs 1932.

⁵⁸⁰ **BCA**, 490.01.65.247.2.5, 31 Mayıs 1933.

⁵⁸¹ **BCA**, 490.01.65.247.2.16, 26 Haziran 1934.

⁵⁸² **BCA**, 490.01.65.247.2.16, 26 Haziran 1934.

16 Şubat 1935 tarihinde toplanan Gümüşhane Vilayet Kongresi'nde Bayburt Türk Ocağından kalan gayrimenkuller sorunu da ele alınmıştır. Vilayet Kongresinin bir isteğine göre, bu arsa üzerinde iki katlı bir bina yaptırılarak üst katının Bayburt'ta yeni açılacak olan Halkevi'ne tahsis edilmesi ve alt katında yaptırılacak dükkanların ise Halkevi'ne gelir olmak üzere kiraya verilmesi ve bunun için vilayet bütçesinden tahsisat ayrılması Gümüşhane Vilayeti'nden istenmişti.⁵⁸³

Bayburt Türk Ocağı'ndan fırkaya devredilen arsanın satılması için 1935 yılında CHF Genel Sekreterliği tarafından tekrar emir verilmiş ise de bu arsa, Bayburt'un en güzide yerinde bulunmasına rağmen ancak 1000 lira kadar bir bedele alıcı bulabilmiştir. Bu yüzden arsanın satılması yerine arsa üzerine bir takım barakalar yaptırılarak seneliği 300 liraya kiraya verilmesinin daha faydalı olacağı Genel Sekreterliğe bildirilmişse de Fırkanın gelirinin böyle bir inşa faaliyetine yeterli olmayacağı anlaşılmıştır.⁵⁸⁴

Bütün çabalara rağmen satılamayan arsayı Belediye 16 Ekim 1935'de istimlak etmiştir.⁵⁸⁵ Bu arsanın belediye dükkanlarıyla mübadele edilerek yerlerinin halkevi yapılması düşünülmüştür. Fakat daha sonra bu tasavvurdan vazgeçilmesi üzerine arsa, Bayburt CHP İlçe teşkilatının elinde kalmıştır.⁵⁸⁶

Bayburt Türk Ocağından CHP Bayburt İlçe Başkanlığına herhangi bir alacak devredilmemiştir.⁵⁸⁷ Buna karşılık Türk Ocağına ait gayrimenkullerden fırkaya 352 lira vergi borcu kalmıştır. Bu borç, merkezden herhangi bir yardım gönderilmediğinden dolayı Türk Ocağı gayrimenkullerinden alınan kira bedelleriyle ödenmiştir.⁵⁸⁸

Bayburt Türk Ocağının kapatılmasının ardından, bu kurum tarafından kiralanmış olan binanın 390 liralık kira bedelinin ödenmediğini iddia eden mülk sahibi Erzurumlu Gümrükçüzade Münip Bey ile parti arasında bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Münip Bey, kira bedellerinin karşılanması için ilk olarak Bayburt İlçe teşkilatına başvurmuşsa da yapılan tahkikat sonucunda böyle bir borcun kendilerine devredilmediği bildirilerek ödeme

⁵⁸³ BCA, 490.01.65.247.2.2, 16 Şubat 1935.

⁵⁸⁴ BCA, 490.01.65.247.2.2, 16 Şubat 1935.

⁵⁸⁵ BCA, 490.01.1714.967.1.109, s.107.

⁵⁸⁶ BCA, 490.01.1714.967.1.101, 22 Ekim 1937, s.99.

⁵⁸⁷ BCA, 490.01.65.247.2.15, 26 Haziran 1934, s.15.

⁵⁸⁸ BCA, 490.01.65.247.2.26, 26 Haziran 1934, s.26.

reddedilmiştir. Elinde eski Türk Ocağı yöneticileri tarafından yazılan bir mektuptan başka bir belgesi olmayan Münip Bey, mahalli fırkadan istediği cevabı alamayınca 26 Aralık 1932’de CHP genel merkezine başvurarak mağduriyetine son verilmesini istemişti.⁵⁸⁹ Bu başvuru üzerine CHP Genel Sekreterliği, Gümüşhane CHP İl Başkanlığı’na 15 Şubat 1933 tarihinde yazdığı bir yazıda; Münip Bey’in şikayetinden bahisle Genel Merkeze Bayburt Türk Ocağından kalan borçlarla ilgili gönderilen cetvelde bu kişiye ait bir borç gösterilmediğini ve eğer böyle bir borç varsa miktarı ve niteliği hakkında bilgi verilmesini istemiştir.⁵⁹⁰ Bu isteğe rağmen Gümüşhane parti başkanlığından uzun bir süre cevap alınamamıştır. 27 Temmuz 1933 tarihinde Genel Sekreterlik, İl Başkanlığı’na bir önceki yazıyı hatırlatarak tekrar “Ocak kayıtlarının esaslıca tetkikiyle böyle bir borç varsa fırka idare heyeti mazbatasıyla tevsik edilerek (belgeyle kanıtlanarak) mazbatanın merkeze gönderilmesini” istemiştir.⁵⁹¹ Aynı gün, Genel Sekreterlik, Münip Bey’e “Başvurusunun Tasfiye Encümeni tarafından araştırılmış olduğunu, Bayburt Türk Ocağından fırkanın böyle bir borç devralmadığından borcun mahiyet ve miktarı ve neden tevellüt ettiğinin Gümüşhane fırka reisliğine yazıldığını fakat cevap alınamadığı için tekrar bilgi istenildiğini ve gelecek cevaba göre hareket edilip böyle bir borç varsa ödeneceğini” bildirmiştir.⁵⁹²

Bu arada, Genel Sekreterliğe yaptığı başvurusu uzun bir süre cevapsız kalan Münip Bey, 11 Haziran 1933’te doğrudan Cumhurbaşkanlığı makamına başvurarak yaşadığı sıkıntıyı anlatan uzun bir dilekçe yazmıştı. Bu dilekçe,⁵⁹³

Huzûr-ı âli-i kerîmânelerine
Efendim hazretleri.

İdâre ve maîşetimiz arazi ve emlakimizin cüzi varidâtına münhasır iken Harbi Umûmi saikâsiyle hemen mahv derecesine gelerek pek çok perişan olduk. İstirdâdı müteâkiben Erzurum’a gelerek şimdi şehre civar Tufanç Karyesinde ve pek büyük bir zaruret içinde yaşamaktayız. Bayburt Kasabası’ndaki emlakimizin büsbütün harap olması cihetiyle hükümet, 70 000 liralık bir mazbata vermişti. Bundan şimdiye kadar bir fâide göremedik. Ölmeyecek kadar olsun idaremizi temin için, ailemle kız kardaşlarımın namlarına olan arazimizi Ziraat Bankası’na terhîn suretiyle, altı bin lira borç alıp Bayburt’taki mülkümüzü yapmaya mecbur olduk. Amma ne fâide ki, büyük bir borç altına girip daha çok rahnedâr olduk. Şimdi bu paranın faizini bile veremiyoruz. Kaldı ki bu kadar mihnet ve meşakkatle ve ağır bir borçla ihyasına çalıştığımız mezkûr binayı, 1928 senesinde beher seneliği 130 liraya Türk Ocağına kiraya vererek, üç senelik bedel-i icârî olan 390 lirayı henüz

⁵⁸⁹ BCA, 490.01.67.256.2, 26 Ağustos 1932, s.16-17.

⁵⁹⁰ BCA, 490.01.67.256.2, 15 Şubat 1933, s.13.

⁵⁹¹ BCA, 490.01.67.256.2, 27 Temmuz 1933, s.11.

⁵⁹² BCA, 490.01.67.256.2, 27 Temmuz 1933, s.10.

⁵⁹³ BCA, 490.01.67.256.2, 11 Haziran 1933, s.12.

alamamışızdır. Müracaâtı mütevâliyemiz üzerine (emir almadık) sözüyle işi tehire bırakıyorlar. Bizim ise perişanlığımız günden gönü artıyor. Banka taksitlerini, maliye vergilerini istiyorlar. Borçtan sıkılarak iki ay evvel telgrafla efendimize müracaat etmişdim. Gerçi henüz bir zuhûrât yok ise de herhalde Bayburt Fırka Riyasetine lazım gelen emri vermiş olduğunuzu ümid ediyorum. Hukûkumuzu mahkeme marifetiyle aramak efendimizi rahatsız edeceği için doğru olmayacağı gibi, fırkamızın muhterem ve mübeccel nâminin zikriyle hürmetsizlik vukua getirilmiş olmak mülâhazası, vicdânımı bu gibi bir teşebbüsten men ediyor. Bu kere de şöyle husûsi olarak efendimize müracaâtı daha münâsib gördüm. Her halde affv-i âlilerini istirhâmla Bayburt Fırka Riyasetine bu babda lazım gelen emrin itasını lütfunuzdan bekler ve bilvesile hürmetle ellerinizden öperim efendim hazretleri.
Erzurum Gümrükçüzâde M. Münip

CHP Genel Sekreterliği tarafından 8 Eylül 1934'te Münip Bey'e verilen cevapta; "Bayburt Halk Fırkası tarafından yapılan tahkikat sonucu böyle bir borcun olmadığını, mahalli fırkanın kabul etmediği bir borcu merkezin kabul edemeyeceği" belirtilmiş ve Münip Bey'in iddiasında ısrarı varsa "hakkını adli ve kanuni yollara başvurarak araması" gerektiği bildirilmiştir.⁵⁹⁴ Sonuç olarak Münip Bey'in bütün başvuruları, elinde iddia ettiği borcu kanıtlayabilecek güvenilir bir belge olmadığı için boşa çıkmış ve istediği parayı alamamıştır. Bundan sonra Münip Bey'in alacağını temin etmek için adli bir yola başvurup başvurmadığı konusunda ise belgeler herhangi bir bilgi vermemektedir.

3.5.2. Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü ve Faaliyetleri

Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü, bir spor teşkilatı olarak, 1924 yılında "hars ve mefkure önünde koşan" Bayburt gençliğinin çabasıyla kurulmuştur. Bu kulübün kurucuları arasında Ahmet Hasbi Aker, Mehmet Turan, Kadir Yücel, Bakkal Şevki, Çerkezin Mustafa Efendi (Çezitürk), Öğretmen Mehmet Bey, Tılısbıklı Zeki, Kasap Şükrü Çağlar, Şevki Ersoy, Musa Kazım Tuncer, Tapu Memuru Kitreli Ahmet, Hasankaleli Vasıf Çavuş, Nuri Köklü, Zeki Ersoy, Hacı Mehmet Köprücü, Mustafa Kızıltan ve Maşukbeyzade Nevzat gibi aydınlar ve gençler bulunmuştur.⁵⁹⁵

Bu kulüp kurulduktan kısa bir süre sonra, 1925 yılında kurulan Bayburt Türk Ocağı'yla birleşerek etkinliklerine bu kurumun bünyesinde devam etmiştir. 1925-1926 yıllarında bu spor teşkilatına emval-i metrukeden uygun fiyata bir arsa verilerek Türk Ocağı üzerine tapu edilmiştir.⁵⁹⁶ Kulübün başkanlığını 1931 yılına kadar Mehmet Turan

⁵⁹⁴ BCA, 490.01.67.256.2, 8 Eylül 1934, s.3.

⁵⁹⁵ "Bayburt Gençlik Yurdu Heyet-i İdaresi", s.11.

⁵⁹⁶ BCA, 490.01.65.247.2, 10 Nisan 1933.

yapmıştır. Turan Bey, maddi-manevi fedakarlıklarla sürdürdüğü beş yıllık yoğun çalışmayla kulübü belli bir seviyeye getirebilmiştir. Mehmet Turan'ın ölümünden sonra kulübün başkanlığına Yusuf Sıtkı getirilmiştir. Yusuf Sıtkı, kulübün bu dönemde yaşadığı bütün sıkıntılara rağmen 20 kişilik bir teşkilat kurmayı başarmıştı. Çoruh Spor Kulübü, Bayburt Türk Ocağı'nın feshedilmesinden sonra da faaliyetini devam ettirmiştir. Fakat Türk Ocağına ait binada kiralık olarak ikamet eden kulüp, ocağın mallarının CHF'ye devri sonrası kirada oturdukları binanın kendilerine verilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Yusuf Sıtkı ve arkadaşları tarafından 3 Nisan 1932'de CHF Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, öteden beri gençliğe tahsis edilmiş olan ve halen spor kulübünün işgalinde bulunan Türk Ocağı binasının bu kulübe verilmesi istenmiştir.⁵⁹⁷ Fakat CHF Genel Sekreterliği, bu teklife sıcak bakmayarak, bu binanın Halkevi olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusunda araştırma yapılmasını Bayburt CHF idaresinden istemiştir.⁵⁹⁸ Bununla birlikte Bayburt gençleri, bu isteklerinden vazgeçmemişlerdir. Çoruh Spor Kulübü tarafından kulübün yaşatılması için Başvekâlet'e gönderilen 10 Nisan 1933 tarihli bir yazıda, kulüp ve Türk Ocağı hakkında şu bilgiler verilmektedir.⁵⁹⁹

(...) Senelerden beri hars ve mefkure önünde koşan Bayburt gençliği, evvelce Gençler Birliği ve daha sonra Türk Ocağı namıyla üremiş ve yine Türk Ocağının muhitinde ve öz sinesinden doğarak spor teşkilatı yapmıştı (...) 925-926'da vukû bulan mürâcaat ve temyiz dileğimiz üzerine başta reis-i fahrîmiz zât-ı devletlerinin büyük yardımlarıyla, emvâli metrûkeden ehven bir fiyatla bir arsa verilmiş ve bu arsa Türk Ocağı namına tapu edilmişti. Türk Ocağı fırkaya intikal etti. Fakat teşkilatımız yaşıyor ve inşaallah ebediyen yaşayacaktır. Çok fakir olan teşkilatımız, yaşamak için Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti Başvekilinden ve bilumum İdman Ocakları reis-i fahrîsi İsmet Paşa Hazretlerinden yardım istiyor ve diliyor ki, yine kendisi için Türk Ocağı'na verilmiş olan bu arsanın "Bayburt Çoruh Spor Kulübü" nâmına nakdedilmesi emir ve temin buyrulsun. Gençlik bütün varlığı ile en derin duygularını sunar ve dileğinin kabulünü ister. Çok Büyük Reisimiz.

Bayburt gençlerinin bu isteği CHF Genel Sekreterliği tarafından Ankara'daki Tasfiye Encümeni'ne havale edilmiştir. Bu konuda incelemesini yapan Encümen, Türkiye genelinde büyük bir yekûn tutacak Türk Ocakları borçlarına karşılık, bu gibi emlak ve arazinin kesinlikle satılması gerektiğine karar vermiş ve Çoruh Spor Kulübü'nün bu istekleri reddedilmiştir.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ BCA, 490.01.65.247.2.36, 3 Nisan 1932, s.36.

⁵⁹⁸ BCA, 490.01.65.247.2.33, 27 Nisan 1932.

⁵⁹⁹ BCA, 490.01.65.247.2.7, 10 Nisan 1933. Bu belgenin orijinali için Ek 25'e bkz.

⁶⁰⁰ BCA, 490.01.65.247.2.5, 31 Mayıs 1933.

Bayburt Çoruh Kulübü, 1935 yılı itibarıyla sayısı 100'ü bulan üyeye sahip olmuştur. Bayburt Belediyesi tarafından kulübe Çoruh Nehri kenarında 2500 m² bir alan tahsis edilmiş ve bir kısım masrafları da belediye tarafından karşılanmıştır.⁶⁰¹ Bayburt bu kulüp sayesinde, Koruk mevkiinde yeşil bir sahaya, güreş alanına ve panayır yerine kavuşmuştur.⁶⁰²

Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü, Bakanlar Kurulu'nun 25 Nisan 1942 tarihli ve 17797 numaralı kararnamesi gereğince resmîyet kazanmıştır.⁶⁰³ Renkleri lisansında "Gri-Bej" olmasına rağmen, 1948'deki Genel Kurul Kongre'de "Sarı-Kırmızı" olarak değiştirilmiştir. Her ne kadar kuruluş 1944 yılını gösterse de bu kulübün sportif faaliyetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hemen akabinde başlamıştır. Mehmet Turan Bey'in olağanüstü çabalarıyla bu teşekkülün ilk nüveleri oluşmaya başlamıştır. Bayburt gençlerinin bir çatı altında toplanmalarını ve ilerici bir güç olarak toplumda saygın olabilmelerini amaçlayan kulüp, 1940'lara kadar daha çok askeri takımlar ile futbol maçları yapmışlardır.⁶⁰⁴ Sık sık müsamereler tertip edilip, dönemin güzide eserlerini gösterime sunmuşlar, bisiklet yarışları düzenlemişlerdir. Devrin büyükleri yol güzergahlarında bu sporcu gençler tarafından gösterilerle karşılanmışlardır. Bu arada avcılık ve atıcılık da kulüp tarafından geliştirilmeye çalışılmıştır. 1944 yılından sonra Gençlik kulübüne bağlı sporcular ulusal ve uluslararası müsabakalara da katılmaya başlamışlardır. 1945-1949 yılları arasında Bayburt'ta mevcut askeri birliklere ait takımlar dışında spor karşılaşması yapabilme imkanı kısıtlı olmasına rağmen bazı Gümüşhane, Erzurum ve Akçaabat takımlarıyla çeşitli maçlar yapılabilmektedir.⁶⁰⁵

Bayburt Çoruh Spor Kulübü bünyesinde; Hanefi Altıntaş⁶⁰⁶ Osman Okutmuş, Dr. Ahmet Aksoy, Dr. Necmettin Coşar, İhsan Hacıbeyoğlu, Nihat Köklü, Kadir Altıntaş, Kadir Arpalı, Zeki Kutur, Faruk Köksal gibi isimler yönetici olarak bulunmuşlardır. Ayrıca, Seydi Vural, Seyfi Vural, Azmi Öktem, Hamdi Ozulu, Reşat Çakır, Hulusi

⁶⁰¹ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.26 ve 51.

⁶⁰² Yetişen, "Folklor ve Bayburt Folkloru", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.46.

⁶⁰³ **Resmî Gazete**, S. 5101, 8 Mayıs 1942, s.818.

⁶⁰⁴ Çoruh Spor Kulübü Futbol Takımına ait değişik yıllarda çekilmiş iki resim için Ek 26 ve 27'ye bkz.

⁶⁰⁵ Yılmaztürk, "Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü", **Bayburt Dergisi**, S. 5, Mayıs 1989, s.13-14.

⁶⁰⁶ Hanefi Altıntaş: Bu kulübün başkanlığında bulunmuştur. 1948'de kulübün renklerinin değişmesinde etkili olmuştur. Modern anlamda spor kulübü hüviyetini tesis etmiş, ilk ceza sistemini kurmuş ve spor malzemelerinin kullanımı ve bakımıyla yakından ilgilenmiştir.

Taşçıoğlu, Zühtü Temoçin, Mahmut Çağlar gibi isimler de kulübün sporcuları arasında yer almışlardır.⁶⁰⁷

Bayburt Gençlik Spor Kulübü, kendini sadece sporla sınırlamamıştır. Kulüp, Türk Ocağından aldığı deneyimlerle spor dışında tiyatro faaliyetlerinde de bulunmuştur. Türk Ocağı'nın Bayburt'ta başlattığı tiyatro etkinlikleri bu kulüp sayesinde devam edebilmiştir. Kulübe üye olan gençler, 1930 yılında “Adalet yerini buldu” adlı bir piyesi o zaman “Askeri Mahfel” olarak kullanılan “Yıldız Sinema Salonu”nda halka sunmuşlardır. Daha sonra 1931 yılında İşçılara ait çayevi salonunda “Canavar” adlı piyesi, 1934 yılında ise Taşhan'daki sinema salonunda bir kahramanlık piyesiyle gösterilerine devam etmişlerdir. Bu daldaki faaliyetler uzun yıllar devam etmiştir. Bu tiyatro çalışmalarında daima bir araya gelen gençler: Sıtkı Enkavi, Haşim Sekmen, Reşat Çakır, Zühtü Temoçin, Hulusi Taşçıoğlu, Azmi Ökten, İsmail Köprücü, Vasfi Ocaklı, Hamdi Ozulu, Zeki Başağa, Hanefi Özmen, Kemal Hatunoğlu, Zeki Agah, Bekir Kıldı. İdareci kadroları ile birlikte isimlerini saydığımız bu genç oyuncular Bayburt'ta tiyatro faaliyetlerinin ilk kuşağını oluşturmuşlardır. Çoruh Gençlik Spor Kulübünün tiyatro çalışmaları Bayburt halkevinin açılışına kadar bu kadroların tekelinde kalmıştır. Halkevi açıldıktan sonra tiyatro faaliyetleri halkevi temsil kolu bünyesinde devam etmiştir.⁶⁰⁸

3.5.3. Bayburt Halkevi ve Halkodaları

Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapatılmasından sonra bu kurumdan boşalan yeri dolduracak bir kültür kurumuna gereksinim duyulmuştur. Halkın tamamını içine alacak ve halkı devletin belirlediği yeni esaslar doğrultusunda eğitecek yaygın bir teşkilat kurma düşüncesi, 1930'lu yılların başında ortaya çıkmaya ve şekillenmeye başlamıştır. 19 Şubat 1932'de kurulan halkevlerinin, Atatürk Devrimi'nin, bu devrimle başlatılan ulusal kültür yaratma çabalarının, bu kültürü yayma girişimlerinin halka açılan kapıları; kültürü tüm içeriği ve alanlarıyla geniş kitlelere benimsetme; bu çabada kadın-erkek, yaşlı-genç tüm yurttaşları görevli kılma, çalışmaya yönlendirme, kültürel çalışma ve girişimlere katılmalarını sağlama merkezleri olmaları düşünülmüştür. Halkevleri, Türkiye'deki

⁶⁰⁷ Yılmaztürk, “Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü”, s.13.

⁶⁰⁸ Çakır, “Bayburt'ta Tiyatro Faaliyetleri”, s.37.

toplumsal çalışmaların tek örgütle ve tek partiye bağlı olarak yönetilmesi için kurulmuştur.⁶⁰⁹

Halkevleri, CHP'nin kültür politikalarını takip edebilmek amacıyla kurduğu kültür şubeleri olmuştur. CHP hükümetleri de bundan sonraki süreçte kültür politikalarını bu şubeler vasıtasıyla takip etmeye çalışmışlardır.⁶¹⁰ Şehirlerde ve büyük kazalarda "halkevleri", küçük kaza ve köylerde de "halkodaları" kurularak tarih, dil, güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırmaları sürdürülmüş, dergiler yayınlanmış; halkevleri bölgelerinde birer eylemsel kültür merkezleri haline dönüşmüştür. Halkevlerinin hemen tümüne kitaplıklar açılmış buralarda gençlerin okuyup yetişmesi, bilgi edinmesi sağlanmıştır. Halkevleri ve odaları bu kültürel işlevinin yanında okuma-yazma bilmeyen halkın açılan kurslarda yetişmesini sağlayan kuruluşlar olmuştur.⁶¹¹

Türkiye genelinde Halkevlerinin açılması ile ilgili düzenleme 1931 CHP Kurultayında parti nizamnamesine eklenmiş ve 19 Şubat 1932'de 14 vilayet merkezinde Halkevi açılmıştır.⁶¹² Bayburt Halkevi ise bu tarihten üç yıl sonra 1935 yılında kurulabilmiştir.

Bayburt Halkevi'nin açılış merasimi, 22 Şubat 1935'de büyük bir coşku ve heyecanla yapılmıştır.⁶¹³ Bayburt Halkevi, Cumhuriyet devriminin milli benliğe sindirilmesi, milli değerlerin korunması ve Bayburt halkının her yönden yükselmesi için 6 şubesi ile halk hizmetinde çalışmaya başlamıştır. Bu halkevi açıldığı andan itibaren Temsil, Dil Tarih ve Edebiyat, Spor, Güzel sanatlar, Kitapsaray ve Yayın, Sosyal Yardım Şubelerini oluşturabilmiştir.⁶¹⁴ Bayburt Halkevi ilk yıl Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Köycülük, Müze ve Sergi Şubeleri açamamıştır.⁶¹⁵ Bu evin kendisine ait bir binası

⁶⁰⁹ Zafer Toprak, "Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu", **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları Sempozyumu 1923-1938**, İstanbul, 14-16 Ocak 1977, s.23.

⁶¹⁰ Uluskan, a.g.e., s.45.

⁶¹¹ Suna Kili, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, 3. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s.199.

⁶¹² Mehmet Okur ve Murat Küçükkuşurlu, **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Trabzon: Derya Kitabevi, Temmuz 2007, s.10 ve 13.

⁶¹³ **BCA**, 490.1.956.701.1, 27 Şubat 1935.

⁶¹⁴ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt**, 1948, s.34.

⁶¹⁵ **BCA**, 490.01.657.190.1, s.74-75, 101.

olmadığından Bayburt Belediyesinden Bayburt merkezde eve uygun bir bina kiralanmıştır.⁶¹⁶

Bayburt Halkevinin ilk başkanlığını Recep Akkoyunlu yapmıştır. Halkevinin ilk yönetim kurulunda bulunan şube başkanları da şu kişilerden oluşmuştur.⁶¹⁷

Dil Tarih Edebiyat Şubesi Başkanı: Orta Okul Müdürü M. Kemal Bey
Kitapsaray ve Yayın Şubesi Başkanı: Hüseyin Güner
Güzel Sanatlar Şubesi Başkanı: Varidat Kâtibi Salahattin Bey
Temsil Şubesi Başkanı: Öğretmen Cemal Perker
Spor Şubesi Başkanı: Zöhtü Temuçin
Sosyal Yardım Şubesi Başkanı: Tüccar Yakup Kefeli

1935 yılının yaz aylarında bölgeyi teftiş eden CHP Parti Müfettişi Ragıp Akça, Bayburt Halkevinin ilk 6 ay içindeki teşkilat yapısı, üyeleri ve çalışmaları hakkında şunları söylemektedir.⁶¹⁸

(...) Bayburt Halkevinin yeni açılmış olmasına göre az çok bir varlık içinde olduğu görülmüştür. Evin kendisine ait bir binası yoksa da şarbaylıktan kiralanmış ve ilçe ortasında çoruh suyu üzerinde eve elverişli bir binada bulunmaktadır. Binanın ihtiyacını temin eder mobilyası yoktur. (...) Evin komite yönetim kurulunu oluşturan kişiler işlerinin ehli ve ödevlerini yürütüp yükseltecek kabiliyettedir. Her komite kendi varlığını gösterecek şekilde çalışmak emelindedirler. Evin üye sayısı 108'dir. Üyeler arasında 15 kadar okutan (öğreten) vardır işyaların (görevli, memur) sayısı pek azdır. Evrak, hesap, defter ve dosyaları düzgün bir şekilde tutulmaya başlanmıştır. İlçe içinde halk dersaneleri yoktur. Evdeki okuma odaları isteklileri okutan bir durumdadır (...)

Bayburt Halkevi'nin çalışmalarına da raporunda yer veren Akça, Halkevinin çalışmasının tam olduğunu ve Halkevi spor kolunun ve gençlerin etkinliklerinin tam olmamakla birlikte bunu başlangıç olarak iyi bir düzeyde gördüğünü, bundan dolayı da kıvanç duyduğunu bildirmiştir.⁶¹⁹

Bayburt Halkevi yeni açılmış olmasına rağmen ilk altı ayında az çok bir varlık göstermeye başlamıştır. Bayburt Halkevi çalışmaları, kuruluşunun ilk altı ayında halkevi binası içindeki onarımlardan dolayı oldukça yavaş ilerlemiştir. Halkevi, ancak 1935 yılının

⁶¹⁶ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.26.

⁶¹⁷ BCA, 490.01.985.817.2, 22 Ocak 1936, s.68.

⁶¹⁸ BCA, 490.01.657.190.1, 15 Şubat 1936, s.27.

⁶¹⁹ BCA, 490.1.657.190.1, 15 Şubat 1936, s.18-19.

ikinci altı ayında çalışmalarını düzene koyabilmiştir.⁶²⁰ Bayburt Halkevi, Şubat 1935-Aralık 1936 arasında toplam 14'ü komite toplantısı, 50'si bayram kutlamaları, konferans, temsil, kongre, şölen vb. etkinlikler olmak üzere toplam 74 toplantı yapmıştır. Bu toplantılara sadece 3239 kişi katılmıştır.⁶²¹

Bayburt Halkevinin kuruluşunun ilk yılındaki çalışmaları parti tarafından istenilen düzeyde olmamıştır. CHP Genel Sekreterliği, Bayburt Halkevi Başkanı Recep Akkoyunlu'ya 22 Nisan 1936 tarihinde gönderdiği yazıda, "Bayburt Halkevinin, Halkevlerinin amacını göz önünde bulundurarak daha esaslı çalışmalar yapması ve şubelerinin Halkevleri öğreneğine uygun olarak en az 3 üyeden oluşturulması gerektiğini" bildirmiştir.⁶²²

Bayburt Halkevi, kuruluşunun ilk yılında sadece 51 üyeye sahiptir. Bu üyelerin şubelere ve mesleklerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16: Aralık 1936 İtibarıyla Bayburt Halkevi Şubelerine Kayıtlı Üyelerin Mesleki Dağılımı

Şube	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Toplam
Dil Tarih Edebiyat	1	-	2		3
Güzel Sanatlar	-	-	5		5
Gösterit (Temsil)	1	1	2		4
Spor	4	-	20	1	25
Sosyal Yardım	-	7	5	-	12
Kitapsaray ve Yayın	1	-	1		2
Genel Toplam	7	8	35	1	51

Kaynak: BCA, 490.01.985.817.2, 22 Ocak 1936, s.68.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, açıldığı ilk dönemde Bayburt Halkevi'ne öğretmen, tüccar, işçi ve çiftçilerden oluşan meslek gruplarındaki kişiler ilgi göstermiştir. Diğer meslek gruplarından halkevine kayıt olan kimse yoktur. Ayrıca üyeler arasında kadın üye de mevcut değildir.

⁶²⁰ BCA, 490.01.985.817.2, 22 Ocak 1936, s.67.

⁶²¹ BCA, 490.01.985.817.2, 22 Ocak 1936, s.70.

⁶²² BCA, 490.01.985.817.2, 22 Nisan 1936, s.66.

Bayburt CHP İlçe yönetim kurulu da Bayburt Halkevinin çalışmalarına önem vermiş kendisini yaşatacak ve ilerlemesi için gerekli olan gelirin sağlanmasına ilgi göstererek 1000 lira kadar bir para yardımında bulunmuştur. Fakat yeni açılmış ve ihtiyaç içinde bulunan eve bu paranın yeteceği ihtimal dahilinde görülemez.⁶²³ 1936'da Bayburt Halkevi kuruluşunun ikinci yılı olmasına rağmen, daha sandalye, masa, dolap gibi önemli ve gerekli eşyaları bile tedarik edememiştir. Bu durumun Üçüncü Umumi Müfettişliğe bildirilmesinin ardından, Bayburt Halkevi'ne sandalye, okuma masası, dolap vesair gibi mefruşat masraflarına karşılık olarak 1.000 lira gönderilmiş, Halkevinin mefruşat ihtiyacının önemli bir kısmı bu şekilde karşılanmıştır.⁶²⁴

Bayburt Halkevi için kiralanın binanın ise eski ve ihtiyaca yeterli olmadığı görülmektedir. Gümüşhane ve Bayburt'a "İstiklal ve İnkılap" konularında konferanslar vermek üzere gelen CHP Trabzon İl Yönetim Kurulu Üyesi Belediye Başkanı Kadri Mesut Evren, hazırlamış olduğu raporunda belediyeden kiralanın Bayburt Halkevi binası için şunları söylemiştir.⁶²⁵

(...) Yeni açılmış olan Bayburt Halkevi şehrin ortasından geçen Çoruh deresinin kenarında Belediyeye ait olup Halkevi namına kira ile tutulan ve kirası belediyeden Halkevine yapılan yardım parası ile karşılanan eski bir oteldir. Üst katları kullanılmaktadır. Başkan odası, şubeler odaları ve genişçe bir salonu vardır. Ancak bina pek eskidir (...)

1936 şubat ayında bir yılını dolduran Bayburt Halkevi'nin kayıtlı üye sayısı 127 olup her hafta aile toplantıları yapılmıştır.⁶²⁶ Aynı yıl Bayburt Halkevi'nde Köycülük Kolu da açılarak şube sayısı 7'ye çıkarılmıştır. 1936'da Halkevinin şube yöneticileri şu şekilde değişmiştir:⁶²⁷

Dil Tarih Edebiyat Şubesi Başkanı: Ortaokul Müdürü Mahmut Kemal Yanbeğ
Temsil Şubesi Başkanı: Öğretmen Behçet Bey
Köycülük Şubesi Başkanı: Hakim Necati Araş
İçtimai Yardım Şubesi Başkanı: Doktor Kamil Alptuna
Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Başkanı: Öğretmen Cemal Perker
Spor Şubesi Başkanı: Öğretmen Seyfi Vural
Güzel Sanatlar Şubesi Başkanı: Salah Özker

⁶²³ BCA, 490.01.657.190.1, 28 Eylül 1935, s.27.

⁶²⁴ BCA, 490.01.1714.967.1, s.115.

⁶²⁵ BCA, 490.01.1010.897.1, s.11.

⁶²⁶ BCA, 490.01.1010.897.1, s.12.

⁶²⁷ BCA, 490.01.1010.897.1, s.11.

1939'da Bayburt Halkevi'ni teftiş eden Erzincan Bölgesi Müfettişi ve Kocaeli Milletvekili Muzaffer Akpınar, müfettişlik bölgesi dahilindeki kazalar içerisinde Bayburt'u Halkevini yaşatabilecek yegane memleket olarak görmekteydi. Raporunun devamında; nüfuslu ve varlıklı olan Bayburt Halkevi'nin 1939'da binasız olduğu halde bandosuna varıncaya kadar kurulmuş olduğunu ve Halkevinin 7 kolla çalışmalarını sürdürmekte olduğunu belirtmekteydi.⁶²⁸

Bayburt Halkevi Başkanlığı'nı Recep Akkoyunlu'dan sonra Haziran 1937'den itibaren Tefik Bölen⁶²⁹ üstlenmiştir. Eylül 1939'da da Bayburt Halkevi Başkanlığı görevine Kazım Köklü⁶³⁰ getirilmiştir. Bayburt Halkevi, 1940-1942 yılları arasında birçok kez başkan değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu süre içerisinde sırasıyla Necmettin Esin, Hüsamettin Develi, Osman Umar ve Selahattin Tuncer Halkevi başkanlığı yapmıştır.⁶³¹ 1942 yılında Bayburt Halkevi Başkanlığı'na çok çalışkan ve ahlaklı bir kişi olarak bilinen Osman Elmas getirilmiş, ancak askere alınmasından dolayı Halkevi işleri Orta Okul Öğretmeni Zakir Güven tarafından idare edilmiştir.⁶³² 1945 yılında Halkevi Başkanı Selahattin Tuncer, azalar ise Halim Yanık, Fazıl Kondolot, Dursun Bölen ve Azmi Ökten'dir.⁶³³ 1949'da Bayburt Halkevi Başkanlığı görevini Kemal Kutlu üstlenmiştir.⁶³⁴

Bayburt Halkevi'nin 1940-1942 yılları arasında sık sık başkan değiştirmesi yönetimde istikrarsızlığa ve Halkevinin faaliyetlerinin aksamasına yol açmıştır. 1940 yılına doğru Bayburt Halkevi, Philips Şirketi'nden 4.070 lira borç karşılığında bir sinema makinesi ve amplifikatör⁶³⁵ tesisatı satın almıştır. Bu borcun da makine çalıştırılarak ödenmesi planlamıştır. Ancak Halkevinin inşaat halinde olmasından ve yeterince tesisatın bulunmayışından dolayı makine istenildiği gibi kullanılamamıştır. Bu durum sebebiyle sinema makinesinden para kazanılamamış dolayısıyla şirkete olan borç da bir türlü ödenememiştir. Philips Şirketi'ne olan borç daha sonra Genel Merkez tarafından

⁶²⁸ **BCA**, 490.01.998.855.2, s.12.

⁶²⁹ Tefik Bölen: 1880 Bayburt doğumlu olup rüştiye mektebi mezunuydu. Ticaret ve ziraatla uğraşmaktaydı. **BCA**, 490.01.939.646.1, s.32.

⁶³⁰ Kazım Köklü: 1909 Bayburt doğumluydu. Asıl mesleği noterlikti. **BCA**, 490.01.939.646.1, s.28.

⁶³¹ **BCA**, 490.01.1217.43.1.

⁶³² **BCA**, 490.01.998.855.2, s.9.

⁶³³ **BCA**, 490.01.657.193.1, 20 Şubat 1945, s.121.

⁶³⁴ **BCA**, 490.01.1055.1050.4, s.10. Kuruluşundan kapanışına kadar Bayburt Halkevi başkanlığı yapan kişiler ve görev yıllarını gösterir tablo için Ek 28'e bkz.

⁶³⁵ Amplifikatör: Müzik sistemlerinde yükseltici olarak kullanılır. Kaynak cihazlardan (sinema, pikap gibi) çıkan ses sinyallerini güçlendirerek hoparlörlere gönderme görevini üstlenen cihaz.

gönderilen para ile ödenebilmiştir.⁶³⁶ Halkevi inşaat halinde iken yaz mevsimde açık havada çalıştırılabilen makine, kışın soğuk havalarda çalıştırılmamıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen Bayburt Halkevi'nde birçok film gösterilebilmiştir. Bu filmlerden bazıları şunlardı.⁶³⁷

- Donanmamızın Malta Seyahati
- Yardım Sevenleri Tanıyalım
- 1940 Cumhuriyet Bayramı
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Güney Doğu Seyahati
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Marmara Gezisi
- 1940 İzmir Fuarı
- Ankara Diyarbakır Hattının Açılışı
- Hatay'ın Kurtuluşu

Bayburt Halkevi, 1943-1944 yıllarında 20 kişinin eğitim gördüğü bir ulus okulu açmıştır. Bu okulun 2 adet A dershanesi ve 4 öğretmeni bulunmaktadır. Birinci yılın sonunda bu okul devam eden 20 kişiden sadece 6'sı başarılı olabilmıştır.⁶³⁸ 1945-1946 eğitim öğretim döneminde Halkevinin açtığı ulus okullarında 2 öğretmen, 86'sı A sınıfı ve 44'ü B sınıfı olmak üzere 130 kişi devam etmektedir. Bu yıl zarfında bu öğrencilerden 120'si başarılı olmuştur.⁶³⁹

Cumhuriyet İdeolojisinin taşra bölgelerine de ulaştırılması amacıyla 1940 yılında Halkevlerine bağlı olarak Halkodaları açılmaya başlanmıştır. Halkodaları ilk kuruldukları günden itibaren her yıl sayıları artarak ülke çapına yayılmıştır. 1940 yılında 141 adet açılan halkodaları 1945 yılına gelindiğinde 2338 adete ulaşmıştır.⁶⁴⁰ Gümüşhane Vilayeti'nin genelinde 1945 yılına kadar 69 Halkodası açılmıştır.⁶⁴¹ Bu halkodalarından Bayburt'ta Halkevine bağlı olarak 3'ü Bucak merkezlerinde ve 12'si ise köylerde olmak üzere 15 adet halkodası açılmıştır.⁶⁴² Bayburt'ta açılan Halkodaları şunlardır:⁶⁴³

- Hart (Aydıntepe) Halkodası
- Kısanta (Demirözü) Halk Odası
- Maden Halkodası

⁶³⁶ **BCA**, 490.01.1217.43.1, s.19.

⁶³⁷ **BCA**, 490.01.1208.7.1, s.1-7.

⁶³⁸ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1943-1944**, s.175.

⁶³⁹ **Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946**, s.263.

⁶⁴⁰ **CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945**, Ankara: Doğu Matbaası, s.?

⁶⁴¹ **CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1947, s.19.

⁶⁴² **BCA**, 490.1.956.701.1, 17 Ekim 1945.

⁶⁴³ **CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945**, s.33.

Çerçi Halkodası
Çıpkınıs (Kırkpınar) Halkodası
Everek (Örence) Halkodası
Keleverek (Sancaktepe) Halkodası
Kitre Halkodası
Konursu Halkodası
Masat Halkodası
Niv (Arpalı) Halkodası
Pulur (Gökçedere) Halkodası
Sünür (Çayırözü) Halkodası
Varijna (Mutlu) Halkodası
Yukarı Loru (Beşpınar) Halkodası⁶⁴⁴

3.5.3.1. Bayburt Halkevi Şubeleri ve Faaliyetleri

3.5.3.1.1. Spor Şubesi

Spor faaliyetlerinin her çeşidiyle yakından ilgilenen Halkevi Spor Şubesi, 1936'da atlı spor takımlarını organize etmiştir. Spor Şubesi'nde atlı sporlar ciritçiler ve biniciler kolu olarak ikiye ayrılmıştır. Bu kolda 20 atlı, saha olarak hazırlanan yerde her hafta düzenli çalışmalar yapmışlardır.⁶⁴⁵

Bayburt Halkevi Spor Kolu, ilk yıllarda futbol için kendine ait bir sahasının olmamasından dolayı futboldan daha çok dağcılık ve kayakçılık üzerinde yoğunlaşmıştır.⁶⁴⁶ Halkevi 1937 yılı içinde Bayburt'ta kayak spor teşkilatı kurulmuş ve geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.⁶⁴⁷ Halkevi gençliğinin kayak sporu çalışmalarına hız vermesi için CHP Genel Sekreterliği tarafından 1946'da Antalya ambarından Spor Şubesi'ne 20 çift buz pateni gönderilmiştir.⁶⁴⁸ Bayburt'ta yapılan kayak çalışmalarının ilerleyen yıllarda olumlu sonuçlar verdiğini Gümüşeli gazetesinden takip etmek mümkündür. Gümüşeli gazetesinin haberine göre; 1947'de yapılan müsabakalarda Bayburt'tan Mustafa Özdemir kayakta Türkiye birincisi olmuştur.⁶⁴⁹ Ayrıca Halkevi kayak spor teşkilatından; Dursun Bozkurt, Ahmet Giray, Muzaffer Demirhan, Ali Yıldırım, Ahmet Kahvecioğlu, Mustafa Uçkan, Cemil Sayın, Süleyman Bozkurt ve Cemal Koçer

⁶⁴⁴ Hart, Kısanta ve Maden Halkodaları bucaklarda kurulan halkodalarıdır. Diğerleri köylerde kurulmuş olan halkodalarıdır.

⁶⁴⁵ **BCA**, 490.01.1010.897.1, s.12.

⁶⁴⁶ **BCA**, 490.01.998.855.2, s.12.

⁶⁴⁷ **BCA**, 490.01.657.190.1, 20 Şubat 1938, s.27.

⁶⁴⁸ **BCA**, 490.01.1122.95.3, 12 Mart 1946, s.2.

⁶⁴⁹ **Gümüşeli**, 5 Nisan 1947, S. 517, s.1.

gibi ülke çapında ünlene isimler yetişmiştir. Bu isimlerden Dursun Bozkurt, Milli takımına kadar yükselmiş ve Türkiye'yi 1948 Kış Olimpiyatlarında temsil etmiştir.⁶⁵⁰

Bayburt Halkevi Spor Şubesi, Mustafa Uçkan'ın antrenörlüğünü yaptığı 16-19 yaş arasındaki 14 gençten kurulu, bir halkevi futbol takımı oluşturmuştur.⁶⁵¹ Bu takım kısa süren ömründe Çoruh Gençlik Spor Kulübüyle bir kaç kez gösteri amaçlı maçlar yapmıştır. Örneğin; Mart 1947'de Halkevi Futbol takımı, Gençlik Spor kulübü ile heyecanlı bir maç yapmış ve karşılaşmayı 3-2 kaybetmiştir.⁶⁵² 19 Mayıs 1947'de Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle halkevi futbol takımı ile gençlik kulübü arasında heyecanlı bir maç yapılmıştır. Kalabalık bir seyirci kitlesi önünde yapılan bu maçı halkevi takımı 4-2 kazanmıştır. Bu maçın ardından galip takıma Bayburt Kaymakamı tarafından kupa verilmiş ve gençlerin bugünkü başarılarının devamlı olması dileğinde bulunmuştur. Maç sonunda halkevi spor kolu gençleri tarafından çeşitli spor gösterileri de yapılmıştır.⁶⁵³

Halkevinin kapandığı 1952 yılına kadar önemli başarılar elde eden halkevi futbol takımı, bu tarihten sonra bütün kadrosuyla Çoruh Gençlik Kulübüne katılmıştır. Bayburt'a komşu il ve ilçe takımlarıyla yaptıkları birçok karşılaşmayı kazanan bu ekip, Bayburt'ta yeni bir çığır açarak Bayburt gençliğini futbola ısındırmayı başarmıştır.⁶⁵⁴

Eskiden beri birçok esaslı sporları yapan, bu sporlara karşı kabiliyetli bulunan Bayburt halkı, Halkevindeki bol spor araçlarıyla bu kabiliyetlerini daha geniş imkanlar ve teknik bilgiler içinde geliştirmişlerdir. Binicilik, cirit, güreş, atıcılık, Bayburt'un çok eski sporlarından. Bayburt'ta 1948 yılına kadar futbol, atletizm, yüzme, boks, kayak sporları da büyük bir gelişme göstermiştir.⁶⁵⁵

---

⁶⁵⁰ İhsan Aydın, "Bayburt'ta Kayak Sporunun Dünü Bugünü", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.42.

⁶⁵¹ Yılmaztürk, "Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü", s.14.

⁶⁵² Celal Güney, "Bayburt'ta Halkevi Çalışmaları", **Yeni Yol**, 26 Mart 1947, s.3.

⁶⁵³ "Bayburt Halkevinde Spor Çalışmaları", **Yeni Yol**, 31 Mayıs 1947, s.2.

⁶⁵⁴ Yılmaztürk, "Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü", s.14.

⁶⁵⁵ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt (1948)**, s.35.

3.5.3.1.2. Temsil Şubesi

Bayburt Halkevi Temsil Şubesi, Çoruh Gençlik Kulübünün tiyatro çalışmalarını yürüten kadrosunu devralmıştır. Bayburt Türk Ocağı ile başlayan Çoruh Gençlik Kulübü çatısı altında devam eden tiyatro çalışmaları Bayburt Halkevi kurulana kadar zaten belli bir konuma gelmiştir. Bayburt Halkevi Temsil Şubesi, sadece bu tiyatro kadrolarını yeni formasyona göre yönlendirmiştir.⁶⁵⁶

Bütün halkevlerinde olduğu gibi Bayburt halkevinde de temsil çalışmaları geniş ölçülere ulaşmıştır. Bayburt halkının ilgisini çeken bu çalışmalar yıldan yıla hızını biraz daha arttırmış ve bu kolda çalışan genç istidatların sayısı günden güne çoğalmıştır. Bu kol hemen her on beş günde bir eğlenti, milli ve mahalli günlerde de mutlak bir temsil vermiştir. Bu kol, yılda bir veya iki köye giderek de temsil faaliyetini Bayburt'un köylerine kadar uzatarak bu alanda da hizmet etmiştir.⁶⁵⁷ Bayburt Halkevi Temsil Kolunun çalışmalarını yürüten oyuncu kadrosu, Celal Güney, Selahattin Kılıç, Hikmet Çağlar, Fikret Özeler, Nihat Köklü, Avni Sekmen, Osman Okutmuş, Ömer Akgün, Cemil Altay, İhsan Hacıbeyoğlu, Ömer Sakıboğlu, Rıza Çiloğlu, Reşat Başağa adlı gençlerden oluşmuştur.⁶⁵⁸

Bayburt Halkevi'nin temsil kolu mensup gençler, 1946'da güzel çalışmalar yapmışlardı. Temsil kolu tarafından "İnsan Sarrafı" komedisi ile "İstiklal", "Yaşayan Ölü" ve "Zoraki Tabip" piyesleri üstün bir başarı ile temsil edilmiştir. Temsil Kolu bu piyesleri köylerde de tekrarlamıştır. Ayrıca aynı etkinlik dahilinde Halkevi salonunda Halkevi Başkanı tarafından "Türkiye Ormanları" ve "Bayburt Savaşları" konulu konferanslar verilmiş, ilgiyle dinlenmişti.⁶⁵⁹

Halkevinin temsil salonundan Bayburt'ta bulunan okullar da yararlanmış ve çeşitli gösteriler düzenlemişlerdir. 19 Mayıs 1947 tarihinde Gençlik ve Spor Bayramı kapsamında Bayburt Ortaokulu öğrencileri tarafından, halkevi temsil salonunda zengin programlı bir

⁶⁵⁶ Çakır, "Bayburt'ta Tiyatro Faaliyetleri", s.37-38.

⁶⁵⁷ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt (1948)**, s.34-35.

⁶⁵⁸ Çakır, "Bayburt'ta Tiyatro Faaliyetleri", s.37-38. Bayburt Halkevi Temsil Şubesi üyelerinden bir kısmını gösteren bir fotoğraf için ek

⁶⁵⁹ "Halkevlerimizde", **Ülkü Dergisi**, C. 10, S. 100, 1 Nisan 1940, s.16.

temsil verilmiştir. Bu temsil, halkın yoğun ilgi ve alakasıyla karşılanmıştır.⁶⁶⁰ 1947 Haziran ayında Cumhuriyet İlkokulu öğrencileri “Vazife” isimli bir piyesi temsil etmişlerdir. Halkevi temsil salonu tıklım tıklım dolmuştur. Bu piyesi izleyen Trabzonlu bir gazetecinin piyes hakkındaki gözlemleri dikkate değerdir:⁶⁶¹

Halkevi temsil salonu tıklım tıklım dolu. Çarşafly (ihram) bayanlar çoğunluğu teşkil ediyor. Cumhuriyet ilkokulu ders kesimi münasebetiyle Vazife adlı bir piyes temsil edilecek. Salon, halkevi binasına yakışacak durumda değil, sahne dar ve elverişsiz... böyle bir yerde temsil verme ve seyretme kolay ve zevkli olmasa gerek... buna rağmen, görevliler de, seyirciler de durumlarından memnun. Genç öğrenciler, Temsilde mahkeme salonu sahnesinden başka diğer sahnelerde başarı gösterdiler. Bir mini mini'nin Bayrak şiiri sık sık alkış topladı. Milli kıyafetlerle yerli havalar ve oyunlar pek beğenildi. Veysel barı, Temurağa gibi meşhur oyunlar birkaç defa tekrar ettirildi. Öğrencilerin söyledikleri Bayburt şarkısı bilhassa coşkun gösterilere vesile verdi. Şarkıdan hafızamda kalan tek beyit:

Çoruh çağlar, ninni söyler,
Ovaların yıldızı Bayburt...

Şarkıyı dinlerken, Bayburt'un değerli evladı şair Kemalettin Kamu'yu hatırlıyorum. Bu derece samimi ve bu derece içli bir şiiri o yazmamışsa ne mutlu yazana ve bu güzel (şehir)? yakışır besteyi yapan bestekara (...)

Kasım 1947'de Bayburt Merkez ilkokul öğretmenleri, halkevi temsil kolu ile işbirliği yaparak Çocuk Esirgeme Kurumu yararına uzun bir çalışma sonunda hazırladıkları “Çoban” piyesini başarıyla sahnelemişlerdir. Yoksul öğrencileri giydirmek amacıyla düzenlenen bu temsil programı, ayrıca monolog ve milli oyunlarla zenginleştirilmiş, halkın içten ilgi ve takdirlerini toplamıştır.⁶⁶²

Aralık 1947'de temsil şubesi “Kürsüden Uzakta” ve “Züğürtler” isimli iki piyesi başarıyla sahnelemişlerdir. Bu iki temsil halkın büyük ilgisiyle karşılanmıştır. Programda yer alan Sivas halayı, Zonguldak ve Diyarbakır oyunları çok takdir toplamıştır.⁶⁶³ Yine aralık ayının son haftasında temsil kolu gençleri bir program çerçevesinde başarılı temsiller vermiştir. “Alparslan” piyesi ve “ Sahte Vali Teftişte” komedisi temsillerin dışında Bayburt halk şairlerinden parçalar ile Halkevi ince saz heyetinin iki kısım halinde çaldığı Bayburt halk türkülerinden parçalar söylenmişti. Temsilin halktan gördüğü büyük ilgi karşısında Halkevi gençleri temsillerini iki gece tekrarlamışlardı. Her iki gecede de birçok bakımdan Bayburt gençliğine faydalı hizmetlerde bulunan ve kendi adıyla anılan oyunuyla

⁶⁶⁰ “Bayburt Halkevinde Spor Çalışmaları”, **Yeni Yol**, 31 Mayıs 1947, s.2.

⁶⁶¹ Şevket Çulha, “Trabzon'dan Bayburt'a”, **Yeni Yol**, 2 Temmuz 1947, s.2.

⁶⁶² “Bayburt Halkevi Çalışmaları”, **Yeni Yol**, 22 Kasım 1947, s.2.

⁶⁶³ Bayburt Halkevinde Verilen Temsil”, **Yeni Yol**, 17 Aralık 1947, s.2.

ün kazanan Bayburt'un değerli evladı Mehmet Turan'ın hayatı hakkında konuşmalar yapılmıştır.⁶⁶⁴

Halkevinin gerek salon gerek her türlü imkanlarından yararlanan temsil kolu, 21 Şubat geceleri dahil diğer milli geceleri temsil çalışmalarıyla renklendirmişlerdir. Bu çalışmalar halkevlerinin kapandığı tarihe kadar devam etmiştir.⁶⁶⁵ Bayburt Halkevi Temsil kolunun 1945-1948 yılları arasında yaptığı çalışmalar şöyledir:⁶⁶⁶

Yarım Osman 1945
Gavur İmam 1945
Baykuş 1946
Tırtıllar 1946
Zoraki Evlenme 1946
İnsan Sarrafı 1946
İstiklal 1946
Yaşayan Ölü 1946
Zoraki Tabib 1946
Sancağın Şerefi 1946
Polis Hafiyesi 1946
Tarih Utandı 1947
Bir İlan Hatası 1947
Alpaslan 1948
Sahte Vali Teftişte 1948

3.5.3.1.3. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi, Bayburt halkını, aydınların teknik görgü, tecrübe ve bilimlerinden faydalandırmak amacıyla her kış süresi boyunca seri halinde konferanslar düzenlemiştir. Ayrıca bu kol, Bayburt folkloru üzerine esaslı etüdler yapmış ve mahalli kelimeler derlemiştir.⁶⁶⁷

Bayburt Halkevi 1947'de seri konferanslar vermeye başlamıştı. Halkevinin Dil, Edebiyat Şubesi tarafından 1947 Mart ve Nisan ayları boyunca devam eden konferansların üçüncü ve dördüncüsü, Nisan ayına denk gelmişti. Nisan'da verilen "Ailede Çocuk Eğitimi" ve "Hayvanlardan insanlara geçen Hastalıklar" konulu bu iki konferans, kalabalık

⁶⁶⁴ "Bayburt Halkevi Temsil Çalışmaları", **Yeni Yol**, 31 Aralık 1947, s.2; "Halkevlerinde Halkodalarında", **Ülkü Dergisi**, 2/15, Mart 1948, s.46.

⁶⁶⁵ Çakır, "Bayburt'ta Tiyatro Faaliyetleri", s.37-38.

⁶⁶⁶ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.251.

⁶⁶⁷ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt (1948)**, s.35.

bir dinleyici kitlesi tarafından alaka ile dinlenmişti. Konferansların müteakibinde dinleyicilere koro heyeti tarafından mahalli şarkılar söylenmiş, Halkevi Bar ekibi tarafından milli oyunlar oynanmıştı.⁶⁶⁸

1938 yılı kışında Bayburt Halkevinde kış konferanslarına başlanmış, ilk konferans Şubat ayının ilk haftasında Hakim Necati Aras tarafından verilmiştir. Bu konferans büyük bir kalabalık tarafından alkışlarla dinlenmiştir. İkinci konferans da C. Müddeiumumi Hayri Öztürk tarafından verilmiştir.⁶⁶⁹

1950 yılında Bayburt Halkevi'nde dikkati çeken en önemli gelişme, Türkçe okuma-yazma kurslarının açılması olmuştur.⁶⁷⁰ 4 Şubat 1950'den 6 Nisan 1950'ye kadar devam eden kurslar için Öğretmen Celal Günay, Mehmet Sevil ve Perihan Fırat görevlendirilmiştir. Türkçe okuma-yazma kursları, gerek kadın gerekse erkek vatandaşlara iki ayrı kurs halinde açılmış, kadınlar için açılan kurs çok büyük rağbet görmüştü. Bu duruma sebep olarak 1950'de Bayburt'ta açılan Akşam Kız Sanat Okulu gösterilebilir.⁶⁷¹

Bayburt Halkevi, Halkevlerinin 15. yıldönümünü zengin bir gösteri programı ile kutlamıştı. Bütün şubelerin iş birliğiyle hazırladığı bu kutlama programına Temsil Şubesi "Vatan ve Vazife" piyesi ile Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi ince saz kısmı mahalli türkülerle, Dil Edebiyat Şubesi çevredeki şairlerin deyiş ve konuşmalarıyla, Spor Şubesi ise boks gösterisiyle katılmışlardı. Halkevi salonunda yüzlerce insanın katıldığı bu kutlama programı zevk ile izlenmişti.⁶⁷²

3.5.3.1.4. Kitapsaray ve Yayın Şubesi

Bayburt Halkevi Kitapsarayında 1936 yılı itibarıyla Edebiyat, Tarih, Felsefe, Müsbet ve Tabii İlimler, Dil, Sosyal İlimler, Güzel Sanatlar ve diğer alanlarda 43 kitap ve 120 Gazete ve Dergi toplam 163 eser mevcuttur. Bu eserlerden 1935-1936 yılları arasında

⁶⁶⁸ Celal Güney, "Bayburt'ta Halkevi Çalışmaları", **Yeni Yol**, 26 Mart 1947, s.3; **Gümüşeli**, 5 Nisan 1947, S. 517, s.1. Bayburt Halkevi Bar Ekibi'ne ait bir fotoğraf için Ek 30'a bkz.

⁶⁶⁹ **Gümüşeli**, Yıl:9, S. 322, 10 Şubat 1938, s.1.

⁶⁷⁰ **BCA**, 490.01.1055.1050.4, s.10.

⁶⁷¹ **BCA**, 490.01.1055.1050.4, s.7-10.

⁶⁷² **Gümüşeli**, 8 Mart 1947, S. 515, s.1.

70 öğrenci, 1 memur, 20 öğretmen, 2 subay, 3 çiftçi, 19 işçi, 5 diğer mesleklerden olmak üzere 20 kişi faydalanmıştır.⁶⁷³

1937-1938 yılları arasında Bayburt Halkevi kitaplığına hükümet tarafından ücretsiz olarak 76 adet kitap gönderilmiştir. Bununla birlikte halkevi kitaplığındaki eser sayısı 856'sı yeni Türkçe ve 80'i eski Türkçe olmak üzere toplam 936'ya ulaşmıştır.⁶⁷⁴ Bu yıl kitaplık için 1 memur görevlendirilmiştir. Kitaplığın bir yıllık tahsisatı 126 liradır. Bu paranın 84 lirası maaş ve ücretlere, 30 lirası tesisat masrafına ve 12 lirası da diğer masraflara harcanmıştır.⁶⁷⁵

Halkevi kütüphanesinde 1945 yılı itibarıyla bulunan kitapların miktarı 1446 adettir. Ayrıca 3159 adet çeşitli türlerde dergi vardır. Bu eserlerin içinde el yazması ve yabancı dille yazılmış herhangi bir eser bulunmamasına rağmen 29 adet eski Türkçe eser vardır.⁶⁷⁶

Bayburt Halkevinde bulunan kitaplık, bazı ilim kollarındaki kitap çeşidi noksanlığına rağmen, halkın her konuda okuma zevkini karşılayacak kadar çeşitli kitaplara sahip olmuştur. 1948 yılındaki durumu ile devamlı kitap okuyucu sayısı azsa da mecmua ve gazete okuyucu sayısı övünülecek seviyede olmuştur.⁶⁷⁷

3.5.3.1.5. Köycülük Şubesi

Köycülük Şubesi, Bayburt merkezine gelen köylülere şehirdeki işlerinde kolaylık ve yol gösterme bakımından ön plana çıkmıştır. Ayrıca bütün kolların da katılımıyla köylere birçok defa yapılan gezilerde Bayburt köylülerine faydalı konferanslar ve temsiller verilmesini sağlamıştır.⁶⁷⁸ Bu kol, 15 Haziran 1945 tarihinde yasalaşan “Toprak Bayramı”ni⁶⁷⁹ kutlamak için çeşitli Bayburt köylerine giderek köylülerle birlikte çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır.

⁶⁷³ BCA, 490.01.985.817.2, 22 Ocak 1936, s.69.

⁶⁷⁴ Maarif 1937-1938 İstatistiği, s.352.

⁶⁷⁵ Maarif 1937-1938 İstatistiği, s.341.

⁶⁷⁶ BCA, 490.1.0.1046.1018.3, 28 Eylül 1945, s.17.

⁶⁷⁷ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s. 34-35.

⁶⁷⁸ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.35.

⁶⁷⁹ “Toprak Bayramı Kanunu”, Kanun No: 4760, Resmi Gazete, S. 6083, 16 Haziran 1945, s.8901.

Köycülük Kolu, Haziran 1947’de Toprak Bayramının ikinci yıldönümü münasebetiyle ar (güzel sanatlar) kolunun da katılımıyla Maden Bucağına bir gezi düzenleyerek bucak merkezinde toplanan kalabalık köylü yurttaşlarla birlikte toprak bayramını kutlamışlardır. Bu kutlama törenine halkevi bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlanmış ardından Halkevi Başkanı Selahattin Tuncer tarafından “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”nun önemini belirten bir konuşma yapılmıştır. Tören sonunda köylü yurttaşlar ve halkevi gençleri çeşitli oyunlar oynamış, mahalli türküler söylemişlerdir. Bucak merkezine gelen köylü yurttaşlara gazete ve Tarım Bakanlığı yayınlarından çiftçilikle ilgili kitaplar dağıtılmıştır. Dönüşte halkevi gençleri Ahsünk (Aksünk-Gümüşsu) köyüne de uğrayarak burada faydalı konuşmalar yapmışlardır.⁶⁸⁰

1948’de Toprak Bayramı’nın 3. yıl dönümü münasebetiyle, Bayburt Halkevi’nin Köycülük ve Temsil Şubeleri bir gezi düzenlemişlerdi. Toprak Bayramı’nı köylüler arasında kutlamak amacıyla yapılan bu gezide, bucak merkezine kadar yol üzerindeki köylere de uğranarak bando ile milli havalar çalınmış, törene katılmak isteyen köylüler de Halkevi kafilesiyle bucak merkezine gitmişlerdi. Çevre köylerden gelen kalabalık bir grup köylü, sabahın erken saatlerinde bucak merkezini doldurmuştu. Şenlikler, bandonun çaldığı İstiklal Marşı ile başlamış, bundan sonra Halkevi Başkanı Selahattin Tuncer tarafından “Toprak Bayramının Önemi, Yurda ve Köylüye Sağlayacağı Faydalar” üzerine bir konuşma yapılmıştı. Ayrıca köylülerin bu kanunla ilgili soruları köycülük kolu üyeleri tarafından cevaplandırılmıştır. Söz alan köylülerden birisi kürsüye gelerek, “bu kanunun sağlayacağı faydalar karşısında duyduğu sevinci” dile getirmiştir. Konuşmalardan sonra davul ve sazlarla milli havalar çalınmış ve mahalli oyunlar oynanmıştır. Temsil kolu, halkın büyük bir ilgi ile seyrettiği bir ortaoyunu oynamıştır. Geziye katılmış bulunan bir askeri doktor da bucak içerisindeki hastaları tedavi etmiştir. Halkevi köycülük kolu tarafından düzenlenen bu gezi, köylüler tarafından içten bir ilgi ile karşılanmıştır.⁶⁸¹

3.5.3.1.6. Güzel Sanatlar Şubesi

Bayburt Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi’nin çalışma merkezini bando çalışmaları oluşturmuştur. Bayburt Halkevi Bandosu, 1937 yılında Kaymakam Hamit Onat tarafından

⁶⁸⁰ “Köy Gezisi”, **Yeniyol**, 25 Haziran 1947, s.3.

⁶⁸¹ “Halkevleri ve Halkodalarında”, **Ülkü Dergisi**, 2/10, Temmuz, 1948, s.45.

kurulmuştur.⁶⁸² Hamit Bey, köylerden askerde bandoda görev yapmış bandocuları toplayarak Bayburt'ta çok sesli müzik topluluğu kurmak amacıyla işe başlamıştır. Bayburt bir şehir bandosuna, Halkevi bir bandoya onun çabalarıyla kavuşmuştur. Bayburt'ta müzik ve halk müziği bu hamleden sonra büyük bir canlılık kazanmıştır. Ayrıca Hamit Bey, Bayburt'un bütün köylerini tek tek dolaşmış, köylere götürdüğü hizmetlerin yanı sıra köy halk eserlerinden de halkevine aktarmalar da yapmıştır.⁶⁸³ Oldukça zengin bir kadroya sahip olan Halkevi bandosu milli günlerde yapılan tören ve toplantılara katılmıştır.⁶⁸⁴

Bayburt, bandonun yanı sıra ilk müzik topluluğuna da bu dönemde kavuşmuştur. Halkevi Güzel Sanatlar Şubesine bağlı olarak oluşturulan Musiki Kolu, yapılan etkinliklerde iki keman ve bir flüt ile müzik ihtiyacına hizmet etmeye çalışmıştır.⁶⁸⁵ Ayrıca, Bayburt'ta ilk saz topluluğu ve ilk koro da Halkevi sayesinde kurulmuştur. Bayburt Halkevi sahnesinin ilk saz üçlüsü Yusuf Kırıcı, Recep Kırıcı ve Abdurrahman Kayserilidir.⁶⁸⁶ Bayburt Halkevi, 1946-1948 yılları içinde de koro ve ince saz kısmında kayda değer bir ilerleme gösterilmiştir.⁶⁸⁷

Bayburt bu dönem itibariyle şair ve âşıklarıyla nam salmış bir ilçedir. Bayburt'ta kendine özgü birçok şiir ve türküsü bulunan Talmacıklı Hilmi Ekşi tarafından yazılan ve Ülkü Dergisinin Temmuz 1942 sayısında yayınlanan "Bayburt Destanı" bu dönemi ve Halkevi'ni anlatması bakımından önemlidir.⁶⁸⁸

"BAYBURT DESTANI

Dinleyin bayanlar, dinleyin baylar,
Kendi dili methin eder Bayburdun.
Anılsın her yerde bu yurt destanı,
Söylesin ulusu, ili Bayburdun.

Cennet gibi dört köşesi bezenmiş,
Her tarafa telefonlar uzanmış,
Büyük harpte türlü namlar kazanmış,
Böyle bir sahibi vardır Bayburdun.

⁶⁸² Kaymakam Hamit Onat ve Bayburt Halkevi Bando Takımı üyelerinin çekilmiş oldukları bir fotoğraf için Ek 31'e bkz.

⁶⁸³ Yetişen, "Folklor ve Bayburt Folkloru", s.49.

⁶⁸⁴ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt (1948)**, s.35.

⁶⁸⁵ **BCA**, 490.01.1010.897.1, s.12.

⁶⁸⁶ Yetişen, "Folklor ve Bayburt Folkloru", s.46.

⁶⁸⁷ **Tarihte ve Cumhuriyet'te Bayburt (1948)**, s.35.

⁶⁸⁸ "Bayburt Destanı", **Ülkü Dergisi**, C. 2, S. 19, 1 Temmuz 1942, s.9.

Her günü ilçebay bir köye gider,
Devirir dağları beton yol eder,
Çobansız koyunu kurtlar pay eder,
Böyle bir amiri vardır Bayburdun.

Gayetle güzeldir kışlalar düzü,
Subayları sanki Zühre yıldızı,
Talim, terbiyede gece, gündüzü,
Askerleri gonca güldür Bayburdun.

Mektep binasıdır Şehitler Dağı,
Ortasından çağlar Çoruh Irmağı,
Bütün selvi kavak sol ile sağı,
Ankara'dan doğar günü Bayburdun.

Halkevinden gelir radyonun sesi,
İğlere hoş bakar belediyesi,
Yapıldı çeşmeler, köprü, hepsi,
Kazım, köklü başkanındır Bayburdun.

Halkevi, hükümet hep karşı karşı,
Mermerden yüksektir yontmalı taşı,
Kefeli'dir bütün işlerin başı,
Böyle bir mimarı var Bayburdun.

Milletin fikrine nurlar aşlamış,
Halkevinde çalışmalar başlamış,
Eski hahul saray bizi haşlamış,
Uyanmış kocası, genci Bayburdun.

Günde bin araba çarşıya koşar,
Hesap etsen buna akıllar şaşar,
Devrolan paralar yüz bini aşar,
Arpası, buğdayı, malı Bayburdun.

Erzincanlı verir üzümle soyma,
Gümüşane satar kah ile elma,
Çoktur arazisi, halk ile dolma,
İstanbul'a benzer yeri Bayburdun.

Hilmi, mert Bayburt'a kurban, kul olur,
Daha memleketim çok şeref bulur,
Umarım mevladan vilâyet olur,
Gelir Ankara'dan emri Bayburdun.”

3.5.3.2. Bayburt Halkevi ve Halkodalarının Kapatılması

Türkiye'deki Halkevleri ve halkodaları, çalışmalarını 8 Ağustos 1951'e kadar sürdürmüş, bu tarihte TBMM tarafından kabul edilen ve 11 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5830 sayılı yasa ile kapatılmışlardır. Bu yasa ile kapanan halkevi sayısı 478, halkodası sayısı ise 4322'dir.⁶⁸⁹

⁶⁸⁹ Kili, a.g.e., s.199.

Türkiye’de Halkevleri kapatılınca Bayburt Halkevi de çalışmalarına son vermiştir. Bayburt nahiye ve köylerinde Halkevine bağlı 15 adet halkodası da kapatılmıştır. 5830 sayılı kanunla hazineye intikal eden binalardan bazılarının tahsis edildiği hizmetler hakkındaki 17.4.1952 tarih ve 3/14878 sayılı kararnamenin Bayburt halkevi binası hakkındaki hükmü kaldırılmış ve Bayburt Halkevi Binası’nın, sinema salonu hariç olmak üzere Bakanlar Kurulu’nun 24 Mart 1953 tarihli kararnamesiyle askeri hastahane olarak kullanılmak üzere Milli Savunma Vekaletine tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁹⁰

Bayburt Halkevi, Bayburt halkının çeşitli konularda bilgi ve tecrübelerinin arttırılması için değişik konularda konferans verilmesi, gençliğin spor ve güzel sanatlar alanlarındaki yeteneklerinin değerlendirilmesi amacıyla faaliyette bulunmuş ve yetenekli gençlerin yetişmesinde değerli hizmetleri olmuştur. Bayburt gençliği dönemin halkevi etkinliklerinden yeterince yararlanmışır. Köylerde açılan halkodaları ile de köyler halk düzeyine uygun kitaplara kavuşmuştur. Buralarda açılan dersaneler de okur-yazar sayısını arttırmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, 1935’de Halkevinin açılarak etkin bir şekilde sosyal-kültürel faaliyette bulunması ve ayrıca köylerdeki halkodalarının kırsal kesime hizmette bulunması, Bayburt’un sosyal ve kültürel kalkınmasında önemli bir katkısı olmuştur.⁶⁹¹

3.5.4. Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti ve Faaliyetleri

Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti, gayri resmi olarak 3 Ocak 1947, resmi olarak ise 12 Aralık 1947 yılında İstanbul’da 5 kişilik bir kurul tarafından faaliyete geçirilmiş “Türkiye’nin İlk Hemşeri Cemiyeti”dir. Bu cemiyetin kurucuları arasında Mahmut Kemal Yanbeğ, Asaf Umar, Halis Yılmaztürk, Faik Kayalı ve Zeki Mehmetli bulunmuşlardır. Cemiyetin kuruluşunun ilk yılında 62 kişi üye yapılmıştır.⁶⁹² Selahattin Tuncer, bu cemiyetin kuruluşunu ve ilk yıllardaki çalışmalarını şöyle anlatmaktadır:⁶⁹³

(...) Kalpleri Bayburt sevgisiyle dolu 5 kişi, Bayburt’un tarihini, kültürünü ve folklorünü yakından tanıyan ve bu yolda birçok araştırmaları bulunan çok değerli büyüğümüz ve hocamız Mahmut Kemal Yanbeğ başkanlığında bir araya geldiler. Faik Kayalı, Asaf Umar,

⁶⁹⁰ BCA 030.18.01.131.237.

⁶⁹¹ Sarıyıldız, a.g.e., s.25-26.

⁶⁹² <http://www.bayburtdernegi.org/sayfa.asp?sayfaid=1787>, Erişim Tarihi: 11.1.2017.

⁶⁹³ Selahattin Kılıç, “1947’den Günümüze”, **Bayburt Dergisi**, S. 10, Bayajans Yayınları, Ekim 1989, s.18.

Osman Zeki, Mehmet Tagyarlı ve İhsan Enkavi'den oluşan bu beş kişilik topluluk İstanbul'da Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Bu ilk adımı atanlar bir gün güzel şehrimizin vilayet olacağına inananlardı. Bu şehrin tarihinin, kültürünün ve folklorunun memleketimizin dışına taşınması gerektiğine inananların adımıydı. Bu adım Bayburt ve Bayburtlunun yıllardır özlemini çektiği haklı özlemin giderilmesine sebep olan onurlu bir adımdı. Bu adım İstanbul'a yerleşmiş bulunan ve birbirlerini ancak tesadüfen görebilen bir avuç Bayburtlunun bir araya gelmelerini tanışmalarını, hasret gidermelerini sağlayan bir formülün adıydı. Bu tarihte merkezi İstanbul'da kurulan Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti, kuruluş gayesini içeren tüzüğünü gazetelerde ilan ettikten sonra çalışmalara başlamıştı. Bütün Bayburtlulara broşür gönderilmiş cemiyetin kuruluşu ve kuruluş gayesi bildirilmişti. Ne var ki; o yıllarda Cemiyetin faaliyet göstereceği bir binası yoktu. Büro çalışmaları, Asaf Umar'a ait Sirkeci'deki yazıhanede, Bekir Kıldıoğlu'nun kumaş mağazasında İbrahim Umar'ın yine Sirkeci'deki Turan Oteli'nde sürdürüldü. Cemiyetin idare heyeti her on beş günde bir toplanır, geleceğe yönelik kararlar alırlardı. Cemiyetin kayıtlı ve faal üyeleri arasında Bekir Kıldıoğlu, Şakir Kıldıoğlu, Adil Hünler, Mehmet Gürsu, Hamit Varınca ve yüksek tahsilde bulunan talebeler de vardı (...)

Cemiyetin tüzüğüne göre kuruluş amacı olarak başta Bayburt halkının daha iyi örgütlenerek Bayburtluların vilayet olma hayalini en kısa zamanda gerçekleştirme çalışmalarına katkı sunmak olmuştur. Bu doğrultuda ilk çalışması, 1948 yılında Büyük Ankara Oteline Bayburt, Ankara ve İstanbul'da yaşayan Bayburt'un önde gelenlerinin katıldığı bir yemekte alınan bir kararla, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile üç kişilik bir heyetin Bayburt'un il olması için bir görüşme yapması olmuştur.⁶⁹⁴

Cemiyetin kurulduğunu duyan Bayburtlular ve İstanbul'a yerleşmek üzere gelen Bayburtlular üyeliğe kaydolmuş ve üye sayısı günden güne artmıştır. Her üye ayda 2,5 lira aidat ödeyerek cemiyete maddi bir katkıda bulunmuştur. Bir süre sonra kirasını toplanan aidatlar ve hamiyetli hemşerilerimizin teberrularıyla karşılamak üzere Sirkeci'de Süt Han'da bir oda tutulmuştur. Cemiyetin çalışmaları burada sürdürülmüştür.⁶⁹⁵

Cemiyet, Bayburt Milli Eğitim Müdürlüğü ile temasa geçerek başarılı fakat okuma imkanı bulunmayan öğrenciler, tahsilini tamamlamak üzere İstanbul'a getirilmiştir. Bilahare 1966'da hamiyetli hemşerilerin ve belediyenin yardımlarıyla Fındıkzade'de bir yurt binası yapıp birçok Bayburtlu öğrencinin barınması sağlanmıştır. Sağlık ve mecburi sebeplerle mağdur duruma düşen hemşerilere de gerekli yardımlar cemiyet tarafından

⁶⁹⁴ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.19; <http://www.bayburtdernegi.org/sayfa.asp?sayfaid=1787>, Erişim Tarihi: 11.1.2017.

⁶⁹⁵ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.18.

yapılmıştır.⁶⁹⁶ Cemiyetin, İstanbul'dan sonra, Bayburt, Ankara, Samsun ve İzmir gibi illerde de şubeleri açılmıştır.⁶⁹⁷

Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti, Bayburt'un folklorunu, kültürünü, sesini, sazını, Zihni'sini, Celali'sini konu alan kitap ve dergiler yayımlamıştır. Bu kültür yayınlarından sağlanan gelirle hem cemiyet işleri finanse edilmiş hem de Bayburt'un tanıtılması sağlanmıştır.⁶⁹⁸ Cemiyet merkezinin ilk yayını Bayburtlu Zihni'ni hayatını ve eserlerini konu alan "Bayburtlu Zihni" isimli kitap olmuştur. Bu eseri Şubat 1950 tarihinde yayınlanan "Bayburt" isimli broşür takip etmiştir.⁶⁹⁹ Bu broşürün üçüncü sayısı Şubat 1953'te çıkmıştır.⁷⁰⁰ Cemiyetin 5. yayını ise Mahmut Kemal Yanbeğ tarafından kaleme alınan ve 1963 yılında basılan "Bayburtlu Celali: Hayatı ve Şiirleri" isimli eser olmuştur. Cemiyetin Ankara Şubesi de "Bayburt'un Sesi" isimli bir dergi çıkarmıştır. Bu dergide; Ankara Cemiyet Başkanı Mehmet Çatalbaş, Sabahattin Savacı, Dr. Zeki Başağa, Mahmut Kemal Yanbeğ, Hikmet Çağlar, Orhan Ardahan, A. Kemal Parıldar, H. Atilla Değirmencioglu, Servet Müftüoğlu, Doğan Tuncer, Seher Okumuş, İsmet Çobanoğlu, Özcan Köprücü, Seyfettin Yıldız, Ferhat Akyürek ve Şükriye Erser gibi Bayburt'un ünlü şahsiyetleri yazılar kaleme almışlardır.⁷⁰¹

Cemiyet, 1948 yılında Beyoğlu Halkevinde 21 Şubat Bayburt'un Kurtuluş gününü kutlayarak, bu günü "Gurbette kutlama" geleneğini başlatmıştır.⁷⁰² Bu kutlama törenine katılımlar ücretli olup bilet başına 10 lira değer biçilmiştir. Tören için düzenlenen biletlerden CHP Genel Sekreterliğine de 10 adet gönderilmiştir.⁷⁰³

⁶⁹⁶ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.19; Mehmet Çatalbaş, "Bayburt ve Bayburtlu", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 6, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, 1966, s.7.

⁶⁹⁷ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.19; Çatalbaş, "Bayburt ve Bayburtlu", s.7.

⁶⁹⁸ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.19.

⁶⁹⁹ **Bayburt: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayın Organı**, S. 1, İstanbul: Ülkü Matbaası, Şubat 1950, s.3.

⁷⁰⁰ **Bayburt: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayın Organı**, S. 3, İstanbul: Ülkü Matbaası, Şubat 1953, s.3. Broşürün 2. Sayısı hakkında elimizde herhangi bir kayıt mevcut değildir. Fakat broşürün bu sayısının 1950-1953 yılları arasında yayınlanmış olma ihtimali yüksektir.

⁷⁰¹ **Bayburt'un Sesi Dergisi**, Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1966, s.2.

⁷⁰² <http://www.bayburtderneği.org/sayfa.asp?sayfaid=1787>, Erişim Tarihi: 11.1.2017.

⁷⁰³ CHP Genel Sekreterliğine gönderilen bu biletler kaybolmuştur. Buna rağmen Genel Sekreterlik Cemiyet Başkanı Faik Kayalı'ya bu biletlerin yarı parası olan 50 lirayı Türkiye İş Bankası aracılığıyla göndermiştir. **BCA**, 490.1.598.68.8.3.

Cemiyet faaliyetleri arasında en çok ilgi çekenini ise Bayburt Geceleri tertip edilmesi olmuştur. Yılda bir defada olsa Bayburtluları bir araya getiren, hasretlerin giderilmesine ve Bayburtluların eğlendirilip, dinlendirilmesine renkli ve ihtişamlı Bayburt Geceleri vesile olmuştur. Kılıç, bu gecelerin düzenlenmesinde en çok dikkat edilen hususları şöyle anlatmaktadır:⁷⁰⁴

(...) Gerek İstanbul'da ve gerekse Bayburt'ta geceye bir ay önceden hazırlık yapılır, gecede vücut bulacak folklor ekibinin sazı sözü ve her şeyiyle Bayburtlu olmasına önem verilirdi. Bütün gece Bayburt folkloruna hasredilir. Orta oyunları, kına geceleri, bağlama ustaları ve şairlerimize ait şiirlerin okunması, Bayburtluca taklitlerin yapılması ile son bulurdu. Bu geceler hafızalarda yerleşir kalır gelecek senenin gecesi beklenirdi. Birkaç yıl coşkulu ve iddialı kongrelere şahit olduk. Cemiyete kayıtlı üyelerin sayısında bir hayli artış oldu. Kültür ve tahsil seviyeleri eskiye göre göğüs kabartıcı boyutlara ulaştı. İdare heyetinde her türlü meslek grubundan ve varlıklı kişiler yer almıştır. Buna rağmen eskilere kıyasla bir faaliyet, bir varlık göze çarpmamaktadır. Bakırköy'de bir cemiyet binası kiralanmışsa da üyeleri buralarda toparlamak nedense mümkün olamamıştır. Yapılan iş sadece bir Bayburt Gecesi'ne inhisar etmiş olmasına rağmen bu geceler de alakayı temin edememiştir. Aslında yılda bir gece tertibi de cemiyetin amacını gerçekleştirmez. Gecelerde amaç, bir gelir sağlamaktan ziyade Bayburtluların yılda bir defa da olsa tanışıp görüşmesi, Bayburt'un folklorunu izlemesi, havasını teneffüs etmesidir. Bugün İstanbul'da bulunan 250 binin üzerindeki Bayburtlulardan ancak mali durumu iyi olan 500 kişi gazino programını izleyebiliyor. Son yılların dernek yöneticilerinden gençlikleri, tahsilleri, maddi varlıkları, kabiliyetleri ve dinamik oluşları itibarıyla çok şey beklenmektedir (...)

Türkiye'de 1973 yılında Dernekler Yasasının yürürlüğe girmesi üzerine, ismi "Bayburt Kültür ve Yardım Derneği" olarak değiştirilen cemiyet⁷⁰⁵, günümüzde hala varlığını ve çalışmalarını devam ettirmektedir.

⁷⁰⁴ Kılıç, "1947'den Günümüze", s.19 ve 32.

⁷⁰⁵ <http://www.bayburtdernegi.org/sayfa.asp?sayfaid=1787>, Erişim Tarihi: 11.1.2017.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BELEDİYE İŞLERİ, İMAR FAALİYETLERİ VE EKONOMİ

4.1. Bayburt Belediyesi ve Faaliyetleri

Türkiye’de modern belediyeçiliğin kuruluşu XIX. YY’ın ikinci yarısına kadar uzanan bir geçmişe sahip olmuştur. Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile girilen yenileşme süreci hemen her alanda kendisini gösterirken belediyeçilik alanında da ilk adımlar atılmış, ülke, şehir, bölge ve mekan düzenlemesinde değişim ve dönüşüm başlamıştır.⁷⁰⁶

Bu doğrultuda, Bayburt Kazası’nda da 1871’de belediye teşkilatı oluşturulmuştur.⁷⁰⁷ Bayburt Belediyesi⁷⁰⁸ kurulduğu tarihten itibaren şehrin beledi işlerini dar bir kadroyla idare etmiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı’nın getirdiği felaketler sonucu Bayburt Belediyesi de çalışamaz duruma gelmiştir. Kazanın savaş sırasında bir harabeye dönüşmesi üzerine belediyeye büyük bir sorumluluk düşmüştür. Fakat 1918-1923 yılları arasında yaşanan olağanüstü olaylar dolayısıyla Bayburt belediye teşkilatının henüz kendini toparlayamamış olması kazanın beledi işlerinin önemli ölçüde aksamasına sebep olmuştur. Belediye, 1919 yılı itibarıyla çevre düzenlemesi, imar ve iskan faaliyetleri, su

⁷⁰⁶ Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat Döneminde Modern Belediyeçiliğin Doğuşu: Yerel Yönetim Metinleri**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2010, s.1.

⁷⁰⁷ Osmanlı dönemi yerel yönetim reformlarından ilki olan 1864 Vilayet Nizamnamesi’nin 4. maddesinde her köy bir belediye dairesi sayılır hükmü yer almasına rağmen taşra belediyelerinin kurulmasını düzenleyecek yasal bir çerçeve konulmamıştır. 1867’de yayımlanan “Vilayet Dahilinde olan Şehir ve Kasabalarda teşkil olunacak daire-i belediye meclislerinin suret-i tertibi ve memurlarının vezaifi” ile bu talimatnameye bağlı olarak “Daire-i Belediye Meclisinin Vezaif-i Umumiyesi” isimli iki talimatnameyle vilayetler içinde belediye teşkilatları ve bu teşkilatı yönetecek olan bir reis ve 6 üyeden oluşan bir belediye meclisi kurulmasına karar verilmiştir. Bu talimatnamelerle birlikte belediyelerin idari varlıkları belirlenip, kuruluş ve görevleri sıralanmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti taşrasında belediye teşkilatları kurulmaya başlamıştır. “Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesi”, **Düstur**, I. Tertib, C.1, s.608-625; Seyitdanlıoğlu, a.g.e., s.7; **Düstur**, I. Tertip, C. 2, 29 Mayıs 1285, s.491-497; Yunus Özger, “Osmanlıda Belediyeçilik ve Bayburt Belediyesi”, **Bayburt Postası**, 16 Şubat 2013.

⁷⁰⁸ **Salname-i Vilayet-i Erzurum (1288/1871)**, s.54. Bayburt’un ilk belediye başkanlığına İbrahim Ağa atanmıştır. İbrahim Ağa’nın başkanlığındaki belediye meclisi ise; kâtip Osman Efendi, Müslüman üyeler Şerif Ağa ile Abdullah Ağa ve gayrimüslim üye Ohannes Ağa’dan oluşturulmuştur. Bayburt Belediyesi’ne, 1871-1923 yılları arasında 10 başkan atanmıştır. 1871-1923 yılları arasında görev yapan Bayburt Belediye Başkanları ve görev süreleri için Ek 32’ye bkz.

işleri, temizlik gibi kazanın yaşamında birinci derecede öneme sahip beledi görevleri hakkında yerine getirememiştir.⁷⁰⁹

Bayburt Belediyesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında beledi faaliyetlerini arttırmaya başlamıştır. Bayburt Belediye Başkanı Kamil Alp (1922-1930)⁷¹⁰, savaştan harap olan kazayı çizdiği belirli bir program çerçevesinde yeniden imar etmek için azimle çalışmıştır. Alp, kazanın asri bir şekilde haritasını aldırılmış, mühendisi olmayan belediyeye bir mühendis kazandırmıştır. Diğer taraftan kazanın ortasından geçen Çoruh Nehri'nin iki tarafını rıhtım yaptırmıştır. 1925 yılında bu rıhtıma 118 metre kadar daha eklenmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi, 5 Haziran 1926 tarihli sayısında Bayburt Belediye Başkanı Kamil Alp ile yaptığı bir röportaja yer vermiştir. Bu habere göre belirli bir plan ve program dahilinde hareket eden belediyenin gelecekte yapacağı işler şöyledir:⁷¹¹

(...) Bayburd aynı zamanda mevaşi ihraç eden bir kasaba olduğu için belediye derhal bir mezbaha inşasına karar vermiş ve bunun için bütçesine de tahsisat koymuştur. Kamil Bey İstanbul'da Karaağaç mezbahasının planlarını tetkik etmektedir. Bayburdda Karaağaç mezbahası şeklinde aynı tesisatı havi ve fakat daha küçük bir mezbaha için lazım olan taş vesaire tamamıyla ihzar edilmiştir. Belediyenin bu seneki bütçesi 73 bin liradır. Bu para ile mevcut geniş caddelerden başka üç cadde açılacak, bağçeler tesis olunacak, bir sinema binası inşa olunacaktır. Bundan başka mevcut elektrik tesisatı tevsiya edilecektir. Belediyenin faaliyetlerinden birisi de hızar ve yün eğirme fabrikaları tesisidir. Bunlar için teşebbüsata başlanmıştır. Kamil Bey burada Darülfünun müderrisleriyle temas ederek Bayburdda bir halk kütüphanesi tesisi için müdavele-i efkarda bulunmuştur. Belediye reisinin en büyük temennisi ziraat vekaletinin tevzi ettiği mahlut olmayan buğday tahammüllerinden Bayburta da tevzi edilmesidir. Buna imkan olursa mahsulatının fevkalade tezeyüd edeceğini teminen beyan edilmektedir. Halka asri vesaitle tarlalarını sürdürmek için belediye en son sistem traktör ve alat-ı ziraiye celp ettirmeğe karar vermiştir. Bu suretle memlekette alat-ı ziraiye tamim edilecek ve halkın medeniyetin bu vesaitinden azami istifade ettirilmesine çalışılacaktır. Kaza hududu dahilinde birçok mekşuf madenler de mevcuttur. Ezcümle bakır madeni, yeni kömür madeni, kehriba, siyah mermer madenleri zenginlikleriyle şöhet almıştır. Taş ocakları petrol madenleri olması muhtemel olan sahalar mevcut olduğu gibi maden suları dahi vardır. Belediye yeni inşaatı men etmiştir. Sebep yapılacak binaların asri bir şekilde olmasını temindir. Bunun için de inşaat şirketleriyle

⁷⁰⁹ **Türk Kızılay Arşivi**, 150/2.2, 24 Ağustos 1335.

⁷¹⁰ Bayburt'ta 1871-1950 arasındaki 79 yılda 15 belediye başkanı görev yapmıştır. Bu başkanların 10'u Osmanlı Devleti'nin son döneminde, 5'i ise Cumhuriyet'in 1923-1950 yılları arasında görev yapmıştır. 1892-1893 yılları arasında görev yapan Kemal Efendi, en az süre belediye başkanlığı yapan kişidir. 1922-1930 yılları arasında Bayburt Belediye Başkanlığı yapan Kamil Alp, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminin ilk belediye başkanlığını yapmıştır. Türkiye'de ilk belediye başkanı seçimleri 1930 yılında yapılmıştır. Belediye Teşkilatı oluşturulduktan bu yıla kadar Belediye Başkanları, atanma yoluyla göreve getirilmişlerdir. 1930-1940 yılları arasında başkanlık yapan Fahreddin Kumbasar ve Tevfik Çoruh, Milli Mücadele döneminde Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlıkları da yaparak Bayburt'ta bu dönemin milli kahramanları olarak ön plana çıkmış şahsiyetleridir. 1940-1946 yılları arasında başkanlık yapan Kazım Köklü, Bayburt Halkevi ve CHP Bayburt İlçe başkanlıkları da yapan bu döneme damgasını vuran çalışkan bir şahsiyettir. 1923-1950 yılları arasında Bayburt Belediye Başkanlığı görevinde bulunanlar ve görev süreleri için Ek 33'e bkz.

⁷¹¹ "Bayburd Belediye Reisi", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1926, s.4.

anlaşmak ve yahut zengin olan belediye bütçesini karşılık göstererek bir istikraz akd etmek suretiyle şehri yeni baştan asri bir şekilde imar etmek tasavvurları mevcuttur.

Alp'in yukarıda belirtmiş olduğu belediye işlerinin yürütülmesini sağlamak üzere Bayburt Belediyesi, memur ve işçilerden oluşan bir kadroyla harekete geçmiştir. Belediyede 1929 yılında 19 memur 7 müstahdem toplam 26 kişi çalışırken, 1930'da memur sayısı 17'ye düşerken müstahdem sayısı bir kişi artarak 8 kişi olmuştur. 1931'de memur sayısı 20'ye, müstahdem sayısı ise 9'a yükselmiştir. Belediye kadrosu 1932 yılında 16'sı memur ve 19'u müstahdem olmak üzere 35'e yükselirken, bu kadronun memurları şunlardır; 1 Belediye Başkanı, 1 Muhasib-i mesul, 1 Veznedar, 1 Katip, 1 Muhasebe Katibi, 1 Müfettiş, 3 Zabıta Memuru, 1 Belediye Doktoru, 1 Eczacı, 1 Baytar, 1 İhtisap Memuru, 1 Okturuva Memuru ve 1 Belediye Ebesinden oluşmaktadır.⁷¹² Bayburt Belediyesi, yıldan yıla artan hizmet alanlarıyla birlikte kadrosu da genişlemiştir. 1946-1948 yılları arasında Belediye kadrosu 56 kişiye ulaşmıştır. Bayburt Belediyesinin 1946-1948 yılları arasındaki kadrosu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 17: 1946-1948 Yıllarında Belediye Kadrosu

Daireler	Memur Adedi	Hizmetli Adedi
Başkanlık (İdare ve Muhasebe)	7	10
Fen heyeti (Yapı ve Yollar)	-	1
Su	-	1
Elektrik	-	3
Sağlık	-	2
Temizlik	1	20
Diğer Hizmetliler	-	11
Genel Toplam	8	48

Kaynak: Belediyeler Yıllığı 1949, C. 1, Ankara: İller Bankası Yayınları, 1949, s.302.

Bayburt Belediyesi, şehrin ihtiyaçlarını giderebilmek için belirli bir gelire de sahip olmuştur. Cumhuriyetin ilanından iki yıl sonra 1925 yılında belediyenin geliri 45.264 liradır.⁷¹³ Bu miktar, 1926 yılında 70.000'e⁷¹⁴, 1927-1928 yılları arasında ise 73.440⁷¹⁵

⁷¹² **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s.274; **Resmi Gazete**, S. 2006, 19 Ocak 1932, s.1165.

⁷¹³ **T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926)**, s.389.

liraya yükselmiştir. Belediye'nin geliri, 1928-1932 yılları arasında - muhtemelen Türkiye'yi de sarsan 1929 Dünya Ekonomik Krizi yüzünden- olağanüstü bir düşüş yaşamıştır. Bayburt Belediyesi, 1932 yılı itibarıyla 12.881 lira tahsilat miktarıyla Türkiye'de 57 vilayetten 6'sı ile birçok kaza, nahiye ve köy belediyesini geride bırakarak 10.000-15.000 lira arasında tahsilatı olan belediyeler arasında yer almıştır.⁷¹⁶ Bayburt Belediyesi, 1932 yılında Bilecik, Kars, Kırşehir, Çoruh (Rize), Gümüşhane, Muş Vilayetlerinin Belediyelerinden daha fazla gelire sahip olmuştur.⁷¹⁷ Bu yıl, Gümüşhane Vilayeti'nin toplam tahsilat miktarı 27.497 lira iken bunun 12.881 lirasını Bayburt Belediyesi tek başına karşılamış, kalan tahsilat miktarı ise diğer ilçeler arasında bölünmüştür.⁷¹⁸

Bayburt Belediyesi, 1933 yılındaki 16.271 liralık gelirini, 1934'te % 31,7 oranla 5.156 lira arttırarak 21.427 ve 1935 yılında da 21.610 liraya yükselterek 20.000-30.000 lira gelimli belediyeler arasına girmiştir. Bayburt bu gelir grubunda Kırşehir, Yozgat ve Sinop vilayetlerine ait belediyelerle birlikte yer almıştır.⁷¹⁹ 1934 yılında Gümüşhane ve ilçelerinin genel belediye geliri 36.936 lira iken, bu gelirin % 58 oranıyla 21.427 liralık kısmı Bayburt Belediyesi'ne aittir. 1935'te ise Bayburt belediyesi, Gümüşhane ve ilçe belediyeleri arasında 21.610 liralık geliriyle en yüksek gelire sahip olan belediyedir. Vilayet genelinin 37.896 liralık belediye gelirinin % 57'sini Bayburt Belediyesi geliri oluşturmaktadır.⁷²⁰ 1936 yılında belediye gelirini 22.534 liraya yükseltmiştir.⁷²¹ Bayburt belediyesi, 1937'de 35.022 ve 1938'de 37.487 liralık geliriyle 30.000-40.000 arasında tahsilatı olan belediyelerden biri olmuştur. Bu gelir düzeyiyle başta bağlı olduğu Gümüşhane olmak üzere Kırşehir, Sinop, Bilecik, Ağrı, Hakkari, Bingöl, Tunceli, Bitlis gibi vilayet belediyelerini geride bırakmıştır.⁷²²

⁷¹⁴ "Bayburt Belediye Reisi", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1926, s.4.

⁷¹⁵ **T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928)**, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatı, No. 3, s.1144.

⁷¹⁶ **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.140-143.

⁷¹⁷ **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.137-143.

⁷¹⁸ **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.90.

⁷¹⁹ **Belediyeler İstatistiği 1929-1935**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No. 110, Ankara: Ulus Basımevi, 1937, s.227.

⁷²⁰ **Belediyeler İstatistiği 1929-1935**, s.232-233.

⁷²¹ **Belediyeler İstatistiği 1929-1936**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No. 136, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası, 1939, s.244.

⁷²² **Belediyeler İstatistiği 1929-1938**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No. 179, Ankara: Ulusal Matbaa, 1941, s.307-310 ve 313-318.

Bayburt Belediyesi gelir ve giderinde 1929-1938 yılları arasında inişli-çıkışlı bir çizgi izlemiştir.⁷²³ Belediye en fazla gelire 37.487 lira ile 1938 yılında sahip olurken, en az gelir sağladığı yıl ise 10.509 lira ile 1931 yılı olmuştur. Belediyenin yaptığı en düşük harcama 19.902 lira ile 1929 yılı olurken, en yüksek harcamayı 80.689 lirayla 1931 yılında yapmıştır. 1929-1938 yılları arasında Belediyenin gelir kalemlerine göre sağladığı gelir miktarları ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 18: 1929-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesi'nin Gelir Kalemlerine Göre Gelir Miktarı

Yıl	Geçmiş Yıllardan Devreden	Devlet Vergileriyle Beraber Tahsil Olunan Kesirler ve Hisseler			Diğer Gelirler	Borç ve Yardım	Toplam
		Binalar Vergisi	Kazanç Vergisi	Gümrük Resmine Munzam % 10 Belediye Hissesi			
1929	-	2.004	-	2.913	13.110	-	18.027
1930	-	1.886	-	6.586	15.568	-	24.040
1931	-	1.699	-	5.383	3.427	-	10.509
1932	-	1.127	-	5.610	6.144	-	12.881
1933	3.308	855	-	2.695	9.013	400	16.271
1934	8.857	1.486	-	7.888	3.196	-	21.427
1935	2.657	1.340	-	8.289	9.324	-	21.610
1936	3.028	632	-	9.436	8.338	1.100	22.534
1937	4364	651	258	11.947	17.552	250	35.022
1938	4.596	966	545	9.791	21.564	25	37.487

Kaynak: Belediyeler İstatistiği 1929-1935, s.120; Belediyeler İstatistiği 1929-1936, s.119; Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.154.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Bayburt Belediyesi'nin gelir kalemlerini Binalar vergisi, Kazanç vergisi, Gümrük resmine ek % 10 belediye hissesi, borç ve yardım ve diğer gelirler oluşturmaktadır.⁷²⁴ Belediye, gelir-gider dengesinde 1933 yılına kadar

⁷²³ 1929-1938 yılları arasındaki 9 yıllık dönemde Bayburt Belediyesinin yıl yıl tahmin edilen geliri, gerçekleşen geliri, tahsil edilen geliri ve giderlerinin miktarlarını gösterir tablo için Ek 34'e bkz.

⁷²⁴ Bayburt Belediyesi, bu gelir kalemlerinin yanısıra kazada doğrudan gelir sağladığı gayrimenkullere de sahip olmuştur. Belediye, 1929-1931 yıllarında kaza merkezinde 42.666 lira değerinde gayrimenkule sahiptir. Belediyenin sahip olduğu gayrimenkul değeri 1932 yılında 74.000 liraya yükselmiştir. Belediyeye ait gayrimenkullerin değeri 1933 yılında 51.510, 1934'te 52.000, 1935'te ise 36.000 liradır. 1935 yılındaki gayrimenkullerden 3.000 liralık gayrimenkul halka tahsis edilmiş olup gelir getirmemektedir. 33.000 liralık gayrimenkul ise gelir getirmektedir. 1936 yılında belediyeye ait 48.000 lira değerinde gayrimenkul mevcuttur. Bu yıl, 4.000 liralık gayrimenkul halka ücretsiz olarak tahsis edilmiş olup, 44.000 liralık gayrimenkulden gelir temin edilmektedir. 1937 yılında belediyenin gayrimenkullerinin değeri 36.000 liraya, 1938'de 22.000 liraya düşmüştür. 1937 yılında 15.000 lira değerindeki gayrimenkul halka tahsis edilirken 21.000 liralık gayrimenkulden gelir sağlanmaktadır.

fazla vermemesine rağmen bu yıldan sonra bir sonraki yıla devreden bir bakiyeye sahip olmuştur. Bayburt Belediyesi'nin 1934-1938 yılları arasında tahsil ettiği vergi ve resimler kaleminin türlerine ve miktarlarına göre ayrımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 19: 1934-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesi'nin Başlıca Vergi ve Resimler İtibarıyla Tahsilat Miktarları

Vergi ve Resim Türü	1934	1935	1936	1937	1938
Müsakkafat Vergisinden Belediye Hissesi	962	851	493	-	-
Kazanç Vergisinden Belediye Hissesi	525	489	139	-	-
Tanzifat Vergisi	838	812	1.098	433	145
Tenvirat Resmi	485	441	668	1.563	931
İnşaat ve Tamirat Ruhsatı	89	76	52	45	36
Tente, Siper ve Saçak Resmi	7	14	10	8	9
Pazar, Panayır ve Meydan İşgali Resmi	124	142	41	45	43
Levha, Yazı ve İlan Resmi	79	75	86	86	100
Evzan, Damga ve Kantar Resmi	81	30	-	59	23
Kara Vesaiti Nakliyesi Resmi	56	75	74	49	33
Mevaddı Müşteile Depoları Ardıyesi	596	405	363	996	1.890
Hafta Tatili Ruhsatı Harcı	224	242	359	362	340
Ceraimi Belediye Para Cezaları	36	71	76	267	162
İmtiyazlı Şirketlerden Belediye Hissesi	1.150	1.189	-	-	-
Emval ve Emlak Satış Bedel ve Kiraları	204	2.276	2.117	7.334	3.067
Mezbaha Hasılatı	2458	2258	2373	2506	2671
Haller Hasılatı	1.487	-	-	-	-
Sular Tahsilatı	358	1.063	-	-	-
Toplam	9.759	10.509	7.949	12.335	10.868

Kaynak: Belediyeler İstatistiği 1929-1935, s.256-257; Belediyeler İstatistiği 1929-1936, s.270-271; Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.361-363.

Bayburt Belediyesi gelirin büyük bir kısmını çeşitli vergi ve resim kalemlerinden sağlamıştır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere; Belediye, sular tahsilatı, haller hasılatı, mezbaha hasılatı, mal ve emlak satış bedel ve kiraları, imtiyazlı şirketlerden belediye hissesi, belediye suçlarına ait para cezaları, hafta tatilinde çalışma ruhsatı harcı, akaryakıt depoları ardıyesi, kara araçları nakliye resmi, ölçü, damga ve kantar resmi, levha, yazı ve

1938'de ise toplam 22.000 lira değerindeki belediye gayrimenkulünün 5.000 lira değerindeki kısmı halka tahsis edilmiş olup 17.000 liralık gayrimenkulden gelir sağlanmaktadır. Gelir getiren belediye gayrimenkullerinin değeri 1949 yılı itibarıyla 100.000 liraya yükselmiş olup binalar sigortalıdır. **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.419; **Belediyeler İstatistiği 1929-1935**, s.513 ve 542; **Belediyeler İstatistiği 1929-1936**, s.543 ve 592; **Belediyeler İstatistiği 1929-1938**, s.714, 789 ve 807; **Belediyeler Yılığ 1949**, C. 1, s.304.

ilan resmi, pazar, panayır ve meydan işgali resmi, tente, siper ve saçak resmi, inşaat ve tamirat ruhsatiyesi, aydınlatma resmi, temizlik vergisi, kazanç vergisinden belediye hissesi, bina vergisinden belediye hissesi gibi 18 ayrı vergi ve resim kaleminden gelir sağlamıştır. Vergi kalemlerinin fazlalığından da anlaşılacağı üzere Bayburt Kazasında çok canlı bir ticari ve ekonomik hayat mevcuttur. Bayburt Belediyesi, 1934-1938 yılları arasında bu gelir kalemleri içinden en fazla geliri 12.266 lira ile mezbaha hasılatından elde ederken en az geliri ise 48 lira ile tente, siper ve saçak resminden elde etmiştir. Ayrıca belediye bu beş yıl içinde sadece vergi ve resimlerden toplam 51.420 lira gelir sağlamıştır.

Bayburt Belediyesinin geliri 1938-1946 yılları arasındaki sekiz yılda % 291’lik bir artışla 37.487 liradan 109.315 liraya yükselmiştir. Bu olağanüstü artış sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bayburt Belediyesinin geliri 1947 yılında bir önceki yıla göre % 241’lik artışla 264.473 lira olmuştur. Bayburt Belediyesinin 1946-1948 yılları arasında sağladığı gelirin, gelir kalemlerine göre dağılımını aşağıdaki tablodan takip etmek mümkündür.

Tablo 20: 1946-1948 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Geliri

Yıl	Vergi ve Resimler	Çeşitli Gelirler	İstikrazlar	Bağış ve Yardımlar	Toplam
1946 Fiili Tahsilat	8.281	101.034	-	-	109.315
1947 Fiili Tahsilat	26.908	187.565	50.000	-	264.473
1948 Bütçe Tahmini	22.750	130.905	-	-	153.655

Kaynak: Belediyeler Yıllığı 1949, C. 1, s.301.

Bayburt Belediyesi, bu dönemde oldukça yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Bu yoğunluğu, belediyenin gelir kalemlerinden anlayabileceğimiz gibi gider kalemlerinden de aynı kaniye varabiliriz. Bayburt Belediyesi’nin gider kalemlerini ise; idare ve hesap işleri, sıhhat ve hayır işleri, İmar ve tezyin, tanzifat, tamirat ve elektrik işleri, su işleri tesisat ve tamirâtı, itfaiye ve diğer beledi işler oluşturmaktadır. Bayburt Belediyesi’nin 1929-1938 yılları arasında yaptığı harcamaların harcama kalemlerine göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 21: 1929-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Harcama Kalemlerine Göre Yaptığı Harcamalar

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
İdare ve Hesap	2.160	9.594	9.361	6.771	6.696	5.731	4.028	5.754	4.755	4.956
Sıhhat ve Sağlık	4.510	4.646	7.627	4.557	2.356	3.492	2.405	3.296	2.592	2.122
İmar ve Tezyin	5.253	14.713	17.937	708	634	-	191	1.467	9.417	5.020
Tanzifat, Tenvirat, Elektrik Tesisatı	3.420	4.917	24.868	4.878	4.225	4.035	4.876	5.387	6.569	14.901
Su İşleri Tesisatı ve Tamirâtı	642	306	10.311	997	848	312	941	539	1.114	756
İtfaiye	-	-	-	-	-	211	59	7	-	9
Diğer	3.917	4.946	10.585	4.512	3.054	8.479	9.645	6.084	10.871	5.479
Toplam	19.902	39.122	80.689	22.423	17.813	22.260	22.145	22.534	35.318	33.243

Kaynak: Belediyeler İstatistiği 1929-1935, s.368; Belediyeler İstatistiği 1929-1936, s.395; Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.549.

Bayburt Belediyesinin 1929-1938 yılları arasında harcama kalemi türleri ve yapılan harcamalar dikkate alındığında belediyenin bu yıllarda oldukça aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Belediye, Bayburt halkının ihtiyaç duyduğu önemli beledi işleri hakkında yerine getirebilmiştir. Bayburt Belediyesi, 1940-1950 yılları arasında da çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etmiştir. 1946-1948 yılları arasında belediyenin yaptığı harcamalar bu iddiayı güçlendirecek şekildedir.

Tablo 22: 1946-1948 Yılları Arasında Bayburt Belediyesinin Yaptığı Harcamalar

Yıl	İdare ve Hesap	Sağlık ve Sosyal Yardım	Bayındırlık İşleri	Temizlik ve Aydınlatma	Çeşitli İşler	Toplam
1946 Fiili Giderleri	51.390	693	4.789	5.953	49.588	112.413
1947 Fiili Giderleri	48.760	94	20.028	17.377	63.315	149.574
1948 Bütçe Ödeneği	48.460	200	14.300	14.057	76.638	153.655

Kaynak: Belediyeler Yıllığı 1949, C. 1, s.301.

Cumhuriyet döneminde Bayburt Belediyesinin kazada yaptığı belli başlı işlerden fenni su tesisatı, aydınlatma işleri, itfaiye teşkilatının kurulması, fenni mezbaha ve temizlik işleri ile ilgili çalışmalarına göz atarsak belediye faaliyetlerinin kapsamı hakkında somut bir fikir edinebiliriz.

4.1.1. Fenni Su Tesisatı

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bayburt Kazası, su ihtiyacını kaza dahilindeki 24 çeşmeye 15 ayrı kaynaktan künk boruyla⁷²⁵ ilkel bir şekilde getirilen su ile sağlamaktadır. Boru ve fenni bir tesisatı olmayan kazaya bu su yeterli gelmemiştir. Belediye, kazanın su ihtiyacını fenni bir şekilde gidermek için 1930 yılından itibaren girişimlere başlamıştır.⁷²⁶

Bayburt Kazası için yapılacak fenni su tesisatı projesi, belediye tarafından 1942 yılında yapılmıştır.⁷²⁷ Belediye bu işin yapılabilmesi için 1947 yılında girişimlere başlamıştır. Bu yılın haziran ayında Belediye Başkanı Mehmet Oltulu, İçişleri Bakanlığı ve İller Bankası ile bu iş için çeşitli görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerden olumlu bir sonuç alan Oltulu, Belediye Genel Meclisi toplantısında kasabanın bu önemli ihtiyacına bu yıl içinde başlanacağını ve iş için gerekli paranın İller Bankasından istikraz yapıldığını meclis üyelerine bildirmiştir. Bu çok yerinde girişimin sonucu üyeler tarafından takdir ve sevinçle karşılanmıştır. Toplantının ardından bu haber kaza halkına duyurulmuştur.⁷²⁸

Bayburt'a font boruyla⁷²⁹ getirilecek içme suyu projesi, Bayburt Belediyesi Başkanlığı tarafından 25 Ağustos 1947 tarihinde 310977.76 kuruş keşif bedeliyle eksiltmeye konulmuştur.⁷³⁰ Belediye su tesisatı için 1948 yılında İller Bankası'ndan 150.000 lira borç almıştır. 1948 yılı sonlarında bitirilen tesisat için isale hattı⁷³¹ kaynaktan musluğa kadar 1290 m. 150'lik ve musluktan su deposuna kadar 1894 m. 125'lik font boru döşenmiştir. Ayrıca kaza merkezine 510 m³'lük bir ana depo ile 33 çeşme ve 17 yangın musluğu ile temiz su dağıtımına başlanmıştır.⁷³² Su işleri belediye bütçesiyle idare edilmiştir.⁷³³ 1954 yılı itibarıyla 320 su aboneli olan kazada 40 köye fenni bir şekilde içme suyu tesisatı yapılmıştır.⁷³⁴

⁷²⁵ Künk Boru: Betondan yapılmış boru.

⁷²⁶ **Belediyeler 1933**, s.377.

⁷²⁷ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.303.

⁷²⁸ "Bayburt Fenni Su Tesisatına Kavuşuyor", **Yeniyol**, 25 Haziran 1947, s.3.

⁷²⁹ Font Boru: Dökme Demir Boru.

⁷³⁰ **Halk**, 4 Ağustos 1947, s.4.

⁷³¹ İsale Hattı: Su temininde; kaynaktaki suyu şehir şebekesine ya da su depolarına taşıyan ana hatta verilen ad.

⁷³² Bayburt Belediyesi'nin kaza merkezinde yaptığı örnek bir çeşmenin fotoğrafı için Ek 35'e bkz.

⁷³³ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.303.

⁷³⁴ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.102 ve 105.

4.1.2. Aydınlatma İşleri

Bayburt Kazasında, 1933 yılı itibarıyla fenni bir elektrik şebekesi mevcut olmayıp kazanın aydınlatma işi 15 lüks lambasıyla yapılabilmektedir. Bayburt Belediyesi, bu yıl kazaya fenni bir elektrik şebekesi getirebilmek üzere harekete geçmiştir. Belediye bütçesine bu iş için tahsisat ayrılmış ve şebekenin fenni bir projesi hazırlanmaya başlanmıştır.⁷³⁵

Bayburt'un elektrik tesisatının fenni projesi belediye tarafından 1936 yılında tamamlanmıştır. Bu tesisat 30 bin lira harcanarak 1939 yılında bitirilmiştir. 50 beygir kuvvetinde bir su türbini ve 40.28 kilovatlık iki dinamo ile çalıştırılan ve şebeke uzunluğu 5000 m. olan sistemde kazaya elektrik sadece geceleri verilebilmiştir. Kazanın genel aydınlatması, yıllık masrafı 23000 kilovat olan 82 lamba ile sağlanmıştır. Bir kilovattı 26,5 kuruş olan aydınlatma için, 1944 yılında 40000 kilovat⁷³⁶ ve 1947 yılında 56.767 kilovat⁷³⁷ harcanmıştır. Belediye tarafından idare edilen elektrik işletmesinin 1944 yılında 293⁷³⁸ olan abone sayısı 1949 yılında 356'ya yükselmiştir.⁷³⁹

4.1.3. Temizlik İşleri

Bayburt Belediyesi, 1929-1932 yılları arasında Gümüşhane ve kaza belediyeleri içinde temizlik teşkilatına sahip tek belediyedir. Bu yıllar içinde Torul ve Şiran'da hiçbir temizlik hareketi görülmezken, temizlik işlerine Gümüşhane merkezde 1.500 lira, Kelkit'te ise yalnız 148 lira harcanmıştır. Bayburt Belediyesi, bu dört yıl içinde toplam 12.957 liralık temizlik işi yapmıştır. 1929 yılında belediyenin temizlik için kullandığı 4 adet yerli malı süpürme arabası ve 8 çöp arabası vardır. Bu işler için 3 memur ve 20 amele görevlendirilmiş ve bu yıl içinde 3.407 liralık temizlik işi yapılmıştır. 1930'da süpürme arabalarının sayısında herhangi bir değişiklik olmazken çöp arabaları 4'e düşmüştür. Bu yıl temizlik için 1 memur ve 14 amele görevlendirilirken 2.886 liralık temizlik işi yapılmıştır. 1931 yılında belediyenin sahip olduğu süpürme arabaları 6'ya, çöp arabaları da 6'ya

⁷³⁵ **Belediyeler 1933**, s.377.

⁷³⁶ **Türkiye Yıllığı 1947**, Yayına Hazırlayan: Tahsin Demiray, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1947, s.170.

⁷³⁷ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.303-304.

⁷³⁸ **Türkiye Yıllığı 1947**, s.170.

⁷³⁹ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.303-304.

yükselmiştir. Bu yıl temizlik işleri için 1 memur ve 17 amele görevlendirilmiş ve 3.380 liralık temizlik işi yapılmıştır. 1932’de ise çöp arabalarının sayısı 2’ye düşmüştür. Bu yıl temizlik işi için 2 memur ve 14 amele görevlendirilirken 3.284 liralık temizlik işi yapılmıştır.⁷⁴⁰

Kasabanın kanalizasyon teşkilatı olmayıp, 8 km uzunluğundaki bir lağım tesisatı mevcuttur. 1933 yılında kazanın genel temizliği 6 at arabası ve 20 amele ile görülmekteyken⁷⁴¹ 1949’da 8 at arabası ve 20 amele ile görülmekte olup çöpler suya dökülmek suretiyle yok edilmektedir. Kasabada 2 hamam ile umumi hela vardır.⁷⁴²

4.1.4. İtfaiye Teşkilatı

Bayburt Belediyesinin 1929-1933 yılları arasında İtfaiye teşkilatı mevcut değildir.⁷⁴³ 1933 yılında Belediye bütçesine arazöz⁷⁴⁴ veya motopomp⁷⁴⁵ satın alınması için tahsisat konmuştur.⁷⁴⁶ 1934 yılında kurulan itfaiye teşkilatına aynı yıl 211 lira harcanmıştır. Bayburt Belediyesi itfaiye teşkilatı için 1935 yılında 59 lira, 1936’da 7 lira ve 1938’de ise 9 lira harcamıştır.⁷⁴⁷

4.1.5. Fenni Mezbaha

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bayburt, hayvan ihraç eden bir kaza olduğu için belediye bir mezbaha inşasına karar vermiş ve bunun için bütçesine de tahsisat koymuştur. 1926 yılında Belediye Başkanı Kamil Bey İstanbul’da bulunan Karaağaç mezbahasının planlarını tetkik etmiştir. Bayburt’ta yapılması düşünülen fenni mezbaha -Karaağaç mezbahası örnek alınacak şekilde aynı tesisatı içeren fakat daha küçük bir mezbaha- için lazım olan taş vesaire tamamıyla sağlanmıştır.⁷⁴⁸

⁷⁴⁰ **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.419.

⁷⁴¹ **Belediyeler 1933**, s.377.

⁷⁴² **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.304.

⁷⁴³ **Belediyeler İstatistiği 1931-1933**, s.352.

⁷⁴⁴ Arazöz: Kamyon, traktör türünde bir taşıta su tankı ve sulama sistemi yerleştirilerek imal edilen ve genellikle ön ya da arkasında sulama düzeneği bulunan motorlu araçtır. Bu araç, yol ve meydanların temizlenmesinde ve yol kenarlarında bulunan yeşillikleri sulama için kullanılır.

⁷⁴⁵ Motopomp: Motorlu Tulumba.

⁷⁴⁶ **Belediyeler 1933**, 377.

⁷⁴⁷ **Belediyeler İstatistiği 1929-1938**, s.549.

⁷⁴⁸ “Bayburt Belediye Reisi”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1926, s.4.

Bayburt Belediyesi tarafından merkeze bir km uzaklıkta inşasına başlanan mezbaha binası, 1933 yılına kadar 3.500 lira harcanarak tamamlanmıştır.⁷⁴⁹ Aynı yıl faaliyete geçen mezbahada günde 8 koyun, 10 keçi ve 4 sığır kesilmiştir.⁷⁵⁰ Etler çift atlı kapalı bir araba ile nakledilmiştir. Mevcut mezbahada bir yılda kesilen 9687 baş hayvandan 1946 yılında 9.000, 1947 yılında 11.000 lira gelir sağlanmıştır.⁷⁵¹

4.2. İmar Faaliyetleri

Bayburt, Birinci Dünya Savaşı'nda Rus, Ermeni ve Rum işgaline uğrayarak büyük ölçüde tahrip olmuştur. İşgalden önceki yıllarda “mamur ve şehir manzarasını andıran güzel Bayburt”, işgal ile birlikte son derece gayri meskun bir hale bürünmüştür. Rusların Bayburt'u istila etmeleri dolayısıyla İç Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarına göç eden Bayburtlular, kurtuluşu takip eden günlerde yurtlarına döndüklerinde bine yakın han, dükkan, kahvehane, otel ve diğer özel ve resmi daire ve kurumlardan eser bulamamışlardır.⁷⁵²

Milli Mücadele Döneminin başlarında 1919 yılında Bayburt'u da içine alan bölgeye yardım amacıyla gelen Kızılay Heyeti Başkanı Lütfi Kırdar, hazırlamış olduğu raporunda Bayburt'un içler acısı durumu hakkında şu bilgileri vermektedir.⁷⁵³

(...) 194 pare köyü olan bu kazadan -hicret etmediklerinden dolayı 50 köy hariç- 29 köy harab ve gayrimeskun diğerlerinin cümlesinde üçte iki nisbetinde tahribat vardır. Hicret eden köylerde cami ve köy mektepleri cümlesi harabdır. Bayburt kasabasında evvelce 1500'ü müteceviz dükkan, kahve, han, otel bulunduğu halde şimdi bu adet 400'e inmiştir. Meskenler gerek kasabada ve gerek köylerde esasen hıfzıssıhaya uygun inşa edilmemiş iken Birinci Dünya Savaşı da var olan meskenlerin ¾'ünü tahrip etmiştir. Göçten dönen halk genellikle başını sokacak bir yer aramak ve bulmak zorundadır. İnşaat hususunda hiçbir yardım görmeyen halk üst üste koyabildiği iki taş arasına girmeğe mahkum buldukça sağlıklı düşünemez. Hela kasabada nadir köylerde hiç yoktur. Helası olmayan bir kasabanın lağım şebekesi hatıra gelmez. Han, kahve, hamamların çoğu savaşta tahrip edildiği için ayakta kalanlar yeterli olmadığından izdiham mevcuttur. Tanzifat⁷⁵⁴ hakkıyla yapılamıyor. Mezarlıklar karma karışık kasabanın etrafını çevirmiştir (...)

⁷⁴⁹ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.304.

⁷⁵⁰ **Belediyeler 1933**, s.377.

⁷⁵¹ **Belediyeler Yıllığı 1949**, C. 1, s.304.

⁷⁵² **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.29.

⁷⁵³ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2, 24 Ağustos 1335, s.2-3.

⁷⁵⁴ Tanzifat: Belediye yapılan temizlik işleri.

İşgal sırasında birçok hane, emlak, akar ve çarşı içinde bulunan dükkan ve mağazalar tamamen yakılmıştır.⁷⁵⁵ Savaşın doğurduğu sefalet ve felakete maruz kalan ve üstelik göç sebebiyle bütün mal ve mülkünü kaybederek fakir düşen cesur ve müteşebbis Bayburtlular bu durumdan dolayı endişeye kapılmamışlardır. Bayburt, baştanbaşa yanmış ve yıkılmış olmasına rağmen bağlı oldukları mukaddes toprağa kavuşmuş olmanın verdiği sevinçle işe başlamışlardır.⁷⁵⁶ Güzel yurdu eskisinden daha iyi ve asri bir halde imar etmeyi düşünmüşler; fakat Milli Mücadelenin ilk zamanlarında hüküm süren açlık ve yoksulluk imar işlerini hızlandırmaya imkan vermemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte “Yeni Bir Bayburt Şehri” oluşturmak için devlet ile halk el ele vererek imar işlerine hız verilmiştir. Bayburt’ta 1919-1927 arasında yakılan yerlerden önemli bir kısmı imar ve inşa edilmiş ve birçok bina meydana getirilmiştir.⁷⁵⁷ Ayrıca bir taraftan özel mesken ve ticarethaneler inşa edilirken, diğer taraftan da Bayburt Belediyesi mütevazı bütçesinin elverdiği nispette yollar açmaya, umumi mahaller inşa etmeye çalışmıştır.⁷⁵⁸

Bayburt’ta Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan imar faaliyetleri hızını kesmeden sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1929 yılında bölgeden geçmekte olan bir gazeteci, Bayburt’ta gözüne çarpan imar faaliyetleri hakkında şunları yazmaktadır.⁷⁵⁹

(...)Erzurumdan sonra uzun bir seyahati müteakip Bayburt’a vasil oldum. Hava yağmurlu olduğu için yollar geçilmez bir hale gelmişti, güç hal ile kasabaya girdik. Bayburt şark vilayetlerimiz içinde Karstan sonra en güzel bir kasabadır. Halkı ekseriyetle zengindir. Kasaba günden güne büyüyor. Her tarafta yeni inşaat göze çarpıyor. Bunların arasında güzel otel ve gazinolar vardır. Bayburt Belediyesinin çalıştığı da göze çarpıyor (...)

1923-1938 yılları arasında Cumhuriyet devrinde genel seviyede meydana gelen yükselme ve iktisadi bakımdan halkın ulaşmış olduğu refah sonucu olarak yeni ve güzel bir Bayburt meydana gelmiştir. 10 bin lira harcanarak kasabanın harita ve imar planı yaptırılarak tasdik ettirilmiş ve bu plana göre imarına başlanmıştır. En büyük ana cadde olarak “Cumhuriyet Bulvarı” adı verilen cadde açılmış, diğer yollarla ikinci ana caddeye bağlanmıştır.⁷⁶⁰

⁷⁵⁵ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066-1067.

⁷⁵⁶ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.29-30.

⁷⁵⁷ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066-1067.

⁷⁵⁸ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.30.

⁷⁵⁹ “Karstan Gümüşhaneye”, Akşam, 4 Ekim 1929, s.3.

⁷⁶⁰ Okay, a.g.e., s.30; Paşaoğlu, “Bayburt Kazası İdari Coğrafyası”, s.102. Cumhuriyet Caddesi’nin açıldıktan sonraki görüntüsü için Ek 36’ya bkz.

Bayburt'ta 1938 yılına kadar 40 bin liraya 600 talebelik bir ilkokul, 25 bin liraya 25 yataklı bir revir, 50 bin liraya bir halkevi, 50 bin liraya bir Nafia Oteli, 5 bin liraya bir karakol, 5 bin liraya bir saat kulesi, 15 bin liraya bir park (Nusratlı Parkı) yaptırılmış, 2.215 liraya umumi hela, 4.460 liraya bir mezbaha yaptırılmış ve 22.716 lira yeniden açılan caddelerle, kaldırım ve lağım inşa ve tamirine, 15060 lira istimlak işlerine, 5.006 lira rıhtım inşasına 8.348 lira çeşme ve suyollarına, 13813 lira köprülerin inşa ve tamirine harcanmıştır.⁷⁶¹

Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt isimli eserde 1948 yılında Bayburt'un görünüşü şu şekilde tasvir edilmiştir.⁷⁶²

(...) Bayburt bugün, Çoruh'un iki yanını çevreleyen yeşil bağ bahçeler ve Bayburt semasını kuşatmaya yarışan, kavak ve söğüt ağaçları arasında şehrin genel görünüşünde medeni bir ışık gibi parlayan güzel bir parkla da süslenmiştir. Beyaz yontma taşların mermeri deseni içinde, akasya ve salkım söğütlerinin yeşilliği altında ve büyük şehirlerimizde dahi genişliği bakımından benzerine az rastlanan Cumhuriyet caddesi yanında rengarenk çiçeklerin ve bu çiçekler üzerinde bir alaimisema gibi fişkırın havuzunun suları ile parlayan bu ışık renk koku abidesi içinde istirahat saatlerini geçiren Bayburtlular günün bütün yorgunluklarını burada unuturlar (...)

(...) Bayburt çevresinin tabii güzellikleri ve Bayburt'un gelişime uygun durumu, yarının gezi severlerinin arayacakları özellikleri, belki fazlasıyla sinesinde saklamaktadır. Kalesi köy ve bucaklarındaki tarihi anıtları, her kıvrımı her meylindeki çağlayışı ile bir başka güzellik olan Çoruh'u baharları bir yeşillik denizini andıran kırları, hububat anbarı düzlükleri, kale boğazı ve un fabrikasının bulunduğu semt görülmedikçe ifadesi güç güzellik kaynaklarındandır (...)

Cumhuriyetin 1923-1945 yılları arasında bir taraftan Şingah Mahallesi üzerinden Kaleardı Mahallesine, diğer taraftan da İmaret arkası ve Koruk düzlüklerine doğru genişlemiş olan Bayburt'ta, 2. Dünya Savaşı yılları içinde de imar faaliyetleri devam etmiştir. Saat Kulesi (1924)⁷⁶³, Cumhuriyet Oteli⁷⁶⁴, Cumhuriyet Okulu (1934), Mezbaha, İnönü Çeşmesi (1935)⁷⁶⁵, Şehit Nusret Bahçesi (1936)⁷⁶⁶, Meydan (Çetinkaya)⁷⁶⁷ ve Taş

⁷⁶¹ Okay, a.g.e., s.30-31.

⁷⁶² **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.21 ve 24.

⁷⁶³ Cumhuriyetin ve bağımsızlığın Bayburt'taki ilk simgesi olan Saat Kulesi'nin inşa edildikten sonraki görüntüsü için Ek 37'ye bkz.

⁷⁶⁴ Cumhuriyet Oteli'nin 1931 yılına ait bir görüntüsü için Ek 38'e bkz.

⁷⁶⁵ 1935 yılında Saat Kulesi önüne inşa edilen İnönü Çeşmesi'nin bir görüntüsü için Ek 39'a bkz.

⁷⁶⁶ Şehit Nusret Bahçesi (Parkı), 1919 yılında İstanbul Hükümeti tarafından Divan-ı Harp'te Bayburt Ermenilerinin Tehcirinde suiistimali olduğu gerekçesiyle asılan, fakat 1920'de TBMM tarafından "Milli Şehit" olarak ilan edilen Eski Bayburt Kaymakamı Nusret Bey'in anısına Bayburt Cumhuriyet Caddesi üzerinde 1936 yılında açılmıştır. Günümüzde yapısal olarak oldukça değişmesine rağmen halen varlığını devam ettiren bu parka ait 1936 tarihli iki görüntü için Ek 40 ve 41'e bkz.

⁷⁶⁷ Meydan (Çetinkaya) Köprüsü'nün yapım aşamasında ve tamamlandıktan sonra çekilmiş fotoğrafları için Ek 42 ve 43'e bkz.

Köprüler, Halkevi, Dispanser, Transit oteli ikinci dünya savaşından önceki yılların; Hükümet Konağı (1947), Ortaokul (1947), Hal yeri, yeni caddeler savaş yıllarının en güzel eserleri olarak ortaya çıkmıştır. Bayburt Belediyesi almış olduğu bir karar ile yeni açtığı caddeler üzerinde istimlak ettiği dükkanların yerine Bayburt'a özgü yontma sarı ve beyaz taştan yeni tip dükkanlar yaptırmıştır. Belediyenin bu kararı şehre yepyeni bir Kazım Köklü Caddesi kazandırmıştır. 2. Dünya Savaşı yılları içinde Bayburt halkı da imar faaliyetlerine geniş ölçüde katılmıştır. Halkla hükümetin el ele vermesinden doğan başarının en güzel örneğini Bayburt Halkı, Halkevi binasının inşasında göstermiştir.⁷⁶⁸ 1948 yılı itibarıyla Bayburt'un görünümünü anlatan bir eserde şöyle denmektedir.⁷⁶⁹

Medeni bir şehir olmanın ilk şartı olan elektriğe 1939 yılında, içme su tesisatına da bu yıl (1948) kavuşmak üzeredir: asri caddeleri, toplu çarşısı, hal yerleri, mezbahası ile doğu yaylasının övüneceği 2500 evli 96 bin nüfuslu, 3 bucak, 182 köylü, transit yolu üzerinde büyük bir ticaret merkezidir. Sarı beyaz yontma taşlarla yapılan ve Bayburt evlerinin çoğunluğunu teşkil eden –mahalli deyimiyile- konaklar arasında bir ihtişam abidesi halinde yükselen saat kulesi ve hemen yanı başındaki yeni cami azametli ve başlı başına canlı bir tarih olan kale şehrin göz alıcı noktalarındandır. Şehre gerek Trabzon'dan gerek Erzurum'dan gelen yolcular bu göz alıcı noktaların (Yeni hükümet konağı, Transit oteli, Halkevi)'nin bulunduğu Cumhuriyet caddesinden girerler. Gerek Erzurum gerek Trabzon'dan kalkan yolcuların eğer yolda bir gece geçirmek gerekirse bu geceyi Bayburt'ta geçirmek istemeleriyle kendini gösteren Bayburt'un turistik önemi yıl be yıl artmaktadır. Üç asri otele, birçok gaziolara, güzel bir sinemaya sahip bulunan bu şirin Bayburt'u gezmeye gelen her seyyahı hoşnut kılacak durumdadır.

1923-1948 yılları arasında 25 yıl içinde Bayburt'ta yapılan imar faaliyetleri şunlardır.⁷⁷⁰

“375 metre uzunlukta onluk Şingah şose yolu
550 m uzunlukta onluk Zahit Mahallesi şose yolu
450 m uzunlukta 24lük Cumhuriyet caddesi parke
160 m uzunlukta onluk Dabakhane Cadde Parke
250 m uzunlukta onluk Semerciler Cadde. (Arnavut kaldırım)
400 m uzunlukta Kazım Köklü ve Ana Cadde (Arnavut kaldırım)
175 m uzunlukta sekizlik Hükümet Caddesi (Arnavut kaldırım)
175 m uzunlukta sekizlik İlkokul Caddesi (Arnavut kaldırım)
125 m uzunlukta sekizlik Ulu Camii Caddesi (Arnavut kaldırım)
75 m uzunlukta onluk Keresteciler Caddesi (Arnavut kaldırım)
2735 m uzunluğunda yeniden yol açtırılmış ve yaptırılmıştır.
3240 m uzunluğunda muhtelif mahallerde yaya kaldırım
1 adet saat kulesi
2 otel ve misafirhane
1 fenni mezbaha
1 sebze hali⁷⁷¹

⁷⁶⁸ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.21-22.

⁷⁶⁹ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.22-24.

⁷⁷⁰ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.30-32.

1 zahire hali⁷⁷²
1 gaz anbarı
1 park
24 adet dükkandan ibaret kasaplar çarşısı⁷⁷³
15 muhtelif semtlerde çeşme
7 adet muhtelif semtlerde umumi hela
1 adet kavaklık (10.000 m² genişlikte)
1 adet pönserek köprüsü
Şehrin hali hazır haritası
Şehrin elektrik projesi
Şehrin fenni içme su tesisatı
Şehrin imar planı
Şehrin kanalizasyon projesi yaptırılmıştır. Ayrıca muvakkat olarak şehir elektrikle tenvir edilmektedir.

Özel idare tarafından yaptırılan:

2 adet cumhuriyet ve İnönü okulları
1 adet 25 yataklı dispanser
1 adet aygır deposu

Umumi muvazeneden yaptırılan:

1 adet hükümet konağı
1 adet ortaokul
1 adet emniyet karakolu
1 adet jandarma karakolu
1 adet transit oteli
1 adet Taşköprü (betonarme)
1 adet meydan köprüsü (betonarme)
1 adet Halkevi binası
2 adet askeri garnizonu

Halk tarafından yaptırılan:

1 adet un fabrikası
2 adet otel
37 kahvehane
8 lokanta
10 furun
15 han
160 kantariye ve manifatura mağazaları
15 tuhafiyeye ve hırdavat mağazaları
65 zahire mağazası
273 küçük esnaf ve sanat atölyeleri
1000 mesken
1586 mesken ve ticarethane yaptırılmıştır.⁷⁷⁴

Cumhuriyet Döneminde Bayburt köylerinde de imar faaliyetleri göze çarpmaktadır. 1935 yılına kadar Bayburt kazası dahilinde yolu yapılmayan köy kalmamıştır.⁷⁷⁵ 1937 yılı itibarıyla Varzahan köyünde iskan işleri devam ediyorken, Kitre ve Kısanta köylerinde de yeni ilkokul binaları yapılmıştır.⁷⁷⁶ Bayburt merkez ve köylerinde 1926-1938 yılları

⁷⁷¹ Bayburt Sebze Hali'nin 1948 tarihli bir görüntüsü için Ek 44'e bkz.

⁷⁷² Bayburt Zahire Hali'nin 1948 tarihli bir görüntüsü için Ek 45'e bkz.

⁷⁷³ Bayburt Kasaplar Çarşısı'nın 1948 tarihli bir görüntüsü için Ek 46'ya bkz.

⁷⁷⁴ Bayburt'taki yapısal değişikliği anlayabilmek için Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde kazanın çekilmiş fotoğrafları için Ek 47, 48, 49, 50 ve 51'e bkz.

⁷⁷⁵ Tağudar, a.g.e., s.19.

⁷⁷⁶ **Gümüşeli**, 1937.

arasında binası yapılan ilkokulların, nitelikleri, maliyetleri ve inşa edildikleri yıl aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23: 1926-1938 Yılları Arasında Bayburt Merkez, Nahiye ve Köylerinde Yapılan İlkokullar

İlkokulun Adı	Sınıf Adedi	İnşa Tarihi	Değeri
Bayburt Büyük Cumhuriyet İlkokulu	12	1934	40000
Pulur Köyü İlkokulu	3	1931	2500
Hart Nahiyesi İlkokulu	5	1931	4000
Kitre Köyü İlkokulu	3	1937	3500
Sünür Köyü İlkokulu	3	1933	3500
Çıphımız Köyü İlkokulu	3	1933	3500
Kısanta Köyü İlkokulu	3	1938	3700
Çakmaz Köyü İlkokulu	1	1938	1500
Niv Köyü İlkokulu	3	1926	1500
Cilara Köyü İlkokulu	3	1934	1000
Konursu Köyü İlkokulu	3	1931	2500
Loru Köyü İlkokulu	3	1931	2500
Kırkpınar Köyü İlkokulu ⁷⁷⁷	-	1933	-

Kaynak: Vehbi Okay, Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.56-57.

4.2.1. Bayburt Saat Kulesi (Cumhuriyetin ve Bağımsızlığın İlk Simgesi)

Bayburt'ta bir saat kulesi inşası, Birinci Dünya Savaşındaki Rus işgali sırasında Bayburt'tan Çorum'a göç edenlerin Bayburt'un kurtuluşu ile birlikte geri dönmeleri üzerine Çorum'da gördükleri saat kulesinin bir benzerini de şehirlerinde yapmak arzusundan doğmuştur.⁷⁷⁸ Bayburt Saat Kulesi, Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlanı gibi Türk tarihinin dönüm noktalarından sonra kurulduğu için bu dönemlerin ruhunu da bünyesinde barındıran sembolik bir eser olmuştur.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ Kırkpınar Köyü İlkokulu binası, 1933 yılında 50 günde tamamlanmıştır. Okulun üzerindeki kitabede "Vali Etem Beyin Celadeti Kaymakam Zeki Beyin Himmeti Nahiye Müdürü Niyazi Beyin Gayreti İle 50 Günde Bitti" denilmektedir. **2013 Yüzev Araştırması 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C. 1, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015, s.69.

⁷⁷⁸ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.343.

⁷⁷⁹ **Gazi Bayburt**, S. 8, Kasım 1991, s.5; Çakan, a.g.e., s.73.

30 Ekim 1923 günü yani Cumhuriyetin ilanının ikinci günü Bayburt Belediye meclisinde toplantıda bulunan; Belediye Başkanı Kamil (Alp) Bey, Meclis üyesi Tevfik (Çoruh) Bey ile Hamit (Dönmez) Bey, bir takrir sunarak Bayburt sarı taşından yapılacak bir saat kulesinin şehrin bir yerinde kurulması istenmiştir.⁷⁸⁰ Belediye Başkanı Meclise hitaben şunları söylemiştir.⁷⁸¹

(...) Cumhuriyetimizin adını sonsuza kadar ilan edecek öyle güzel eserler yapalım ki onlara baktıkça ve onlardan gelecek sesi duydukça, Cumhuriyetimizin sonsuza kadar var olacağına inanarak dünyanın uygar milletleri arasına katılmak hakkını bizlere bahsetmiş olsunlar. Bu eserler aynı zamanda ufukumuzu ve yüreklerimizi karartan Şeyh Eşref olayını Bayburt Halkı olarak hiçbir zaman onaylamadığımızı ispat etsinler. Bu nedenle önerim şudur: Şehrimizin ortasından geçen ana caddeye 'Cumhuriyet Caddesi' adını verelim. Şehrin güneyinden kuzeyine doğru uzanan bu Cumhuriyet Caddesinin şehir meydanına isabet eden yerinde cadde ile bütünleşecek ve şehrimize uygun düşecek görkemli bir başka eseri dikelim. Uygun bulursanız bu eser geçmişten geleceğe uzanan zaman mefhumunun Cumhuriyetimizin ilan edildiği tarihte kararlaştırılarak sembolleştiğini gösteren bir saat kulesi olsun.

Belediye Başkanının bu isteği kabul edilerek 18 Mart 1924 günü Bayburt Saat Kulesi'nin temeli atılmıştır. Karar gereği bu yapıyı, Taşçılar (Tahbur) Köyünden minare ustası Muhyeddin Usta yapacaktı. Bayburt Saat Kulesi, Muhyeddin Usta'nın 7 ay 11 günlük çalışması ile 1924 yılının 29 Ekiminde tam çalışır bir duruma getirilmiştir.⁷⁸² Bayburt Saat Kulesi yapımı için 5.000 lira harcanmıştır.⁷⁸³

4.2.2. Bayburt Transit Oteli

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü, 6 Ekim 1937 tarihinde Trabzon-İran yolu üzerinde yapılan nakliye ücretlerinin belirlenmesi için bu yolu 2 kısım ve 75'er km arayla 12 mntıkaya ayırmıştır. Bu kapsamda, 5. Mıntıka Kovans-Bayburt ve 6. Mıntıka Bayburt-Kop Hanları olarak belirlenmiştir.⁷⁸⁴ Bu hat üzerinde nakliyat işi yapan kamyon ve seyahat eden otobüs ve yolcuların Bayburt'ta konaklayabilmesi için, bir transit oteli ve garaj inşa edilmek istenmiştir. Trabzon - İran transit yolu Birinci Mıntıka Başmüdürlüğü tarafından Bayburt ve Karaköse'de yapılacak

⁷⁸⁰ **Gazi Bayburt**, S. 8, Kasım 1991, s.5.

⁷⁸¹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.343.

⁷⁸² **Gazi Bayburt**, S. 8, Kasım 1991, s.5; Çakan, a.g.e., s.73.

⁷⁸³ Okay, a.g.e., s.30.

⁷⁸⁴ **Resmi Gazete**, S. 3727, 6 Teşrinievvel 1937, s.8816-8817.

bu inşaat işleri için toplam 228.208 lira 54 kuruş keşif bedeliyle 2 Aralık 1938'de yapılmak üzere 7 Kasım 1938'de eksiltme ilanı verilmiştir.⁷⁸⁵

1939-1943 yılları arasında inşası tamamlanan Bayburt Transit Oteli, Cumhuriyet Caddesi üzerinde hizmete açılmıştır.⁷⁸⁶ Transit Oteli binası⁷⁸⁷, günümüzde halen varlığını devam ettirmesine rağmen artık bir otel olarak değil farklı amaçlar için kullanılmaktadır.

4.2.3. Bayburt Sıfat İstasyonu

Bayburt Sıfat İstasyonu binasının yapımı için Aralık 1938'de Gümüşhane Valisi Ferit Nomer, beraberlerinde Defterdar ve Hususi Muhasebe Müdürü olduğu halde Bayburt'a gelmişlerdir. Bundan sonra yine Bayburt'a yapılacak Sıfat İstasyonu arsası etrafında görüşmelerde bulunmuşlardır.⁷⁸⁸ Sıfat istasyonu binasının yapımı için ilk ciddi girişim ise bu görüşmelerden beş yıl sonra başlamıştır. 1943 yılında eksiltmeye konulan sıfat istasyonu binası⁷⁸⁹, 1948 yılına kadar bitirilmiştir.⁷⁹⁰

4.2.4. Bayburt Halkevi Binası

Başbakan İsmet İnönü, 30 Haziran⁷⁹¹-8 Ağustos 1935 tarihleri arasında çıktığı Doğu gezisi⁷⁹² sırasında Bayburt CHP İlçe Teşkilatı tarafından yapılan dilek üzerine Bayburt'ta Halkevi Kurağı inşası için Genel Merkezden 10.000 lira yardımda bulunulacağına dair söz vermiştir.⁷⁹³ Bunun üzerine bölgede Halkevi yapılması işini yakından takip eden Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, 10 Ekim 1936'da Başvekâlet

⁷⁸⁵ **Resmi Gazete**, S. 4056, 7 Teşrinisani 1938, s.10838.

⁷⁸⁶ Transit otelinin inşa safhası ve tam olarak bitirildiği tarihi belirleyememekle birlikte kurumlar arası bazı yazışmalardan 1939-1943 yılları arasında otelin yapılıp bitirildiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane isimli eserde transit otelinden bahsedilmeyenken, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in 28 Aralık 1943'te Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden "Transit otelinin bir kısmının geçici olarak binası bulunmayan Bayburt Ortaokulu'na tahsis edilmesini" istediği yazıdan Bayburt Transit Otelinin 1943 yılında faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. **BCA**, Maarif Vekilliği Orta Öğretim Umum Müdürlüğü, Belge No. 41080, 28 Aralık 1943.

⁷⁸⁷ Bayburt Transit Oteli'nin 1948 tarihli bir görüntüsü için Ek 52'ye bkz.

⁷⁸⁸ **Gümüşeli**, Yıl: 9, S. 321, 20 İkincikanun 1938, s.1.

⁷⁸⁹ **Gümüşeli**, Yıl 15, S. 440, 16 Temmuz 1943, s.4

⁷⁹⁰ Bayburt Sıfat İstasyonu binasının bir fotoğrafı için Ek 53'e bkz.

⁷⁹¹ **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1935, s.1.

⁷⁹² **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1935, s.1.

⁷⁹³ **BCA**, 490.01.1714.967.1, 27 Mayıs 1936, s.111; Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.187.

Müsteşarı Kemal Gedeleş'e yazdığı bir yazıda halkevi için ayrılan bütçenin gönderilmesini ve bir an önce işe başlanılmasını istemiştir.⁷⁹⁴

Bu yazıya 7 Kasım 1936'da gönderilen cevapta, Doğu Anadolu'da Artvin, Bayburt, Erzurum, Erzincan ve Kars'ta birer Halkevi yaptırılmasının kararlaştırıldığını, Bayburt Halkevi projesinin yapıldığını ve mahallince işe başlayabilmek için bazı arsa ve bina mübadelesi işi ile uğraşılmakta olduğu belirtilmiştir. Halkevinin bedeli olan 20.000 liranın 10.000 lirasının mahallince toplanması, diğer 10.000 liranın ise Genel Merkez tarafından temin edilmesi düşünülmüştür.⁷⁹⁵ Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, 17 Mart 1937'de Başbakan İsmet İnönü'ye "Bayburt Halkevi binasına harcanmak üzere CHP Gümüşhane İlyönkurul başkanlığına 10.000 lira gönderildiğini"⁷⁹⁶, 20 Mart 1937'de de Gümüşhane Valiliği ve CHP İl Başkanlığına "Bayburt Halkevi için ayrılan tahsisatın kalan kısmının ihtiyaca göre Haziran bütçesinden işarınız (mahallin isteği üzerine) gönderileceğini" bildirmiştir. Ayrıca Şükrü Kaya, gönderilen 10.000 liranın sadece halkevi inşaatı için harcanması gerektiğini, arsa tedariki ve plan hazırlamak gibi hususlar için gereken masrafların mahallince karşılanmasının da şart olduğunu belirtmiştir.⁷⁹⁷

Bayburt Halkevi binasının yapılması düşünülen ilk arsa, Bayburt Türk Ocağından CHP'ye devredilen 10.000 lira bedelinde⁷⁹⁸ ve 565 m2 genişliğinde iki dükkan ile arkalarındaki arsa üzerinde bulunan muvakkat altı barakanın önce belediye dükkanlarıyla mübadele edilerek yerlerinin halkevi yapılması düşünülmüştür. Belediye tarafından bu arsa üzerinde bulunan birkaç dükkânın 16 Ekim 1935'de istimlakı kararlaştırılmıştır.⁷⁹⁹ Gümüşhane Valisi ve CHP Gümüşhane İl Başkanı Ferit Nomer'in CHP Genel Sekreterliği'ne 22 Ekim 1937 tarihinde yazdığı bir yazıda, Bayburt İlçesi Parti başkanlığının bu tasavvurdan vazgeçtiğini ve böylece dükkan ve barakaların partinin elinde kalmış olduğunu bildirmiştir.⁸⁰⁰

⁷⁹⁴ BCA, 490.01.1714.967.1, 22 Temmuz 1939, s.25.

⁷⁹⁵ BCA, 030.10.70.459.1.

⁷⁹⁶ BCA, 030.10.79.523.6, 17 Mart 1937, s.1-2.

⁷⁹⁷ BCA, 490.01.1714.967.1.102, 20 Mart 1937, s.100.

⁷⁹⁸ BCA, 490.01.1714.967.1.110, 16 Haziran 1936, s.108.

⁷⁹⁹ BCA, 490.01.1714.967.1.109, s.107.

⁸⁰⁰ BCA, 490.01.1714.967.1.101, 22 Ekim 1937, s.99.

Bayburt Halkevi için bir plan hazırlanmış ve bu plan Gümüşhane Halkevi planı ile birlikte Hasan Fehmi Ataç tarafından Nafia Vekaleti'ne onaylatılmıştı. Bu plan dahilinde Halkevi yapım işi, 20.000 liralık ödenek üzerinden 16.653 lira ile inşaat müteahhidi Yakup Kefeli'ye ihale edilmiştir.⁸⁰¹

Bayburt Halkevi binasının temel atma töreni, 24 Eylül 1937 Cuma günü saat 10'da Bayburt Hükümet Konağının karşısındaki arsada yapılmıştır.⁸⁰² Bu törene Gümüşhane Valisi Ferit Nomer, İl Kültür Direktörü Vehbi Okay ve İl Daimi encümen üyesi Ramiz Akkoyunlu'nun yanı sıra kaza erkan ve memurları, okullar ve Bayburt Halkından büyük bir kalabalık katılmıştır.⁸⁰³ Temel atma kısmı bitmişken Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer; "Bayburt halkı için bu bina kafi değildir" değerlendirmesinde bulunmuş, binanın temeli atılmış olmasına karşın yetersiz olacağı düşüncesinden tevsi karar vermişti. Bu karar dolayısıyla 53.000 liralık yeni bir proje hazırlanmıştı. Verilen bütçe ile plan birbirini tutmadığı için Bayburt Halkevi'nin ikmali ve bina inşaatı uzun yıllar sürmüştü.⁸⁰⁴

Temmuz-Ağustos 1937'de seçim bölgelerini teftiş eden Gümüşhane Milletvekilleri Ali Şevket Öndersev, Durak Sakarya, Şevket Erdoğan hazırladıkları ortak raporda; "Bayburt Halkevi pek geniş ve lüks tutulduğundan mevcut tahsisatı ile hemen yarısı bile yapılamamış, büyükçe bir tahsisata ihtiyaç duyulmaktadır."⁸⁰⁵ denilmekteyken, diğer bir Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç'ın 17 Ocak 1938 tarihli raporunda da; "Bayburt Halkevi binası partice yapılan yardım ve mahallince elde edilen para ile yapılamayacağından başka ikmal tedbirlerinin düşünülmesi gerektiği"⁸⁰⁶ bildirilmektedir.

Gümüşhane Valisi ve CHP İlçe Başkanı Ferit Nomer, 8 Aralık 1937 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne göndermiş olduğu yazıda: keşif bedeli her ne kadar 16.653 lira olarak gösterilmiş olsa da binanın yapımı için bu paranın yeterli olmayacağını belirterek, 3. Umumi Müfettişlik mimarlığı tarafından düzenlenen ve Nafia Vekaleti tarafından da onaylanarak iade kılınmış olan plana göre binanın keşif bedelinin 40.000 lira kadar tutması

⁸⁰¹ **BCA**, 490.01.1714.967.1, s.57, 62; **Gümüşeli**, 1937

⁸⁰² **BCA**, 490.01.1714.967.1.67, 25 Eylül 1937, s.66. Bayburt Halkevi binasının temel atma törenine ait bir fotoğraf için Ek 54'e bkz.

⁸⁰³ **Gümüşeli**, S. 312, 30 Eylül 1937, s.2.

⁸⁰⁴ **BCA**, 490.01.1714.967.1, s.24-27. Bayburt Halkevi binasının inşaatına ait bir fotoğraf için Ek 55'e bkz.

⁸⁰⁵ **BCA**, 490.01.657.190.1, s.1.

⁸⁰⁶ **BCA**, 490.01.657.190.1, s.30-31.

gerekeceğinden keşif bedelinde bir yanlışlık yapıldığını söylemiştir. Ayrıca Nomer, “Bayburt Halkevi inşaatının yalnız 20.000 liralık kısmının ihalesi icra edilmiş olduğunu ve inşaatın yarısının tamamlanarak istihkak raporlarının (inşaat için o güne kadar iş gücü, malzeme vb. için harcanan para) ödenmiş olduğunu” da bildirmiştir.⁸⁰⁷ CHP Genel Sekreterliği, 21 Ocak 1938’de Nomer’e: “Bayburt Halkevi Kurağı için geçen bütün muhaberat hep en çok 20.000 lira yardım esasına bağlı olduğuna göre partice 16.653 lira keşifli binanın inşasına müsaade edilmiştir. Bu paranın üst tarafının nasıl sağlanacağı bizce belli olmayınca şimdiye kadar göndermiş olduğumuz paradan daha fazlasını göndermek mümkün olamayacağını” bildirmiştir.⁸⁰⁸

Nitekim Merkezden gönderilen 20.000 lira ve halktan toplanabilen 4.000 kûsur lira ile 1939’da inşaat yeni plân dâhilinde yarısına kadar ancak yapılabılmış, inşaatın bitirilebilmesi için en az 20.000 liraya daha ihtiyaç duyulmuştu. Bayburt halkının binanın bitirilebilmesi için çok güzel işler çıkardıkları ve binayı Bayburt için canı gönülden istedikleri de bir gerçektir. Halkevi için lazım gelen kum, taş, kireç vs. gibi malzemelerin taşıma işini Bayburt halkı ücretsiz olarak karşılamıştı.⁸⁰⁹ Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, Bayburt Halkevi’nin yapımında halkın katkılarını şu sözlerle ifade etmiştir.⁸¹⁰

(...) Bayburttaki yapılan Parti evi Doğu diyarının en güzel binası oluyor. Arsanın istimlakinde, taş, kum gibi levazımın naklinde kendi istitaatlerinden yukarı fedakarlık gösteren Bayburtluların takdire şayan olan bu vatanperverliklerinin Genyönkürül tarafından takdirle karşılanmasını ve dileklerinin isafını (yerine getirme) sonsuz saygılarımla ve önemle yalvarırım.

Bayburt Halkevi’nin yapılacak kısımları için ihtiyaç olan diğer 20.000 lira, 1939’da Genel Merkez tarafından gönderilmiştir.⁸¹¹ 1940 yılı inşaat mevsimi ile beraber Bayburt Halkevi İdare Heyetince geri kalan işler parçalar halinde yaptırılmaya çalışılmıştı.⁸¹² 1941 Ekim itibarıyla halkevi inşaatının büyük kısmı bitirilebilmişti.

⁸⁰⁷ BCA, 490.01.1714.967.1.50, 8 Aralık 1937, s.50.

⁸⁰⁸ BCA, 490.01.1714.967.1.50, 20 Aralık 1937, s.50.

⁸⁰⁹ BCA, 490.01.1714.967.1, s.25.

⁸¹⁰ BCA, 490.01.1714.967.1.49, 21 Ocak 1938, s.49.

⁸¹¹ BCA, 490.01.1714.967.1, s.15-21.

⁸¹² BCA, 490.01.1714.968.1, s.48.

İnşaat süresi boyunca durmuş olan Halkevi faaliyetleri 1941 yılından itibaren yeniden canlandırılmaya çalışılmıştı. Ancak temsil salonu gibi Halkevinin önemli kısımları tamamlanamadığı için, Temsil Şubesi'nin faaliyete geçmesi biraz daha zaman almıştır.⁸¹³

25 Aralık 1943'te Gümüşhane milletvekilleri raporlarında Genel Merkezi Bayburt Halkevi inşaatı konusunda şu şekilde uyarılmışlardır.⁸¹⁴

Bayburt Halkevi binası inşaatı noksanıdır. Bilhassa konferans salonu istifade edilecek durumda olmadığı gibi tehlikeli bir vaziyet arz etmekte olduğu görülmüştür. Binanın mahalden ikmalî mümkün olmayacağına göre merkezden yardım edilmek suretiyle ikmalî inşası zaruridir. İnşaatı noksan kalan bu bina gün geçtikçe harabiyete yüz tutacak neticede daha büyük paranın sarfını mucip olacağından tamamlanması elzemdir.

Bayburt Halkevi binasının birçok eksiklerine rağmen idari kısımlarının tamamının yapıldığı dikkati çekmektedir. Halkevi idari kısmının üç odası da CHP tarafından kullanılmıştır. Halkevinin büyükçe bir salonunun olmasına rağmen, salonun bir dönem ambar olarak kullanılması Halkevi binasının gereğince kullanılmadığını göstermekteydi.⁸¹⁵

Sadece idare kısmı ikmal edilmiş olduğu anlaşılan fakat esas gayeyi sağlayacak olan toplantı salonu gibi önemli unsurları yarım kalan Bayburt Halkevi inşaatının tamamlanması için, uzun süren bir duraklama devresinden sonra yeniden harekete geçilmiştir.⁸¹⁶ Bayburt Halkevi binasının ikmal inşaatı, 138538 liralık keşif bedeliyle 1 Ağustos 1947 tarihinde eksiltmeye konulmuştur.⁸¹⁷ Bu inşaatı tamamlama işi, 26 Ağustos 1947'de Müteahhit Necati Alp'e ihale edilmiştir.⁸¹⁸ Yeni müteahhidi tarafından yapılan bina Ağustos 1949'da tamamlanmıştır.⁸¹⁹ Bayburt Halkevi binası kısa bir süre faaliyette bulunabilmiştir. Halkevlerinin kapatılmasından sonra 17 Mart 1952 tarihinde, hazineye intikal ettirilmiş olan bina, 24 Mart 1953 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından, sinema salonu hariç olmak üzere Askeri Hastane olarak kullanılmasına karar verilmiştir.⁸²⁰

⁸¹³ **BCA**, 490.01.1715.972.1, s.287 ve 293.

⁸¹⁴ **BCA**, 490.01.657.192.1, s.4.

⁸¹⁵ **BCA**, 490.01.1715.972.1, s.142.

⁸¹⁶ **BCA**, 490.01.1715.972.1, s.96.

⁸¹⁷ **Yeniyol**, 23 Temmuz 1947, s.4.

⁸¹⁸ **BCA**, 490.01.1715.972.1, s.99-101, 115.

⁸¹⁹ **BCA**, 490.01.1715.972.1, s.16. Bayburt Halkevi binasının tamamlanmış haline ait bir fotoğraf için Ek 56'ya bkz.

⁸²⁰ **BCA**, 030.18.131.23.7, s.1.

4.2.5. Bayburt Ortaokulu Binası

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Haziran 1928’de Bayburt’u ziyaretinde, kendisi adına Belediye Otelinde bir yemek düzenlenmiştir. Bu yemek sırasında, Bayburt halkının ileri gelenleri Bayburt’ta bir Ortaokul ihtiyacının olduğunu belirterek Necati Bey’den bu ihtiyacın karşılanmasını istemişlerdir. Necati Bey de “Okul binasını Bayburt Halkının yaptırması şartıyla” okulun açılması için gereken işlemlerin yapılacağına dair söz vermiştir. Bunun üzerine Mustafa Necati Bey’in Gümüşhane Vilayeti’ne verdiği emirle Bayburt Ortaokulu eğitim-öğretim hayatına başlamıştır.⁸²¹

Bayburt Ortaokulu, resmen faaliyete geçtikten sonra Bayburt halkı, okul için uygun birkaç bina bulmuşlardır. Okulun kurucu müdürlüğüne atanan Osman Galip Bey, bu binalar içinden Ozulu Ethem Efendi’nin evini uygun görerek buranın kiralanmasını istemiştir. Bunun üzerine yıllık 400 lira karşılığında Ozulu Ethem Efendi’ye ait 3 oda bir holden oluşan bu ev kiralanmıştır. Bayburt Ortaokulu kendisine ait bir binası olmadığından yıllar içinde birkaç değişik yerde ve zor şartlar altında ayakta kalmaya çabalamıştır.⁸²² Ortaokul, Ozulu Ethem Efendi’nin evinden sonra Yeni Sinemanın üst katında, Belediye Otelinde, Şair Zihni İlkokulunda, Pamukçuların evinde ve daha sonra da Hüsamettin Develi’nin evinde kiralık olarak ikamet etmiştir.⁸²³

Bayburt Özel İdaresi tarafından 15000 lira harcandıktan sonra inşası tamamlanmayan Bayburt’taki şehir yatı mektebi binası ortaokula parasız olarak devredilmiştir. Fakat bu binanın tamamlanması için birçok müracaat yapılmasına rağmen tahsisat verilmediği için yapılamamıştır. 21 Şubat 1935 tarihli Gümüşhane Vilayet Kongresinde ele alınan bu konu üzerine Bayburt temsilcisi Bekir Akkoyunlu:⁸²⁴

(...) Orta mektebin teşekkülünden bu ana kadar icar vermekten kurtulmamış olmakla beraber Bayburt ilk mekteplerinin her zaman ve her sene orta mektebe 80 talebe yetiştirmekte olduğundan mevcudiyeti ehemmiyetli ve elzem olan mektebin ona göre evsafı haiz olması lazım gelmekte olduğundan hususi idarenin orta mektep için bağışladığı bu yere 15000 lira kadar mühim bir para sarf edildiği halde ikmal edilemediği takdirde heder

⁸²¹ Bayburt Lisesi Arşivi.

⁸²² Bayburt Lisesi Arşivi.

⁸²³ http://bayburtortaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/69/01/717720/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_145987.html

⁸²⁴ BCA, 490.1.0.0.494.1990.2.10, 26 Şubat 1935.

olacağından 25 bin lira sarf edildiği takdirde istenilen binanın yapılmak imkanı mevcut olduğundan münasip tahsisatın itası için temenniyatta bulunulmasını (...) istemiştir.

Bekir Akkoyunlu'nun bu teklifi kongre üyeleri tarafından uygun görülmüş olmasına rağmen durumda bir değişiklik olmamıştır.

Kültür Bakanlığı, eğitim-öğretim için uygun binası olmayan okullar için bina yaptırılması işini sıraya koymuştur. 1936 yılı bütçesiyle alınacak tahsisatla üç yerde yeniden bina yaptırılması kararlaştırılmıştır. Bayburt Ortaokul binasının yeterli tahsisat alınırca 1937 yılında yaptırılmasına karar verilmiştir.⁸²⁵ Bu karara rağmen ortaokul binasının yapılması için herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

Bayburt ve çevresinde yaşanan 1939 depremi sonucunda kullanılmayacak derecede hasara uğrayan Bayburt Ortaokul binasının tamirine kadar, kazada mevcut resmi binalardan birisinin okul olarak kullanılmasına izin verilmesi dileğiyle 200 öğrenci velisi namına Nurettin Ertürk imzasıyla Başbakanlığa 23 Aralık 1943 tarihinde bir telgraf çekilmiştir. Bu telgraf şöyledir:⁸²⁶

Müteaddit keşifler sonucundan maili inhidam olduğu anlaşılan son yer depreminden ve kış dolayısıyla çökecek hale gelecek içinde yaşayan iki yüz talebenin ölümü ile neticeleneceği muhakkak olan ve her an beklenmesi icabeden mutlak bir vahamet neticesinden tehlikeler ifade eden kazamız ortaokul binasının karın, yağmurun ve soğğun içeriye sızdıran ratıp harap çerçeveleri dökülmüş ve parçalanmış dersanelerinde son günlerde buna durumundan ve soğuktan mütevellit hastalıklar zuhur ettiği bu binanın okul olarak ihtimalinin devamı halinde vakaların tekerrür ederek durumun talebe arasında sıhhi bir tehlike derecesine varmasının pek muhtemel bulunduğu doktor raporu ile de sabit bulunmaktadır. Elim bir akıbetin önlenmesi için durumunun ilgililer tarafından Maarif Vekaletine arz edildiği ve okul için kira ile bir bina tutularak eski binanın derhal tahliyesi hususunun mezkur vekaletten Gümüşhane Valiliğine emir buyrulduğu ve ancak kazada bu maksada uygun müsait bir bina bulunmadığından dolayı okulun tehlikeli binadan kurtarılmamış olduğu anlaşılmıştır. Kazada halkevi ve transit binalarından başka bir ortaokul inşasına kadar ve hiç olmazsa bu kış mevsimi için muvakkaten okul tahsis edilebilecek durumda başka bir bina mevcut olmadığından dolayıkaza halkının karşısında bulunduğu zaruret ve felaketten korunması ve çocuklarımızın tahsil nimetinden mahrum edilmemesi bakımından ya maarifin korunmasını ve yapılmasını değişmez prensiplerinden birisi olarak seçin partimizin halkevi binasını şimdilik okul ihtiyacımıza tahsis suretiyle 200 vatan yavrusunun şevkatli kucağını açmasını dilemek veyahutta halen büyük bir kısmın boş ve ihtiyaçlarından fazla olduğu görülen transit binasının kafi bir kısmının tahsisi için Münakalat Vekaletinden müsaade ve atifetine başvurmak ızdırarından bulunuyoruz. Bu iki binadan birinin teminine emir ve iradeleri arz (...)

İki yüz talebe vekili adına tahrirat katibi Nurettin Ertürk

⁸²⁵ BCA, 030.10.71.464.8.2, 22 Mayıs 1936.

⁸²⁶ BCA, Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Müdürlüğü, Belge No. 38633, 23 Aralık 1943, s.28.

Bu telgraf üzerine, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel 28 Aralık 1943'te Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden, Bayburt Ortaokulu binasının içler acısı durumuna son verilmesini ve bir an önce önlem alınmasını istemiştir. Yücel, "Bayburt Ortaokulu binasının 80 yıl önce (1860'lı yıllarda) kerpiçten yapılmış olduğunu, Binanın okulun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak ve temellerindeki sızıntılardan doğan rutubet dolayısıyla öğrencilerin sağlığı bakımından zararlı bir yapı olduğunu, yeni bir bina yaptırılincaya kadar bu okula kira ile başka bir bina sağlanması için bölgede yaptırılan araştırmalara rağmen okul olabilecek başka bir bina bulunmadığını, ancak Bayburt Halkevi ile Münakalat Vekilliğine ait Transit Oteli binalarının bu ihtiyacı karşılayabileceğinin anlaşıldığını, Transit otelinin geçici olarak okula tahsisi için Münakalat Vekilliğine yazılmış ise de İran transit yolunda seyahat eden yolcular için bu otelin lüzumlu bulunduğu ileri sürülerek okula tahsis edilemeyeceğinin bildirildiğini, bu durum karşısında öğrencilerin tehlikeden kurtarılması için okulun halkevi binasına naklini düşünmekten başka bir çare kalmadığını" belirterek, CHP Genel Sekreterliğinden Bayburt'ta bir Ortaokul binası yaptırılincaya kadar Halkevi binasının okula tahsisi hususunda bir karar alınmasını istemiştir.⁸²⁷

Bayburt Ortaokulu binası inşaatı işi, Nafia Vekaleti Yapı ve İnşa İşleri Reisliği tarafından 28 Ağustos 1944 tarihinde 212.680.67 liralık keşif bedeliyle eksiltmeye konulmuş ve eksiltmenin yapılacağı gün 12 Eylül 1944 olarak belirlenmiştir.⁸²⁸ Bu eksiltme işi sonucu olarak Bayburt Ortaokul binası yapımına 1944 yılının sonbaharında başlanmış fakat araya kış mevsiminin girmesi nedeniyle inşası durdurulmuştur. 1945 ilkbaharında Bayburt Ortaokul inşaatına devam edilmiştir.⁸²⁹ Fakat binanın yapım işi 1946 yılında sekteye uğramıştır. Bayındırlık Bakanlığı, Bayburt Ortaokul yapımının tamamlanması için 17 Mayıs 1946 tarihinde, 87.811.73 lira keşif bedeliyle eksiltmesi 3 Haziran 1946'da yapılmak üzere tekrar ilan vermiştir.⁸³⁰ Bayburt Ortaokulu binası, 1947 yılında bazı noksanları bulunmasına rağmen hizmete girmiştir.⁸³¹

⁸²⁷ **BCA**, Maarif Vekilliği Orta Öğretim Umum Müdürlüğü, Belge No. 41080, 28 Aralık 1943.

⁸²⁸ **Resmi Gazete**, S.5794, 28 Ağustos 1944, s.7552.

⁸²⁹ **Gümüşeli**, 12 Mayıs 1945, s.1.

⁸³⁰ **Resmi Gazete**, S. 6309, 27 Mayıs 1945, s.10580.

⁸³¹ **Bayburt Lisesi Arşivi; Yeni Yol**, 28 Haziran 1947, s.3. Bayburt Ortaokul binasının tamamlanmış haline ait bir fotoğraf için Ek 57'ye bkz.

4.2.6. Bayburt Hükümet Konağı

Bayburt Hükümet konağı inşaatı işi, 42.829.09 lira keşif bedeliyle ve % 20,10 indirimle müteahhide ihale edilmiştir. Binanın temeli atıldıktan ve toprak yüzeyine kadar inşaata devam edildiği halde binanın kurulduğu yerin zemininin çürük olması ve su çıkması dolayısıyla inşaat durdurulmuştur. Hükümet Konağı binasının farklı bir yerde aynı müteahhit tarafından yeniden inşası, 21 Ağustos 1941 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında kabul edilmiştir.⁸³²

Hükümet Konağı inşasına başlanmasına rağmen iş ağır bir şekilde yürümüş ve bir süre sonra durmuştur. Bunun üzerine 28 Haziran 1944 tarihinde Nafia Vekâleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği, eksik kalan binayı tamamlamak üzere, “Çimento ve demiri idare tarafından iş yerinde müteahhide teslim edilmek şartı” ve 210.520,54 lira keşif bedeliyle eksiltme ilanına konulmasına karar vermiş ve bu eksiltmenin tarihini de 13 Temmuz 1944 olarak belirlemiştir.⁸³³ Fakat bu eksiltmeden istenilen sonuç alınamamış olacak ki, 19 Temmuz 1944 günü eksiltme tarihi bir ay uzatılarak 3 Ağustos 1944 tarihine ertelenmiştir.⁸³⁴ Bu tarihten sonra herhangi bir ilan çıkmadığına göre inşaat yapımına başlanmıştır. 1945-1947 yılları arasında iki yıl süren hükümet konağı inşaatı, 1947 Haziran ayının ortalarında tamamlanmış ve bütün hükümet daireleri temmuz ayı başlarında yeni binaya taşınmaya başlamıştır.⁸³⁵

Ayrıca Bayburt Hükümet konağına ek bina yapımı da 26 Haziran 1947 tarihinde 34.701,65 lira keşif bedeliyle eksiltmeye konulmuştur.⁸³⁶ Bayburt hükümet konağı üçüncü kesim yapımı işine istekli çıkmadığından aynı fiyat ve şartlarla ve 26 Haziran 1947 tarihinden itibaren bir ay içinde pazarlıkla eksiltmeye çıkarılmıştır. Bu eksiltmenin ise 16 Temmuz 1947 Çarşamba günü saat 15.30’da yapılması kararlaştırılmıştır. Bu tarihte de istekli çıkmaması halinde ihale imkânı elde edilinceye kadar 19 Temmuz 1947 Cumartesi

⁸³² BCA, 030.18.01.02.96.73.13, 21 Ağustos 1941.

⁸³³ Resmi Gazete, S. 5742, 28 Haziran 1944, s.7191.

⁸³⁴ Resmi Gazete, S. 5760, 19 Temmuz 1944, s.7315.

⁸³⁵ “Bayburttta Yeni Hükümet Konağı”, **Yeni Yol**, 28 Haziran 1947, s.3.

⁸³⁶ Resmi Gazete, S. 6628, 10 Haziran 1947, s.12436.

saat 11’de, 22 Temmuz 1947 Salı günü saat 15’te ve en son gün olan 26 Temmuz 1947 Cumartesi günü saat 11’de icra edilmiştir.⁸³⁷

Bayburt Hükümet Konağı, modern ve kaloriferli bir bina⁸³⁸ olarak Bayburt’a özgü sarı taştan yapılmıştır.⁸³⁹ Günümüzde halen Bayburt Valiliği binası olarak hizmet gören bina, Bayburt merkezindeki en güzel ve en değerli binalardan birisidir.

4.2.7. Yol Yapımı ve Onarımı

4.2.7.1. Trabzon-İran Transit Yolu

Tarihi öneminin yanı sıra Cumhuriyetin ilk yıllarında da otomobil seferlerinin en önemli yol güzergahlarından biri olan Trabzon-Erzurum arasında günlük 200 kadar otomobil işlemektedir. Bu yol o günün şartlarına göre çevre yollarına göre iyi bir durumda⁸⁴⁰ olmasına rağmen yine de istenilen seviyede değildir. 1929 yılında bu yol üzerindeki Kop Hanlarından Bayburt’a ve Bayburt’tan Gümüşhane’ye kadar olan kısım oldukça bozuk ve tamire muhtaç bir durumdadır. Bu yol, kar ve yağmurların devamlı yağmaya başladığı zamanlarda bütün araçlara kapanmış ve Doğunun en önemli güzergahındaki genel ulaşımı engellemiştir.⁸⁴¹

Trabzon-İran transit yolu üzerindeki çalışmalarını sistematik bir hale getirebilmek için Nafia Vekaleti tarafından bu yol iki başmüdürlük bölgesine ayrılmış olup Trabzon’dan Kop Dağına kadar 243 km’lik 1. Kısım, transit yolu birinci bölge başmüdürlüğü idaresi altına verilmiştir. Bu müdürlüğün merkezi Gümüşhane’dir.⁸⁴² 1930 yılında transit yolunun Gümüşhane ve Bayburt’a isabet eden 170 km.’lik kısmının tamirine Gümüşhane Vilayetinin yol varidatı yeterli olmadığından şose ve köprüler tahsisatından 25.000 liranın bu tamir işine kullanılmak üzere verilmesi İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir.⁸⁴³

⁸³⁷ **Resmi Gazete**, S. 6651, 7 Temmuz 1947, s.12625.

⁸³⁸ Paşaoğlu, “Bayburt Kazası İdari Coğrafyası”, s.102.

⁸³⁹ Bayburt Hükümet Konağı’nın tamamlanmış haline ait bir fotoğraf için Ek 58’e bkz.

⁸⁴⁰ **Akşam**, 17 Şubat 1929, s.1.

⁸⁴¹ “Karstan Gümüşhaneye”, **Akşam**, 12 Eylül 1929, s.3.

⁸⁴² Okay, a.g.e., s.38.

⁸⁴³ **BCA**, 030.18.1.2.14.65.10, 8 Ekim 1930.

Cumhuriyetin 1923-1938 yılları içinde Gümüşhane ve Bayburt'ta, 406 km'lik yol tamir, ıslah ve yeniden inşa edilmiştir. Yeniden yapılan kısım, Trabzon-İran yolunun Gümüşhane ve Bayburt dahilinde bulunan 63. km'sinden 243. km'ye kadar 178 km'lik kısmı olup, 1938 yılına kadar sürekli bir çalışma ile asri ve mükemmel 7 m. genişliğinde makadam⁸⁴⁴ şose olmuştur.⁸⁴⁵

1938 yılına kadar Trabzon-İran transit yolunun Gümüşhane-Bayburt sınırları içinde yer alan 178 km'lik kısmında 52 km yeni tesviye ve 198 km de esaslı tesviye yaptırılmış ve bu yolda 208 m açıklığında 6 adet ahşap köprü yaptırılmıştır. Yine bu yolda 988 m açıklığında 623 betonarme menfez, 82 m açıklığında 32 adet kargir ve 17 m açıklığında 7 adet ahşap menfez ile 9 adet amele bekçi evi, 2 adet sığınak binası, 8 adet çeşme, 40 m tulunda bir adet çiğ sundurması, 178 adet km taşı, 400 adet muhtelif işaretlere mahsus yol levhası, 45720 m mikap harçlı ve 35617 m mikap kuru duvar inşa edilerek bu işlere 2.689.462 lira 35 kuruş harcanmıştır.⁸⁴⁶

Ayrıca 1935 yılında 26346 lira 98 kuruş keşif bedeliyle Bayburt, Ostok ve Maden köprüleri yapımı işi, 17 Nisan 1935 tarihinde Gümüşhane Nafia Başmühendisliği tarafından eksiltmeye çıkarılmıştır.⁸⁴⁷

Cumhuriyet Döneminde Trabzon-İran yolunun korunmasını ve devamlı onarımını sağlamak üzere yol boyunca her 20-25 km de bir yol bakım evi yaptırılmıştır. Bunlardan 8'i küçük, 4'ü büyük tiptir. Küçük yol bakım evlerinin her birinde, bir çavuş odası, bir amele koğuşu, bir depo, bir silindir garajı, bir matbah (mutfak), iki wc ve bir hamam vardır. Büyük tiplere bir de fen memuru odası ilave olunmuştur. Bu evlerin normal kadroları bir çavuş, bir posta başı, beş ameleden ibarettir. İhtiyaç halinde yardımcı ameleler verilmiştir. Bunlar, her mevsimde ve her an meydana gelen bozukluğu derhal tamir etmiş ve yaz mevsimlerinde devamlı şekilde yola kum yaymışlardır.⁸⁴⁸

---

⁸⁴⁴ Makadam: Kırılmış taşları döşeyip üzerinden silindir geçirilerek yapılan yol.

⁸⁴⁵ Okay, a.g.e., s.38.

⁸⁴⁶ Okay, a.g.e., s.41.

⁸⁴⁷ **Ulus**, 6 Nisan 1935, s.6. Transit yolu üzerinde inşa edilen Bayburt Maden Köprüsü'ne ait bir fotoğraf için Ek 59'a bkz.

⁸⁴⁸ Okay, a.g.e., s.39.

Yol bakımevlerinin yanısıra Zigana ve Kop tepelerinin -özellikle kış günlerindeki- meşhur fırtınalarında, asırlardan beri birçok vatandaşın boğularak ya da donarak ölmesine bir son vermek üzere Zigana ve Kop başlarında birer sığınak binası da yaptırılmıştır. Bu binaların yapılması sonucu ölüm olayları azalmıştır. Bu binaların köşelerinde 7 m yüksekliğinde bir cankurtaran kulesi vardır. Fırtınalı zamanlarda kuledeki çan durmaksızın çalınır ve gece fenerler yakılır. Binanın içinde yolcular için bir oda, hayvanları için bir ahır ve bir amele koğuşu vardır. Koğuşlara ahşap ve boyalı ranzalar konulmuştur. Sığınak binaları, en yakın yol bakımevlerine ve karakollara telefonla bağlanmıştır. Yolcular hareket edince sığınak binasına ve yakın evlerle karakollara bilgi verilmiştir. Belirli zamanda gelmezlerse derhal araştırma yapılmıştır. Yolun bir tarafı derin vadilere bakar, bu sebeple yolu şaşırmamak için vadi tarafında bulunan kenarlara 20-50 metrede bir demir sütunların başına müselleli levhalar ve yolcuya yolu tarif eden yazılı tablolar konulmuştur. Fırtınalı havalarda yolcular sığınağa başvurunca misafir edilir. Kendilerine konyaklı çay ikram olunur. Yolda üşüyenler olursa vaktiyle ders görmüş sığınak amele çavuşu ilk tedbirleri tatbik ederdi.⁸⁴⁹

Bu kapsamda Bayburt-Erzurum yolu üzerinde bulunan Kop Dağında bir sığınak binası, 1938 yılında yapılmış ve sığınak binasından daha faydalı bir şekilde yararlanabilmek için telefon tesisatı da meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁵⁰

4.2.7.2. Bayburt-Araklı (Karadere) Yolu

1929 yılında Trabzon Vilayeti dahilinde bulunup iktisadi öneme sahip olan ve yakın bir zamanda tamamlanması düşünülen Bayburt-Araklı (Karadere) yoluna harcanmak üzere, yolların tevhidini hakkındaki kanunun 4. Maddesi gereğince muvazene-i umumiyyeden yardım olarak 5000 liranın verilmesi İcra Vekilleri Heyetinin 17.4.1929 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.⁸⁵¹ Bu karar kapsamında Bayburt-Araklı (Karadere) yolunda önemli çalışmalar yapılmıştır. 1938 yılına kadar Bayburt-of yolunda 16 km yeni tesviye, 24 m açıklığında 3 adet ahşap köprü, 36 m açıklığında 14 adet ahşap menfez, 300

⁸⁴⁹ Okay, a.g.e., s.39-41.

⁸⁵⁰ **Gümüşeli**, Yıl: 9, S. 321, 20 İkincikanun 1938, s.1.

⁸⁵¹ **BCA**, 030.18.01.02.3.23.4.

m mikap harçlı duvar, 300 m mikap kuru duvar yaptırılmış ve bu işlere 29700 lira harcanmıştır.⁸⁵²

4.2.7.3. Bayburt-Erzincan Yolu

Bayburt-Pulur-Erzincan yolunun üzerinde 1923-1938 yılları arasında 4 adet ahşap köprü yaptırılmış ve bu yola da 2500 lira harcanmıştır.⁸⁵³

4.3. Ekonomi

4.3.1. Cumhuriyet Döneminde Bayburt'ta Ekonomik Hayat

Bayburt, Birinci Dünya Savaşı öncesi yıllarda Doğunun ticaret merkezlerinin en önemlilerinden biri durumunda olmuştur. Kazanın, Trabzon-Erzurum-İran yolu üzerinde bulunması ticari mevkisini uygun kılmakta olduğundan halkın çoğunluğu diğer kazalardan daha fazla ticaretle uğraşmıştır. Bayburt'taki ticari canlılığı, şehirde inşa edilmiş olan konaklama tesisleri ve hanların varlığından anlamak mümkündür. Günümüzde Yıldız Otelinin karşısındaki Bedesten ve Külliyesi o dönemlerden kalma eserlerdir. Dersaadeti besleyen bir ihracat merkezi olan Bayburt'tan, tereyağı, lor, peynir, civil peynir, canlı hayvan, yumurta ve ham deri gibi maddeler Trabzon yoluyla İstanbul'a ihraç edilmiştir.⁸⁵⁴

Savaşın getirdiği felaketler halkı tamamen tarım ve hayvancılığa dayanan ticaret yapmaya sevk etmiştir. Başlıca ticaret: koyun, yün, tereyağı ve hububat ihracı üzerine cereyan etmiştir.⁸⁵⁵ Ayrıca kazanın ekonomisine önemli derecede katkı sağlayan "Nar Kazanı Un Fabrikası"⁸⁵⁶ ve çiftçilere yıllık 200.000 adet çarık üreten "debbağhane" işgal sonrası kullanılamaz hale gelmişlerdir.⁸⁵⁷

⁸⁵² Okay, a.g.e., 1938, s.43.

⁸⁵³ Okay, a.g.e., s.43.

⁸⁵⁴ Osman Nuri Sezer, "Bayburt'ta Kültürel ve İktisadi Hayatın Dünü, Bugünü", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 21 Şubat 1995, s.27.

⁸⁵⁵ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁸⁵⁶ Sezer, "Bayburt'ta Kültürel ve İktisadi Hayatın Dünü, Bugünü", s.27.

⁸⁵⁷ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkıma uğramış olarak çıkan Bayburt, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte diğer alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da savaş öncesi sahip olduğu zengin ve mahsuldar konumunu elde etmek için çaba harcamıştır. Cumhuriyet döneminde Bayburt'un ekonomisinde egemen rolü tarım ve hayvancılık oynamıştır. Bayburt nüfusunun % 95'ini tarım ve hayvancılıkla geçinenler oluşturmuştur.⁸⁵⁸ Eskiden beri büyüklüğü ve Trabzon-Erzurum yolu üzerinde önemli bir transit merkezi konumunda bulunan Bayburt'ta⁸⁵⁹, Cumhuriyetin ilk yıllarında zahire ve hayvan ihracatı sayesinde yılda birkaç milyon lira kazanılmaktadır.⁸⁶⁰ Verimli bir ova içinde bulunan Bayburt kazası, yıllık 1 milyon İstanbul kilesi zahire üreterek bunun 750 bin kilesini ihraç etmektedir.⁸⁶¹ Kaza, yıllık önemli miktarda zahire ve hayvan ihracatı yaptığı gibi birçok kaza ve vilayetlere de ithalat mahali görevi yapmıştır.⁸⁶²

Bayburt ekonomisi, Erzurum'a tren geldikten sonra durgunluk göstermesine karşın Erzurum, İspir, Tercan, Gümüşhane, Trabzon ve İstanbul'a yaptığı ihracat gün geçtikçe artmıştır.

4.3.1.1. Tarım

Bayburt, genel itibarıyla bir ziraat memleketidir. Birinci Dünya Savaşından önce Bayburt'ta yaklaşık 400.000 kilo ekim yapıp 2.000.000 kilo hasılat elde edilirken savaştan sonra, 1919 yılında sadece 20-30 bin kilo ekim yapılabilmektedir.⁸⁶³

Cumhuriyet ile birlikte Bayburt kazasının ekonomik temellerinden birisi olan tarım alanında önemli bir yükselme görülmektedir. Savaştan sonra dibe vuran tarımsal gelişme, Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan önceki normal seyrine dönebilmiştir. 1926-1927 yıllarında kazada tahminen 1,5 milyon dönüm miktarda tarıma elverişli arazi olup bu arazinin 200 bin dönümü ekilmiş ve bir milyon kile çeşitli mahsul alınmıştır.⁸⁶⁴ 1927-1928 yılları arasında 80.000 dönüm araziye buğday, 80.000 dönüm araziye arpa, 800 dönüm

⁸⁵⁸ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.103.

⁸⁵⁹ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1067.

⁸⁶⁰ Ticaret Salnamesi, İstanbul: Malul Gaziler Neşriyat Şirketi, 1927, s.477.

⁸⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 2, İ. 109, 29 Mayıs 1926, s.607.

⁸⁶² T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1067.

⁸⁶³ Türk Kızılayı Arşivi, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁸⁶⁴ T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927), s.1066.

araziye çavdar, 10.000 dönüm araziye burçak, 1200 dönüm araziye fik, 10.000 dönüm araziye patates, 500 dönüm araziye mercimek ekilmiştir. Ekilen toplam 182.500 dönüm araziden 2.500.000 kg. buğday, 3.001.000 kg. arpa, 455.000 kg. çavdar, 350.000 kg. burçak, 60.000 kg. fik, 150.000 kg. patates ve 45.000 kg. mercimek elde edilmiştir. Aynı yıl kazada 150.000 kg. soğan ve 45.000 kg da tütün üretilmiştir.⁸⁶⁵

1932 yılında 90700 dönüm araziye buğday, 50000 dönüm araziye arpa, 97600 dönüm araziye çavdar ve 1000 dönüm araziye de mısır ekilmiştir.⁸⁶⁶ Bu ekim sonucunda 1500 ton buğday, 13000 ton arpa, 4000 ton çavdar ve 40 ton mısır üretilmiştir.⁸⁶⁷ Aynı yıl bakliyat olarak 300 dönüm araziye fasulye, 175 dönüm araziye mercimek ve 400 dönüm araziye burçak ekilmiştir.⁸⁶⁸ Bakliyat ekilen bu arazilerden 25 ton fasulye, 100 ton mercimek ve 300 ton burçak üretilmiştir.⁸⁶⁹ Ayrıca bu yıl sunai nebat olarak 1300 dönüm araziye patates ekilmiş⁸⁷⁰ ve 400000 kilo patates elde edilmiştir.⁸⁷¹

Kazada 1949 yılı itibarıyla yıllık 25.000 ton buğday, 16.000 ton arpa, 10.000 ton çavdar, 12.000 ton mahlut⁸⁷², 850 ton patates üretilmiş ve satılmıştır. Hayvan mahsulleri ve deri üretimi de önemli oranlarda olmuştur. Ekilen arazinin yüzölçümü 342000 hektardır.⁸⁷³ 1950'li yıllarda tarımsal arazi bir milyon dönümü aşmıştır. Tarımda münavebe yöntemi⁸⁷⁴ kullanıldığından her yıl ekilen arazi 544.450 dönüm kadardır. Bu araziden 210.000 dönümüne buğday, 150.000 dönümüne arpa, 90.000 dönümüne çavdar, 85.000 dönümüne mahlut, 1.300 dönümüne mısır, 950 dönümüne fasulye, 200 dönümüne mercimek, 1.700 dönümüne fiğ, 2.700 dönümüne burçak, 3.200 dönümüne patates ekilmiştir. Ekilen bu araziden 21.000 ton buğday, 16.000 ton arpa, 12.600 ton çavdar, 10.200 ton mahlut,

⁸⁶⁵ T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s.1139-1140.

⁸⁶⁶ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.103. Bayburt arazisinin tamamı 3652000 dönümdür.

⁸⁶⁷ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.90.

⁸⁶⁸ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.107.

⁸⁶⁹ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.94.

⁸⁷⁰ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.111.

⁸⁷¹ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.98.

⁸⁷² Mahlut: Buğdayla çavdarın veya yulafla çavdarın eşit kısımlar halinde karışımından meydana gelen ve birlikte ekilen tohum.

⁸⁷³ Belediyeler Yıllığı 1949, C. 1, s.300.

⁸⁷⁴ Münavebe (Ekim Nöbeti): Aynı arazi parçası üzerinde belirli bitkilerin, belirli bir sıraya göre arka arkaya yetiştirilmesine denir.

130.000 ton mısır, 114 ton fasulye, 40 ton mercimek, 340 ton fiğden kuru ot, 210 ton burçak, 2.699 ton patates elde edilmiştir.⁸⁷⁵

Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta ortalama her yıl 1.350.000 dönüm arazi işlenerek bunun yarısı ekilip, yarısı da nadas olarak hazırlanmıştır. Yılda ortalama olarak 25.000 ton buğday, 20.000 ton arpa, 15.000 ton mahlut, 75 ton mısır, 62 ton fasulye, 25 ton mercimek, 120.000 ton patates üretilmiştir. 1948 yılı ekim ayı içinde yalnız Trabzon'a 900 ton patates satılması bahçıvanlara gelecek yıllar için teşvik kaynağı olmuştur.⁸⁷⁶

4.3.1.2. Hayvancılık

4.3.1.2.1. Büyük ve Küçükbaş Hayvancılık

Birinci Dünya Savaşından önce kazada yaklaşık 200.000'den fazla koyun ve keçi mevcut iken bu sayı, 1919'da yaklaşık olarak 2500-3000'e kadar düşmüştür. Sığır ve çift hayvanlarının sayısı, savaş öncesi 80.000 iken 1919 yılı itibarıyla 7.000 kadar kalmıştır.⁸⁷⁷ Bu verilere göre 1919'da Bayburt'ta toplam 10.000 civarında büyük ve küçükbaş hayvan vardır.

Bayburt hayvancılık alanında yaşadığı bu krizi cumhuriyetle birlikte üzerinden atabilmiştir. Kazada 1919-1926 yılları arasında hayvan sayısı on kat artmıştır. 1926-1927 yıllarında kazada 2.027 manda, 97.179 sığır, 1.060 at, 997 merkep (eşek) olmak üzere toplam 101.263 adet büyük ve küçükbaş hayvan vardır.⁸⁷⁸ 1927-1928 yıllarında 2.013 manda, 12.806 öküz, 14.934 inek, 72 katır, 908 merkep, 785 kısarak ve 431 bargir (beygir) olmak üzere toplam 31.949 adet büyükbaş ve 50.828 koyun ve 19.917 keçi olmak üzere toplam 70.745 adet küçükbaş hayvan toplam 102.694 hayvan vardır.⁸⁷⁹ Bu yıl bir önceki yıla göre hayvan sayısı 1.431 adet artmıştır.

⁸⁷⁵ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.104.

⁸⁷⁶ **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.25-26.

⁸⁷⁷ **Türk Kızılayı Arşivi**, 150/2.3, 24 Ağustos 1335.

⁸⁷⁸ **T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.1067.

⁸⁷⁹ **T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928)**, s.1142.

Bayburt'ta hayvan sayısı, 1930'lu yıllarda durağanlık göstermiştir. 1933 yılı hayvan sayımlarına göre Bayburt'ta büyük ve küçükbaş olmak üzere toplam 101.641 adet hayvan vardır. Bu hayvanların cinslerine ve miktarlarına göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24: 1933 Yılı Sayımına Göre Bayburt'ta Hayvan Mevcudu

Hayvan Cinsleri	Hayvan Miktarı
Katır	14
Eşek	756
At ve Kısrak	1.200
Sığır	32.363
Manda	1.877
Deve	3
Kıl keçisi	12.317
Koyun	52.668
Tiftik	443

Kaynak: Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.169.

Bayburt'taki hayvan sayısında 1933-1948 yılları arasında olağanüstü bir artış yaşanmıştır. Yaklaşık on beş yılda % 40'lık bir artışla hayvan üretiminde rekor bir sayıya ulaşılmıştır. Bayburt'ta 1948 yılı itibarıyla ortalama 89.110 koyun ve keçi, 26.194 inek, 12.697 öküz, 1.538 boğa, 7.668 manda, 2.225 at, 1.662 merkep toplam hayvan sayısı 141.094 adede yükselmiştir. Ayrıca bu yıl damızlık olarak her köyün beslediği boğalardan başka özel idarenin de 15 at ve merkebi vardır.⁸⁸⁰

Hayvan sayısındaki artış 1950'li yıllarda da devam etmiştir. 1954 yılı verilerine göre Bayburt'ta 109.564 koyun, 24.635 keçi, 29.043 inek, 24.090 öküz, 3.397 manda, 1.558 at ve 1.239 merkep toplam 193.526 adet büyük ve küçükbaş hayvan bulunmaktadır.⁸⁸¹ 1948-1954 yılları arasındaki altı yılda Bayburt'taki hayvan sayısı % 37,1 oranla 52.432 adet artmıştır.

⁸⁸⁰ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.26-27.

⁸⁸¹ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.104.

4.3.1.2.2. Arıcılık

Bayburt'ta büyük ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra arıcılık da yapılmıştır. Bayburt'un genelinde savaştan önce 40.000'den fazla bulunan arı kovanından 250.000 kıyye⁸⁸² (okka) bal üretilmiştir. Savaş ve işgal arıcılığı da vurmuştur. Bayburt'taki arı kovanı miktarı 1919'da 600-700 adete kadar düşmüştür. Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta arıcılık yeniden gelişmeye başlamıştır. 1927-1928 verilerine göre kazada 15000 adet arı kovanından 30000 kg bal üretilmiştir.⁸⁸³ 1933 yılında Bayburt'ta 4.500 eski arı kovanı bulunmaktadır. Bu kovanlardan aynı yıl içinde 57.500 kilo bal ve 1.100 kilo balmumu elde edilmiştir.⁸⁸⁴

4.3.1.2.3. Hayvansal Ürünler

Cumhuriyet döneminde Bayburt'ta hayvan miktarının her yıl büyük bir artış kaydetmesine paralel olarak hayvansal ürünlerde de artış yaşanmıştır. 1927-1928 yılları arasında Bayburt'ta 113.537 kilo süt, 50000 kilo yün yapağı, 1060 kilo keçi kılı elde edilmiştir. Gümüşhane Vilayetinde süt üreten tek ilçe Bayburt'tur.⁸⁸⁵

Bayburt'ta pastırma ve sucuk gibi hayvan mahsulleri de üretilmiştir. 1933 yılında 3500 kilo sucuk ve 15.500 kilo pastırma yapılmış ve bu ürünlerden 500 kilo sucuk ve 4.500 kilo pastırma bazı yerlere ihraç edilmiştir.⁸⁸⁶

1948 yılı verilerine göre Bayburt'ta yıllık ortalama 10.132.159 kilo süt, 850.000 kilo yoğurt, 75.000 kilo peynir, 54.000 kilo içyağı, 153.000 kilo tereyağı, 500 ton kavurma üretilmektedir. Ayrıca transit olarak harice 15.245 kilo yapağı, 1.736 kilo bağırsak, 6.200 kilo kıl, 360 kilo pastırma, 250.000 kilo kavurma, 6.660 kilo sığır derisi, 15.455 kilo koyun derisi, 18.590 kilo keçi derisi, 2.340 kilo oğlak derisi sevk ve ihraç edilmektedir.⁸⁸⁷

⁸⁸² Kıyye (Okka): 1 Kıyye=1282 gr

⁸⁸³ T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s.1140.

⁸⁸⁴ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.198.

⁸⁸⁵ T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s. 1141.

⁸⁸⁶ Karadeniz Havzası Şimal Kısım, s.183.

⁸⁸⁷ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.26-27.

4.3.1.2.4. Hayvan Islahı Çalışmaları

Doğu Vilayetleri içinde hayvan varlığı açısından önemli bir yeri bulunan Bayburt'ta hayvanların sağlıklarının korunması ve hayvan hastalıklarının kontrol altında tutulabilmesi için bir adet muayene istasyonu açılmıştır. Muayene İstasyonu, Bayburt'ta bulaşıcı hastalıkların çıkmasına engel olacağı gibi hastalığın çıkması halinde yerinde bastırılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu muayene istasyonu, 1929 yılında daha iyi hizmet verebilmesi için takviye edilmiştir.⁸⁸⁸

Sarı ve kırmızı sığırlar mıntikasına düşen Bayburt'a sığır cinsinin ıslahı için, 19 adet damızlık kırmızı ve sarı renkli boğa verilmiştir. Sığır cinsinin düzeltilmesi için böyle bir yol tutulmuş ve hayvanların cüsse ve vasıflarına ve Bayburt'un zirai kabiliyetine göre en uygun olan bu boğalar ıslah için uygun köylere gönderilmiştir.⁸⁸⁹ Ayrıca Bayburt merkezden bir hayli uzakta, Erzurum yolu üzerinde devlet yardımıyla oldukça güzel ve sağlam bir Boğa istasyonu yapılmıştır. Bayburt'ta sığır cinsinin ıslahı çalışmaları bu istasyon eliyle yürütülmüştür.⁸⁹⁰

4.3.1.2.5. Aygır Deposu

Bayburt halkı ata karşı büyük bir sevgi beslemiştir. Bu sevginin yansımalarını günümüzde dahi bizzat halkın düzenlediği ve geleneksel bir hale gelmiş olan cirit oyunlarından anlamak mümkündür. Bayburt, at varlığı bakımından oldukça zengin bir kaza olduğu için at neslinin ıslahı konusu cumhuriyet döneminde ciddiyetle ele alınmış ve bu amaçla Bayburt'ta 11 dönümlük bir araziye Bayburt Özel İdaresi satın alarak arsa üzerinde 400 m² genişliğinde fenni bir aygır deposu inşa etmiştir.⁸⁹¹

Bayburt Aygır Deposu, 1932 yılında faaliyete geçmiştir.⁸⁹² Bu depo, kuruluşundan itibaren yaptığı çalışmalarla Bayburt ve çevresine çok faydalı olmuştur. Depoya 1932-1966

⁸⁸⁸ “Şark Vilayetleri”, **Akşam**, 16 Teşrinisani 1929, s.2.

⁸⁸⁹ **Karadeniz Havzası Şimal Kısım**, s.1173-174.

⁸⁹⁰ Çulha, “Trabzon'dan Bayburt'a”, **Yeni Yol**, 25 Haziran 1947, s.2.

⁸⁹¹ **Gümüşhane 1967 İl Yıllığı**, s.244. Bayburt Aygır Deposu'na ait bir fotoğraf için Ek 60'a bkz.

⁸⁹² **Gümüşhane 1967 İl Yıllığı**, s.245; Tağudar, a.g.e., s.18.

yılları arasında 18 damızlık aygır satın alınmış ve 2300 adet yarım kan tay elde edilmiştir.⁸⁹³ 1966'da depoda 3 at ve 1 merkep aygırı vardır.⁸⁹⁴

4.3.1.3. Pazar ve Panayır

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki işgalinden önce Bayburt'ta her yıl 1 Mayıs gününden başlayarak haftada iki gün panayır düzenlenmekteyse de işgal sonrasında bu uygulama bir süre sekteye uğramıştır. Cumhuriyet döneminde panayır geleneği tekrar başlamıştır.⁸⁹⁵

Bayburt'ta 15 Nisan'dan 15 Temmuz'a kadar haftada bir gün olmak üzere şehir dışında da oldukça revaçta olan bir hayvan pazarı kurulmuştur.⁸⁹⁶ Sürü sürü büyük ve küçükbaş hayvan bu pazara getirilir ve birkaç saat içinde tamamı satılmıştır.⁸⁹⁷

Bayburt'ta sebze ve zahire hali olmak üzere iki pazar yeri⁸⁹⁸ ve Bayburt kazasının Hart nahiyesi merkezinde Perşembe günleri pazar kurulmaktadır.⁸⁹⁹ Bayburt merkez, nahiye ve köylerinde ayrı ayrı günlerde kurulan pazarlar, kazanın ekonomik hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bu pazarlarda yapılan alışveriş, genellikle hayvan ve hayvan mahsulleri üzerinde cereyan etmiştir.⁹⁰⁰

4.3.1.4. Fabrikalar

4.3.1.4.1. Kumaş Fabrikası

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bayburt'ta Mehmet Efendi isminde birisi 20 bin lira harcayarak bir kumaş fabrikası kurmuştur. Mehmet Efendi bu fabrikanın makinelerini yerlerine koydurmak için (Fiş) isminde bulduğu bir ustayı, iki üç ay çalıştırmıştır. Fakat bu

⁸⁹³ Bayburt Aygır Deposu damızlık taylarından birine ait fotoğraf için Ek 61'e bkz.

⁸⁹⁴ **Gümüşhane 1967 İl Yıllığı**, s.245.

⁸⁹⁵ **Belediyeler 1933**, s.378.

⁸⁹⁶ **Karadeniz Havzası Şimal Kısmı**, s.186.

⁸⁹⁷ Çulha, "Trabzon'dan Bayburt'a", s.2.

⁸⁹⁸ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.102.

⁸⁹⁹ **Karadeniz Havzası Şimal Kısmı**, s.186.

⁹⁰⁰ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.103.

usta, mübadeleye tabi tutulmuş ve sevk edilmiştir.⁹⁰¹ Bu ustanın gönderilmesi üzerine onun yapacağı işi başkası yapamadığından Bayburt'ta kurulan bu ilk fabrikada kapanmıştır.

4.3.1.4.2. Çoruh Dakik (Un) Fabrikası Türk Anonim Şirketi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra başlatılan sanayi hamlesine, Bayburt maddi ve manevi gücüyle katılarak destek vermiştir. 1925 sonrası, Alpullu ve Turhal Şeker Fabrikaları, Karabük Demir-Çelik Fabrikaları, Sümerbank, İplik, Bez, Basma ve Kumaş Dokuma Fabrikaları, Etibank, Demir, Kurşun, Çinko ve Bakır Fabrikaları devletin kendi imkanlarıyla inşa edilirken, Bayburt özel sektörü, “Kefeli Elektrik Santrali”ni Kaleardı'nda, Alman Bühler teknolojisiyle dizayn edilen, enerjisini kendi kaynağından sağlayan “Çoruh Un” ve çiftçinin ihtiyaç duyduğu “Pulluk Döküm” Fabrikalarını kurmak için girişimde bulunmuştur.⁹⁰² Türkiye İktisat Mecmuasının 1923 yılında verdiği haberde bu girişimden şöyle bahsedilmektedir:⁹⁰³

Erzurum'a tabi Bayburd kazasından geçen Çoruh suyundan kudret-i elektrikiye istihsal etmek üzere Kefelizade Yakub ve şeriki Güvelizade Mehmed Efendiler üç motorla tesisata başlamıştır. Mumaileyhim bu kuvvetten istifade ederek şayak ve dakik fabrikaları meydana getirmek niyetindedirler.

Bayburt'ta “Bayburd Çoruh Dakik Fabrikası Türk Anonim Şirketi” adıyla bir fabrika kurulması için yapılan girişim sonucunda, Bakanlar Kurulu, 16 Haziran 1926 tarihindeki oturumunda bu konuyu görüşerek fabrikanın kurulması için gereken izni vermiştir. Bakanlar Kurulunun bu fabrikanın kurulmasıyla ilgili 3731 sayılı kararnamesi şu şekildedir:⁹⁰⁴

Çoruh nehrinin kuvvetinden istifade ile dakik fabrikası tesisi ve inşa eylemek vesait-i nakliye tedariki ile işletmek, mamul ve gayrimamul mevad-ı iptidaiye ve mahsulat-ı ziraiye alım ve satımı hususatına müteallik ticari muamelede bulunmak maksadıyla ve merkezi Bayburd olmak üzere 20 sene müddet ve yüz bin türk lirası sermaye ile teşkiline teşebbüs olunan “Bayburd Çoruh Dakik Fabrikası Türk Anonim Şirketi”nin tadilat ve tamimat-ı lazime icrasıyla Ticaret Vekaletinden gönderilen nizamname-i dahili layihası ve sermayenin % 10'unun temin olunduğunu mübeyyin banka mektubu ve taahhüd senedi İcra

⁹⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, İ. 80, 17 Mart 1341, s.546.

⁹⁰² Sezer, “Bayburt'ta Kültürel ve İktisadi Hayatın Dünü, Bugünü”, s.28.

⁹⁰³ “Erzurum'da Kudret-i Elektrikiye”, Türkiye İktisad Mecmuası, C. 2, Numara 35, 19 Kasım 1923, s.362.

⁹⁰⁴ BCA, 30.18.01.02.110.31.15; BCA, 30.18.01.01.19.39.12. Bayburd Çoruh Dakik (Un) Fabrikası Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı orijinal belgesi için Ek 62'ye bkz.

Vekilleri Heyetinin 16 Haziran 1926 tarihli toplantısında tedkik ve mütalaa olunmuş ve mezkur şirket nizamname-i dahilisinin icra olunan tadilat dairesinde tasdiki kabul edilmiştir. 16 Haziran 1926

1926 yılında “Bayburt-Çoruh Dakik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi” hazırlanmıştır. Bu nizamnamenin 1. Maddesinde şirketin amacı: “Bayburt’un ihtiyaç fazlası her çeşit tarım ürünlerini ve işlenmemiş maddelerini yakın liman ve istasyonlar yoluyla dış piyasaya sevk ederek ticari ve ekonomik girişimlerde bulunmak, hükümetten bazı maddelere ait tekellerin idaresini talep etmek, işlenmemiş ürünleri işlenebilir hale getirmek için sanayi tesisleri kurmak ve elektrik üretmek” olarak belirlenmiştir. Ayrıca nizamnamede bu şirketin kurucuları ve hisse sahiplerinin isimleri de belirtilmiştir. Bayburt’un ileri gelenleri ve zenginlerinden oluşan 72 kişinin isimleri şöyledir:⁹⁰⁵

Hacı Hasanzade Nevres, Hacı Yusufzade Mustafa, Küçük Ahmedzade Faik, Ankavizade Mustafa, Uzun Kurbanzade Hüseyin, Çolak Osmanzade Ziya, İbrahim Ağazade Ziya, Zazık Ağasızade Abdülhamid, Hacı Bekirzade Sabri, Hanecizade Mehmed, Belediye Reisi Ragıp Efendizade Kamil, Sekmenzade İlyas, İdris Ağazade Ruşen, Ankavizade Ömer, Pulur Beyzade Bekir Sıtkı, Müftüzade Hacı Mehmed, Tercanlızade Şükrü, Tercanlızade Tursun, Hacı İshakzade Hanefi, Hacı İshakzade Veysel, Lazoğlu Osman, Velizade Osman, Hacı Hasanzade Sabri, Hacı Hasanzade Rıfat, Edhem Hevacezade Cabir, Baş Ağazade Salih, Ömer Ağazade Hamdi, Başçavuşzade Zeyur, Mülkiye Baytarı Asım, Kaymakam Talat Bey mahdumu Tevid, Alizade Mehmed, Müftü Fahreddin, Müddei Umumi Said Bey mahdumu Sabri, Hacı Yusufzade Ahmed, Hacı Hasanzade Nevres Efendi mahdumu Hikmet, Çolak Osmanzade Tayyar, Hacı Tursunzade Zeki, Münilazade Mehmed, Münila Recepzade Salim, Hacı Alizade İsmail, Hacı Ömerzade Mecid, Münila Mustafazade Fevzi, Münila Mustafazade Mehmed, Osman Ağazade Şaban, Hacı Mehmedzade İlbeği, Münila Hasanazade Hasan, Arslan Ağazade Mustafa, Muharrem Ağazade Tevfik, Kondolotluzade Fazıl, Müftüzade Hüseyin, Osman Efendizade Musa Kazım, Develizade Hacı Ömer, Güvelizade İbrahim, Azebzade Mustafa, Necib Beyzade Halid, Müftüzade Nazım, Şakirzade İsmail, Kefelizade Yakub, Edhem Ağazade Nazif, Turgutzade Hacı Hamdi, Münila Mustafazade Tevfik, Bedel Ağazade Bekir, Abdürrahimzade Şaban, Osman Ağazade Turak, Münila Paşazade Tevfik, Hacı Habibzade Hasan, Hacı Hüseyinzade Hacı Mehmed, Değirmencizade Ali, Maturibzade Kamil, Değirmencizade Yusuf, Saatçizade Saik, Münila Hasanzade Yusuf Bey ve Efendiler (...)

Çoruh Un Fabrikası, resmen kurulduğu andan itibaren faaliyete başlamıştır.⁹⁰⁶ 1927 yılında şirketin veznedarlığını Hacızade Mustafa Efendi yapmıştır.⁹⁰⁷ 1930 yılında Borsa ve Osmanlı Bankası Komiserliği tarafından Bayburt - Çoruh Un Fabrikası Türk Anonim şirketinin çıkarmış olduğu, her biri itibarî beş Türk lirası kıymetinde yirmi bin hisse

⁹⁰⁵ **Bayburt-Çoruh Dakik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi**, Trabzon: Yeniyol Matbaası, 1926, s.3-4.

⁹⁰⁶ Bayburt-Çoruh Dakik Fabrikası’na ait bir fotoğraf için Ek 63’e bkz.

⁹⁰⁷ **Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi**

senedinin İstanbul Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsasında alınıp satılmasına izin verilmiştir.⁹⁰⁸ 1933 yılına gelindiğinde fabrikanın günde 18000 ton (rakam abartılı) un ürettiğini görmekteyiz.⁹⁰⁹ 1936 yılında günde 500 kilo buğday öğütebilen un fabrikası 3 taşla işleyen ve buğdayı temizleyebilen bir değirmene sahiptir.⁹¹⁰

Cumhuriyet'in 15. Yılında şirketin sermayesi 125 bin liraya çıkarılmıştır. Bayburt Çoruh Un Anonim şirketi, Bayburt ovalarının buğdayını un yaparak, mahalli ihtiyacı sağladıktan sonra Kars, Ağrı, Van, Erzurum ve Trabzon illerine göndermektedir. Fabrika 75 beygir kuvvetindeki makinesiyle günde 15-20 ton un yapıyor. Çiftçiye daha ucuz ve sağlam pulluk yapıp satmak üzere bir döküm atelyesi vücutte getirilmiştir. Yılda 3000 kadar pulluk yapıp il içinde ve civar vilayetlerde satmaktadır. Kasabanın elektrik tenvir işini de üzerine alarak 45000 lira sermayeli "Bayburt Elektrik Tenvirat Anonim Şirketi"ni tesis ederek işe başlamıştır.⁹¹¹

1947 yılında fabrika türbinindeki bozukluk nedeniyle türbinin yenisi gelinceye kadar çalışmalara bir süre ara verilmiştir. Fabrikanın çift aletleri, pulluk ve saban demirleri üreten bir de dökümhanesi vardır. Fabrikanın kurulduğu alan Bayburtluların mesire yeridir.⁹¹²

Bayburt'taki mahsülün daha rağbetli ve daha sürümlü satışını sağlamak düşüncesiyle 1926 yılında Bayburt'ta teşekkül eden Çoruh Un Fabrikası ve Türk Anonim şirketi, Bayburt'ta iktisadi kalkınmanın ana kaynağı olmuştur. Tamamen modern ve teknik bir halde, teşkilatlı olarak çalışan fabrikanın mahsulü değerlendirmesi ve bölgenin un ihtiyacını karşılayacak derecede sürüm temini çiftçinin daima yüzünü güldürmüştür. Ayrıca bu fabrika ayrı bir teşkilatla pulluk üreterek her yıl Bayburt köylüsünün bu husustaki ihtiyacını karşılamıştır. Bundan başka Tercan, Kelkit, Aşkale, İspir, Erzurum ve civarındaki çiftçilerin de bu pulluktan satın almaları Bayburt için büyük bir gelir sağladığı gibi kazada sanat ve imalatın gelişimi bakımından da önemli bir rol oynamıştır.⁹¹³

⁹⁰⁸ Resmi Gazete, S. 1573, 18 Ağustos 1930, s.9304.

⁹⁰⁹ Belediyeler 1933, s.377.

⁹¹⁰ Karadeniz Havzası Şimal Kısmı, s.36.

⁹¹¹ Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.72.

⁹¹² Şevket Çulha, "Trabzon'dan Bayburt'a", Yeni Yol, 28 Haziran 1947, s.2.

⁹¹³ Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.27-28.

4.3.1.5. Kooperatifler

4.3.1.5.1. Tarım Kredi Kooperatifleri

Türkiye genelinde olduğu gibi Bayburt'ta da tarım işletmelerinin tamamına yakını küçük aile işletmeleridir. Bu tip işletmelerin sosyal ve ekonomik açıdan birçok (tarım tekniğinin noksanlığı, modern tarımsal endüstriyi kurabilme olanaksızlığı gibi) sorunları olmuştur. Söz konusu olumsuzlukları en iyi biçimde giderecek örgüt ve kırsal kalkınmanın olmazsa olmazı “Tarım Kooperatifleridir.”⁹¹⁴ Bu kapsamda Cumhuriyetin ilk yıllarında Bayburt'un ekonomisine gerek ticari ve gerekse tarım ve hayvancılık alanlarında büyük faydalar sağlayan Ziraat Bankası Şubesi'ne bağlı olarak da 2 Tarım Kredi Kooperatifi kurulmuştur.⁹¹⁵ Bölgede, çiftçilikle uğraşanlara yardım sağlamak amacıyla, modern tarım metotlarının bölgede yerleşmesini sağlamak amacıyla ilk Tarım Kredi Kooperatifi 1931 yılında Bayburt merkezinde kurulmuştur. 1934 yılında bunu Akşar Tarım Kredi Kooperatifinin kurulması izlemiştir.⁹¹⁶ 1948 yılına kadar Ziraat Bankası'nın çiftçiye yardım olarak verdiği bir milyon liralık krediden başka 184 sayılı Bayburt ve 627 sayılı Balahor tarım kredi kooperatiflerinin verdiği para köylünün kalkınmasını ve kazanın genel hayat seviyesinin yükselmesini sağlamıştır.⁹¹⁷

Bayburt'ta 1948 yılında yaşanan dolu, sel ve kuraklık yüzünden kooperatif ortakları güç bir duruma düşmüştür. Bu ortakların Ziraat Bankasından aldıkları 278.789 liralık krediyi ödeyecek durumda bulunmadıklarından bu borcun vadesinin sona erme tarihinden itibaren bir yıl ertelenmesi istenmiştir. Bankanın bu isteği üzerine Ticaret Bakanlığı tarafından konu Bakanlar Kuruluna iletilmiştir. Kurul, 12 Ocak 1949 tarihli toplantısında aldığı bir kararla Bayburt Kooperatiflerinin Ziraat Bankasına olan kredi borcunu bir yıl ertelemiştir.⁹¹⁸

⁹¹⁴ Umur Özkan, “Bayburt'ta Kooperatifçilik ve Çiftçilerin Kooperatife Bakışı”, **Karınca Dergisi**, Yıl: 72, S. 845, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Mayıs 2007, s.8-9.

⁹¹⁵ Paşaoğlu, “Bayburt Kazası İdari Coğrafyası”, s.103.

⁹¹⁶ Ömer Öznur, “Bayburt Tarım Kredi Kooperatifleri”, **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 7, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1975, s.58.

⁹¹⁷ **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.28.

⁹¹⁸ **BCA**, 30.18.01.02.118.91.15.

4.3.1.5.2. Bayburt El Tezgahları Dokumacıları Küçük Sanat Kooperatifi

Bayburt'ta şöhret alan ve halen özellikle kadınların meşguliyetini teşkil eden kilim, seccade, ehram ve çorap imali hakikaten her tarafta değer almış bulunmaktadır. 1948 itibarıyla kasaba içerisinde köyler hariç olmak üzere 260 ehram, 85 kilim ve seccade tezgahı bulunmaktadır. Aynı yıl İktisat Bakanlığında tetkik için gelen uzmanın verdiği rapora göre Bayburt'ta bu işin kooperatif halinde çalışmasının memlekette inkişafını arttıracığı tespit edilerek bu ortaklığın kurulması için de, resmi teşebbüsün tekemmül etmekte olduğu ve faaliyete geçmesiyle bu küçük sanatın daha çok artacağı şüphesizdir.⁹¹⁹

Bayburt El Tezgahları Dokumacıları Küçük Sanat Kooperatifi, ortaklarının mesleki ihtiyaçlarını teşkil eden her türlü iptidai maddeleri sağlamak, ürettikleri eşyayı satmak ve bu eşyanın en elverişli şekilde sürümünü sağlamak amacıyla, merkezi Bayburt olmak üzere 30 yıl süre ve en az 940 lira sermaye ile kurulmasına, Ticaret Bakanlığının 20 Ekim 1947 tarihli ve 6/5872/13402 sayılı yazısıyla gönderilen ana sözleşmesi Bakanlar Kurulu tarafından 8 Aralık 1947 tarihinde incelenerek 3/6663 sayılı kararla Ticaret kanununun 480. Maddesine göre karar verilmiştir.⁹²⁰ Ticaret Bakanlığı tarafından gönderilen bir dokuma ustası kurs göstermiş ve kurstan mezun olanlara da tezgah dağıtılmıştır.⁹²¹

Bu kooperatife ortak olmak sayısı sınırsız olmakla birlikte kooperatifin kuruluşunda katkısı olan 13 üyenin isimleri şöyledir:⁹²²

Fahreddin Kumbasar
Mehmet Oltulu
Fazıl Kondolot
Sadık Karşı
Recep Güngör
Hüseyin Demirhan
Yusuf Akyüz
Murat Erişmiş
Yusuf Temuçin
Bahattin İşcan
Hanefi Özmen
Mustafa Yılmaz
Hüseyin Kaya

⁹¹⁹ **Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt**, s.28.

⁹²⁰ **BCA**, 30.18.01.115.75.2.

⁹²¹ Paşaoğlu, "Bayburt Kazası İdari Coğrafyası", s.103.

⁹²² **BCA**, 30.18.01.02.115.75.2, s.14.

Yukarıda adı geçen kişiler kooperatifin kurulmasına ön ayak olup, kooperatifin ilk sermayesini veren kişilerdir. Bu kişiler ilk başta 940 liralık sermayenin 235 lirasını vermişler ve kalan miktarını daha sonra vermeyi de taahhüt etmişlerdir.⁹²³

---

⁹²³ **BCA**, 30.18.01.02.115.75.2, s.14.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAYBURT'UN ÖNDE GELEN ŞAHSİYETLERİ

5.1. Yüksek Bürokrat ve Siyaset Adamları

5.1.1. Muhammed Fahrettin Kumbasar (1880-1961)

Muhammed Fahreddin Kumbasar, 1880 yılının haziran ayında Bayburt'un Şeyh Hayran Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Rüştüye Muallimi Mustafa Fehmi Efendi⁹²⁴, annesi Gülname Hanım'dır.⁹²⁵ İlk ve Orta öğrenimini Bayburt'ta tamamlamıştır. Mayıs 1895'te Arapça ve Dini öğrenim için Erzurum'a gitmiştir. Burada Memiş Ağa Medresesine kaydolmuştur. Medresede Yetim Ağa namıyla bilinen Müderris Mustafa Efendi'nin derslerine devam etmiştir. Bayburt'a geri döndüğünde 18-19 yaşlarında olan Fahreddin Efendi, 1899 yılında amcasının kızıyla evlenmiştir.⁹²⁶

1907 Şubat'ta Yakutiye Medresesi Müderrislerinden Asyalızade İbrahim Hakkı Efendi'den aldığı derslerle öğrenimini sürdürmüştür. Eylül 1909'a kadar Tefsir, Hadis ve Meani derslerini okumuşsa da hocasının bu tarihte vefatı üzerine icazet alamamıştır. Bu kez Hoca Mustafa Fehmi Efendi'nin derslerine katılmıştır. Ondan Usul-i Hadis, Hadis ve Tefsir derslerini alıp Temmuz 1913'te icazet almayı başarmıştır. Arapça ve Farsça yanında Fransızca'yı da öğrenmiştir. Öğrenimini sürdürdüğü sırada, Erzurum'da girdiği imtihanda başarılı olması üzerine Mayıs 1910'da Bayburt Eytam Müdürü olmuştur. Bu görevdeyken 1 Ocak 1916'da Bayburt Müftüsü olmuştur.⁹²⁷ Fahreddin Efendi, İttihat ve Terakki Partisi'nin Bayburt'ta teşkilatlanmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı Donanmasına

⁹²⁴ Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadele'de Din Adamları**, C. 2, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s.214.

⁹²⁵ Yılmaztürk, "Müftü Mehmet Fahreddin Efendi", **Bayburt Dergisi**, S. 9, Eylül 1989, s.9.

⁹²⁶ Göktepe, "Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Müftü Fahreddin Kumbasar (1880-1961)", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 26 Ocak 2017.

⁹²⁷ Sarıkoyuncu, a.g.e., s.214.

Yardım Cemiyeti, Tekalif-i Harbiye Komisyonu ve Nakil Vasıtaları Komisyonu üyeliklerinde bulunmuştur. Maarif Encümeni Katipliği ve Kız Orta Mektebi Yazı Öğretmenliği yapmıştır. Bu arada Belediye Başkan Vekilliği ile Muhacir Komisyonu Başkanlığı görevlerini de yürütmüştür. Fahreddin Efendi, Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un Rus işgaline uğraması sonucu ailesiyle birlikte Sivas'a göç etmiştir.⁹²⁸

Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Ulusal Harekete katılan Fahreddin Efendi, Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu ve faaliyetlerinde görev almıştır. Bu arada İstanbul'da Dürrizade'nin Anadolu hareketini yapanların şaki olduklarına dair verdiği fetvaya karşı, "Düşman işgalinde bulunması dolayısıyla İstanbul Hükümeti'nin verdiği fetvanın geçerli olmayacağı, dolayısıyla Anadolu hareketinin meşru olduğuna dair" 153 müftünün imzasını taşıyan fetvanın altında Bayburt Müftüsü olarak Fahreddin Efendi'nin imzası da vardır. Ankara Fetvasını tasdik eden din adamları arasına girerek tarihi bir görevi yerine getirmiştir.⁹²⁹ Bu fetva üzerine İstanbul Hükümeti, "Anadolu hareketini fetva yolu ile destekleyen Bayburt Müftüsü Muhammed Fahreddin idama mahkum edilmiştir. Derdest ile İstanbul'a gönderilmesi..." şeklinde bir yazıyla Bayburt Kaymakamlığından Fahreddin Efendi'nin tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Fakat Bayburt Kaymakamı Başgözü İbrahim Efendi'nin Milli Mücadele'ye sempati beslemesi sayesinde Fahreddin Efendi tutuklanmaktan kurtulmuştur.⁹³⁰

Fahrettin Efendi, Milli Mücadele esnasında Mustafa Kemal ile telgrafla haberleşmiştir. Mustafa Kemal, Tokat'ta iken kendisine şu telgrafı göndermiştir:⁹³¹

İstanbul'ca buraların Ermenilere verileceği hakkında durmadan sözler söylenmektedir. Siz mücahid-i müslimin olarak Anadolu'ya geçmiş olmanızdan dolayı büyük bir sevinç içerisindeyiz. Emrinizde beraber çalışmış olmaktan son derece memnun ve mesrur olacağımın bilinmesi... Kasım 1919.

Mustafa Kemal'in Fahrettin Efendi'ye cevabı ise şöyledir:

⁹²⁸ Gökteş, "Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Müftü Fahreddin Kumbasar (1880-1961)".

⁹²⁹ **Hakimiyeti Milliye**, No: 27, 5 Mayıs 1336.

⁹³⁰ Gökteş, "Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Müftü Fahreddin Kumbasar (1880-1961)".

⁹³¹ Yılmaztürk, "Müftü Mehmet Fahreddin Efendi", s.10.

Berber çalışmış olmaktan memnuluk duyuyorum. Sizin gibi Mücahidi müslimler bu memleketin kurtuluşunu tahakkuk ettireceklerdir. Yakında Erzurum civarına geldiğim zaman görüşmek üzere. Selamlar.

Fahreddin Efendi, Erzurum Kongresi'ne gitmeyerek yerine Tevfik Çoruh'u görevlendirmiştir. Kendisi ise Müdafaa-i Hukuk Başkanı olarak Milli Mücadele'ye destek için köylerden asker toplamak işiyle uğraşmıştır. Müftü Fahreddin Efendi, 1923 yılında ikinci evliliğini "Develioğullarından Lütfiye Hanım"la yapmıştır. O zaman Fahreddin Efendi 43, Lütfiye Hanım 18 yaşlarındaydılar. Bu evlilikten üçü kız ikisi erkek beş çocukları olmuştur. 11 Mayıs 1926 tarihinde istifa ederek müftülük görevinden ayrılmıştır. Tekrar müftülük görevine devam eden Fahreddin Efendi, şapka inkılabından sonra bir müddet görevi nedeniyle sarıklı gezdikten sonra sarığını çıkararak şapka giymiştir. Bu görevine 1928 yılına kadar devam etmiş ve bazı özel durumlardan dolayı bu yılda görevinden ayrılmıştır. Ardından iki yıl ticaretle uğraşmış ise de bu işi yapamamış ve bırakmıştır.⁹³²

1930-1934 yılları arasında Bayburt Belediye Başkanlığı yapmıştır. 1934 Soyadı Kanunuyla Kumbasar soyadını alan Fahreddin Efendi,⁹³³ 1936-1950 yılları arasında Gümüşhane İl Genel Meclisi üyeliği yapmıştır. 30 Aralık 1961 tarihinde 81 yaşında vefat etmiştir. Müdafaa-i Hukuk'a hizmetlerinden dolayı Bayburt'ta ilk defa askeri bir takım cenaze merasimine katılmıştır. Kabri Şingah mahallesindedir.⁹³⁴

5.1.2. Abdullağazade Zahid (Pekindağ) (1866-1930)

Abdullağazade Zahid Bey, 1866 yılında Bayburt'ta doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Bayburt'ta tamamladıktan sonra Bayburt'ta maliye katibi ve daha sonra da sandık emini (Veznedar) görevlerinde bulunmuştur. 1916'daki Rus işgali sırasında ailesi ile birlikte Tokat'a göç etmiştir. Bayburt'un kurtuluşu üzerine memleketine geri dönmüştür.⁹³⁵ Vilayat-ı Şarkıyye-i Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Bayburt şubesinin kurulmasında büyük hizmetleri olmuştur. 17-25 Haziran 1919'da yapılan Vilayat-ı Şarkıyye-i Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi Vilayet

⁹³² Gökaş, "Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Müftü Fahreddin Kumbasar (1880-1961)".

⁹³³ Sarıkoyuncu, a.g.e., s.214-215.

⁹³⁴ Yılmaztürk, "Müftü Mehmet Fahreddin Efendi", s.11-12.

⁹³⁵ Kırzioğlu, a.g.e, C. III, s.204; Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane İl Yıllığı 1973, s.54.

Kongresine ve 23 Temmuz 1919'daki Erzurum Umumi Kongresi'ne Bayburt delegesi olarak katılmıştır.⁹³⁶ Karakter olarak sakin yapılı, memleket meselelerini derinliğine inceleyen, yeniliklere açık ve milli mücadelenin gönülden destekleyicisi olmuştur. Bayburt Halkının takdirlerini kazanarak 1920-1922 yılları arasında belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur.⁹³⁷ Kendisine milletvekilliği görevi teklif edildiğinde “Biz o ulvi hizmetlerimizi ileride bir makam elde edeceğiz diye yapmadık. Vatan için hizmet karşılıksızdır” diyerek kabul etmemiştir.⁹³⁸ 1923 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiştir. Ölünceye kadar ticaretle uğraşan Zahid Bey, 1930'da İstanbul'da vefat etmiştir.⁹³⁹ Kabri Tuzcuzade mezarlığındadır.⁹⁴⁰ Oğulları Pekindağ soyadını taşıyorlar.⁹⁴¹

5.1.3. Tevfik Çoruh (1882-1941)

Tevfik Çoruh, Bayburt'un yetiştirdiği ünlü simalardan birisidir. 1882 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Ahıska'dan Bayburt'a göç eden Tapu Kadastro uzmanı Ragıp Bey'dir. Bayburt'ta Alemdaradeler olarak tanınmışlardır. Tevfik Bey, ilk ve orta eğitimini Bayburt'ta yapmış, liseyi Trabzon'da okuduktan sonra İstanbul'da Hukuk eğitimi görmüştür. Bayburt'ta Hazine Avukatlığı yaptığı sırada Milli Mücadele başlayınca Vilayet-1 Şarkıyye-i Müdafaa-i Hukuk-u Milliye'nin Bayburt şubesinin faaliyete geçmesini sağlayanlardan biri olmuş ve cemiyetin ikinci başkanlığını yapmıştır. Bayburt Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti tarafından kendisine verilen itimatnameyle 17-25 Haziran 1919'da yapılan Erzurum Vilayet Kongresi ve 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'ne Bayburt'u temsilen katılmıştır.⁹⁴²

Erzurum Kongresi sırasında başarılı çalışmalarıyla dikkatleri üzerinde toplayan Tevfik Bey, Kongre'nin Program Encümenine seçilerek aktif görevlerde bulunmuştur. 27 Temmuz 1919 Pazar günü yapılan 4. İhtima sırasında yedi vilayet bölgesinden (Vilayet-i Sitte ve Trabzon) dışarı göç yapılmasını yasaklayan karar maddesini Kongre Heyeti'ne

⁹³⁶ Kırzioğlu, a.g.e., C. I, s.107; Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.336.

⁹³⁷ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.386.

⁹³⁸ Osman Okutmuş, “Erzurum Kongresi'nde İki Bayburtlu”, **Bayburt Postası**, Yıl: 32, Sayı: 3513, s.3-4.

⁹³⁹ Kırzioğlu, a.g.e., C. III, s.204.

⁹⁴⁰ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.386.

⁹⁴¹ Yücel Çil, **Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s. 50-51; **Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane: 1973 İl Yıllığı**, s.54-55.

⁹⁴² Gökteş, “Bayburtlu Bir Milli Mücadele Kahramanı: Tevfik Çoruh (1882-1941)”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 22 Nisan 2016.

sunan dokuz delegeden birisidir. Erzurum Kongresi sonunda ilan edilen Kongre Beyannamesi'ni imzalayan 45 delege arasındadır.⁹⁴³

Erzurum Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın yardımcılardan biri olmuştur. Aralarında kurulan dostluk Atatürk'ün vefatına kadar devam etmiştir. 1 Mart 1926 tarihinde Çankaya'da Atatürk'ü ziyaret eden Tefvik Bey, Atatürk tarafından çok samimi bir surette karşılanmış ve Paşa kendisine Gazi Mustafa Kemal imzalı Mareşal üniformalı bir fotoğrafını vermiştir. Ayrıca Atatürk, Tefvik Bey'in şahsında aynı tarihte Bayburt Belediyesine hitabı ile bir boy fotoğrafını imzalayarak hediye etmiştir.⁹⁴⁴ İlkokul müfettişlerinden emekli Selahattin Tuncer, Bayburt Postası Gazetesine "Bayburt'tan Anılar ve Portreler" başlıklı seri yazısında Tefvik Çoruh için şunları yazmıştır:⁹⁴⁵

Tefvik Çoruh, Bayburt'un yetiştirdiği orijinal kişilerden birisidir. Çok güzel giyinir ve uyarca yaşardı. Frakı ilk defa bir Cumhuriyet Bayramında onun sırtında görmüşümdür. Bayburt'un ilk hukukçularındandı. Uzun süre hazine avukatlığı yapmıştır. Hitabette kendi kuşağının seçkin bir örneğiydi. Zeki, atak, tane tane ve de ağır bir konuşma tarzı vardı. Tefvik Bey, Müdafaa-i Hukukun ilk kurucularından olmuş ve Erzurum kongresinde o zaman ki Belediye Başkanı ile birlikte Bayburt'u şerefle temsil etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın takdirlerini kazanmıştır. Kuşağına göre açık fikirli ve her türlü yeniliğe açık bir kişiliğe sahipti. Uzun yıllar belediye meclis üyeliği ve 1934 yılından 1941 yılına kadar Bayburt Belediye Başkanlığı yapmıştır. Gençleri sever, korur ve onları bilgi ve tecrübelerinden yararlandırmaya çalışırdı. Maddi gücünün çok üstünde cömertti ve herkese iyilik etmekten zevk alırdı. Tefvik Bey'in özellikle Milli Bayram günlerindeki kutlama törenlerinde yaptığı konuşmalara ve bu konuşmalarını daha da anlamlı hale getiren jestleri, bizim çocukluğumuzun yıpranmamış hafızalarında derin izler bırakmıştır. Bayburt'un düşman işgalinden kurtuluşunun kutlandığı 21 Şubat gösterileri ve Cumhuriyet Bayramı törenleri onun konuşmaları ile çok daha anlamlı olur ve derin etkiler bırakırdı. Bayburt Belediye Başkanlığı yaptığı sırada maiyet memurlarından birkaç kişi tarafından Belediye'de yapılan bir suiistimal onu çok rahatsız etmiştir. İzzetinefsine çok düşkün, onurlu ve seçkin bir devlet adamı kişiliğine sahip olan Tefvik Bey kendi döneminin içinde en çok etki bırakan insandı.

Tefvik Bey, üç erkek ve bir kız çocuğu babasıydı.⁹⁴⁶ Oğullarından biri Emekli Albay Fikret Çoruh Bey'dir.⁹⁴⁷

⁹⁴³ Kırzioğlu, "Erzurum Kongresi Beyannamesi'ni İmzalayan 45 Mümessil", **Kültür ve Sanat Dergisi**, S. 5, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ocak 1977, s.157; Çil, a.g.e., s.52-53.

⁹⁴⁴ Gökteş, "Bayburtlu Bir Milli Mücadele Kahramanı: Tefvik Çoruh (1882-1941)".

⁹⁴⁵ <http://www.bayburtrehberi.com/BelediyeBaskanlari-file-TefvikCoruh>, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2017.

⁹⁴⁶ <http://www.bayburtrehberi.com/BelediyeBaskanlari-file-TefvikCoruh>, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2017.

⁹⁴⁷ Gökteş, "Bayburtlu Bir Milli Mücadele Kahramanı: Tefvik Çoruh (1882-1941)".

5.1.4. Münir Hüsrev Göle (1890-1955)

Münir Hüsrev Göle, 1890 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Münir Bey'in babası Mehmet Hüsrev, annesi Remziye Hanımdır. İptidai ve Rüştîye tahsilini Bayburt'ta, idadi tahsilini İstanbul'da Numune-i Terakki idadisinde ve yüksek tahsilini de Mülkiye Mektebi'nde (Siyasi Bilgiler Okulu) yaparak 1912 senesinde aynı okuldan mezun olmuştur. Mezuniyetten sonra, Bursa, İstanbul ve Edirne'nin Kırklareli Mutasarrıflığı Maiyyet memurluklarında, bu memurlukların kaldırılmasından sonra ise 16 Mayıs 1914 tarihinde Kırklareli Kofcağız Nahiye müdürlüğüne tayin edilmiştir. Aynı yılın temmuz ayında memleketi Bayburt'a gelen Münir Hüsrev Bey, Ağustos 1914'te Pulur, Ocak 1915'te ise Everek Nahiye müdürlüklerine tayin edilmiştir. Münir Hüsrev Bey, bu memuriyet görevlerinden sonra sırasıyla 1915'te Erzincan Kuruçay, Ekim 1916'da Musul Ronya, Mart 1917'de Akra, Eylül 1917'de Dehük, Ocak 1918'de Sincar kaymakamlıklarına tayin edilmiştir. Haziran 1918'de Erbil ve Kerkük Mutasarrıflığına vekaleten bakmıştır.⁹⁴⁸

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Urfa Birecik Kaymakamlığında bulunmuş ve bu kazadaki Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nı kurarak Birecik'in Fransız işgalinden kurtarılması için kaza halkı ile birlikte Fransızlara karşı savaşmıştır. Bu mücadele sırasında göstermiş olduğu hizmetlerden dolayı "Kırmızı Kurdelalı İstiklal Madalyası"na layık görülmüştür.⁹⁴⁹ Urfa ve çevresinin Fransızlardan kurtarılmasından sonra ilk olarak vekaleten daha sonra asaleten Urfa Müstakil Mutasarrıflığına ve Fransızlarla akdedilen Ankara İtilafnamesi üzerine Kasım 1921'de Gaziantep Müstakil Mutasarrıflığına tayin edilmiş ve şehrin Fransızlardan teslim alınması görevini de üstlenmiştir. Münir Hüsrev Bey, 1922 yılında Antep'ten Kozan Mutasarrıflığına buradan da aynı yılın Aralık ayında Afyon Karahisar Müstakil Mutasarrıflığına tayin edilmiştir. Bu mutasarrıflıkta bulunduğu sırada TBMM İkinci dönemi için yapılan seçimlerde 330 oy alarak Erzurum Mebusluğuna seçilmiştir.⁹⁵⁰

⁹⁴⁸ **TBMM Arşivi**, "Münir Hüsrev", Yasama Organı Üyelerinin Tercüme-i Halleri ve Seçim Mazbataları, 2. Yasama Dönemi, TBMM Kütüphanesi.

⁹⁴⁹ **TBMM Arşivi**, "Münir Hüsrev", Yasama Organı Üyelerinin Tercüme-i Halleri ve Seçim Mazbataları, 2. Yasama Dönemi, TBMM Kütüphanesi.

⁹⁵⁰ Münir Hüsrev Beyin aldığı oyların dağılımı şöyledir: Erzurum Merkez kazası 8, Bayburd kazası 79, Tercan kazası 26, Keyf kazası 35, Hınıs kazası 0, Pasinler 8, Narman kazası 0, İspir kazası 57, Yusufeli kazası 46, Tortum kazası 44.

Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 9 kurucu üyesinden biri ve Halk Fırkası Meclis Grubu İdare Heyeti üyesi olan Münir Hüsrev Bey⁹⁵¹, daha sonra 12 Kasım 1924 te CHF'den istifa ederek mecliste ilk örgütlü muhalefet partisi olarak kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılmıştır. Fakat TCF'nin siyasi yaşamının kısa sürmesi üzerine tekrar CHF saflarına dönüş yapmıştır.⁹⁵² 1927-1930 yılları arasında ilk olarak Maliye Vekaleti Vergiler Temyiz Komisyonu azalığına⁹⁵³, daha sonra İnhisarlar Umum Müdür Muavinliğine tayin edilmiştir. 1930 yılında Tahran Elçiliğine atanmıştır.⁹⁵⁴ Münir Hüsrev Bey, 1939 yılı 6. Yasama Dönemi için yapılan Milletvekili seçimlerinde 781 oyla ve 1943 yılı 7. Yasama Dönemi seçimlerinde 885 oyla tekrar Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Türkiye'de Çok Partili Döneme geçiş yılı olan 1946'da yapılan 8. Yasama Dönemi Milletvekilliği seçimlerinde, 162.018 adet oydan 136.070'ini alarak Erzurum CHP Milletvekili seçilmiştir. Recep Peker Kabinesinin (7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947) son günlerinde, Şükrü Sökmensüer'in yerine İçişleri Bakanlığı'na getirilen Münir Hüsrev Bey, 10 Eylül 1947-16 Ocak 1949 tarihleri arasında Hasan Saka'nın Başbakanlığında kurulan 1. ve 2. Kabinede de, bu görevi üstlenmiştir. Yabancı dil olarak Fransızca bilen Münir Hüsrev Bey, evli ve 4 çocuk sahibidir.⁹⁵⁵ 22 Ağustos 1955 tarihinde 65 yaşındayken vefat etmiştir.⁹⁵⁶

1923-1927 yılları arasında Erzurum Milletvekili olarak seçilen Münir Hüsrev Bey'e ait Hal Tercümesi

Seçim Bölgesi: Erzurum

Adı: Münir Hüsrev

Babası Adı: Hüsrev Bey

Doğum Tarihi: 1890

Doğduğu Yer: Bayburt

Mesleği: İdare Memuru

Seçimden önceki son memuriyeti: Afyonkarahisar mutasarrıfı

Seçim Mazbata tarihi: 21 Temmuz 1923

Kaç oy ile milletvekili seçildiği: 303 rey

Seçim Mazbatasının Meclis Genel Heyeti tarafından Onay Tarihi: 19 Ağustos 1923

Meclise katılım tarihi: 11 Eylül 1923

⁹⁵¹ Tunçay, a.g.e., s.51; Hakkı Uyar, a.g.e., s.75.

⁹⁵² Ahmet Yeşil, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Ankara: Cedit Neşriyat, 2002, s.186.

⁹⁵³ **TBMM Arşivi**, "Münir Hüsrev", Yasama Organı Üyelerinin Tercüme-i Halleri ve Seçim Mazbataları, 6. Yasama Dönemi, TBMM Kütüphanesi.

⁹⁵⁴ **Akşam Gazetesi**, 17 Ağustos 1930, s.4.

⁹⁵⁵ **TBMM Albümü (1920-1950)**, C. 1, İkinci Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, s.94.

⁹⁵⁶ Göktaş, "Bayburtlu Bir Bürokrat: Münir Hüsrev Göle (1890-1955)", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 21 Nisan 2016.

5.1.5. Cemal Hüsnü Taray (1893-1975)

Cemal Hüsnü Taray, 1893 yılında Bayburt'a bağlı Kop köyünde doğmuştur. İlköğrenimini Giresun Bulancak'ta, Ortaöğrenimini Üsküp ve İstanbul'da tamamlamıştır. Daha sonra Belçika Darülfünunu kazanmış olmasına rağmen 1914 yazında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, Cemal Hüsnü Bey, 21 yaşında Belçika'dan ayrılarak İsviçre'ye yerleşmiştir. İsviçre'de Lozan Üniversitesinin Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye ve aynı üniversitenin Ulum-u Aliye-yi Ticariye bölümlerinden mezun olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye'ye dönmüş olan Taray, 26 Ekim 1921'de Hariciye Vekaleti Muhaberat-ı Dahiliye katipliğine, 18 Şubat 1922 tarihinde ise Paris Mümessilliği İkinci katipliğine tayin edilmiştir. 14 Ocak 1923 İrade-i Milliye gereğince İktisat Vekaleti İstatistik Müdüriyetine tayin edildiğinden Paris'ten 21 Ocak 1923 tarihinde Türkiye'ye dönerek 19 Şubat 1923 tarihinde göreve başlamıştır. 16 Temmuz 1923 tarihli kararname gereğince Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcılığı'na tayin edilerek 19 Temmuz 1923 tarihinde bu görevi devralmıştır.⁹⁵⁷ 1927-1928 yıllarında Meclis Ticaret Komisyonu raportörlüğü görevini yürüten Cemal Hüsnü Taray, 1928 yılının Mart ayında Türk-Yunan mübadelesi sürecinde Türk Murahhas Heyeti Başkanı, aynı yılın Kasım ayında da Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanı olmuştur.⁹⁵⁸

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci (ara seçim, istifa: 10 Şubat 1925) ve üçüncü dönemlerinde Gümüşhane'den (istifa: 29 Ocak 1930), beşinci dönemde de Bolu'dan Milletvekili (1935-1939) seçilmiş olup, harf devriminin ilk yıllarında (13 Nisan 1929-22 Eylül 1930 tarihleri arasında) Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) olarak görev yapmıştır. Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü görevini de bir süre yapan Cemal Hüsnü Bey, Dışişleri Bakanlığının Merkez Teşkilatında, Brüksel, Varşova, Tahran, Roma, Atina ve Santiago, Bern, Varşova, Rio De Janeiro büyükelçiliklerinde bulunmuştur. 1958 yılında Dışişleri Bakanlığı Müşaviri iken emekli olmuştur. Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biri olup⁹⁵⁹, Türkiye'yi Milletler Cemiyeti'nde (18 Temmuz 1932) ilk kez temsil eden Cemal Hüsnü Taray, 11 Şubat 1975 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Hayatı boyunca hiç

⁹⁵⁷ TBMM Arşivi, "Cemal Hüsnü Taray'ın Hal Tercümesi", 22 Kanunisanı 1341.

⁹⁵⁸ Gökteş, "Bayburtlu Bir Milli Eğitim Bakanı ve Büyükelçi: Cemal Hüsnü Taray (1893-1975)", **Bayburt Sıla Gazetesi**, 27 Temmuz 2016.

⁹⁵⁹ **Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane: 1973 İl Yıllığı**, s.55.

evlenmeyen Taray'ın "Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye'de Demokrasi ve Sol" (1971)⁹⁶⁰ isimli bir eseri ve başta Yön Dergisi olmak üzere birçok dergide makaleleri bulunmaktadır.⁹⁶¹

5.1.6. Kazım Köklü (1909-1971)

Kazım Köklü, 1909 yılında Bayburt doğmuştur. Mahkeme Zabıt Katipliği göreviyle hayata atılmış olan Köklü, daha sonra Mahkeme Başkanlığı ve Noterlik görevlerinde bulunmuştur. 16 Nisan 1936 tarihinde CHP'ye üye olmuştur. 1936 yılında Bayburt Halkevi Kitapsaray ve Yayın şubesi Başkanlığı'na seçilerek üç sene Halkevi muhasipliğiyle (saymanlık-muhasebeci) birlikte şube başkanlığında ve ayrıca 1937 yılı kongresinde merkez nahiye parti reisliğine seçilerek bir sene bu görevde bulunmuştur. 1938 senesi Kaza parti idare heyeti azalığına ve vilayet kongre delegeliğine seçilerek o tarihten itibaren her sene heyeti idareye seçilmiştir. CHP genel sekreterliğinin emirleri üzerine 1938 yılında Parti Halk hatibi olarak kabul edilmiş ve aynı vazifeyi halkevi üyeliğinde de yerine getirmiştir. 1939 yılı halkevi başkanlığına seçilerek bir sene bu görevde bulunmuş ve 1940'ta yine idare heyetine seçilerek başkan tarafından bazı sebeplerle toplantılara çağrılmamıştır fakat şahsen görevden ayrılmamıştır. 1940 yılında Bayburt Belediye başkanı seçilince noterlik görevinden ayrılmıştır. Askerliğini Bayburt Piyade alayında bedelli olarak yapmıştır. Daha önce hiçbir partiye üye olmayan Köklü, ilk üye olduğu CHP'ye bağlılığını şu sözleriyle ifade etmiştir:⁹⁶²

Parti umdelerinde sadakatle çalışmak azmim parti hayatına atıldığım günden beri kararlaştırmış olduğum için bilhassa bu yıl teşriki mesai etmek fırsatını genç ve mefkureci idare heyeti arkadaşlarımla memleket uğrunda yurttaşlık vazifelerini parti prensiplerine istinat ederek görmeyi en büyük bir şeref telakki etmiş olduğumu (...)

Bayburt CHP ilçe başkanı, Bayburt Belediye Başkanı ve Bayburt Halkevi Başkanlığı gibi dönemin kritik görevlerinde bulunan Köklü, 1950 Milletvekili seçimlerine aday olarak katılmışsa da seçilememiştir.⁹⁶³ Kazım Köklü, Bayburt Belediyesinde bir ilk olarak 1963-1968 yılları arasında ikinci defa Belediye başkanlığı yapmıştır.

⁹⁶⁰ Cemal Hüsnü Taray, **Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye'de Demokrasi ve Sol**, İstanbul, 1971.

⁹⁶¹ Göktaş, "Bayburtlu Bir Millî Eğitim Bakanı ve Büyükelçi: Cemal Hüsnü Taray (1893-1975)".

⁹⁶² "Kazım Köklü'nün Sicil Sureti", **BCA**, 490.01.411.1729.1.5.

⁹⁶³ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.404.

Cumhuriyet Döneminde Bayburt merkezde adına bir cadde açılmıştır. İki kız ve üç erkek çocuğuna sahip olan Kazım Köklü'nün oğullarından biri Hakim Asım Köklü'dür. Kendi ifadesiyle herhangi bir yabancı dil bilmemektedir.⁹⁶⁴ Köklü, 1971 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.⁹⁶⁵

5.1.7. Zeki Başağa (1916-2001)

Zeki Başağa, 1916 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Başağa'nın babası Salih Bey ve annesi Seher Hanımdır. İlk ve ortaokulu Bayburt'ta bitirdikten sonra Erzurum Lisesinden mezun olmuştur. 1933 yılında girdiği İstanbul Tıp Fakültesinden 1941 yılında mezun olduktan sonra Beyoğlu Belediye Hekimliğine tayin olmuştur. 1945 yılında Heybeliada Sanatoryumunda Asistanlık yapmıştır. 1948 yılında Şişli Etfal Hastanesinde Dahiliye ihtisası yaparak Göğüs ve Dahili Hastalıklar Uzman Doktoru olmuştur. 1948 yılından itibaren Bayburt'ta serbest hekim olarak çalışmıştır. Aynı yıl Bayburt'ta kurulan Demokrat Parti İlçe Teşkilatında idare kurullarında başkanvekilliği yapmıştır. Bayburt Kültür ve Yardım Derneği'ni, Esnaf Kefalet Kooperatifi, Kavakçılık ve Halıcılık Kooperatiflerini kurarak bunların başkanlıklarını yapmıştır.⁹⁶⁶

Zeki Başağa, 1954 seçimlerinde Gümüşhane Vilayetindeki 80051 seçmenden 39784'ünün oyunu alarak⁹⁶⁷ 10. Dönem (1954-1957) Gümüşhane Milletvekili olarak seçilmiştir. 1958 yılında TCDD İdare Meclisi azalığı görevinde bulunmuştur. 1961 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Doktorluğuna tayin edilmiş ve bu görevdeyken emekli olmuştur. 1961 yılında Türkiye'de ilk defa yaşlıların sorunlarıyla ilgilenen İhtiyarlar Huzur Köşeleri Derneği'ni kurmuş ve ilk Huzurevini Ankara Bahçelievler'de açmıştır. Bu derneğin başkanlığı görevini 15 yıl yürütmüştür. 1963 yılında Aile Planlaması Derneği'ni kurarak bu derneğin başkanlığını yapmıştır. Türkiye'de ilk defa tam teşekküllü bir poliklinik kurmuştur.⁹⁶⁸ Yabancı dil olarak Fransızca bilen, evli ve 3 çocuk sahibi⁹⁶⁹ Zeki Başağa, 4

⁹⁶⁴ "Kazım Köklü'nün Sicil Sureti", BCA, 490.01.411.1729.1.5.

⁹⁶⁵ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.404.

⁹⁶⁶ **TBMM Arşivi**, "Zeki Başağa'nın Hal Tercümesi", TBMM Tercümeihal Varakası, Devre X; **TBMM Albümü (1950-1980)**, C. 2, 2. Baskı, Ankara: TBMM Yayınları, Haziran 2010, s.635.

⁹⁶⁷ **TBMM Arşivi**, "Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak".

⁹⁶⁸ San, a.g.e., s.183.

⁹⁶⁹ **TBMM Arşivi**, "Zeki Başağa'nın Hal Tercümesi", TBMM Tercümeihal Varakası, Devre X; **TBMM Albümü (1950-1980)**, s.635.

Eylül 2001’de 85 yaşındayken Ankara’da vefat etmiştir. Başağa’nın cenazesi, Karşıyaka Mezarlığına defnedilmiştir.⁹⁷⁰

5.1.8. Faik Küçüker (1885-1960)

Faik Küçüker, 1885 yılında Bayburt’ta doğmuştur. Bayburt Rüştiyesinden 1898 yılında yüksek dereceyle mezun olmuştur. 1906-1908 yılları arasında zabıt katipliği ve 1908’de müstantik muavinliğine tayin edilmiştir. Müstantik Muavinliği görevinden istifa ederek ayrılmıştır.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşunda ve çalışmalarında faal görevlerde bulunan Faik Bey, cemiyet idare heyetiyle birlikte Ermeniler üzerine gönderilmek üzere Milli bir tabur oluşturmak için çalışmıştır. Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Bayburt Halk Fırkasına dönüşmesiyle birlikte fırkaya üye olarak yazılmıştır. Ticaret ve çiftçilikle uğraşan Faik Bey, 1925 yılında CHP’ye üye olmuştur. Bayburt’un Maden Nahiyesinde nahiye ve ocak teşkilatı oluşturulması için görevlendirilen Faik Bey, daha sonra bu bölgede oluşturulan parti teşkilatlarını üç defa teftiş etmiştir. Gümüşhane İl Genel Meclisi, Bayburt Belediye Meclisi ve Encümen üyeliklerinde bulunan Faik Bey, çok partili hayata geçiş döneminde Bayburt Demokrat Parti ilçe teşkilatının oluşturulmasında rol oynamıştır.⁹⁷¹ Askeri vazifesini bedelli olarak yapmıştır.⁹⁷² 8 Şubat 1960 tarihinde vefat eden Faik Bey’in küçük oğlu Necmettin Küçüker, 1961 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisinden Gümüşhane milletvekili seçilmiştir.⁹⁷³

5.1.9. Ahmet Kemal Varınca (1887-1966)

Ahmet Kemal Varınca, 1887 yılında Bayburt’ta doğmuştur. Babası Hafız Mehmet Bey ve Annesi Ayşe Hanımdır. 1910 yılında Siyasal Bilgiler Okulundan mezun olmuştur. Kosova İli Maiyet Memurluğu, Fizüvik, Radivişte, Ayancık, Boyabat, Giresun, Safranbolu, İnebolu, Kalecik Niksar, Zile, Keban Kaymakamlıkları, Petrol Benzin İhsâiyyât Memurluğu, İhsâiyyât Teftiş Heyeti ve Depolar Memurluğu, Teftiş Heyeti Kâtipliği, 2.

⁹⁷⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 5 Eylül 2001.

⁹⁷¹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.417-418.

⁹⁷² “Faik Küçüker’in Sicil Sureti”, **BCA**, 490.01.411.1729.1.59.

⁹⁷³ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.417-418.

Sınıf Müfettişlik, İktisat Vekâleti Mevaddı Müştemile Tetkik ve Teftiş Dairesi Müfettişliği, İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Ticaret Anonim Şirketi Merkez Satış Şefliği, İçişleri Bakanlığı Mahallî İdareler Genel Müdürlüğünde Şube Müdür Yardımcılığı, Dâhiliye Vekâleti Levâzım Müdürlüğü, Mahalli İdare Genel Müdürlüğü Köycülük Şubesi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.⁹⁷⁴

Ahmet Kemal Varınca, 1946 milletvekili seçimlerinde Gümüşhane'den adaylığını koymuş ve oy kullanan 92.744 seçmenden 89.184'ünün oyunu alarak VIII. Dönem (1946-1950) CHP Gümüşhane Milletvekili seçilmiştir. Bu dönemde Demokrat Parti'ye karşı amansız bir muhalif olmuştur. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM İçişleri Komisyonu üyeliğine seçilmiştir. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçilmiştir. 1950 seçimlerinde yine CHP'den aday olan Varınca, 1952 yılında yapılan milletvekili araseçimlerinde bu kez Demokrat Parti'den aday oldu ve seçimi kazanarak TBMM'ne girmiştir. Yabancı dil olarak Fransızca bilen, evli ve iki çocuk babası Varınca, 10 Eylül 1966'da 79 yaşındayken İstanbul Büyükkada'da vefat etmiştir.⁹⁷⁵

5.1.10. Ali Raşit Gürgen (1892-1950)

Ali Raşit Gürgen, 1892 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Yusuf Bey Annesi Emine Hanımdır.⁹⁷⁶ İlköğrenimini Bayburt'ta, ortaöğrenimini de Erzurum'da tamamlamıştır. 1910 yılında Harp Okulundan Piyade Asteğmeni rütbesiyle mezun olarak Orduya katıldıktan sonra Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda aktif roller üstlenmiştir. Bu savaşlarda göstermiş olduğu yararlılıklardan dolayı, 4. Rütbeden Mecidi Harp, Harp Liyakat, Gümüş Liyakat, Alman Harp ve İstiklal Madalyalarıyla onurlandırılmıştır.⁹⁷⁷ Birinci Dünya Savaşı sırasında Sarıkamış'ta yaralanmıştır. 1919 yılında Genelkurmay Mektebine başlamış fakat firar ederek Anadolu'ya geçmiştir. 1920 yılı haziran ayında Erzurum'da 15. Kolordu 1. Şube Müdürlüğünde, Kars Harekatı

⁹⁷⁴ Mustafa Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VIII. Dönem (1946-1950)**, III. Cilt, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2012, s.477; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950-1954)**, VII. Cilt, Ankara: TBMM Yayınları, 1998, s.442-443. **TBMM Albümü (1950-1980)**, C. 2, s.563.

⁹⁷⁵ Çufalı, a.g.e., s.478; Öztürk, a.g.e., s.563; San, a.g.e., s.179.

⁹⁷⁶ **TBMM Albümü (1950-1980)**, C. 2, s.563.

⁹⁷⁷ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.398.

sırasında 9. Halit Bey Fırkası Kurmay Başkanlığında, Kars'ın zabtı sırasında sol kanatta bulunan bir müfrezinin idaresini ele alarak, Melik Köyünün zabtı ve tren yolunun kapanması için çalışmıştır. Müteakiben Kars Müstahkem Mevki Kurmay Başkanlığı yapmıştır. 1921-1923 yılları arasında Trabzon'da bulunan 13. Fırka Kurmay Başkanlığını yapmıştır.⁹⁷⁸

Gürgen, 1925 yılında Kara Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuştur.⁹⁷⁹ 1926-1927 yılları arasında 1. Fırka ve 3. Kolordu Kurmay Başkanlığını yapmıştır. 1928-1932 yıllarında Avrupa'da Romanya-Bükreş Ataşemiliterliğinde bulunmuştur. 1932-1942 yıllarında Harp Akademisi'nde öğretmenlik yapmıştır. 1944 yılında General rütbesi alan Gürgen, 1949 yılı sonuna kadar Trabzon'da, Erzurum'da Tümen Komutanlığında, 51. ve 3. Kolordu, 13. Fırka Kurmay Başkanlıklarında bulunmuştur. 1947 yılında doğudan batıya tayin edilerek 33. Tümen Komutanlığı ve 1. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığında bulunmuştur. 1950 yılında Yüksek Komuta Kademesi (General ve Albaylar için) öğretmenliğine tayin edilmiştir.⁹⁸⁰ Harp Akademisi ile Yüksek Komuta Akademilerinde öğretmenlik yaptığı dönemlerde okuttuğu Harp Tarihi ve Askeri Coğrafya derslerine ait notları kitap haline getirilmiştir.⁹⁸¹

Demokrat Parti'den milletvekili seçilebilmek için 29 Mayıs 1950'de Tümgeneral rütbesindeyken ordudan ayrılmıştır. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekilliği için adaylığını koymuş ve 9. Dönem (1950-1954) Gümüşhane Milletvekili olarak seçilmiştir. Evli ve 3 Çocuk babası olan Gürgen, yabancı dil olarak Fransızca bilirdi.⁹⁸² Gürgen, 14 Eylül 1950 tarihinde 58 yaşındayken İstanbul'da vefat etmiştir.⁹⁸³ Ali Raşit Gürgen'in cenazesi, İstanbul Sahra-i Cedit mezarlığına defnedilmiştir.⁹⁸⁴

⁹⁷⁸ San, a.g.e., s.179; TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563.

⁹⁷⁹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.398.

⁹⁸⁰ San, a.g.e., s.179-180; TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563.

⁹⁸¹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.399.

⁹⁸² TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563.

⁹⁸³ San, a.g.e., s.180.

⁹⁸⁴ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.398.

5.1.11. Ahmet Cevdet Baybura (1885-1962)

Cevdet Baybura, 1885 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Maşuk Bey ve Annesi Nimet Hanımdır.⁹⁸⁵ İlk ve ortaokulu Bayburt'ta bitirdikten sonra Trabzon Lisesinden mezun olmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesine girmiştir. Cevdet Baybura'nın ilk idari görevi Şile İlçesi Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcılığı olmuştur. Ayrıca Baybura, Devlet Şurası Tanzimat Dairesi Mülazımı, Nâfia ve Maarif Dairesi Hülâfası, Söğüt Bidayet Mahkemesi Başkanı, Ertuğrul Savcısı, Eskişehir, Bilecik, Kütahya İstiklâl Mahkemesi Zabıt Kâtibi, Eskişehir Bidayet Hakim Yardımcısı, Mersin İstinaf Mahkemesi Üyesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurini Muhakemat Encümeni Katibi, Eskişehir Bidayet Hakimi, Üsküdar Bidayet Mahkemesi Üyesi, Karahisarısahip Cinayet Savcısı, Adliye Başmüfettişi gibi görevlerde bulunmuştur.⁹⁸⁶ 1927 yılında Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) üyesi olmuş⁹⁸⁷ ve bu görevi 1950 yılına kadar sürdürmüştür. 1950 yılında 9. Dönem (1950-1954) Demokrat Parti Gümüşhane Milletvekili olarak seçilmiştir. Bu dönemde Meclis Dilekçe Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. 1954 seçimlerinde tekrar milletvekili aday olmasına rağmen kazanamamış ve politikadan çekilmiştir. Evli ve iki çocuk babası Ahmet Cevdet Baybura, 8 Şubat 1962'de 77 yaşındayken vefat etmiştir.⁹⁸⁸

5.1.12. Necmettin Küçüker (1923-2010)

Necmettin Küçüker, 1923 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Faik Bey ve Annesi Munise Hanım'dır.⁹⁸⁹ İlk ve Ortaokulu Bayburt'ta, liseyi Trabzon'da bitirdikten sonra, 1941-1942 öğretim yılında Bayburt Ortaokulunda Tarih ve Coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 1942 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girmiş ve bu fakülteyi bitirdikten sonra tekrar Bayburt'a dönmüştür.⁹⁹⁰ 1948 yılı Ocak ayında Bayburt'ta kurulan Demokrat Parti İlçe Müteşebbis Kurulunda yer almıştır.⁹⁹¹

⁹⁸⁵ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563.

⁹⁸⁶ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563.

⁹⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1939, s.1.

⁹⁸⁸ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.563; San, a.g.e., s.179.

⁹⁸⁹ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.795.

⁹⁹⁰ San, a.g.e., s.201.

⁹⁹¹ Gümüşeli, Yıl 18, S. 547, 24 Ocak 1948.

Demokrat Parti'nin 1960 Darbesi sonucu kapatılması üzerine, Milli Birlik Komitesi tarafından yeni partilerin kurulmasına izin çıkmasıyla birlikte Yeni Türkiye Partisinin kurulmasına katkı sağlamış ve bu partinin başkanlığını yapmıştır. Başkanlığı sırasında partinin ilçe teşkilatının Bayburt'ta kurulmasını sağlamıştır. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan 12. Dönem (1961-1965) milletvekili seçimlerinde Yeni Türkiye Partisinden Gümüşhane Milletvekili olarak meclise girmiştir. Mecliste 3 yıl Maliye Komisyonunda (bir yıl başkan olarak), 4 yıl da Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunda Başkanvekili olarak görev yapmıştır. Küçüker, 6 Mayıs 1966'da Adana Çukobirlik Genel Müdür Yardımcılığına, 21 Kasım 1967 tarihinde de Genel Müdürlüğe atanmıştır. Bu görevi, 9 Şubat 1970 yılına kadar sürdüren Küçüker, bu tarihten sonra Ankara'da kurulan Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Genel Müdürlüğü'ne atanmıştır. Daha sonra Ankara Tiftik ve Yapağı Birliği'ne Ticaret Bakanlığı murakıbbı (denetmen) olarak getirilmiştir. Küçüker, bu görevden sonra Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna Uzman Müşavir olarak getirilmiş ve buradan 1 Temmuz 1988 tarihinde emekli olmuştur.⁹⁹²

Evli ve üç çocuk babası Küçüker, yabancı dil olarak Fransızca bilirdi.⁹⁹³ Necmeddin Küçüker, 16 Ağustos 2010 tarihinde 87 yaşındayken vefat etmiştir. Cenazesi, Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁹⁹⁴

5.1.13. Necati Alp (1917-2004)

Necati Alp, 1917 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Ali Bey ve Annesi Nafia Hanım'dır.⁹⁹⁵ Bayburt'un tanınmış ailelerinden birinin mensubu olan Necati Alp, Erzurum Lisesini bitirdikten sonra Hava Subayı olmak için Eskişehir'e gitmiş fakat Piyade Subayı olmuştur. İstanbul'da Londra Bar'da bir Almanı dövdüğü için Tunceli'deki 17. Tümen'e verilmiştir. Yüzbaşı rütbesindeyken ordudan ayrılarak Bayburt'a gelmiştir. Bayburt'ta nakliyat, inşaat ve müteahhitlik işlerine girmiştir. 1950 yılında Bayburt Belediye Başkanı olarak seçilmiş, o zamanın şartlarına göre bir hayli işler başarmıştır. Necati Alp, 1957 seçimlerine adaylığını koyarak CHP'den Gümüşhane milletvekili seçilmiştir. 1965 seçimlerinde tekrar adaylığını koyup kazanmasına rağmen aynı adı taşıyan Necati

⁹⁹² San, a.g.e., s.201; TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.795.

⁹⁹³ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.795.

⁹⁹⁴ Eski Milletvekili Küçüker Vefat Etti", **Hürriyet**, 17 Ağustos 2010.

⁹⁹⁵ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.716.

Akagün'ün seçim sonucuna itiraz etmesi üzerine Seçim Kurulu bu itirazı haklı bularak milletvekilliğini Necati Akagün'e vermiştir. TBMM 14. Dönem (1969-1973) seçimlerinde CHP'den Gümüşhane Milletvekilliği için adaylığını koyarak kazanmıştır. Evli ve iki çocuk sahibi Alp, yabancı dil olarak Fransızca bilirdi.⁹⁹⁶ Necati Alp, 6 Ocak 2004 tarihinde 87 yaşındayken vefat etmiştir.⁹⁹⁷

5.1.14. Ekrem Ocaklı (1914-1977)

Ekrem Ocaklı, 1914 yılında Bayburt'un Demirözü Bucağı Çakıllı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hakkı Bey ve Annesi Şahide Hanımdır. İlk ve ortaöğrenimini Bayburt'ta tamamlayan Ocaklı, Trabzon Lisesi'nden mezun olmuştur. Köy işleri, çiftlik uğraşları öğrenimini sürdürmesine olanak tanımadığından köyüne çekilmek zorunda kalmıştır. Ocaklı, Gümüşhane İl Genel Meclisi üyeliği görevinde bulunmuştur.⁹⁹⁸

Bayburt'ta Demokrat Parti İlçe Teşkilatı'nın kurucuları arasında yer alan Ekrem Ocaklı⁹⁹⁹, 1954 seçimlerinde Demokrat Partiden aday olmuş ve 10. Dönem (1954-1957) Gümüşhane Milletvekili olarak seçilmiştir. Fakat milletvekili seçilmesinden bir yıl sonra Demokrat Parti'den ayrılarak Hürriyet Partisi'ne geçmiştir. Dönem sonuna kadar bir daha meclise uğramamıştır.¹⁰⁰⁰ Evli ve 6 çocuk babası olan Ekrem Ocaklı, 4 Temmuz 1977'de vefat etmiştir.¹⁰⁰¹

5.1.15. Abbas Cilara (1919-1987)

Abbas Cilara, 1919 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Remzi Bey ve Annesi Nazire Hanım'dır. İstanbul Orman Fakültesini bitirmiştir. Gümüşhane, Bursa, Edremit, Bandırma, Trabzon, Bayburt, Erzurum Orman Müdürlüğü Mühendisliği, Amasya, Balıkesir Orman Başmüdür Yardımcılığı ve Genel Müdürlüğü Eskişehir Teftiş Şubesi Memurluğu ve İstanbul Orman Başmüdürlüğüne bağlı Ağaçlandırma Grup Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Uzun yıllar Orman Mühendisi olarak görev yaptıktan sonra 5

⁹⁹⁶ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.923.

⁹⁹⁷ San, a.g.e., s.196.

⁹⁹⁸ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.636; San, a.g.e., s.184.

⁹⁹⁹ Gümüşeli, Yıl 18, S. 547, 24 Ocak 1948.

¹⁰⁰⁰ San, a.g.e., s.184.

¹⁰⁰¹ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.636.

Haziran 1966 tarihindeki Senato Seçimlerinde Adalet Partisinden Gümüşhane Senatörü olmuştur. Bu görevde dokuz yıl hizmet ettikten sonra 12 Ekim 1975'te emekli olmuştur. Evli ve 5 çocuk babası olan Cilara, 10 Ağustos 1987 tarihinde Hicazdan dönerken yolda vefat etmiştir.¹⁰⁰²

5.1.16. Ömer Naci Bozkurt (1924-2006)

Ömer Naci Bozkurt, 1924 yılında Bayburt'un Yukarı Kırsı köyünde doğmuştur. Babası Hüseyin Avni Bey ve Annesi Mekkiye Hanım'dır. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimlerini Trabzon ve Kars'ta tamamlamıştır. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İçişleri Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlamıştır. 1948 yılında Albay Kemal Tuncer'in kızı Ahsen Tuncer ile evlenmiştir. Balıkesir Armutova Bucak Müdürlüğü, Balıkesir ve İstanbul'da maiyet memurluğu ve kaymakamlık kursundan sonra Of, Taşova, İpsala, Keşan, Dört Yol Kaymakamlığı, Mülkiye Müfettişliği, Adıyaman, Antalya, Ankara Valiliği, Emniyet Genel Müdürlüğü, Merkez Valiliği, Burdur Valiliği görevlerinde bulunmuştur. 12 Ekim 1975 tarihinde Adalet Partisinden Gümüşhane Senatörü seçilmiştir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra politikadan çekilmiştir.¹⁰⁰³ Evli ve iki çocuk babası olan Bozkurt, 25 Mayıs 2006 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁰⁴

5.1.17. Halis Bayramoğlu (1920-1980)

Halis Bayramoğlu, 1920 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Hüseyin Bey ve Annesi Mecbure Hanım'dır. Eczacılık Fakültesini bitirerek Trabzon ve Bayburt Askeri Hastanelerinde Eczacılık yapmıştır. Daha sonra Ankara'da Veteriner Başeczacısı olarak görev yapmıştır. Bu görevden sonra Bayburt'ta Serbest Eczacı olarak görev yaparken 1961 yılı 12. Dönem (1961-1965) milletvekilliği seçimlerinde CHP'den Gümüşhane Milletvekili olarak seçilmiştir. Evli ve 2 çocuk sahibi Bayramoğlu, yabancı dil olarak Fransızca bilirdi.¹⁰⁰⁵ Halis Bayramoğlu, 11 Ağustos 1980 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁰⁶ Bayburt merkez Zahit Mahallesinde Halis Bayramoğlu adına bir hatıra ormanı meydana getirilmiştir.

¹⁰⁰² TBMM Albümü (1960-1983), C. 4, İkinci Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, s.1740; San, a.g.e., s.217.

¹⁰⁰³ San, a.g.e., s.217.

¹⁰⁰⁴ TBMM Albümü (1960-1983), C. 4, s.1764.

¹⁰⁰⁵ San, a.g.e., s.200.

5.1.18. Sabahattin Savacı (1926-1979)

Sabahattin Savacı 1926 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Recep Bey ve Annesi Altun Hanım'dır. İlk ve ortaöğrenimini Bayburt'ta tamamladıktan sonra Kars Lisesi'ne girmiştir. Kars Lisesini bitirdikten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesine girmeye hak kazanmıştır. İlk memuriyete Gümüşhane'de maiyet memuru olarak başlamıştır. Hukuk Fakültesinde fark sınavlarına girerek mezun olmuştur. Ankara Ziraat Fakültesinde ve Erzurum Atatürk Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Kelkit, Tercan, Silvan, Sarıkamış, Polatlı, Nallıhan ilçelerinde kaymakamlık da yapan Savacı, Erzurum Vali muavini iken 12. Dönem (1961-1965) seçimlerinde Adalet Partisinden Gümüşhane Milletvekili olmuştur. 13. Dönem (1965-1969) seçimlerini de kazanan Savacı, 1969 seçimlerinde kaybedince Kastamonu Valiliğine getirilmiştir. 12 Mart Muhtırası sonrası gelen yönetim onu merkez valiliğine atamıştır. Yedi yıl sonra Denizli Valisi olmuştur. Bu görevde iken 18 Ağustos 1978 tarihinde Bayburt'a giderken Sivas dolaylarında geçirdiği bir trafik kazası sonucu hayata veda etmiştir. Havva Hanım ile evli olan Savacı'nın Nedim ve Alpaslan adlarında iki oğlu ve Ayşe adında bir kızı vardır.¹⁰⁰⁷ Yabancı dil olarak Fransızca ve İngilizce bilen Savacı, 18 Ağustos 1979'da vefat etmiştir.¹⁰⁰⁸ Günümüzde Bayburt merkezinde "Sabahattin Savacı" adıyla bir cadde vardır.

5.1.19. Mehmet Orhan Akkoyunlu (1926-2012)

Mehmet Orhan Akkoyunlu, 1926 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası Bekir Sıtkı Bey ve Annesi Fitnet Hanım'dır. İlkokul birinci sınıfı Bayburt'ta okuduktan sonra ilkokul ve ortaöğrenimine Gümüşhane'de devam etmiştir. Liseye İstanbul Haydarpaşa Lisesinde başlayıp, Trabzon Lisesinde 1950 yılında bitirmiştir. Aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesine girmeye hak kazanmıştır. Bu fakülteden 1954 yılında mezun olduktan sonra askere gitmiştir. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Bayburt'ta Avukatlık yapmaya başlamıştır. 1973-1977 (15. Dönem) seçimlerinde Milli Selamet Partisinden milletvekili seçilene kadar avukatlık yapmıştır. Akkoyunlu, milletvekilliği sırasında TBMM

---

¹⁰⁰⁶ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.795.

¹⁰⁰⁷ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.859; San, a.g.e., s.202.

¹⁰⁰⁸ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.795 ve 859.

Başkanvekilliği görevinde de bulunmuştur. Evli ve 6 çocuk babası olan Akkoyunlu 2012 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁰⁹

5.1.20. Mehmet Çatalbaş (1927-1996)

Mehmet Çatalbaş, 1927 yılında Bayburt'un Kitre köyünde doğmuştur. Babası Halil İbrahim Bey ve Annesi İklima Hanım'dır. İlkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Trabzon'da okumuştur. 1952 yılında İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu İç Ticaret ve Maliye şubesinden mezun olmuştur. 1953 yılında Yedek Subay Okulu'na girerek 30 Ekim 1954 tarihinde teğmen olarak terhis olmuştur. Üç yıl Gelibolu'da serbest mali müşavir ve muhasebe uzmanı olarak çalışmıştır. 11 Kasım 1956 tarihinde Ereğli Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı Materyal ve Ticaret Müdürlüğünde Dış Ticaret Raportörü olarak görev yapmıştır. Çatalbaş, 1958 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Teftiş Kuruluna naklen tayin edilmiştir. 16. Dönem (1977-1980) milletvekili seçimlerinde Adalet Partisinden Gümüşhane Milletvekili seçilmiştir. Evli ve beş çocuk babasıdır. Yabancı dil olarak İngilizce ve Fransızca bilen Çatalbaş, 10 Eylül 1996 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰¹⁰

5.1.21. Akif Kocaman (1926-2008)

Akif Kocaman, 1926 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Babası İsmail Bey ve Annesi Nazlı Emine Hanım'dır. İlk ve ortaokulu Bayburt'ta, liseyi Trabzon'da bitirmiştir. Yükseköğrenimini İstanbul Hukuk fakültesinde tamamladıktan sonra askerlik hizmetini tamamlamak için orduya katılmıştır. Askerlikten sonra Bayburt'ta Serbest Avukatlık yapmaya başlamıştır. Bayburt'un yerel gazetesi Bayburt Postası'nın Mesul Müdürlüğü'nü yapmıştır. 1960 ihtilalinden sonra parti kurulması serbest bırakılınca Bayburt'ta kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Bu partinin ilçe başkanlığını yapmıştır. 1961 seçimlerine adaylığını koymasına rağmen kazanamamıştır. Bayburt'ta Anavatan Partisi'nin ilçe teşkilatını kurmuştur. 1983 seçimlerine adaylığını koyarak ANAP'tan 17. Dönem (1983-1987) Gümüşhane Milletvekili olmuştur. Evli ve beş çocuk babası olan Kocaman, 11 Ağustos 2008 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁹ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, s.987; San, a.g.e., s.202.

¹⁰¹⁰ TBMM Albümü(1950-1980), C. 2, s.1051; San, a.g.e., s.208.

¹⁰¹¹ TBMM Albümü (1983-2010), C. 3, s.1139; San, a.g.e., s.208.

5.2. Eğitim ve Kültür Adamları

5.2.1. Ahmet Hasbi Aker (1888-1955)

Ahmet Hasbi Efendi¹⁰¹², 1887/8 yılında Bayburt'un Abusta (Çakırbağ) köyünde doğmuştur. Babası "Beyzahmedoğulları" diye anılan köyün yerlilerinden Dursun Efendi ve annesi aslen Rizeli Yetimoğullarından Fatıma Hanım'dır. Ahmed Hasbi, yedi yaşlarından itibaren, sonradan "benim okumamın müsebbibi" dediği annesi Fatma Hanım tarafından çoğu zaman sırtında olmak üzere iki yıl komşu büyük köy Çakmas'a okumaya götürülmüştür. Daha sonra Fatma Hanım oğlunu kendi memleketi olan Rize'ye götürmüş. 2-3 yıl da Rize'de medresede okuduktan sonra ailesine yakın olması için Bayburt Ulu Camii'nin karşısındaki Bayburt Medresesine nakli yapılmıştır. Bu medreseden 30 Temmuz 1909 tarihinde aldığı "İsbat-ı Ehliyeti İlmiye Eylediğine Mübeyyin Şehadetname"yle mezun olmuştur. Öğrenciliğinin son yılında, Bayburt Müftüsü ve Bayburt Medresesi Başmüderrisi Nahizerli Ali Efendi'nin yanında başladığı Fetva Katipliği ilk resmi görevi olmuştur. Kaymakam Tunalı Hilmi Bey'in teşvik ve desteğiyle Merkez İptidaisi Muallimi Saniliğine tayin olmuştur. Bu sırada Kara Yusuf Pehlivan'ın halasının kızı ve Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti kurucu üyelerinden olan Hasan Efendi'nin kızı olan Hatun Hanım'la evlenmiştir. Ahmed Hasbi Hoca, Birinci Dünya Savaşı'nda askerlik hizmetini yedek subay olarak Mülazım rütbesi ve tabur imamlığı göreviyle Erzurum'da yapmıştır.¹⁰¹³

Savaş sırasında Doğu Anadolu'nun birçok şehrinin Rus Ordusu tarafından işgal edilmesi üzerine bu şehirlerden başlayan göç sırasında ailesiyle birlikte Sivas'a yerleşen Ahmed Hasbi Hoca, burada İdadi ve Sultani Mekteplerinde askerlik görevini tamamladıktan sonra 200 kuruş maaşla Mayıs 1918'de tekrar Merkez İptidaisine dönmüş, bu mektebin Numune Mektebine dönüştürülmesi üzerine 1 Eylül 1921'de 500 kuruş maaşla Numune Mektebi Muallimliğine tayin edilmiştir. 1 Eylül 1923 tarihinde ise 800 kuruş maaşla İdadi Mektebi Ulum-u Diniyye Muallimliğine tayin edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber 1923 yılında Mahmut Kemal Yanbeğ'le Cumhuriyet İlkokulu'nu açmışlar

¹⁰¹² Annesi ismini İsmail koymasına rağmen o yıllarda hep yapıldığı gibi, bir yıl önce doğup yaşamayan kardeşinin nüfus kaydı ve ismi ona kalmıştır. Hasbilik yani karşılıksız Allah için hizmet etme tam da onun karakteriydi. Çok benimsediği bu ismi daha tek oğluna da vermiştir.

¹⁰¹³ Yılmaztürk, "Abustalı Hoca Ahmed Hasbi Efendi", **Bayburt Dergisi**, S. 8, Ağustos 1989, s.12; U. Ahmet Aker, "Ahmed Hasbi Aker 1", **Bayburt Postası**, 19 Aralık 2015.

ve kendisi müdürlük görevini üzerine almıştır. Daha sonra 1927’de Bayburt Şair Zihni İlkokulu’nda müdürlük görevi yapmıştır. 1924’te Bayburt’ta kurulan vatansever Gençlik Yurdu cemiyeti kurucularından ve heyeti idare üyeleri arasındadır.¹⁰¹⁴

Yeni Türk harfleri devrimiyle Türkiye genelinde okuma yazma seferberliği başlatılmıştı. Bayburt’ta bu seferberliğin öncülerinden biri de Ahmet Hasbi Aker’dir. Bu yıllar ülkenin her yanında öğretmen de okul da az sayıdadır. Bayburt’ta da bir yatılı bir de gündüzlü iki okul bulunmaktaydı. Tuzcuzade Camisinin bitişiğindeki üç oda bir koridorlu bina Tuzcuzade ilk mektebidir. Ahmet Hasbi Hoca bu okulun öğretmenlerindendir. Devrimlere özgü yeniliklere uyum aşamalarında yaşanan acemilikler, zorluklar harf devriminde de yaşanmıştır. Yeterli nitelik ve sayıda kadroların darlığı yüzünden birçok sıkıntı yaşanmaktaydı. Bayburt’ta da durum aynı şekildeydi. Muallim Mektebi çıkışlı Musa Bey ve Ziya Öztürk gibi isimler parmakla gösteriliyordu. Harf devrimi yıllarında Bayburt Merkez ve köy öğretmenlerinin içerisinde sınavla alınanlar dışında medreseden müderrislikten öğretmen olanlar çoğunlukta idi.¹⁰¹⁵ Muallim arkadaşları; Faik Kayalı, Hüseyin Özeler ve Mahmut Kemal Bey’le birlikte Bayburt eğitiminde eski yazıdan yeni yazıya geçiş sürecinde önemli roller oynamışlardır. Ahmet Hasbi Aker, 1930 yılında Cumhuriyet İlkokulu Başmuallimliği’ni yürütmekteyken Gümüşhane Maarif Müdürüyle anlaşmazlığa düşmüş ve 28 Eylül 1930 tarihinde Bayburt’un Pulur nahiyesindeki ilkokula başmuallim olarak tayin edilmiştir.¹⁰¹⁶

Ahmet Hasbi Aker, 1933 yılında emekli olduktan sonra öğretmenliği resmen sona ermesine rağmen gönüllü eğitim hizmetlerine devam etmiştir. 1933 yılında ısrarlar üzerine Bayburt Müftüsü olması için müracaat ettirilen Ahmed Hasbi Hoca, müftülük seçimini medrese arkadaşına bir oy farkla kaybetmiştir. Arzusu üzerine, evine yakın Şingah Ketenci Cami imam ve hatipliğine fahri olarak tayin edilmiştir. Camiye bitişik şimdi mahalle odası olan mekanda tesis ettiği ilim yuvasında birçoğu ileride imam, müftü, vaiz olacak olan yüzlerce talebe okutmuştur. Bayburt Müftülüğü 30 Mart 1950 tarih ve 16 sayılı yazıyla bu görevini yıllar sonra resmen tescil etmiştir. Şingah Mahallesindeki hizmetlerinin dışında Ulu Cami’de de Cuma günleri vaaz vermiştir. 1950’li yıllarda Bayburt müftülüğü için

¹⁰¹⁴ U. Ahmet Aker, “Ahmed Hasbi Aker 1” **Bayburt Postası**, 19 Aralık 2015.

¹⁰¹⁵ Yetişen, “Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam”, s.30-31.

¹⁰¹⁶ Aker, “Ahmed Hasbi Aker 1”, **Bayburt Postası**, 19 Aralık 2015.

tekrar aday olması istenen Ahmed Hasbi Hoca, bu adaylığı reddettiği gibi Erzurum’da yapılan Müftülük sınavını kazandığı halde Bayburt dışında bir görevi kabul etmemiştir. Kırkçeşmeler civarındaki Kara Vaiz isimli birinin kahvesinde; Oltulu Hoca, Fahrettin Kumbasar, Nazım Köklü gibi devrin alimleriyle yaptıkları ve halkın pür dikkat dinlediği sohbetlerin ve bu alimlerle evlerinde yaptıkları derslerle şehrin ilim ve bilgi çoraklığını bir nebze gidermişlerdir. Bu ilmi faaliyetler, katılanların hafızalarında canlılığını hiç kaybetmemiştir.¹⁰¹⁷

1909 yılında Hatun Hanımla evlenen Ahmed Hasbi Hoca’nın on iki çocukları olmasına rağmen iki kızı ve bir oğlu olmak üzere üç çocuk dışındakiler uzun ömürlü olmamışlardır. Ahmed Hasbi Hoca’nın oğlu bir süre hakimlik yapan ve daha sonra ünlü bir Avukat olan Hasbi Yaşar Aker ve kızlarının isimler ise Nezihe ve Seher Aker’dir.¹⁰¹⁸ Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini bilirdi. Fuzuli Divanı’nı ezbere bilir, Mehmet Akif Ersoy’un Sebilürreşat Dergisi’ni takip edermiş. Ahmed Hasbi Hoca, 27 Aralık 1955 tarihinde 67 yaşında vefat etmiştir.¹⁰¹⁹

Ahmed Hasbi Aker Hoca’nın arkadaşları ve Bayburt’ta yetiştirmiş olduğu kişilerden bazılarının isimleri şöyledir:¹⁰²⁰

Polatlı (Kormas) İnam Hoca, Mehmet Ali Yıldız, Bergicili Ziya Topyay, Alıçlıklı İsmail Polat, Selahattin Tuncer, Cemal Yetişen, Tacettin Durmuş, Dursun Elçi, Azimet Karatekin, Halis Kılıçaslan, Cafer Güçlü, Sefer Aktürk, Masatlı Dursun Hoca, Alaftar Lütfü Efendi (Yedekçi), Hüseyin Ağbal, İsmail Bayram, S. Zeki Ozan, Hoca Azmi Öktem, Necati Alp, Sait Topsakal, İspirli Yaşar Hoca, Battal Yeşil, Bekir Kıldıoğlu, İsmail Gürbüz, Mustafa Mehmetlioğlu, Mustafa Karşlıoğlu, Naci Burç, Emin Purut, Hacı Osman Yolcu, Kemal Güney, Berneli Hoca Çalışkan, Hüseyin Türk ve Mangan, Akyüz, Özden, Kiki, Develi, Yıldız, Öksüzer, Makili ailelerinin büyükleri...

5.2.2. Mahmut Kemal Yanbeğ (1886-1967)

Mahmut Kemal Yanbeğ, 1886 yılında Bayburt’un Kadızade Mahallesi’nde dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Ali Efendi, annesi Oltu Müftüsü Fehmi Efendi’nin kızı Saadet Hanım’dır. İlkokul ve Ortaokulu Bayburt’ta okuduktan sonra lisenin ilk yılını Trabzon’da

¹⁰¹⁷ Aker, “Ahmed Hasbi Aker 2”, **Bayburt Postası**, 6 Ocak 2016.

¹⁰¹⁸ Naci Ahıskalıoğlu, “Avukat Yaşar Aker’le Röportaj”, 15 Eylül 2011.

¹⁰¹⁹ Yılmaztürk, “Abustalı Hoca Ahmed Hasbi Efendi”, s.15.

¹⁰²⁰ Aker, “Ahmed Hasbi Aker 2”, **Bayburt Postası**, 6 Ocak 2016.

diğer iki yılını da Erzurum’da okuyarak 1907 yılında mezun olmuştur. 1908 yılında yüksek tahsil yapmak üzere İstanbul’a gitmiştir. Diğer Bayburtlu arkadaşlarıyla beraber Çemberlitaş civarındaki Tavukçu Han’da bir oda tutmuşlardır. İlk olarak Mekteb-i Hukuk’a kaydolmuştur. İstanbul’da geçimini, çok hızlı ve güzel yazı yazdığı için, derste tuttuğu notları çoğaltıp satarak temin etmiştir. İstanbul Darülfünun Profesörlerinden İsmail Hakkı İzmirli’nin teşvikiyle bölüm değiştirerek Darülfünunun Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde yükseköğrenimine devam etmiştir.¹⁰²¹ Mahmut Kemal Bey, bu bölümden 1911 yılında mezun olmuştur. İlk resmi görevi aynı yıl Sivas İdadisi’nde Edebiyat Muallimliği’dir. Öğrencileri arasında ünlü edebiyatçılarımızdan ve Masalcı Baba olarak bilinen Eflatun Cem Güney de vardır.¹⁰²²

Birinci Dünya Savaşından önce Erzincan Askeri Ortaokulu’na Tarih Öğretmeni olarak atanmıştır. Bu okuldaki öğrencileri arasında 1961-1966 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin 4. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel (Paşa)’da bulunmuştur. Dünya Savaşı başlayınca okul kapanmış ve Mahmut Kemal, babası, annesi ve kendisinden küçük olan iki kız kardeşi Şeker ve Hatice ile birlikte Malatya’ya göç etmişlerdir. Bu arada Malatya’da Tekalif-i Harbiye Ambarına müdür olarak atanmıştır. Bu görevindeyken ambarda yapılan suistimallere ve kendisinin bu durumlara engel olamaması yüzünden istifa etmiştir. İstifadan sonra ailesini Malatya’da bırakıp Erzurum’a gelmiş ve kendisini burada askere almışlardır. Kazım Karabekir Paşa, kendisini hemen yanına alarak şifre subayı yapmıştır. Savaş bitince en emin yerlerden biri olan Sivas’a gelmiş ve ailesini de Malatya’dan yanına aldırıştır. Çok kısa bir süre sonra Amasya’ya geçmişlerdir. Bu arada muhacirler artık memleketlerine dönmeğe başlayınca, Mahmut Kemal ve ailesi de 1918 yılında Bayburt’a dönmüşlerdir.¹⁰²³

1919 yılında Bayburt Kazası’na bağlı Maden Nahiyesine, Nahiyeye Müdürü olarak atanan Mahmut Kemal Bey, nahiyenin merkezi olan Taht köyüne yerleşmiştir. Mahmut Kemal Bey, aynı yıl bu köyde Hacikatipzade Hamdi Efendi’nin kızı Hasibe Hanım’la

¹⁰²¹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.390.

¹⁰²² Yılmaztürk, “Mahmut Kemal Yanbeğ”, s.10.

¹⁰²³ Yılmaztürk, “Mahmut Kemal Yanbeğ”, s.10-11; Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.390.

evlenmiştir. Bu evlilikten Türkan (1920), Kevser (1922), Mehmet Turan (1923), Orhan (1925) ve Sevinç (1937) adlarında beş çocuğu olmuştur.¹⁰²⁴

Mahmut Kemal Bey, Maden Nahiyeye Müdürü iken başından geçen bir olayı öğrencilerinin ısrarlarına dayanamayarak anlattığı sırada, orada bulunan öğrencilerinden Selahattin Tuncer olayı şöyle aktarmaktadır:¹⁰²⁵

(...) Yıl 1919 Mart ayı. Mondros Mütarekesi gereği, Erzurum'da mütareke şartlarını uygulanmasına nezaret etmek ve Osmanlı birliklerine ait silahları işgal kuvvetlerinin kontrolündeki depolara sevk etmekle görevli İngiliz Yarbayı Rawlinson, ki o zamanki İngiliz Hariciye Vekili Lord Curzon'un yeğenidir, Bayburt üzerinden Erzurum'a geçmektedir. Merkezi Hükümet Anadolu'daki mülki ve askeri erkan'a İngiliz yarıbayının seyahatine yardımcı olmalarını emretmiştir. Mahmut Kemal Bey de o sıralarda Maden Nahiyeye Müdürlüğü görevini yürütmekte olduğundan İngiliz yarıbayının Kop Dağı'nı aşmasına yardımcı olmak üzere çevre köylerden otomobilin çalışmadığı yerlerde çekilmesi için bir miktar köylü vatandaşı öküzleriyle birlikte Kop Dağı eteklerine celbetmiş bulunmaktadır. Dağda bir hayli kar vardır ve çok yerde öküzler, İngiliz yarıbayının arabasını çekememektedir. Bir ara köylülerin ağır davranmasına sinirlenen Rawlinson köylülere hakarete yeltenince, memleket sevgisi ve millet aşkı ile kaynaklı yüreği yanardağa benzeyen rahmetli, görülmemiş bir milli fevri ve insanüstü bir cesaretle kendisinden bir hayli cüsseli bu devasa ve küstah İngilizin üzerine hücum ederek elindeki kırbaçla bir panter gibi sıçrayıp; "A soysuz pez... sen kim oluyorsun ki asırlarca üç kıtaya zaferlerini bir ilahi armağan gibi taşıyan bu asil milletin soylu çocuklarına hakaret edeceksin" diyerek bir iki kırbaç darbesiyle mağrur yabancıyı haddini bildirir. Tıpkı rahmetli Süleyman Nazif'in Fransız Generali Frans Despherey'e kalemiyle haddini bildirdiği gibi. Bu olaydan sonra Erzurum'a varan Rawlinson olayı Kazım Karabekir Paşa'ya ve merkezi hükümete rapor ederse de mahalli makamlar rahmetli hocamızı cezalandırma yoluna gitmezler.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Mahmut Kemal Bey tekrar silahaltına alınarak eski görevine, Kazım Karabekir'in yanındaki şifre subaylığı görevine dönmüştür. Sakarya Meydan Muharebesi sırasında kendisine kur'a çıktığı halde Paşa onu cepheye göndermeyerek yanında tutmuştur.¹⁰²⁶

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Mahmut Kemal Bey, Bayburt'taki Numune Mektebi'ne müdür olarak atanmıştır. Daha sonra 1924-1927 yılları arasında Erzincan Ortaokulu'na müdür olarak atanmıştır. 1927-1930 yılları arasında da Tokat Ortaokuluna atanmıştır. Tokat'taki görevi sırasında Harf Devrimi olmuştur. O zaman Tokat'ta bulunan General Salih Omurtak ve askeri erkana latin harfleriyle ilk dersi Mahmut Kemal Bey vermiştir. 1930 yılında o zaman Bayburt Ortaokulunda Fransızca hocası olan Vecihi'yi bir

¹⁰²⁴ Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", s.11; Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.392.

¹⁰²⁵ Tuncer, "Bayburt Ortaokulu'nun Açılış Hikayesi", s.18-19.

¹⁰²⁶ Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", s.12.

otelin tuvaletinde tabanca ile vuruyorlar (veya kendini vuruyor). Halk galeyana geliyor. Bu arada Cevat Dursunoğlu, Mahmut Kemal Bey'e bir telgraf çekerek: "acele Ankara'ya gel. Bayburt Ortaokulu'nu lağvetmek istiyorlar, belki senin Ortaokul müdürlüğüne tayin edilmen suretiyle bu durum durdurulabilir, halkın galeyasını da önlemiş oluruz." Böylece Mahmut Kemal Bey, Bayburt Ortaokulu'na müdür olarak atanmıştır. Bu gelişinde hem müdür, hem de tarih ve coğrafya dersleri hocası olarak 1938 yılına kadar 8 yıl hizmet vermiştir.¹⁰²⁷ Yine bu sekiz yıl içerisinde iki defa, Atatürk'ün emriyle İstanbul ve Ankara'da yapılan Tarih kongrelerine katılmıştır. 1933 yılında İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün huzurunda toplanan Tarih Kongresi'nde Büyük Türk Hükümdarı Mete ile Atatürk'ü kıyasladığı tezi ilgiyle dinlenmiş ve Atatürk'ün takdirini kazanmıştır.¹⁰²⁸

1938-1946 yılları arasında Trabzon'da önce Zanus Ortaokulunda sonra da Kız Ortaokulunda müdür olarak görev yapmıştır. 1946'da İstanbul'a Şehremini Ortaokulu'na tarih ve coğrafya hocası olarak atanmıştır. Arkasından Pertevniyal Lisesi'nde aynı derslerin hocalığını birkaç yıl yaptıktan sonra geldiği Eyüp Ortaokulu'nda 1954 yılında 66 yaşında emekli olmuştur.¹⁰²⁹

Mahmut Kemal Bey, değerli bir edebiyatçı, ünlü bir tarihçi, bıkip usanmadan çalışan bir folklor araştırmacısıydı. 1936 yılında Bayburt'ta belki de Türkiye'de ilk Aşıklar Bayramını tertip etmiştir. Bu bayrama çevrenin en meşhur halk aşıkları davet edilmiştir. Bayburt folklorunu inceden inceye incelemiştir. Dede Korkut Hikayeleri'ni ve Kam Büre Bey oğlu Bamsı Beyrek'in maceralarını uzun uzun tetkik etmiş, vaka Bayburt ve yöresinde geçtiği için de bu hikayelere özel ilgi göstermiştir. İncelemeleri Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nin 6. Cildinin 137. Sayısında 2283-2286 sayfalarında yayımlanmıştır.¹⁰³⁰ Yine bu dergi, 1967 yılının Eylül ayında yayınladığı 218. Sayısını Mahmut Kemal Yanbeğ'e ithaf etmiştir.¹⁰³¹ 1950 yılında yapılan seçimlerde Gümüşhane'den milletvekili seçilmek için bağımsız olarak adaylığını koymuş fakat kazanamamıştır.¹⁰³²

¹⁰²⁷ Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", s.12-13; Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.390.

¹⁰²⁸ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.392.

¹⁰²⁹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.390.

¹⁰³⁰ Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", s.13-14.

¹⁰³¹ Nurettin Albayrak, "Türk Folklor Araştırmaları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s.541.

¹⁰³² **Yeni Yol**, 20 Nisan 1950, s.1.

1947 yılında İstanbul'da dört hemşerisi ile Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti'ni kurmuş ve o yıllarda İstanbul'a yerleşmiş 10-15 aile ile memleketinin propagandasını var gücüyle yapmıştır. Çok yakın arkadaşı Erzurumlu Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri Bey'in Bayburtlu Zihni isimli eseri latin harfleriyle tekrardan 1950'de basılmış ve bu eser cemiyetin ilk kitabı olarak neşredilmiştir.¹⁰³³ Yıllarca üzerine titreyerek hazırladığı Bayburtlu Celali-Hayatı ve Şiirleri kitabı ise 1963 yılında aynı cemiyetin 5. yayını olarak bastırılarak piyasaya çıkarılmıştır.¹⁰³⁴ Yanbeğ, Trabzon Tarihi isimli bir eser daha yazmasına rağmen bastıramamıştır.¹⁰³⁵

Mahmut Kemal Yanbeğ, 22 Ocak 1967 tarihinde 80 yaşındayken hayata gözlerini yummuştur. Cenaze namazı Eyüp Sultan camiinde kılındıktan sonra Edirnekapı Sakızağacı şehitliğine defnedilmiştir.¹⁰³⁶ Yanbeğ, 42 yıl devam eden öğretmenlik mesleğinde, memlekete büyük hizmetler yapmış ve birçok idareci ve ilim adamı yetiştirmiştir.

Mahmut Kemal Yanbeğ Gümüşhane'den Bağımsız olarak adaylığını koydu¹⁰³⁷

Bayburt şehrimizin yetiştirdiği değerli fikir adamlarından tarihçi Mahmut Kemal Yanbeğ ilimizden bağımsız adaylığını koymuştur. Yanbeğ Bayburt'un daima kendisiyle iftihar edebileceği dürüst vakur fazilet sahibi memleketini son derece seven değerli bir ilim adamıdır. Mahmut Kemal Yanbeğ bu münasebetle neşrettiği bir beyanname de demiştir ki otuz beş yıllık öğretmenlik hayatımda gerek yetiştirdiğim on binlerce talebe ve gerekse bir halk çocuğu olmam sıfatıyla her şeyin üstünde Millet ve Vatan duygularını her yerde her fırsatta zihinlere yerleştirmeye çalıştığımı bütün hemşerilerimin bütün hemşerilerimin takdir ettikleri kanaatindeyim. Mahmut Kemal Yanbeğ uzun yıllar Trabzon'da erkek ve kız ortaokullarında müdürlük yapmış muhterem bir hocadır.

Gümüşhane'de seçim faaliyeti ve bağımsız adaylar¹⁰³⁸

Bayburt- Seçim yaklaştıkça propaganda faaliyeti son haddine varmış bulunmaktadır. İlçemizde ve Şiran'da DP, CHP ile kıyas kabul etmeyecek derecede kuvvetlidir. Torul ve Kelkit'te ise iki kuvvet yekdiğerine yakın haldedir. Gümüşhane merkezi ise Demokratların lehinde gözükmektedir. Şimdiye kadar propaganda faaliyetine girmiş bulunan iki bağımsız aday vardır. Ahmet Kemal Varınca ve Mahmut Kemal Yanbeğ. Belirtilere göre en kuvvetli bağımsız aday Mahmut Kemal Yanbeydir. Bütün şehir ve kasabalarda mumailihin isminden bahsedilmektedir. Bilhassa Bayburt ve dolaylarında Yanbeğ'in partili –partisiz hemen bütün seçmenlerin oylarını alacağı anlaşılmaktadır. Zira Yanbeğ bu bölge halkı tarafından her hususta tanınmış ve sevilmiş, cümlenin hürmet ve sempatisine mazhar olmuş bulunmaktadır. Yanbeğ bütün ömründe ve özellikle kırk yıllık memurluk hayatında üzerinden en küçük bir leke hatta bir bulut gelmemiş bütün manasıyla bir fazilet

¹⁰³³ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **Bayburtlu Zihni**, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, No. 1, 1950. Bu eser, ilk olarak 1928'de eski harflerle basılmıştır.

¹⁰³⁴ Mahmut Kemal Yanbeğ, **Bayburtlu Celali-Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul, Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, No. 5, 1963.

¹⁰³⁵ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.392.

¹⁰³⁶ Yılmaztürk, "Mahmut Kemal Yanbeğ", s.10.

¹⁰³⁷ **Yeniyol**, 20 Nisan 1950, s.1.

¹⁰³⁸ **Yeniyol**, 8 Mayıs 1950, s.1.

numunesidir. Muhterem hocamız Mahmut Kemalın Büyük meclisimiz için hakiki bir kıymet olacağından zerre kadar şüphe edilmemektedir.

5.2.3. Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Özeler (1885-1944)

Hoca Hüseyin Efendi, 1885 yılının Temmuz ayında Bayburt'un Şingah Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Sonraları devrin geleneklerine uyarak "Hüsnü" mahlasını almıştır. İki metreye yakın boyu dolayısıyla "Uzun Hoca Hüseyin Efendi" diye de anılmıştır. Hoca Hüseyin Efendi, Kurban Efendi ve Nezaket Hanımın dört erkek çocuğundan üçüncüsüdür. İlkokul ve Ortaokul eğitimini Bayburt'ta yapan Hüseyin Bey, daha sonra Erzurum Dar-ü'lmuallim mektebine gitmiş ve 1903 yılında bu okuldan mezun olmuştur. Bayburt'un Hart, Pulur ve Varıcna köylerinde uzun yıllar muallimlik yapan Hüseyin Efendi, 1912 Balkan Harbi'ne kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu harpte askere tahsili itibarıyla Başçavuş olarak alınmıştır. Savaşta ayağından yaralanan Hüseyin Efendi, dönüşünde tekrar Varıcna köyünde muallimliğe devam etmiştir. 1915 yılında İmaçzade Ziya Efendi'nin kız kardeşi Seher Hanımla evlenmiştir. Hoca Hüseyin Efendi'nin Seher Hanımdan dört çocuğu olmuştur. İlk çocukları yaşamamış, sonra Asaf (1919) ve Ekrem (1922) doğmuşlardır. 1923 yılında Seher Hanım dördüncü çocukları olan Yadigar isimli kız çocuğunun doğumunda vefat etmiştir. Bu kız çocuğu da uzun bir süre yaşayamayıp vefat etmiştir. Seher hanımın ölümünden sonra 1924 yılında yaşları küçük olan çocuklarının bakıma ihtiyaçları dolayısıyla, Hüseyin Efendi Kaleardılı Çolakosmanzade Ziya Efendi'nin kız kardeşi Raife Hanım'la ikinci evliliğini yapmıştır. Bu evlilikten Hikmet (1925), Fikret (1927) ve Nimet (1928) isimlerini verdikleri çocuklar doğmuştur.¹⁰³⁹

1916 yılında ise diğer Bayburtlularla beraber Rus işgali öncesi, muhacir olarak ailesiyle birlikte Tokat'a göç etmişlerdir. Tokat'ın Bağlar semtindeki mektepte muhaceretten dönüş yılı olan 1918'e kadar muallimlik yapmıştır.¹⁰⁴⁰ Muhaceret dönüşü Bayburt Numune Mektebi ilk ve idadi kısmına Kuranı Kerim ve Hüsnü Hat hocası olmuştur.¹⁰⁴¹ Bu görevini kendi isteğiyle emekli olduğu 1929 yılına kadar devam

¹⁰³⁹ Yılmaztürk, "Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi (Hüseyin Özeler)", **Bayburt Dergisi**, S. 14, Şubat 1990, s.14-15.

¹⁰⁴⁰ Yılmaztürk, "Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi (Hüseyin Özeler)", s.14.

¹⁰⁴¹ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.405.

ettirmiştir. Öğrencilerinden Mehmet Hocaoglu, Hüseyin Efendi'nin kendisi ve öğrettiği dersler hakkında şunları söylemektedir:¹⁰⁴²

Hoca Hüseyin Efendi benim ilk mektepten hocamdı. Bize sarf ve nahif (gramer) derslerine gelirdi. O zaman tedrisat Arabi harflerle idi. Sarf, kelimelerin yapısını tahlil eder. İsim, sıfat, fiil, edat vs. gibi. Nahif ise, cümle yapısının tetkikini ihtiva ederdi. Bu mevzuda ondan üstünü yoktu. Bize öğrettiklerini kitaptan ziyade tutturduğu notlarla öğretirdi. Bir gün çetin bir bahiste sorduğu suale sınıfta kimse cevap veremedi. Sınıf defterini alarak baştan sona kadar uzun bir çizgi çizdi ve altına yazdı ki: "bu sınıf tamamıyla Cuma gününe izinsizdir." Ertesi Cuma günü bütün sınıf okula geldik ve hepimizi alttaki odunluğa hapsedtiler. Akşam olunca bıraktılar ve evlerimize döndük. Bu bize ibret oldu. Hocanın dersine layıkıyla hazırlanmadığımızı anladık ve bir daha cezalanıp hapse girmemek için çok dikkatle çalıştık. Bize aynı zamanda Hüsnü Hat ve Kaligrafi hocalığı da yaptı. Çok güzel yazardı. Kendisinin birçok levhaları vardır. Bize Rika yazmayı öğretti. Kendisi devrinin en ileri okuryazarlarının başında gelir ve dünya ahvalini yakından takip ederdi. Umumi kültürü çok geniş idi. Bize, talebeye karşı ciddi ve sert idi. Fakat yıllar sonra büyüdüğümde gördüm ki yumuşak huylu, hoşsohbet, şakaya tahammüllü ve geniş bir dost kitlesine sahip idi.

Emekli olduktan sonra geçimini emekli maaşı ve Varıcna köyündeki arazisinin geliri ile karşılamıştır. 1930 yılında Gümüşhane il genel meclisi seçimlerinde adaylığını koymuş ve seçimi kazanarak meclis üyesi olmuştur. 1939-1943 yılları arasında da Fahreddin Efendi, Müftüzade Hacı Mehmet Köprücü, Pulurlu Ramiz Akkoyunlu ve Kasımzade Dursun Bölen Efendi'yle birlikte il genel meclisine üye olmuşlardır. Hoca Hüseyin Efendi 1939-1941 yıllarında Gümüşhane'de İl Daimi Encümen üyeliği yapmıştır.¹⁰⁴³ Görevinin bitiminde Gümüşhane Valisi kendisini Bayburt'a bırakmayarak, 2. Dünya Savaşı dolayısıyla oluşturulan İaşe Memurluğu görevinin başına getirilmiştir. Fakat bir süre sonra rahatsızlığı çalışmasını engellediğinden 1944 yılında Bayburt'a geri dönmüştür. Mide Kanseri teşhisi nedeniyle 8 ay hasta yattıktan sonra 9 Eylül 1944'te 59 yaşındayken vefat etmiştir. Mezarı, Bayburt Kalesinin eteğinde Hendek tabir edilen mevkidedir.

Geniş bir kütüphaneye ve kültüre sahip olan Hoca Hüseyin Efendi, durmadan okur ve araştırmalar yapmıştır. Çok güzel ve fasih konuşur, topluma hitabette önde gelirdi. Bayburt'ta düzenlenen bütün bayram törenlerinde coşkulu, milli konuşmalar yapmıştır. Bayburt Tayyare Cemiyeti ve Bayburt Türk Ocağında büyük emekleri olup meclis idarelerinde ve reisliklerinde bulunmuştur. 1928 Harf İnkılabından sonra Hoca Efendi, Bayburt'un Şingah Mahallesindeki Halk mektebinde halka Latin harflerini öğretmiştir.

¹⁰⁴² Yılmaztürk, "Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi (Hüseyin Özeler)", s.14.

¹⁰⁴³ Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, s.405.

Fuzuliye aşıktı. Divanını neredeyse ezberlemişti. Arapça, Farsça ve Fransızca bilirdi. Büyük hattattı, hüsnü hat'ta ünü çevreye yayılmıştı. Yazının sülüs, nesih ve rika türlerinde üstattı. Fakat eserlerinin çoğu muhafaza edilemeyip sağda solda kaybolup gitmiş ve pek azı kalmıştır.¹⁰⁴⁴

5.2.4. Maşukbeyzade Mehmet Turan (1903-1931)

Mehmet Turan Bey, Bayburt'un Şeyh Hayran Mahallesinde, atalarının konağında, ailenin en küçük çocuğu olarak 1903 yılında dünyaya gelmiştir. Kökü çok eskiye dayanan bir aileye mensuptur. Büyük dedesi Has sahibi Hasan Paşa, Osmanlı harbe gireceği zaman kendisine ait askerini toplayarak Osmanlı Ordusuna katılmış. Dolayısıyla ailelerine "Hasan Paşa torunları" denir. Akkoyunlular ile de yakınlıkları mevcut olup aralarında çok kız alıp vermişlerdir. Maşuk Beyin annesi Pembe hanımı Pulur Beylerinin kızlarından. Babası Maşuk Bey, annesi Erzincanlı Binbaşı Mustafa Bey'in kızı Fitnat Hanım'dır. Fitnat Hanım da okuryazar ve kültürlü bir hanımdır. Konaklarının yeri şimdiki Maşuk Bey çeşmesi civarı. Halen hükümet binası olan mahalde dedelerinin konağı varmış. Bu konakta devrin uleması ve diğer ileri gelenleri edebi ve diğer sohbetlerde bulunurlar ve çevrelerini yönlendirmişler. Daha sonraki yıllarda hükümet konağı olarak devlete kiraya verilen bu konağın bahçesi, bugün Saraybahçesi namıyla meşhur olan hükümetin arkasındaki alan, olduğu için bu namla anılıyor. Etrafı duvarlarla çevrili olan konağın sınırları, Dabakhane caddesinden ta Pönserek Suyuna kadar uzanıyormuş. Aradaki bağ ve bahçenin sulanması şimdiki parkın yanında kurulu döner su dolabından sağlanıyormuş. Hindi köyünde aileye ait çok geniş bir arazi mevcutmuş.

Mehmet Turan Bey, çok küçük yaşta ilk tahsiline başlamıştır. Kısa sürede arkadaşları arasında sivrilerle sınıfının birincisi olmuş ve mektebini başarıyla bitirmiştir. Daha sonra patlayan Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla Rus istilası başlayınca diğer hemşerileri gibi ailesiyle birlikte Anadolu içlerine göç etmişlerdir. Suşehri'nin Allar köyünde babası vefat etmiş ve aile daha sonra Kayseri'ye taşınmıştır. Burada Kayseri Sultanisi'ne giren Mehmet Turan Bey, özel olarak Fransızca dersleri almıştır. Yüksek zeka ve idraki, depoladığı kültürüyle kendisini Yüksek tahsil seviyesine ulaştırmıştır.

¹⁰⁴⁴ Yılmaztürk, "Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi (Hüseyin Özeler)", s.16-17.

Harbin sonunda tekrar Bayburt'a dönmeden önce büyük ağabeyi Şevket Bey vefat etmiştir. İkinci ağabeyisi olan Cevdet Bey de (Cevdet Baybura-1950-1954 arasında Gümüşhane Milletvekilliği yapmıştır.) daha önce tahsil için gittiği İstanbul'da Hukuk Mektebi'ni bitirip İstanbullu bir hanımla evlendiği ve ailenin dönüş yılı olan 1918'de Eskişehir'de Temyiz azası olduğu için aile reisliğini 15 yaşındaki Mehmet Turan Bey üstlenmek zorunda kalmıştır.

Bayburt'a dönüşünden sonra Mehmet Turan Bey, yaşlıların ve gençlerin takdirleri altında Bayburt gençliği'ne öncülük etmeğe başlamıştır. Yeni caminin arkasında bulunan şimdiki Ziraat Bankasının yerine Gancoğlunun Kahvesi namıyla maruf yerde, bütün masraflarını kendisi yaparak ilerici ve yenilikçi "Gençler Birliği kulübünü kurmuştur. Bu kulüpte bir kütüphanede tesis ederek, spor faaliyetlerini ön plana çıkarmış, devrin ileri gelen gençleri bu kulübün üyeleri olarak çalışmaya başlamışlardır. Aralarında içki ve sigara içilmesi yasakmış. Etrafındaki gençlerle beraber Koruk'ta uzun zaman çalışarak binlerce fidan dikmişler, ortasında da bir futbol sahası meydana getirmişler. Binbir emekle dikilen büyüdükten yıllar sonra ne yazık ki belediyenin ilgisizliği ile gerekli önemi görmemiş, büyük bir kısmı da kesilerek o güzelim fidanlık körelmiştir.

Mehmet Turan Bey, halkı bir araya getirip kooperatifler kurdurmaya çalışmıştır. Sigortacılığı Bayburt'a ilk getiren de kendisi olmuştur. 1925 yılında koyun neslini ıslah etmek ve koyun almak için Muş'un Bulanık Kazasına gitmiştir. Burada aynı zamanda Bulanık Belediye Başkanı da olan yörenin zenginlerinden aslen Çerkez olan Ali Bey ile tanışmış, Ali Bey kendisini evinde misafir etmiştir. Burada Ali Bey'in kızı Süret Hanımla karşılaşmış ve kızı babasından istemiştir. 1926 yılında Mehmet Bey 23, Süret Hanım da 17 yaşlarında iken evlenmişlerdir.

1924 yılında Bayburt Numune Mektebi Kıraat ve Eşya (Fen Bilgisi) dersleri hocalığı yapmıştır. O yıllardaki öğrencilerinden Mehmet Hocaoglu: "Mehmet Turan Bey bize Türkçe Hocalığına geldi. Çanakkale Şehitleri ve İstiklal Marşı üzerinde hassasiyetle durur ve açıklamalarını dikkatli bir şekilde bizlere yapardı. Gençlik meselelerine çok ehemmiyet verirdi. Öğrenciler içindeki zeki ve becerikliler üzerinde hassasiyet ve titizlikle dururdu" demiştir.

Harf inkılabında latin harflerini Bayburt'ta öğrenenlerin başındadır¹⁰⁴⁵ ikisi de. Hatta kurslarda hemşerilerine “Benim hanım bu harflerle okuma yazmayı öğrendi de siz hala öğrenemediniz” diye takılırmış. Bu yıllarda hazineye ait arazilerden borçlandırmak suretiyle fakir halka verilmesine ön ayak olmuş ve bu girişimlerinde başarılı olarak birçok fakir köylünün, bu arada kendi köyü olan Hindi köyündeki topraksızların da toprak sahibi olmalarını sağlamıştır.

Ortaokul açılması için ilk teşebbüse geçenlerin başındaydı. Zamanın Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Erzurum'dan Trabzon'a geçerken Bayburt'ta kendisine yapılan törende, Mehmet Turan Bey, gençlerin ellerine “Ortaokul İsteriz” yazılı dövizleri vererek Vekili karşılamışlardır. Maarif Vekili'nin: “Vilayetlerin çoğunda ortaokul yok, biz Bayburt'a nasıl ortaokul açarız, öğretmen durumu ne olacak, bina ve diğer ihtiyaçlar nasıl karşılanacak” sözlerine cevaben “Binayı biz buluruz, öğretmen işinde de yardımcı oluruz, diğer masrafların bir kısmını da karşılarız cevabını vermiştir. Bu sözleriyle Mustafa Necati Bey'in takdirlerini kazanmış ve kendisinden söz alarak Bayburt Ortaokulu'nun açılmasına ön ayak olmuştur. Daha sonra Ortaokul açılmış, müdürlüğü Mahmut Kemal Yanbeğ, Türkçe ve Fransızca Öğretmenliğini de kendisi üstlenmiştir. Maarif Vekili bir yıl sonra tekrar Bayburt'a geldiğinde Mehmet Turan Bey hasta yatıyormuş. Belediye, Mustafa Necati Bey'e bir ziyafet vermiş fakat Mehmet Turan Bey'i davet etmemiştir. Yemekte Vekil Bey, kendisini göremeyince “Mehmet Bey niçin yok” diye sormuş. Bunun üzerine alelacele haber gönderilip ziyafete çağrılmış fakat gelmemiştir. Mustafa Necati Bey, kartını çıkararak arkasına, “Mehmet Bey, ben hem Bayburt'u hem de seni görmek için geldim” diye yazarak kendisine gönderince hasta yatağından kalkarak ziyafete gelmiştir. Vekil Bey kendisini yanına oturtmuştur. Yemek sırasında bir konuşma yaparak Mustafa Necati Bey'e teşekkür etmiş ve Bayburt'tan memnun ayrılmasına sebep olmuştur.

Büyük bir folklor araştırmacısıydı. Zihni'nin eserlerine geçmemiş şiirlerini bulup çıkarmış, Celali ve diğerlerinin deyişlerini bıkmadan araştırmıştır. Erzurumlu Emrah'ın bilinmeyen deyişlerini uzun zamanlar Erzurum ve civarlarında araştırıp toplamıştır. Bayburt barlarını figürleriyle Garp figürlerini birbirlerine mezcederek iki kişi tarafından icra edilen Mehmet Turan Barı'nı meydana getirmiştir. Bu araştırmaları 20 yaşından

¹⁰⁴⁵ Yılmaztürk, “Maşukbeyzade Mehmet Turan Bey”, **Bayburt Dergisi**, S. 13, Ocak 1990, s.6.

vefatına kadar 8 yıl kadar devam etmiştir. Halk ezgilerine ayrı bir merakı vardı. Bu merakı bir tutkuya dönüşmüştü. 1930 yılında ölümüne pek az kala hasta yatağında Marangoz Kahri Efendi'yi yanına çağırır, onun yanık sesiyle söylediği ezgileri saatlerce ıslak gözleriyle dinlermiş. Halk edebiyatı ve folkloruna ait iki sandık dolusu notları ne yazık ki vefatından sonra çocuklarının da çok küçük olmaları dolayısıyla muhafaza edilememiş ve kaybolup gitmiştir.

Bayburt kalesinin büyük kapısının üzerindeki kitabeyi, o zaman tele-objektifli fotoğraf makineleri olmadığından bir fotoğrafçıyı belinden organlarla bağlamak suretiyle o devasa burçlardan aşağıya sarkıtarak kitabelerin fotoğraflarını çekirtmeğe muvaffak olmuştur. Büyük bir kitaplığı mevcut olup bir kısmı halen çocuklarının ellerinde bulunmaktadır. Çok okuduğu için bir ana sürmenaj tehlikesi atlatmış ve İstanbul'a tedaviye geldiği vakit doktorlar kendisine kitap okumasını yasak etmişlerdir.

Mehmet Turan Bey'in rahatsızlığı "Nefrit" ve "Kalp Romatizması" idi. İstanbul'da daha ziyade Nefrit'ten tedavi olmuştur. Doktoru meşhur Akil Muhtar'dı. Tedavisi Haydarpaşa Hastanesinde yapıldıktan sonra Gureba Hastanesine nakledildi. Ağabeyi Cevdet Bey vefatından 15 gün önce kendisini ziyarete gitmiş ve doktoruna durumunu sormuştur. Doktoru, tedavinin başarılı olduğunu ve kendisinin çok iyi olduğunu söylemesine rağmen 15 gün sonra ani bir kriz sonunda 27 Ekim 1931 tarihinde 28 yaşında hayata gözlerini kapamıştır. Yanında bastırmak için götürdüğü notlar ve bir kısım yazma eserler kapanın elinde kalarak çarçur olup gitmiştir. Yalnız bir kısım not ile birlikte birkaç yazma eserin Erzurumlu Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun eline geçtiği söylenmektedir. Mehmet Turan Bey, gençliğinin en olgun çağında vefat ettiği zaman eşi Süret Hanım 22 yaşında ve çocukları Yekta 4 ve Attila 2,5 yaşlarındaydılar. Mezarının yeri bilinmemektedir.¹⁰⁴⁶

---

¹⁰⁴⁶ Yılmaztürk, "Maşukbeyzade Mehmet Turan Bey", s.7.

5.2.5. Kemalettin Kami Kamu (1901-1948)

Kemalettin Kami Kamu, 15 Eylül 1901 tarihinde Bayburt'ta dünyaya gelmiştir.¹⁰⁴⁷ Babası Osman Bey annesi Hayriye Hanımdır.¹⁰⁴⁸ İyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiştir. İlk şiirlerini henüz ortaokuldayken yazmaya başlamıştır.¹⁰⁴⁹

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların Erzurum'u işgali ve babasının ölümü üzerine 15 yaşındaki Kemalettin Kamu, annesiyle birlikte önce Sivas'a ardından Kayseri'ye göç etmiştir. İstanbul'da okulunu bitiren ağabeyinin Bursa Lisesi'ne öğretmen olarak tayini çıkınca, 1919'da Bursa'ya taşınmışlardır. Kemalettin Kamu, kesintiye uğrayan öğrenimini, ağabeyinin yardımıyla İstanbul Kadıköy'de Erkek İlköğretmen okulunda devam ettirmiştir.¹⁰⁵⁰

Kemalettin Kamu, 1920'de henüz öğrenci iken Kurtuluş Savaşı'nın başlaması üzerine okulu bırakıp Ankara'ya gitmiştir. Ankara'da, Matbuat ve İstibarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde (bugünkü adıyla Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) istihbarat kâtipliğine atanmıştır.¹⁰⁵¹ 1921 yılında İstiklal Marşı için yapılan seçime bir şiiriyle katılmış, şiiri, 724 şiir arasından ön elemeyi kazanan ilk 6 şiir arasında finale kalmasına rağmen yarışmayı kazanamamıştır.¹⁰⁵² Milli Mücadele zaferle sonuçlanması üzerine 1923'te İstanbul'a dönerek İlköğretmen okulunun sınavlarını başarıyla verip mezun olduktan sonra Orta Öğretmen Okuluna kaydolmuştur. Fakat Anadolu Ajansı tarafından Ankara'ya çağırınca okulu bırakmıştır.¹⁰⁵³ 1926-1933 yılları arasında bu ajansın başyazarlığını yapmıştır.¹⁰⁵⁴ 1933'te Anadolu Ajansının Neşriyat ve İstihbarat Müdürlüğü görevine atanmıştır. Aynı yıl Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Fransa'ya gönderilmiş ve bu

¹⁰⁴⁷ **Parlamentar Şairler**, Hazırlayan: Feyzi Halıcı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1990, s.171; Ahmet Adıgüzel, "Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili", **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Ankara, Summer 2013, p.3-4. (p.1-17)

¹⁰⁴⁸ **TBMM Albümü (1920-1950)**, C. 1, s.351.

¹⁰⁴⁹ Adıgüzel, "Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili", p.3-4.

¹⁰⁵⁰ <http://www.biyografya.com/biyografi/6969>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017, 13.54.

¹⁰⁵¹ **Başlangıcından Bugüne Türk Şair ve Yazarlar Sözlüğü**, İstanbul: Bulvar Gazetesi Yayınları, 1985, s.160-161; **TBMM Albümü (1920-1950)**, C. 1, s.351.

¹⁰⁵² Yarışmaya katılan şairlerden hiçbirinin İstiklal Marşı olmaya layık görülmemesi üzerine daha sonra İstiklal Marşı'nı yazması için Mehmet Akif Ersoy'a teklif götürülmüştür. Emin Çölaşan, "İstiklal Marşı'nın Seçilmesi ve Diğer 6 Şiir", **Hürriyet**, 16 Ağustos 2001.

¹⁰⁵³ Adıgüzel, "Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili", p.3-4.

¹⁰⁵⁴ <http://www.biyografya.com/biyografi/6969>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017, 13.54.

vesileyle Paris'te kaldığı 1933-1938 arasındaki beş yıl içinde Siyasi Bilimler Yüksekokulunda (Paris Ulum-u Siyasiye Mektebi) öğrenim görmüştür.¹⁰⁵⁵

Dürüst ve çalışkanlığıyla bilinen Kemalettin Kamu, Cumhuriyetin inkılaplarını içselleştirmiş, onların yılmaz savunucusu olmuştur.¹⁰⁵⁶ Kamu, Atatürk ve İsmet İnönü'nün çeşitli gezilerine de katılmıştır. Çok sevdiği ve yürekten bağlandığı Atatürk'ün ölümünden altı gün önce (4 Kasım 1938) İstanbul'a döner, sonra Ankara'ya çağırılır.¹⁰⁵⁷ 1939'da Rize milletvekili olarak TBMM'ye girer.¹⁰⁵⁸ Bu arada Anadolu Ajansı ile ilişkisi sürer, ayrıca Türk Dil Kurumu'nda Terimler Kolu başkanlığı yapmaktadır. 1943 yılında TBMM'nin 7. Dönemi için yapılan seçimde, yine Rize milletvekili olmuştur.¹⁰⁵⁹ 21 Temmuz 1946 seçimlerinde Erzurum Milletvekilliğine seçilmesine rağmen bu görevi ancak 1 yıl 8 ay yapabirmiştir.¹⁰⁶⁰ Kalp rahatsızlığı yüzünden 6 Mart 1948 Cumartesi günü 47 yaşında iken hayata veda etmiştir.¹⁰⁶¹

Kemalettin Kamu, Cumhuriyet Döneminin çok yönlü bir şahsiyeti olarak yaşamını sürdürmüştür. Kamu'nun yöneticilik ve siyasi kimliğinin yanında onu ön plana çıkaran asıl özelliği şairliğidir. Kurtuluş Savaşı yıllarında sayılı gazeteciler arasında yer alan Kemalettin Kamu "Hâkimiyeti Milliye" ve "Yenigün" gazetelerinin yanı sıra Büyük Mecmua, Dergâh, Varlık ve Oluş Dergilerinde yazı ve şiirler yazmıştır. Hece ölçüsü kullandığı şiirleriyle Milli edebiyat akımına bağlı bir şair olarak bilinen Kamu, ilk şiirlerinde vatan sevgisi, milli mücadele, daha sonraki şiirlerinde ise aşk, gurbet, yalnızlık gibi konuları işlemiştir.¹⁰⁶²

Kemaleddin Kamu'nun ölümünün ardından arkadaşı Vala Nureddin, Akşam Gazetesi'nin 9 Mart 1948 tarihli sayısındaki köşe yazısında duygularını şöyle ifade etmektedir:¹⁰⁶³

¹⁰⁵⁵ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.351.

¹⁰⁵⁶ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.351.

¹⁰⁵⁷ Adıgüzel, "Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili", p.3-4.

¹⁰⁵⁸ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.351.

¹⁰⁵⁹ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.421.

¹⁰⁶⁰ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.466.

¹⁰⁶¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.421; Adıgüzel, "Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili", p.4.

¹⁰⁶² Başlangıcından Bugüne Türk Şair ve Yazarlar Sözlüğü, s.160-161; TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s.351.

¹⁰⁶³ Vala Nurettin, "Kemalettin Kamu", Akşam, 9 Mart 1948, s.3.

Şair ve Milletvekili Kemaleddin Kamu’u maalesef kaybettik. İnsanın; yaşlıları, gençlik arkadaşları öldükçe pek fenasına gidiyor. Üstelik doğduğu yere ve babasının memuriyetine bakılırsa, Kemaleddinle ailece ahbapmışız. Fakat ben kendisini Mütareke senelerinde, ilk yazılarım çıktığı sırada, diğer genç şairler arasında ilk defa gördüm. Milli Mücadele sırasında da Ankara’da beraber bulunduk. Mavi gözlerinde daima bir hasret yanan bu çok hassas, dürüst ve temiz delikanlıyı milli mevzular seçtiği için bilhassa değerlendirenler vardı. Onun manzumelerini 1921 yılında resmi tebliğ gibi ajansla neşrederler, kasabanın duvarlarına asarlardı. Sonradan bol bol kıraat kitaplarına da almışlardı. Fakat biz onda hakiki bir sanatkar titizliği ve inceliği de buluyorduk: ”Ben gurbette değilim, gurbet benim içimde” en meşhur mısrası buydu (...) Anadolu Ajansına intisabı olan Kemaleddin aynı zamanda lisan ve tahsilini ilerletmek üzere memuriyetle Parise gitmiştir. Avdetinden sonra manzum eseriyle dikkati büsbütün çekmiş değildir: bilakis... Acaba niçin? Çünkü o tarihten sonra, kendini iyice particiliğe verdi. Mebus seçilmişti; dil kurultaylarında, meclis koridorlarında, kurultay zümreleri içinde faaliyet gösteriyordu. Kemâlettin Kamu, hayatının ikinci devresinde daha iyi hazırlanmış bulunmasına rağmen, maalesef birincisine nispetle az parlayabildi. Sebebi de siyasetin, kendisini, istidatlı bulunduğu sahalardan koparıp alması, başka istikametlere sevk etmesi; onun sahalarına ise kalem ve kâğıtla ilgili olmayanları göndermesidir. Politikanın elinde Kemalettin Kamu gibiler vardı; keza, radyo, rotatif, düz makine ve diğer türlü imkânlar vardı. Fakat politika, Kemâlettin Kamu’yu başka yaradılıştaki insanlarla garip becayışlere tâbi tutmuş; bahçivana aşçılık, aşçıya bahçivanlık ettirmiştir. Neticede, yemekler lezzetsiz olmuş, tarhlar çiçeksiz kalmıştır.

Kemalettin Kamu’nun şiirleri, ölümünden üç yıl sonra 1949’da Rifat Necdet Evrimer tarafından "Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri" adlı kitapta toplanmıştır.¹⁰⁶⁴ Bayburt Ortaokulu Müdürlüğü yapmış olan şair Necmettin Esin, 1975’te Kamu’nun hayatını, edebi kişiliğini, eserlerini ve eserlerinden seçme örnekleri konu alan “Kemalettin Kamu” isimli bir eser yazmıştır.¹⁰⁶⁵ Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986 yılında Gültekin Samanoğlu’na “Kemalettin Kami Kamu: Hayatı, Sanatı ve Şiirleri” isimli bir eser hazırlatmıştır.¹⁰⁶⁶ İstiklal Marşı adayı olan şiiri ve kendisini ön plana çıkaran şiirlerden biri olan Türkün İlahisi adlı eseri şöyledir:

İstiklâl Marşı adayı olan şiiri:

Gözyaşına veda et ey güzel Anadolu
Hakkımı korur elbet Türk’ün bükülmez kolu
Cenk ederiz genç koca bugün değil yarın da
Yadımız ağladıkça İzmir ezanlarında

Hakk yolunda kan olur dünyalara taşarız
Ya şerefle vurulur ya efendi yaşarız
Her gün yeni bir hile arkasından satıldık
Her gün yeni bir dille yurdumuzdan atıldık

¹⁰⁶⁴ Rifat Necdet Evrimer, **Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**, İstanbul: Üçler Basımevi, 1949.

¹⁰⁶⁵ Necmettin Esin, **Kemalettin Kamu**, 100 Büyük Edip 100 Büyük Şair Dizisi 22, İstanbul: Anda Dağıtım, 1975.

¹⁰⁶⁶ Gültekin Samanoğlu, **Kemalettin Kami Kamu: Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Yeter ey Kâbe'mizi elimizden alanlar
Alıkoyamaz bizi yolumuzdan yalanlar
Hangi alçak el alır el zinciri boynuna
Kim Yunan'ı bırakır Türk kızının koynuna

Türkün İlahisi

Sarmış matem boraları,
Saz benizli ovaları,
Boynu büyük yuvaları
Sen himaye et Yarabbi!

Ne bir yazık diyen bize,
Ne ses veren sesimize,
Huzurunda geldik dize
Senden inayet Yarabbi!

Her çehre bize yabancı,
Bari sen bir parça acı,
Süründürme altın tacı
Sen vikaye et Yarabbi!

Bir gün sabah olur diye,
Katlandık her işkenceye
Bu felâketli geceye
Ver bir nihayet Yarabbi!¹⁰⁶⁷

Kemalettin Kamu'nun çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan şiirleri ise şunlardır:

İstiklal Marşı Aday Şiiri
İstiklal Ordusu Şehitlerine
Dumlupınar Yolunda
Türkün İlahisi
Zaman İçinde
Söğüt
Kimsesizlik
İzmir'e Tahassür
İzmir Yollarında Son Mektup
İrşad
Hazan Yolcusu
Güz
Gurbette Renkler
Gurbet Geceleri
Gurbet
Dadaş
Bingöl Çobanları
Atama Ağıt
Akdeniz'den Geçerken
Bir Çocuk

¹⁰⁶⁷ “Türkün İlahisi”, **Büyük Mecmua**, S.9, 5 Haziran 1335, Diken Neşriyat, s.132; Bu şiirinin bestesi de Musa Serya tarafından yapılmıştır. Musa Serya?, “Türkün İlahisinin Bestesi”, **Büyük Mecmua**, S.11, 18 Eylül 1919, s.167.

5.2.6. Bahir Necati Sorguç (1926-1995)

Bahir Sorguç, 1926 yılında Bayburt'ta doğmuştur. Yükseköğrenimini İstanbul Eğitim Enstitüsünde yapmıştır. İş hayatına ilköğretmeni olarak 1946-1947 yılında Gümüşhane-Şiran Merkez Mithatpaşa İlkokulunda başlamıştır. Ankara, Bayburt ve Şiran Ortaokullarında öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Paris Büyükelçiliği Kültür Ataşe Yardımcısı olarak 8 Ağustos 1954 tarihinde Fransa'ya gitmiştir. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Şube Müdür Yardımcılığına atanmasından dolayı 15 Eylül 1959 tarihinde yurda geri dönmüştür. Sorguç, 15 Eylül 1960-30 Mayıs 1964 tarihleri arasında Özel Kalem Müdürlüğünde bulunmuştur. 29 Aralık 1963 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliğine, 15 Mart 1973'te Başmüfettişliğe, 23 Ocak 1974'te Müşavir Müfettişliğe, 22 Aralık 1977'de Teftiş Kurulu Başkan Yardımcılığına ve 18 Ocak 1978'de de Bakanlık müşavirliğine atanmıştır. 19 Kasım 1979-28 Aralık 1979 tarihleri arasında Yükseköğretim Genel Müdürlüğü'ne vekalet etmiştir. 8 Ocak 1980 tarihinde Müsteşar Yardımcısı olmuştur. 24 Mart 1982'de vekaleten 17 Mayıs 1982'de de asaleten Bakanlık Müsteşarlığına atanmıştır. Bu görevinden 4 Haziran 1984 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra 10 Ocak 1985-20 Şubat 1988 tarihleri arasında kurucusu olduğu Milli Eğitim Vakfı'nın Genel Müdürlüğünü ve 20 Şubat 1988-29 Mayıs 1992 tarihleri arasında da Vakıf Müşavirliği görevlerinde bulunmuştur. İyi derecede Fransızca bilen, evli ve dört çocuğu bulunan değerli eğitimci Bahir Sorguç, 7 Nisan 1995 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁶⁸ Erzurum İlköğretmen Okulu'ndan sınıf arkadaşı olan M Fevzi Öz, Bahir Sorguç'un vefatının ardından şunları yazmıştır:¹⁰⁶⁹

(...) Yıl 1946, Erzurum İlköğretmen Okulu son sınıfındayız. Yetenekli, çalışkan, sosyal yönleri kuvvetli, vefalı bir sıra arkadaşım var: Bahir Sorguç. Öğretmen okulumuz 150 kadar mevcutlu; bir büyük aile gibiydik. Bayburtlu Bahir Sorguç'u tüm arkadaşları ve öğretmenleri severdi. Onun okul hayatı gibi, meslek hayatı da başarılarla doluydu. Yönetim kadrosuna girenler, genellikle okuma ve yazma fırsatı bulamazlar; oysa Bahir Sorguç bir istisnayıydı. Ciltlerle kitap yazdı. Uzun yıllar bu değerli arkadaşımın Milli Eğitim Bakanlığı'nda ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonunda da birlikte çalıştık. Gece gündüz, hafta sonu tatillerinde durmadan çalışan bir eğitim yöneticisiydi. Teftiş ve yönetimle ilgili eserleri ve makaleleri yanında, Sayın H. Hüsnü Cırtlı Hocamızla birlikte editörlüğünü yaptığı "Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri" adlı büyük eser de, O'nun adını ebedileştirmiştir. O, tüm meslek yaşamında laik, demokratik Cumhuriyet ve Atatürk ilkelerinin candan savunucusu olan bir eğitimciydi. Bahir Sorguç, Erzurum İlköğretmen

¹⁰⁶⁸ Mehmet Fevzi Öz, "Unutulmayacak Bir Eğitim Yöneticimiz: Bahir Sorguç", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Yıl 1, C. 1, S. 2, Bahar 1995, s.151-153; Yetişen, "Bayburt'un Değerli Evladı Eğitimci, Yönetici Bahir Sorguç ta Aramızdan Ayrıldı", s.50-51.

¹⁰⁶⁹ Öz, "Unutulmayacak Bir Eğitim Yöneticimiz: Bahir Sorguç", s.153.

okulundan sonra, Çapa Eğitim Enstitüsünü bitirdi. (...) Eğitimimize her alanda hizmet etmekten mutluluk duyardı. Bunun için “MEB Ankara Sağlık Eğitim Merkezi’ni Koruma ve Geliştirme Derneği Başkanlığı” görevini de zevkle yürütüyordu. Bu değerli kuruluşu, çalışma arkadaşlarıyla birlikte vakfa dönüştürme çabası içerisindeydi (...)

Bahir Sorguç, “Memur Yargılama Yasası Açıklamalı ve Uygulamalı Adli Soruşturma”¹⁰⁷⁰, “Disiplin ve İdari Soruşturma”¹⁰⁷¹, “Öğrenci Disiplin Kurulları Araştırması”, “Cumhuriyet Döneminde Milli Eğitim Hizmetlerinde Teşkilatlanma” isimli mesleki rehber eserlerinin yanı sıra “1920’den 1991’e Milli Eğitim Bakanlığı”¹⁰⁷² isimli bir de kitap yazmıştır. Ayrıca Sorguç, Bayburt’un Sesi Dergisi’nde de çeşitli konularda yazılar kaleme almıştır.¹⁰⁷³ Ayrıca Bayburt merkezinde adına “Bahir Sorguç Yatılı İlköğretim Okulu” açılmıştır.

5.2.7. Remzi Çavuldak (1910-1976)

Remzi Çavuldak 1910 yılında Bayburt’ta doğmuştur. Ailesi, 1876-1877 Kars göçmenlerindedir. I. Dünya Savaşı sırasında babası askerde şehit düşmüştür. 2 amcasından biri kaybolup biri de Ruslara esir düşünce annesi, anneanesi ve dayısıyla birlikte Sivas Suşehri’ne göç etmişlerdir. Göç yolunda annesi de vefat etmiştir. 6-7 yaşında tekrar memleketi Bayburt’a geri dönmüştür. 16 yaşında Erzincan’a giden Remzi Bey, buradaki askeri okulda müzik notalarını öğrenmiştir. Çobanlık, bulaşıkçılık, terzilik, kahvecilik yapan Remzi Bey’in ilk çaldığı müzik aleti kaval olmuştur. 19 yaşındayken Batum’dan Bayburt’a gelen amcasının kızı Gülizar Hanım’la evlenmiştir. Çavuldak çiftinin 12 çocukları olmasına rağmen bu çocuklardan 3’ü küçük yaşlarda ölmüşlerdir. 6’sı kız ve 3’ü erkek olmak üzere 9 çocuğu olan Remzi Bey, çocuklarının yetişmesi için yoğun çaba harcamıştır.¹⁰⁷⁴

Arkadaşları Zakir Peksert, Dursun Üçeş, Burhan Poskov ve Abdullah Ahıskalı ile birlikte oluşan Bayburt ince saz ekibiyle birlikte düğünler, eğlenceler ve özel toplantılara katılan Remzi Bey, her 21 Şubat Bayburt’un kurtuluş günü Ankara ya da İstanbul

¹⁰⁷⁰ Bahir Sorguç, **Memur Yargılama Yasası Açıklamalı ve Uygulamalı Adli Soruşturma**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1992.

¹⁰⁷¹ Bahir Sorguç, **Disiplin ve İdari Soruşturma**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1992.

¹⁰⁷² Bahir Sorguç, **1920’den 1981’e Milli Eğitim Bakanlığı**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1982.

¹⁰⁷³ Ali Kemal Parıldar, “Acı Kaybımız”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 21 Şubat 1995, s.52.

¹⁰⁷⁴ “Remzi Çavuldak”, **Bayburt Dergisi**, S. 5, Mayıs 1989, s.16.

Radyoevlerindeki ve İstanbul Eminönü Halkevindeki kutlama programlarına katılmıştır. 1937 yılında Bayburt Belediye Başkanı Tefrik Çoruh yönetiminde arkadaşı Zakir Peksert, erkek korosu ve halk oyunları ekibi ile Trabzon'a Atatürk'ün Köşkü'ne çağrılmışlardır. Çevre vilayetlerden de halk oyunları ekipleri, yerel sanatçılar, gruplar olmasına rağmen Bayburt ekibinin disiplini, coşkusu ve ağırbaşlılığı Atatürk'ün dikkatini çekmiş, hatta "Mehmet Turan" isimli Bayburt barına da katılmıştır. Atatürk, daha sonra Bayburt grubunu Ankara'ya davet etmiştir. Remzi Çavuldak, Zakir Peksert ve bar ekipleriyle birlikte Ankara Radyosunda Bayburt'un kurtuluş gecesinde türküler çalıp söylemişlerdir. İstanbul radyoevinden ona ve Zakir Bey'e halk müziği hocalığı teklif etmelerine rağmen bu teklifleri reddederek tekrar Bayburt'a dönmüşlerdir.¹⁰⁷⁵

Remzi Bey, ud, cümbüş, keman, mızraplı tambur ve saz çalardı. Türkiye'de hemen her yeri Klasik Türk Müziği korolarıyla, gezici konser ve gösteri gruplarıyla dolaşmıştır. 1950'li yıllarda geçim zorlaşınca ve çocuklar da çoğalınca düğün, dernek ve müzik çalışmalarından arta kalan zamanında sebzeçilik yapmaya başlamıştır. 1952 yılında İstanbul'da "Kore'de Türk Süngüsü" filminde oynayan Remzi Bey, kendisinin yazıp bestelediği bir eseri de bu filmde çalıp söylemiştir.¹⁰⁷⁶

1959 yılında İstanbul Radyoevinde, kendisinin son konserine katılmış, 1960 yılında da müziği bırakmıştır. 1976 yılında eşinden 15 gün sonra vefat eden Remzi Bey'in mezarı Bayburt Kalesinin yamacındadır. 100'e yakın şarkı, türkü, maya ve gazeli bulunan Remzi Bey, birkaç anonim türküyü de derleyip, güftelerini tamamlayıp notaya dökmüştür. Bayburt'a geldiklerinde Muzaffer Sarısözen'e beste ve derleme, Eflatun Cem Güney'e güfte, mani, tekerlemeler ve Mahmut Kemal Yanbeğ'e de Bayburt Halk Sanatı ile ilgili dökümanları o vermiştir. Birçoğunun sözleri kendine ve arkadaşlarına ait olan bestelerden bazıları şunlardır:¹⁰⁷⁷

Ben feleği gördüm taştan inerken
Bayburt'um aşkın yüce
Nasıl vasfeyleyim hallerin senin
Bayburtlu pek naza gelmez
Saçları senden saç bağı benden
Kop dağı oldu duman

¹⁰⁷⁵ "Remzi Çavuldak", **Bayburt Dergisi**, s.16-17.

¹⁰⁷⁶ "Remzi Çavuldak", **Bayburt Dergisi**, s.17.

¹⁰⁷⁷ "Remzi Çavuldak", **Bayburt Dergisi**, s.17-18.

Sarı kavun dilimi
Elini ver ellerime kız köylü kızı
Bayburt Bayburt ne güzel yurt
Yanıma güvenmedim
Düvürcüler geldiler
Deli kız sinin geliyor
Dur yerinde hanım dur yerinde
Gül koydum gül tasına
Çalı koydum ocağa
Mektebin bacaları
Yılan inceden öter
Kavurma koydum tasa
Gelin çıkarma havası
Bugün başım dumanlı
Kız yalın ayak
Gurbet ellerinde
Yaralı gönül
İnandım aşkına

5.2.8. Mehmed Hocaoğlu (1910-1992)

Mehmet Hocaoğlu, Bayburt'un Aydıntepe ilçesine bağlı Erikdibi köyünde 1 Temmuz 1912 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası medrese müderrisi Hacı Hasan Efendi, annesi ise Maya Hanımdır.¹⁰⁷⁸ Ailenin 11 kardeşten yetişkinliğe ulaşmış tek çocuğu olan 4 ve küçük yaşlarında bölgede meydana gelen Rus işgaline maruz kalan Hocaoğlu, aynı zamanda Ermeni katliamına da tanıklık etmiştir.¹⁰⁷⁹ İlk ve orta öğrenimini Bayburt, Trabzon ve İstanbul'da; yükseköğrenimini ise Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Bayburt, Kelkit, Gümüşhane, Ağrı ve İstanbul'daki çeşitli ortaokul ve liselerde Tarih, Din Bilgisi ve Edebiyat öğretmenlikleri yapan Hocaoğlu, müdürlük görevlerinde de bulunmuştur.¹⁰⁸⁰ 1934'te Cezminur Şahin'le yaptığı evlilikten Rukiye ve Bilge adlarında iki kız ile Habip, Halil Yaşar ve Durmuş adlarında üç erkek çocuk sahibi olan Mehmet Bey, 1950'de Asli Hukuk Mahkemesi'ne başvurarak "Bayansal (Buyansal)" olan soyadını "Hocaoğlu" olarak değiştirmiştir. 1968'de emekli olan Hocaoğlu, görev süresince tarih ve din üzerine yaptığı araştırmalarına emeklilikten sonra da devam etmiş ve söz konusu alanlarda çeşitli eserler kaleme almıştır. Bayburt Postası Gazetesi'nde Bayburt'un eğitim, kültür durumu ve ünlü simalarının biyografileri ile Türk dili ile ilgili

¹⁰⁷⁸ Yayınlanmış eserlerinde doğum yılı 1910 senesi gösteriliyor olmasına karşın resmi nüfus bilgilerine göre doğum tarihi 1 Temmuz 1912'dir. Okur, "Bayburtlu Bir Kültür Adamı Mehmet Hocaoğlu ve Ermeni Meselesine Dair Bir Eseri", **Geçmişten Günümüze Türk Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu**, 14-15 Mayıs 2015, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları, s.80.

¹⁰⁷⁹ Mehmet Hocaoğlu, **Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, İstanbul: Anda Dağıtım, 1976, s.III-IV.

¹⁰⁸⁰ Hocaoğlu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul: Berekat Yayınları, 1985.

alanlarda yazıları da yayınlanan Hocaoğlu, 1 Ekim 1992’de vefat etmiştir. Hocaoğlu, Fransızca ve iyi derecede Osmanlıca bilmekteydi.¹⁰⁸¹

Mehmed Hocaoğlu’nun Başlıca Eserleri:

- Çocuklarımıza Din Dersleri (İlkokul 4. Sınıf)**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1980.
Çocuklarımıza Din Dersleri (İlkokul 5. Sınıf), İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1975.
Din Bilgisi (Orta 1), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1966.
Din Bilgisi (Orta 2), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1973.
Din Bilgisi (Lise 2), İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1969.
Din Bilgisi (Lise 1 ve 2), İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1974.
Şeyh Şemseddin Ahmed Es-Sivasi, **Menakıb-ı Çehar-Yar-ı Güzin (Dört Seçkin Dost-Dört Halife)**, Çev. Mehmed Hocaoğlu, İstanbul: Eskişehir Kütüphanesi, 1983.
Hazreti Ebubekir’in Hayatı, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1965.
Hazreti Ömer-ül Faruk’un Hayatı, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1966.
Hazret-i Osman-ı Zinnureyn (R.A.)’ın Hayatı, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1968.
Allah’ın Aslanı İlim Şehrinin Kapısı Hz. Ali, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1971.
Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul: Anda Dağıtım, 1976.
Belgelerle Yunan Barbarlığı, İstanbul: Berekat Yayınları, 1985.
İstanbul’daki Sahabe Kabirleri: Kuşatmaları-Bazı Ziyaret Mahalleri, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1987.
İzhar-ül Hak Tercümesi.
II. Abdülhamid’in Muhtıraları (Belgeler), Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.
“Arşivden Notlar”, **Türk Kültüründe Dağarcık**, Ekim-Kasım (1983), Sayı: 4-5, s. 9-10.

5.2.9. Sadri Karakoyunlu (1923-2005)

Sadri Karakoyunlu, 1923 yılında Bayburt’ta doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Bayburt’ta, lise öğrenimini ise 1941’de Trabzon Lisesi’nde tamamlamıştır.¹⁰⁸² Asker kökenli bir aileden gelen Karakoyunlu aynı yıl Kara Harp Okulu’na girmiş ve bu okuldan istihkâm asteğmeni olarak mezun olarak Tokat’ta bulunan 8. Kolordu İstihkâm taburunda ilk görevine başlamıştır. 1947 yılında üsteğmen olan Karakoyunlu, 1948 yılında girdiği Kara Harp Akademisi’nden 1955’te Kurmay Subay olarak mezun olmuştur. 1956’da Binbaşılığa, 1962’de Albaylığa ve 1970 yılında da generalliğe terfi eden Karakoyunlu, 1974’te kadrosuzluk nedeniyle emekliye sevk edilmiştir. Karakoyunlu emekliliğinden sonra ise; 1974-1980 yılları arasında OYAK Gayri Menkul ve İnşaat Başkanlığı, 1981-1982 arasında Atatürk’ün doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu Genel

¹⁰⁸¹ Okur, “Bayburtlu Bir Kültür Adamı Mehmet Hocaoğlu ve Ermeni Meselesine Dair Bir Eseri”, s.80.

¹⁰⁸² Gökteş, “Bayburtlu Bir Kültür Adamı General Sadri Karakoyunlu”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 30 Mart 2016.

Sekreterliği ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Genel Sekreterlik görevlerinde bulunmuştur. Karakoyunlu, 2005 yılında 82 yaşındayken vefat etmiştir.¹⁰⁸³

Asker kişiliğinin yanı sıra aynı zamanda bir kültür adamı olan Sadri Karakoyunlu özellikle tarihe ve şiire meraklı bir insandı. Kaleme aldığı eserlerle hem Bayburt'a hem de ilim dünyasına önemli katkılar sağlamıştır.

Sadri Karakoyunlu'nun Eserleri **Kitap**

Memoğulları Tarihi, İstanbul, 1997.

İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi, Ankara, 1990.

Edirne ve Kırklareli Kale Tahkimatı ile Edirne Kalesi'nin 1912-1913 Balkan Savaşları'ndaki Rolü, Çorlu, 1971.

Tarih Dünyamızdan Bazı Gerçekler, İstanbul: Sucuoğlu Basımevi, 1972.

O Günden Beri, Ankara, 1982.

Türk Askeri İçin Savaş Şiirlerinden Seçmeler (1914-1918), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991.

Makale

“M. Şükrü Paşa'yı Tanıyalım”, **Birlik**, Yıl: 3, S. 26, Eylül 1986, s.3-7.

“Kayan Bir Yıldızın Ardından”, **Trabzon**, S. 2, Trabzon: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, 1988, s.23-26.

“Cumhuriyet İlkesinin Uygulanması ve Bu İlkenin Atatürk'ün Diğer İlke ve İnkılapları İle Olan İlişkisi”, **Atatürk Haftası Armağanı**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1993, s.22-29.

“Sakarya Meydan Muharebesi'nin Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 11, S. 31, Ankara, Mart 1995, s.89-105.

5.2.10. İsmet Miroğlu (1944-1997)

1944 yılında Bayburt'un Kalecik köyünde doğan İsmet Miroğlu, Anadolu'nun bu mütevazı vilayetinin yetiştirdiği ender şahsiyetlerden biridir. Babasının ismi Mehmet, annesinin ise Fatma¹⁰⁸⁴ olan Miroğlu evli ve 4 kız babasıydı.¹⁰⁸⁵

Tarih ilmi alanında yaptığı çalışmalar ve kaleme aldığı eserlerle adı geçen ilme önemli katkılarda bulunan Miroğlu, İlk ve Orta öğretimini Bayburt'ta liseyi Erzincan'da tamamlamıştır. İsmet Miroğlu, 1965 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girmiş ve “Fatih Devrinde Osmanlı-Kırım Münasebetleri” konulu lisans teziyle

¹⁰⁸³ Mehmet Okur ve Hazel Kul, “General Sadri Karakoyunlu ve Bayburt Üzerine Yazıları”, **XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu 28-30 Mayıs 2014**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s.973.

¹⁰⁸⁴ Fahri Çetin Derin, “Öğrencim Miroğlu”, **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S. 55, Ekim 1998, s.12.

¹⁰⁸⁵ **Emekli Sandığı Arşivi**, “İsmet Miroğlu'nun Hizmet Dökümü”, s.1.

bu bölümden mezun olmuştur. 1970 yılı Ocak ayında aynı kürsüde asistan olarak göreve başlayan Miroğlu¹⁰⁸⁶, 1974’de “16. Yüzyılda Bayburd Sancağı” başlıklı teziyle doktor unvanını kazanmıştır. 1978’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından Fransa’ya gönderilen Miroğlu, bu ülkeden başka Almanya ve Hollanda’da mesleğiyle ilgili araştırmalar yapmış ve 1981 yılında “18. Yüzyılda Kemah Sancağı” başlıklı tezi ile doçent unvanını almıştır. 13 Mayıs 1987 tarihinde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü vazifesine atanan İsmet Miroğlu, 1989 yılında profesörlüğe yükselmiştir.¹⁰⁸⁷

Yıllarca ihmal edilmiş olan Devlet Arşivlerinin modernleşme çalışmalarını başlatan Prof. Dr. İsmet Miroğlu, 31 Aralık 1990 tarihine kadar bu görevi yürütmüştür. Miroğlu, 1 Ocak 1991’de yeniden üniversitedeki görevine dönmüş ve 24 Temmuz 1991’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olmuştur. Üniversitedeki görevinin yanı sıra, ilk sayısı 1994 yılının Mart ayında yayınlanan “Tarih ve Medeniyet” dergisini kurmuş ve 23 Ekim 1997 tarihindeki vefatına kadar derginin Genel Yayın Danışmanlığı görevini yürütmüştür.¹⁰⁸⁸

Akademik hayatı boyunca 4 adet kitap, 4 adet çeviri eser, 7 adet Ansiklopedik eser maddesi ve 10 adet makale kaleme alan Prof. Dr. İsmet Miroğlu’nun, gazete ve dergilerde yayınlanan çok sayıda makale ve köşe yazısı da bulunmaktadır.¹⁰⁸⁹

İsmet Miroğlu’nun Eserleri

Kitap

XIV. Yüzyılda Bayburd Sancağı, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, No:1, Üçler Matbaası Basımevi, İstanbul 1975.

Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Tarihten Bir Yaprak, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1984.

Bin Atlının Akınları, Babıali Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı Ağustos 2005 ve 4. Baskı Eylül 2006.

Çeviri Eserler

Tahmiscizade Mehmed Macid, **Girit Hatıraları**, Yayıma hazırlayanlar: İsmet Miroğlu ve İlhan Şahin, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, 104. Kitap, İstanbul 1977.

Mahmud Celaleddin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, C. 1, Yayıma Hazırlayanlar: İsmet Miroğlu vd., Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, 138. Kitap, İstanbul 1979.

¹⁰⁸⁶ Feridun Mustafa Emecen, “Prof. Dr. İsmet Miroğlu (1944-1997)”, **Tarih Dergisi: Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı**, S. 37, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2002, s.1-6.

¹⁰⁸⁷ **Emekli Sandığı Arşivi**, “İsmet Miroğlu’nun Hizmet Dökümü”, s.1-2.

¹⁰⁸⁸ Ali İhsan Gülcü, “Prof. Dr. İsmet Miroğlu’nu Kaybettik”, **Türkiye Gazetesi**, 23 Ekim 1997, s. 1 ve 15.

¹⁰⁸⁹ Gökteş, “Bayburtlu Bir İlim Adamı: İsmet Miroğlu”, **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015, s.998.

_____, **Mirat-ı Hakikat**, C. 1-2-3, Yayına Hazırlayan: İsmet Miroğlu, Berekat Yayınları, İstanbul 1983.

90 Numaralı Mühimme Defteri, Yayına Hazırlayanlar: İsmet Miroğlu ve diğerleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Ansiklopedik Eser Maddeleri

“I-II-III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve I-II. İzzettin Keykavus”, **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, C. 7, Meydan Yayınevi, İstanbul 1972.

“Reform Activities on the Ottoman Archives”, **Studies on Turkish-Arab Relations Annual II**, İstanbul 1987.

“Fetret Devrinden Kanuni’ye Kadar Osmanlı Devleti”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1989.

“Aşık Mehmed”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 3, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1991.

“Bayburt”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1992.

“Osmanlı Devlet Felsefesinde İnsani Değerler ve Hukuka Saygı”, **Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları**, C. 2, İstanbul 1993.

“Erzincan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 11, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1995.

Makaleler

“Kitabiyat: Vakıflar Dergisi I-IX”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.

“İstanbul Rasathanelerine Ait Belgeler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 3, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1973.

“XVI. Yüzyıl Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)”, **Tarih Dergisi**, S. 28-29, İstanbul 1975.

“Batı Trakya’da Türk Eserlerine Yapılan Saldırıları”, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 159, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara Ocak 1976.

“XVI. Yüzyılda Kemah Sancağı”, **VIII. Türk Tarih Kongresi 11-15 Ekim 1976: Kongreye Sunulan Bildiriler II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

“Tevarih-i Cedid-i Mirat-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair”, **Tarih Dergisi**, S. 30, İstanbul 1976.

“Hindistan Hakkında XVIII. Yüzyılda Yazılmış Küçük Bir Eser”, **Tarih Dergisi**, S. 34, İstanbul 1984.

“Türk-İslam Dünyasında Vakıfların Yeri”, **2. Vakıf Haftası 3-9 Aralık 1984: Konuşmalar-Tebliğler**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1985.

“Akkoyunlu Beylerinden Ferruḫşad Bey’in Vakfiyesi”, **Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, S. 19, 1993.

“Osmanlı Yol Sistemine Dair”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 15, İstanbul 1997.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra harabe bir şehir manzarasını andıran Bayburt, bu savaş sırasında uğramış olduğu felaketlerin enkazını gidermek için Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yoğun bir mesaiyle çalışılan yerleşim birimlerimizden biri olmuştur. Rus, Ermeni ve Rumlar tarafından işgali ve bu işgalcilerin sınır tanımaz düşmanlığı yüzünden baştanbaşa yıkılmış ve yakılmış olan Bayburt, 1923-1950 yılları arasındaki 27 yıllık dönemde adeta bir şantiye alanına dönüşmüştür. Bu dönemde, bir taraftan yıkılan ve yakılan binalar tekrar kullanışlı bir hale getirilirken, diğer taraftan hükümet daireleri, yeni işletmeler, eğitim ve kültür kurumları kazada yükselmeye başlamıştır. Bayburt'ta Cumhuriyet Dönemi boyunca meydana getirilen ve birçoğu günümüzde dahi kullanımda olan bina, yol, köprü, cadde, park, çeşme, otel, saat kulesi ve okul gibi eserler, o dönemin "harabe bir şehri mamur bir şehre dönüştürme" başarısının şahitliğini yapmaktadırlar. Bu dönemdeki imar faaliyetleri, halk tarafından da ilgiyle karşılanmıştır. Bayburt halkı, inşa faaliyetlerine hem beden gücüyle hem de maddi destekle katkıda bulunmuştur. Bayburt'ta bu inşa ve bayındırlık faaliyetleri devam ediyorken Bayburt Belediyesi de bu faaliyetlere doğrudan katkı sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası çalışamaz duruma gelen belediye, cumhuriyetle birlikte kazanın çevre düzenlemesi, temizlik, itfaiye, elektrik-su tesisatı ve tamiratı gibi beledi işlerini yoğun bir çalışma temposuyla yürütmüştür.

30 Mayıs 1926 tarihli Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu gereğince Gümüşhane Vilayeti'ne bağlanan Bayburt için yeni bir idari süreç başlamıştır. Bu kanunla birlikte idari durumu netlik kazanan Bayburt'ta bulunan devlet kurumları, Gümüşhane'den idare edilmeye başlamıştır. Ayrıca dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Bayburt Kaza Teşkilatı da Erzurum'a bağlı olarak kurulmuşsa da idari değişiklikten sonra teşkilat, Gümüşhane CHF İl Teşkilatı'na bağlanmıştır. Kurucuları ve üyeleri arasında Bayburt'ta Milli Mücadeleyi başından sonuna kadar destekleyen ve Bayburt Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin öncüleri olan şahsiyetlerinin bulunduğu Bayburt CHF Kaza Teşkilatı, 1925-

1950 yılları arasında Bayburt'ta yaşanan idari, siyasi, sosyal, eğitim, kültür, imar ve ekonomi faaliyetlerinde öncü rol oynamıştır.

Böylece Bayburt Kazasının ekonomisi de bu dönemde kendi kendine yeterlilik seviyesine ulaşabilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisi büyük bir çöküşe uğrayan kaza, 1923-1950 yılları arasında hem hayvan sayısı bakımından hem de ekilebilir arazi bakımından önemli oranlarda artış gösterebilmiştir. Kaza bu dönemde hayvan, hayvansal ve tarımsal ürünlerden kendi ihtiyaçlarını gördükten sonra çevre vilayetlere de ihraç edebilmiştir. Cumhuriyetin ilanından iki yıl sonra kazada özel bir girişim olarak “Bayburt-Çoruh Dakik Fabrikası Anonim Ortaklığı” adıyla bir un fabrikası kurulmuştur. Bu fabrikaya bağlı döküm atölyesi çiftçilerin ihtiyaç duydukları ziraat aletlerini yaparak hem kaza içine hem de kaza dışına satmışlardır. Günümüzde bile böyle kapsamlı bir fabrikası bulunmayan Bayburt'un, bu sanayi tesisini henüz Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın geniş ölçüde katılımıyla oluşturabilmesi bir kaza için olağanüstü bir gelişmedir.

Cumhuriyetle birlikte girilen barış dönemindeki olumlu hava Bayburt nüfusunu da etkilemiş ve 1913-1950 yılları arasında kaza tarihinde görülmemiş bir istatistiksel durum yaşanmıştır. 1913-1919 yılları arasında yaşanan olaylar silsilesi sebebiyle 70 binden 42 bine kadar düşen kaza nüfusu, 1920-1926 yılları arasında ise 48842 kişiye yükselmiştir. Bu nüfus artışı Cumhuriyetin ilk yılları boyunca devam etmiş ve 1950 yılında şehir, 1913 yılı nüfusunu tekrar geri kazanmıştır. Ayrıca bu nüfusun eğitim ve kültürel açıdan cumhuriyet kanunlarına bağlı birer vatandaş olmaları için ilkokullar, millet mektepleri, ortaokul, Türk Ocağı ve Halkevi gibi devlet kurumları kısıtlı imkanlarla verimli çalışmalar yapmışlardır. Cumhuriyet İlkokulu, İnönü (Şair Zihni) İlkokulu, Kurtuluş İlkokulu ve Bayburt Ortaokulu, milli ve modern bir eğitimin Bayburt Kazasında yaygınlaşmasına ön ayak olmuşlardır. Bu eğitim kurumları, 1928 Harf Devriminden sonra yeni yazı şekliyle okuyup yazmayı hem öğrencilerine hem de Bayburt halkına öğretmişlerdir. Günümüzde halen etkin bir şekilde eğitim veren bu kurumlar, kuruldukları tarihten itibaren ülkemiz için binlerce nitelikli eleman yetiştirmişlerdir.

Cumhuriyet ideolojisinin halka anlatılmasında ve yüzyıllarca ihmal edilmiş halk ekinin gün yüzüne çıkarılmasında önemli bir işlev gören dönemin kültür kurumlarından

Bayburt Türk Ocağı ve Bayburt Halkevi de milli eğitim kurumlarının pedagojik boşluklarını doldurmaya çalışmışlardır. Gümüşhane'nin tek Türk Ocağı olan Bayburt Türk Ocağı, altı yıl gibi kısa bir süre faaliyet göstermiş olsa da Bayburt halkının sosyal ve kültürel gelişiminde önemli katkıları olmuştur. Bayburt Türk Ocağı, cumhuriyet devrimleri hakkında düzenlediği konferans ve konuşmalarla halkın bilgilendirilmesi ve aydınlatılmasını sağlamıştır. Harf Devrimi sürecinde Bayburt'ta her yaştan ve her meslekten halkın katıldığı gece dersleri bu kurum çatısı altında düzenlenmiş ve Türk Ocağı üyeleri, bu gece derslerinde çok ciddi çabalar harcamışlardır. Bu kurum, Bayburt'ta tiyatro faaliyetlerini ilk başlatan kuruluş olarak da dikkati çekmektedir. Ocak bünyesindeki bu faaliyetlere ek olarak Bayburt Türk Ocağı, Bayburt'un ilk spor kulübü olan Çoruh Gençlik Spor Kulübü'nü de bünyesine alarak Bayburt'un bütün kültürel faaliyetlerini kendi çatısı altında toplamıştır.

Bayburt Türk Ocağı'nın genel emir üzerine kapatılması ile birlikte kazada oluşan kültür kurumu boşluğu 1935 yılında Bayburt Halkevi kurularak doldurulmaya çalışılmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında kendine ait bir binası olmayan Bayburt Halkevi, kültürel faaliyetlerini kiralık olarak ikamet ettiği binalarda yürütmek zorunda kalmıştır. Bayburt Halkevi binasının inşasına, İsmet İnönü'nün emri ve yardımlarıyla "*Doğu'nun En Güzel Halkevi Binası*" projesi kapsamında 1937 yılında başlanılmışsa da bazı suiistimler nedeniyle bu bina ancak 1949 yılında bitirilebilmiştir. Buna rağmen Bayburt Halkevi, düzenlediği faaliyetler bakımından çevresinde bulunan birçok halkevinden ön planda olmuştur. 1940-1950 yılları arasında Gümüşhane Vilayeti'nin resmi gazetesi Gümüşeli ve Trabzon'da Yenyol ve Halk Gazeteleri, Bayburt Halkevi'nin faaliyetleriyle ilgili haberlere geniş yer vermişlerdir. Bir kaza halkevinin yerel basında bu kadar fazla yer alabilmesi, Bayburt Halkevi'nin Bayburt sınırlarını aşabilen etkinliklerde bulunmasının kanıtıdır. Bayburt Halkevi, Türkiye'de Halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılına kadar sadece on yıl tam verimle çalışabilmiştir. Ayrıca, Bayburt Türk Ocağı ve Bayburt Halkevi çatısı altında yetişenler tarafından 1947 yılında İstanbul merkezli kurulan ve Türkiye'nin ilk hemşeri cemiyeti olma unvanına sahip "Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti" de dönemin ilginç kuruluşlarından biridir. Cemiyet, Bayburt'un folklorunu ve kültürünü konu alan kitap ve dergiler yayımlayarak bu kültür yayınlarından sağlanan gelire hem cemiyet işlerinin finanse edilmesine hem de Bayburt'un tanıtılmasına katkı sağlamıştır. Günümüzde halen etkin bir şekilde hizmet veren bu cemiyet, Bayburt'un yanı sıra Ankara, İzmir ve

Samsun'da da şubeler açarak bu illerdeki Bayburtlular arasında da koordinasyon oluşturmaya çaba göstermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan, işgali yaşayan, Milli Mücadelede fiili olarak yer alan ve yeni düzenle birlikte Bayburt'ta veya ülke çapında çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan kadronun da yoğun çabasıyla Bayburt'ta cumhuriyeti özümsemiş değerli bir kuşak yetişmiştir. Cumhuriyetle birlikte daha da güçlenen bu kuşak, bakan, bilim adamı, milletvekili, doktor, öğretmen, avukat, sanatçı olarak Bayburt'a ve ülkeye hizmet etmişlerdir.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen cumhuriyet döneminde Bayburt'un niçin vilayet yapılmadığıyla ilgili tartışmalar günümüzde halen devam etmektedir. Bu durumun sebebini, 1919 yılında Bayburt'ta gerici bir ayaklanma olan Şeyh Eşref olayına bağlayanların sayısı az değildir. Fakat bu iddiayı savunanlar, bunu ispat edebilecek herhangi bir kaynak, belge ve durum gösterememiştir. Bayburt'un sadece bu olaydan dolayı vilayet yapılmadığı, Cumhuriyet Meclisinin ve Hükümetinin deyim yerindeyse "Bayburt'a kin tuttuğu", "Bayburt gelişmesin diye vilayet yapılmadığı böylece halkının cezalandırıldığını" iddia edenler ne yazık ki -tarihi olayların perde arkasını yeterince incelemeksizin- belli bir önyargının ve duygusallığın etkisinde kalmışlardır. Şeyh Eşref Olayı, günümüzün aksine Cumhuriyetin 1923-1950 yılları arasında adeta unutulmuş bir olaydır. Hatta daha 1921 yılında bu olaydan tutuklu bulunan 13 kişi Bakanlar Kurulu kararıyla affedilmişlerdir. 1926 Teşkilat-ı Mülkiye'de Bayburt'un statüsü tartışılırken Şeyh Eşref olayından bir kelime bile edilmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir gibi dönemin öncü şahsiyetleri anılarında bu olaydan bahsetmişler fakat bunu yerel bir isyan olarak görerek Bayburt Kazası'nın tamamına mal etmemişlerdir.

Ayrıca bu önyargılı iddiaları çürütebilecek yeterince delil de mevcuttur. İlk olarak Cumhuriyet Hükümeti mülki yapıda pratik sebeplerden dolayı "az vilayet yüksek kontrol" esasına dayalı bir politika uygulamıştır. Şöyle ki 1925 yılında Türkiye'de 68 vilayet varken 1930'lu yıllarda bu sayı 63'e kadar düşmüştür. Bayburt'un gerici bir ayaklanmadan dolayı vilayet yapılmadığı düşünülse dahi, o zaman vilayet oldukları halde kaza durumuna düşürülenlerin Cumhuriyet yönetimine karşı nasıl bir suç işlemiş olduklarını da açıklamamız gerekir. Evet, kayıtlarla sabittir ki Cumhuriyet döneminde Bayburt birçok

bakımdan Gümüşhane'ye üstünlük sağlayan bir kazadır. Fakat gözden kaçırılmamalıdır ki Gümüşhane'nin 1920-1926 yılları arasında müstakil sancaklık ve ardından kısa da olsa bir vilayetlik geçmişi vardır ve bir vilayetin sahip olması gereken kurumlar da ona göre yerleştirilmiştir. Ayrıca haritaya bakıldığında Gümüşhane, Bayburt, Kelkit, Köse, Şiran ve Torul'dan oluşan bu coğrafyada doğal merkez Gümüşhane'dir. Bayburt, diğer ilçelere çok uzak düşmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus Bayburt'un mu yoksa Gümüşhane'nin mi vilayet merkezi olması tartışmalarıdır. Yoksa devletin düşüncesinde bu iki yerleşim yerinin ayrı ayrı vilayet yapılması zaten düşünülmemektedir. Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu tartışmaları sırasında TBMM'ye sunulan itiraz takririnde de bu çok açık bir şekilde görülmektedir. Erzurum Milletvekilleri Rüştü, Halet ve Münir Hüsrev Beylerin Bayburt'un Gümüşhane'ye bağlanması hakkında olan kanun maddesine; "Bayburt kazasının irtibatı Gümüşhane'ye tahvil edilmiş ise de mezkur kazanın varidatı umumiye ve hususiyesi, imara kabiliyeti ve muamelatı ticariye, iktisadiye ve askeriye ve nüfus miktarı nazarı dikkate alınırsa her hususta Gümüşhane'ye tercihan Bayburt'un merkez olması lâzım geldiğinden Gümüşhane Vilayeti merkezinin Bayburt'a naklini arz ve teklif eyeriz" şeklindeki takrirlerinde, oluşturulacak bir vilayette merkezin Bayburt olması gerektiğini ifade etmektedirler. Bayburt Kazası'nın bu dönemde tek başına vilayet şekline dönüştürülmesi diye bir durum ve düşünce yoktur. Bütün bu gelişmelere rağmen Bayburt halkı, Cumhuriyete ve hükümetlerine bağlılığından ödün vermemiştir. Ayrıca Bayburtlular, aydınlarının öncülüğünde 1932 yılından itibaren vilayet olmak için yasal olarak çeşitli girişimlerde bulunmaya devam etmiş ve bu hedeflerine 1989 yılında ulaşmışlardır.

Tarih ilminin araştırma esaslarına uygun olarak yaptığımız bu çalışma sonucunda Bayburt tarihi açısından karanlık bir dönemi ifade eden 1923-1950 yılları arasında kazanın yaşamış olduğu gelişmeler gün yüzüne çıkarılmakla birlikte bu dönem hakkında şu ana kadar yanlış bilinen birçok bilgi de düzeltilmiştir. Şüphesiz bu araştırmamız ele aldığımız dönem ve olaylar itibarıyla son sözü söylemek iddiasında da değildir. Sadece Bayburt'un yakın dönemine bir ışık tutma amacındadır. Araştırmamız, ulaşamadığımız belgeler vs. ve farklı bakış açılarıyla döneme yönelik yapılacak yeni bilimsel çalışmalara katkı sağlayabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi Kataloğu

ATASE, İstiklal Harbi Kataloğu

ATASE, Vesaiki Harbiye Dosyası

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı

BCA, Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Müdürlüğü

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı

BCA, Maarif Vekilliğı Orta Öğretim Umum Müdürlüğü

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Şifre Kalemi

BOA, Şura-yı Devlet

Bayburt Belediyesi Arşivi

Bayburt Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

Bayburt Lisesi Arşivi

Bayburt Ortaokulu Arşivi

Bayburt Şair Zihni İlkokulu Arşivi

Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi

Bayburt, Veysel Gider Özel Arşivi

Emekli Sandığı Arşivi

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi

TBMM Arşivi

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Türk Kızılay Arşivi

B. Diğer Kaynaklar

Adıgüzel, Ahmet (2013), “Kemalettin Kamu’nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili”, **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/7, Ankara, Summer 2013, p.1-17.

Ahıskalıoğlu, Naci (2001), “Avukat Yaşar Aker’le Röportaj”, 15 Eylül 2011.

Ahmet Vefik Paşa (1286), **Fezleke-i Tarihi Osmani**, Dersaadet: Matbaa-i Amire.

Akbulut, Uğur (2015), “İlk İşgal: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt”, **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.3-21.

Akça, Bayram (2007), **1915 Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Aker, U. Ahmet (2015), “Ahmed Hasbi Aker 1”, **Bayburt Postası Gazetesi**, 19 Aralık 2015.

_____ (2016), “Ahmed Hasbi Aker 2”, **Bayburt Postası Gazetesi**, 6 Ocak 2016.

Akkoyun, Fuat (1998), “Bayburt’un Milli Kurtuluş Tarihindeki Yeri”, **Bayburt Dergisi**, S. 10, Bayajans Yayınları, Ekim 1989.

Akşam Gazetesi

Aktaş, Mikat (2014), **Belgeler ve Nakiller Işığında Şeyh Eşref ve Hart Vakası**, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Albayrak, Haşim (2010), **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz’de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kitaplığı, Ağustos 2010.

Albayrak, Nurettin (1988), “Türk Folklor Araştırmaları”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.540-541.

Albayrak Gazetesi

Alemdar Gazetesi

Ali Emiri Efendi (2015), **Osmanlı Vilayat-ı Şarkıyyesi (Osmanlı Doğu Vilayetleri)**, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Anadol, Cemal ve Nazile Abbaslı (2002), **100 Soruda Ermeni Meselesi**, İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları.

Apak, Adem (2009), “Emeviler Döneminde Anadolu’da Arap-Bizans Mücadelesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 2, s.95-122.

Arıkan, Mustafa ve Ahmet Deniz (2014), “Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 15, Konya, s.401-431.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (1982), Yıl 31, S. 81, Belge No: 1862, Ankara, Aralık 1982.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (1982), Yıl: 31, S. 82, Belge No: 1856, Aralık 1982.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Ermeni Belgeleri Özel Sayısı 2) (1983), Yıl: 32, S. 83, Belge No: 1916, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Mart 1983.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Ermeni Belgeleri Özel Sayısı 3) (1985), Yıl: 34, S. 85, Belge No: 2009, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Ekim 1985.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (1985), Yıl 34, S. 85, Belge No: 2026, Ankara, Ekim 1985.

Ata, Feridun (2015), “Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinde Ermeni Tehciri Yargılamalarına İstatistiksel Bir Bakış (1919-1921)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.21, S. 62, Temmuz 2005, s.297-323.

Atatürk, Mustafa Kemal (1970), **Nutuk (1919-1927)**, C. II, 10. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

_____ (1984) **Gazi Mustafa Kemal Atatürk: Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**, 1. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____ (1991), **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- _____ (1997), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Ankara: TTK Basımevi.
- Atmaca, Süleyman (2012), “Hart İsyanı/Şeyh Eşref Olayının İç Yüzü”, **Haber 69 Dergisi**, S. 255, Mayıs 2012.
- Aydın, Dünder (1998), **Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı (1535-1566)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydın, İhsan (1996), “Bayburt'ta Kayak Sporunun Dünü Bugünü”, **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.42.
- Aydın, Mehmet (1988), **Bayburt ve Çevresinin Coğrafi Yapısı**, Bayburt.
- Başkaya, Muzaffer (2015), “1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S. 18, s.177-196.
- Başlangıcından Bugüne Türk Şair ve Yazarlar Sözlüğü** (1985), İstanbul: Bulvar Gazetesi Yayınları.
- “Bayburt Belediye Reisi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Haziran 1926.
- Bayburt: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayın Organı** (1950), S. 1, İstanbul: Ülkü Matbaası, Şubat 1950.
- Bayburt: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayın Organı** (1953), S. 3, İstanbul: Ülkü Matbaası, Şubat 1953.
- Bayburt-Çoruh Dakik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi** (1926), Trabzon: Yeniyol Matbaası.
- “Bayburt Destanı”, **Ülkü Dergisi**, C. 2, S. 19, 1 Temmuz 1942.
- “Bayburt Fenni Su Tesisatına Kavuşuyor”, **Yeniyol Gazetesi**, 25 Haziran 1947.
- Bayburt İnönü İlkokulu Sınav Sonu Defteri (1948-1949)**, İstanbul: İtimat Yayınevi.
- “Bayburt Gençlik Yurdu Heyet-i İdaresi”, **Bayburt Dergisi**, S. 8, Ağustos 1989.
- “Bayburt Halkevi Çalışmaları”, **Yeniyol Gazetesi**, 22 Kasım 1947.
- “Bayburt Halkevi Temsil Çalışmaları”, **Yeniyol Gazetesi**, 31 Aralık 1947.
- “Bayburt Halkevinde Spor Çalışmaları”, **Yeniyol Gazetesi**, 31 Mayıs 1947.

“Bayburt Halkevinde Verilen Temsil”, **Yeniyol Gazetesi**, 17 Aralık 1947.

Bayburt Nüfus Defterleri 1835-1848 (2015), Yayına Hazırlayan: Yunus Özger, Ankara:
Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Bayburt Postası Gazetesi

Bayburt Şair Zihni İlkokulu Sınav-İmtihan-Sonu Defteri (1952-1953), İstanbul: İtimat
Yayınevi.

“Bayburtta Yeni Hükümet Konağı”, **Yeniyol Gazetesi**, 28 Haziran 1947.

Bayburt’un Sesi Dergisi, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları,
1966.

Bayburt’un Sesi Dergisi, S. 3, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti
Yayınları, 21 Şubat 1971.

Bayburt’un Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınma Raporu (2012), Hazırlayanlar:
Murat Mollamahmutoğlu vd., 2. Baskı, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları,
Mayıs 2012.

“Bayburt’un Tarihi ve Coğrafya Yapısı”, **Bayburt Gazetesi**, 21 Şubat 1991.

Baykara, Tuncer (2000), **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası’na Giriş Anadolu’nun İdari
Taksimatı I**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Belediyeler 1933, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul: Holivut
Matbaası.

Belediyeler İstatistiği 1929-1935 (1937), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü,
Neşriyat No. 110, Ankara: Ulus Basımevi.

Belediyeler İstatistiği 1929-1936 (1939), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü,
Neşriyat No. 136, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.

Belediyeler İstatistiği 1929-1938 (1941), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü,
Neşriyat No. 179, Ankara: Ulusal Matbaa.

Belediyeler İstatistiği 1931-1933 (1934), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü,
İstanbul: Devlet Matbaası.

Belediyeler Yıllığı 1949, C. 1, Ankara: İller Bankası Yayınları.

Beygu, Abdurrahim Şerif (1936), **Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, İstanbul: Bozkurt Basımevi.

Binbaşoğlu, Cavit (2014), **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayınları.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekatı (1993), C. 1, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.

Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri (2009), C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Boğuşlu, Mahmut (1997), **1. Cihan Harbi: Dört İmparatorluğun Çöküşü**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Ağustos 1997.

Ceride-i Resmîye

Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006) (2007), 1. Baskı, Derleyenler: Mete Kaan Kaynar vd., Ankara: İmge Kitabevi, Ağustos 2007.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Halk Fırkası 1923 Nizamnamesi (1339), Ankara, 9 Eylül 1339.

CHF 1927 Nizamnamesi (1927), Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası.

CHF Nizamnamesi ve Programı 1931 (1931), Ankara: TBMM Matbaası.

CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931.

Cumhuriyet Halk Partisi Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924) (2002), Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel ve Osman Zeki Konur, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945, Ankara: Doğu Matbaası.

C.H.P. 25 Yıl (1948), Ankara: Ulus Basımevi.

CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları (1947), Ankara.

Cumhuriyetin Onbeşinci Yıl Kitabı, Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, 1938.

Cumhuriyetin 50. Yılında Gümüşhane İl Yıllığı (1973), Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- Çakan, İlker (2005), **Karadeniz Bölgesi**, 2. Baskı, Samsun.
- Çakır, Şinasi (1987), “Bayburt’ta Tiyatro Faaliyetleri”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.37-38.
- Çakmak, Mustafa Fevzi (2005), **Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi**, Ankara: Genelkurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi.
- _____ (2011), **Büyük Harp’te Şark Cephesi Harekatı**, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çatalbaş, Mehmet (1966) “Bayburt ve Bayburtlu”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 6, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, s.3-7.
- Çetin, Hüseyin (2015), **CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çevik, Zeki (2002), **Milli Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918-1923)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çiçek, Rahmi (1991), “Erzurum Vilayet Kongresinde Alınan Kararlar ve Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 2, S. 7, Ankara, s.513-537.
- Çil, Yücel (2005), **Erzurum Kongresi’ne Katılan Delegeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Çölaşan, Emin (2001), “İstiklal Marşı’nın Seçilmesi ve Diğer 6 Şiir”, **Hürriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 2001.
- Çufalı, Mustafa (2012), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VIII. Dönem (1946-1950)**, III. Cilt, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Çulha, Şevket (1947), “Trabzon’dan Bayburt’a”, **Yeniyol Gazetesi**, 25 Haziran 1947.
- _____ (1947), “Trabzon’dan Bayburt’a”, **Yeniyol Gazetesi**, 2 Temmuz 1947.
- _____ (1947), “Trabzon’dan Bayburt’a”, **Yeniyol Gazetesi**, 28 Haziran 1947.
- _____ (1947), “Bayburt’un İl Merkezliği”, **Yeniyol Gazetesi**, 20 Aralık 1947.

Darkot, Besim ve Osman Turan (1949), “Bayburt”, **İslam Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

De Guignes, Joseph (1923), **Hunların Türklerin Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umumisi**, C.?, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Tanin Matbaası.

Değirmencioglu, Mehmet (1995), “Bayburt’un İklimi”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1995, s.34-35.

_____ (1996), “Bayburt ve Çevresinin Jeomorfolojik Birimleri”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.38-39.

Demircioğlu, Asuman (2004), “Faik Ahmet Bey ve Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkasına Geçiş”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 23, Erzurum, s.275-301.

Demirel, Muammer (1996), **Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Derin, Fahri Çetin (1998), “Öğrencim Miroğlu”, **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S. 55, Ekim 1998.

Deve, Fatih (2012), “Bayburt’tan Fiziğin Zirvesine Açılan Kapı: Behram Nazmi Kurşunoğlu”, **Haber 69 Dergisi**, Bayburt, Mayıs 2012, s.58-60.

Doktor Şerif Bey (2011), **Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası 1913**, 1. Baskı, Yayına Hazırlayan: Murat Küçükogurlu, Trabzon: Serander Yayınları, Mart 2011.

Duru, Orhan (1978), **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları**, Milliyet Yayınları, Temmuz 1978.

Düstur

Emecen, Feridun Mustafa (2002), “Prof. Dr. İsmet Miroğlu (1944-1997)”, **Tarih Dergisi: Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı**, S. 37, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.1-6.

Envar-ı Şarkıyye Gazetesi

Eren, Hüseyin (1988), **Bayburt**.

Ergin, Osman (1977), **Türk Maarif Tarihi**, C. 5, İstanbul: Eser Matbaası.

Erzurum, Erzincan, Bayburt (2011), Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erzurum: Bizim Matbaa.

“Erzurum’da Kudret-i Elektrikeye”, **Türkiye İktisad Mecmuası**, C. 2, Numara 35, 19 Teşrin-isani 1339.

Esengin, Kenan (1998), **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, İstanbul: Kamer Yayınları.

Esin, Necmettin (1975), **Kemalettin Kamu**, 100 Büyük Edip 100 Büyük Şair Dizisi 22, İstanbul: Anda Dağıtım.

“Eski Milletvekili Küçüker Vefat Etti”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Ağustos 2010.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1314), İkinci Cild, 1. Baskı, Dersaadet: İkdam Matbaası.

Evrimer, Rifat Necdet (1949), **Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**, İstanbul: Üçler Basımevi.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, (1950), **Bayburtlu Zihni**, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, No. 1.

Gazi Bayburt, S. 8, Kasım 1991.

Göde, Kemal (1994), “Eretnalılar Hakimiyetinde Bayburt”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu 23-25 Mayıs 1988**, Ankara.

_____ (2000), **Eratnalılar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gökbilgin, Mustafa Tayyib (2011), **Milli Mücadele Başlarken: Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi’nin Açılmasına**, İkinci Kitap, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2011.

Göktaş, Serdar (2015), “Bayburtlu Bir İlim Adamı: İsmet Miroğlu”, **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015, s.997-1014.

_____ (2016), “Bayburtlu Bir Kültür Adamı General Sadri Karakoyunlu”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 30 Mart 2016.

_____ (2016), “Bayburtlu Bir Bürokrat: Münir Hüsrev Göle (1890-1955)”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 21 Nisan 2016.

_____ (2016), “Bayburtlu Bir Milli Mücadele Kahramanı: Tevfik Çoruh (1882-1941)”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 22 Nisan 2016.

_____ (2016), “Eski Çağlardan Osmanlı Devleti’nin Fethine Kadar Bayburt”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 21 Mayıs 2016.

_____ (2016), “Osmanlı Devleti’nin Fethinden Cumhuriyete Kadar Bayburt Tarihi”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 15 Haziran 2016.

_____ (2016), “Bayburtlu Bir Milli Eğitim Bakanı ve Büyükelçi: Cemal Hüsnü Taray (1893-1975)”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 27 Temmuz 2016.

_____ (2016), “Osmanlı’dan Cumhuriyete Bayburt’un İdari Yapısı”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 17 Eylül 2016.

_____ (2016), “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan Sonra Bayburt Sancağı’nın Kurulması ve Kaldırılması”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 18 Ekim 2016.

_____ (2016), “Kop Savaşları (15 Nisan-16 Temmuz 1916) ve Bayburt’un İşgali”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 1 Aralık 2016.

_____ (2017), “Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Müftü Fahreddin Kumbasar (1880-1961)”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 26 Ocak 2017.

_____ (2017), “Bayburt Ermeni Tehciri Davası Ve Nusret Bey’in İdamı”, **Bayburt Sıla Gazetesi**, 10 Haziran 2017.

Görgülü, İsmet (2014), **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, Ankara: TTK Yayınları.

Gülcü, Ali İhsan (1997), “Prof. Dr. İsmet Miroğlu’nu Kaybettik”, **Türkiye Gazetesi**, 23 Ekim 1997.

Gümüşeli Gazetesi

Gümüşhane 1967 İl Yıllığı (1968), Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

Güney, Celal (1947), “Bayburt’ta Halkevi Çalışmaları”, **Yeniyol Gazetesi**, 26 Mart 1947.

Gürün, Kamuran (2007), **The Armenian File: The Myth of Innocence Exposed**, Third Edition, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hadisat Gazetesi

Hakimiyeti Milliye

Halk Gazetesi

“Halkevleri ve Halkodalarında”, **Ülkü Dergisi**, 2/10, Temmuz, 1948.

“Halkevlerimizde”, **Ülkü Dergisi**, C. 10, S. 100, 1 Nisan 1940.

“Halkevlerinde Halkodalarında”, **Ülkü Dergisi**, 2/15, Mart 1948.

Hocaoğlu, Mehmet (1976), **Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, İstanbul: Anda Dağıtım.

_____ (1985), **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul: Berekat Yayınları.

Honigman, Ernst (1970), **Bizans Devletinin Doğu Sınırı: Grekçe, Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'ten 1071'e kadar**, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Hürriyet Gazetesi

Hüseyin Nazım Paşa (1993), **Ermeni Olayları Tarihi I**, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999 (2000), Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları.

İleri Gazetesi

İnkılab-ı Beşer Gazetesi

İnbaşı, Mehmet (2007), “Bayburd Sancağı (1642 Avarız Defterine Göre)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 2, Erzurum, s.89-117.

İslam Ahalinin Duçar oldukları Mezalim Hakkında Vesaika Müstenid Malumat, İstanbul, 1919.

İsmet İnönü'nün Hatıraları: Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938) (1998), Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ekim 1998.

Karabekir, Kazım (1990), **İstiklal Harbimizin Esasları**, İstanbul: Timaş Yayınları.

_____ (2008), **İstiklal Harbimiz**, 1. Baskı, C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2008.

_____ (2011), **Birinci Dünya Savaşı Anıları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ekim 2011.

Karadağ, Nurhan (1998) **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karadeniz Havzası Şimal Kısmı: Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari (1936), C. 5, Genelkurmay Başkanlığı (Coğrafya Encümeni), Ankara: Genelkurmay Matbaası.

Karaer, İbrahim (1992), **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı.

Karagöz, İlyas (2007), **Mitolojide Doğu Karadeniz**, Trabzon: Derya Kitabevi.

Karakoyunlu, Sadri (1990), **İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi**, Ankara.

_____ (1990), “1914-1918 Birinci Cihan Savaşı’nda Bayburt”, **Bayburt Dergisi**, S. 13, Ocak 1990, s.7-8.

_____ (1990), “1914-1918 Birinci Cihan Savaşı’nda Bayburt”, **Bayburt Dergisi**, S. 14, Şubat 1990, s.22-24.

_____ (1990), “1914-1918 Birinci Dünya Savaşı’nda Bayburt Tarihinden Birkaç Sayfa”, **Bayburt Dergisi**, S. 15, Mart 1990.

_____ (1995), “Cumhuriyet Döneminde Bayburt’un İl Olması İçin Yapılan Girişimler”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1995, s.7-9.

Karpat, Kemal Haşim (2011), **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, İstanbul: Timaş Yayınları.

“Karstan Gümüşhaneye”, **Akşam Gazetesi**, 12 Eylül 1929.

“Karstan Gümüşhaneye”, **Akşam Gazetesi**, 4 Teşrinievvel 1929.

Keskin, Nuray Ertürk (2009), **Türkiye’de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, 1. Baskı, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Kılıç, Selahattin (1989), “1947’den Günümüze”, **Bayburt Dergisi**, S. 10, Bayajans Yayınları, Ekim 1989, s.18-19.

Kılıç, Selami (1998), **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, İstanbul: Dergah Yayınları.

Kırzioğlu, Fahrettin (1977), “Erzurum Kongresi Beyannamesi’ni İmzalayan 45 Mümessil”, **Kültür ve Sanat Dergisi**, S. 5, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ocak 1977, s.153-159.

- _____ (1993), **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, C. 1-2-3, Ankara: Kültür Ofset.
- Kili, Suna (1983), **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, 3. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, Cemil (2002), “Siyasi Tarih (1923-1950)”, **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, C. 4, 7. Baskı, İstanbul: Cem Yayınları, s.127-211.
- _____ (2003), **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kodal, Tahir (2014), “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 52, Erzurum s.295-314.
- “Köy Gezisi”, **Yeniyol Gazetesi**, 25 Haziran 1947.
- Kunt, Metin (1978), **Sancaktan Eyalete 1550–1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938** (1938), İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 129, Ankara: Devlet Basımevi.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1938-1939** (1940), C. 2, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 141, Ankara: Suhulet Basımevi.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940** (1941), C.3, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 160, Ankara: Mehmet İhsan Matbaası.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942** (1943), C. 5, Neşriyat No: 198, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950** (1951), Neşriyat No: 330, Ankara: İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Küçükner, Necmeddin (1948), “Bayburt Demokrat Parti Kongresi”, **Yeniyol Gazetesi**, 1 Kasım 1948.
- Küçükuğurlu, Murat (2006), “Bayburt Türk Ocağı’nın Kapatılması”, **Türk Ocağı Dergisi**, S. 45, Trabzon: Eser Matbaası, Ocak 2006, s.17-18.
- _____ (2011), “Bayburt Türk Ocağı ve Faaliyetleri”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1, Ocak 2011, s.43-54.

- _____ (2016), **Türk Siyasi Tarihinde Erzurum**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kültür İstatistikleri 1934-1935**, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No. 81, Ankara: Köy Hocası Matbaası.
- Kültürün Kale Kenti Bayburt** (2011), Editör: Dursun Ali Emir ve Mutlu Adak, Bayburt, Mart.
- Larcher, Maurice (1927), **Büyük Harbde Türk Harbi: Harbin Anasır ve Mukaddematı ve Heyeti Umumiyesinin Hülasası**, C. 1, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, İstanbul: Erkan-ı Harbiye 10. Şubesi Yayınları.
- Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Mecmuası** (1341), İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif 1932-1933 İstatistiği** (1934), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 31, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif 1933-1934 İstatistiği** (1935), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 68, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif 1937-1938 İstatistiği** (1939), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No. 145, İstanbul: Suhulet Matbaası.
- Milli Egemenlik Belgeleri** (2015), Ankara: TBMM Basımevi, Ağustos 2015.
- Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1943-1944** (1946), Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 246, İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946** (1947), Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 280, İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1943-1944** (1946), Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 247, İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Milli Eğitim Orta Öğretim İstatistikleri 1950-1951**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No. 347, Ankara.
- Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını** (1990), Hazırlayanlar: Zekai Güner ve Orhan Kabataş, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Miroğlu, İsmet (1975), **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları 1, İstanbul: Üçler Matbaası.

- _____ (1992), “Bayburt”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Ankara, s.225-228.
- _____ (2014), **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)**, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Nurettin, Vala (1948), “Kemalettin Kamu”, **Akşam Gazetesi**, 9 Mart 1948.
- Nuri, Osman (1327), **Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı: Hayat-ı Hususiye ve Siyasiyesi**, C. 3, İstanbul: Kütübhan-e İslam ve Askeri.
- Okay, Vehbi (1938), **Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane**.
- Okur, Mehmet (2005), “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 5, S. 1, s.199-217.
- _____ (2015), “Bayburtlu Bir Kültür Adamı Mehmet Hocaoğlu ve Ermeni Meselesine Dair Bir Eseri”, **Geçmişten Günümüze Türk Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu 14-15 Mayıs 2015**, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları, s.79-90.
- Okur, Mehmet ve Murat Küçükuşurlu (2007), **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Trabzon: Derya Kitabevi, Temmuz 2007.
- Okur, Mehmet ve Hazel Kul (2015), “General Sadri Karakoyunlu ve Bayburt Üzerine Yazıları”, **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu 28-30 Mayıs 2014**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.973-996.
- Okur, Mehmet ve Serdar Göktaş (2016), “Birinci Dünya Savaşı’nda Bayburt’un İşgali ve Göç”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S. 21, Trabzon: Serander Yayınları, s.173-184.
- Okutmuş, Osman (1953), “Başbakan’a Açık Mektup”, **Bayburt Postası Gazetesi**, 26 Şubat 1953.
- _____ (1953), “İkinci Plevne: Kop Müdafaası”, **Bayburt Postası Gazetesi**, Yıl:1, S. 4, 5 Mart 1953.

- _____ (1985), “Erzurum Kongresi’nde İki Bayburtlu”, **Bayburt Postası Gazetesi**, Yıl: 32, Sayı: 3513.
- Ortaylı, İlber (2008), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, 3. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920** (1995), İkinci Baskı, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öz, Esat (1992), **Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Öz, Mehmet Feyzi (1995), “Unutulmayacak Bir Eğitim Yöneticimiz: Bahir Sorguç”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Yıl 1, C. 1, S. 2, Bahar 1995, s.151-153.
- Özdemirci, İlber Cemal Nuri (2014), **İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği**, b.y.t., Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özger, Yunus (2007), **1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- _____ (2008), **XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- _____ (2013), “Osmanlıda Belediyecilik ve Bayburt Belediyesi”, **Bayburt Postası**, 16 Şubat 2013.
- Özkan, İbrahim, **Unutulan Yıllar, Unutulan Kahraman: Deli Halid Paşa**, İstanbul, 2015.
- Özkan, Umut (2007), “Bayburt’ta Kooperatifçilik ve Çiftçilerin Kooperatife Bakışı”, **Karınca Dergisi**, Yıl: 72, S. 845, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Mayıs 2007, s.8-9.
- Özmenli, Mehmet (1996), **Eskiçağ’da Gümüşhane ve Bayburt**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Öznur, Ömer (1975), “Bayburt Tarım Kredi Kooperatifleri”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 7, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1975, s.58-59.

Öztürk, Kazım (1998), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950-1954)**, VII. Cilt, Ankara: TBMM Yayınları.

Parıldar, Ali Kemal (1995), “Acı Kaybımız”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 21 Şubat 1995.

Parlak, Bekir (2003), “Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında Taşra Yönetimine İlişkin Anayasal-Yasal Gelişmeler ve Cumhuriyete Yansımalar”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 11, s.37-50.

Parlamentar Şairler (1990), Hazırlayan: Feyzi Halıcı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Paşaoğlu, Kemal (1954), “Bayburt Kazası İdari Coğrafyası”, **İdare Dergisi**, Yıl 25, S. 230, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 1954, s.96-105.

Pehlivan, Mahmut (1994), “Başlangıçtan Urartu’nun Yıkılışına Kadar Bayburt ve Yöresi”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988)**, Ankara: Bayburt’a Hizmet Vakfı Yayınları, s.327-346.

Ragıp, Mahmud (1929), **Takvim-i Ragıp 1929**, 6. Sene, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Rasim, Ahmet (1326-1327), **Osmanlı Tarihi**, İstanbul: Şems Matbaası.

Resmi Ceride

Resmi Gazete

“Remzi Çavuldak”, **Bayburt Dergisi**, S. 5, Mayıs 1989, s.16-18.

Ryan, Charles (1962), **Kızılai Emri Altında Plevne ve Erzurum’da 1877-78 (Rus-Türk Harbi)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Saadeddin, Hoca (1979), **Tacü’t-Tevarih**, C. IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sagona, Antonia (2006), **The Heritage of Eastern Turkey: From Earliest Settlements To Islam**, Melbourne-Avustraliya.

Salname-i Vilayet-i Erzurum 1288 (1871-72), Erzurum: Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Erzurum 1299 (1881-82), Erzurum: Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Erzurum (1303-1304), 10. Defa, Erzurum: Matbaa-i Vilayet.

Salname-i Vilayet-i Erzurum 1315 (1898), Erzurum: Vilayet Matbaası.

- Samanoğlu, Gültekin (1986), **Kemalettin Kami Kamu: Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- San, Sabri Özcan (2014), **Vadideki Gümüşhane**, Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yayınları.
- Sarıkoyuncu, Ali (2007), **Milli Mücadele’de Din Adamları**, C. 2, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Sarınay, Yusuf (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sarıyıldız, Coşkun (1996), **Bayburt’un Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişimi, İl Statüsüne Kavuşturulmasının Ekonomik ve Sosyal Yapıya Etkilerinin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi**, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Bayburt.
- Selek, Sebahattin (1987), **Anadolu İhtilali**, C. I, İstanbul.
- Serya, Musa (1919), “Türkün İlahisinin Bestesi”, **Büyük Mecmua**, S.11, 18 Eylül 1919.
- Sevük, İsmail Habib (1950), “Ocak, Ev, Konak”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Kasım 1950.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet (2010), **Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliđin Doğuşu: Yerel Yönetim Metinleri**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları, Mayıs 2010.
- Sezer, Osman Nuri (1995) “Bayburt’ta Kùltürel ve İktisadi Hayatın Dünü, Bugünü”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, Ankara: Bayburt Kùltür ve Yardımlaşma Derneği, 21 şubat 1995, s.25-27.
- Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları** (1928), Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, İstanbul: Hilal Matbaası.
- Sonyel, Salahi Ramadan (1973), **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____ (2014), **Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkları Rolü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sorguç, Bahir (1982), **1920’den 1981’e Milli Eğitim Bakanlığı**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- _____ (1992), **Disiplin ve İdari Soruşturma**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- _____ (1992), **Memur Yargılama Yasası Açıklamalı ve Uygulamalı Adli Soruşturma**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Sungu, İhsan (1992), “Orta Tahsilin Gayesi”, **Atatürk Devri Fikir Hayatı**, C. II, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan vd., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.576-577.
- Süleyman Necati Güneri'nin Hatıra Defteri: Erzurum'da Kongre Günleri** (1999), Yayına Hazırlayan: Ali Birinci, 1. Baskı, İstanbul: Emek Matbaacılık, Kasım 1999.
- Süslü, Azmi (1990), **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara: Sistem Ofset Matbaacılık.
- “Şark Vilayetleri”, **Akşam Gazetesi**, 16 Teşrinisani 1929.
- Şen, Osman (1991), “Şeyh Eşref Ayaklanması ve Gümüşhane”, **Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu 13-17 Haziran 1990**, Ankara: Gümüşhane Valiliği Yayınları, s.113-117.
- Şeyh Şemseddin Ahmed Es-Sivasi (1983), **Menakıb-ı Çehar-Yar-ı Güzin (Dört Seçkin Dost-Dört Halife)**, Çev. Mehmed Hocaoglu, İstanbul: Eskişehir Kütüphanesi.
- Tağudar, Namık (1936) **Gümüşhane Vilayeti: Coğrafi, İctimai ve İktisadi Durumunu Gösterir Broşür**, Gümüşhane: Gümüşhane Vilayeti Basımevi, 19 Şubat 1936.
- Takvim-i Vekayi
- Tanzimat'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924**, C. 6, Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Talat Paşa (2006), **Ermeni Vahşeti ve Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra)**, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Nurer Uğurlu, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Tanör, Bülent (1998), **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Tansel, Selahattin (1969), **Yavuz Sultan Selim**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- _____ (1973), **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. 2, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Taray, Cemal Hüsnu (1971), **Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye’de Demokrasi ve Sol**, İstanbul.

Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt (1948).

Tasvir-i Efkâr

TBMM Albümü (1920-1950) (2010), C.1, İkinci Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010.

TBMM Albümü (1950-1980) (2010), C. 2, İkinci Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010.

TBMM Albümü (1960-1983) (2010), C. 4, İkinci Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010.

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

Tellioğlu, İbrahim (2004), **Osmanlı Hakimiyeti’ne kadar Doğu Karadeniz’de Türkler**, Trabzon: Serander Yayınları.

Tercüman-ı Hakikat

Ticaret Salnamesi (1927), İstanbul: Malul Gaziler Neşriyat Şirketi.

Toprak, Zafer (1977), “Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları Sempozyumu 1923-1938**, İstanbul, 14-16 Ocak 1977, s.33-31.

Travels Of Marco Polo The Venetian (1914), Yayıma Hazırlayan Ben Jonson.

Tunaya, Tarık Zafer (1984), **Türkiye’de Siyasi Partiler**, C. I, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tuncer, Selahattin (1987), “Bayburt Ortaokulu’nun Açılış Hikayesi”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.16-19.

Tunçay, Mete (2015), **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931**, 7. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Temmuz 2015.

- Turan, Şerafettin (1992), **Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne**, 2. Kitap, 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Temmuz 1992.
- Turhan, Mehmet (1928), "Maniler", **Halk Bilgisi Mecmuası**, C. 1, Ankara: Türk Halk Bilgisi Derneği Yayınları, s.85-90.
- Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** (1992), C. 1, Ankara.
- Türk İstiklal Harbi: Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1922)**, C. VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi: İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)** (1975), C. VII, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1920-1923)** (1993), C. 1, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)** (1978), C. 3, 5. Kısım Eki, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekatı** (1985), C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk Yurdu Dergisi** (2001), C. 13, S. 197-36, Mart 1928, Ankara: Tutibay Yayınları.
- Türk Yurdu Dergisi** (2001), C. 13, S. 198-37, Nisan 1928, Ankara: Tutibay Yayınları.
- Türk Yurdu Dergisi** (2001), C. 13, S. 199-38, Mayıs 1928, Ankara: Tutibay Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)** (1926), İstanbul: Matbaa-i Amire.
- T.C. Devlet Salnamesi (1926-1927)**, Matbuat Müdüriyyet-i Umumiyesi Neşriyatı, No. 2.
- T.C. Devlet Yıllığı (1928-1929)** (1929), Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No. 4, İstanbul: Devlet Matbaası.
- T.C. Devlet Yıllığı (1929-1930)** (1930), Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No. 5, İstanbul: Devlet Matbaası.
- T.C. Devlet Yıllığı (1945)** (1946), Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını, No. 16.
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I** (2004), 3. Baskı, Yazarlar: Durmuş Yalçın vd., Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Türkiye Yılığ 1947, Yayına Hazırlayan: Tahsin Demiray, İstanbul: Türkiye Basımevi.

“Türkün İlahisi”, **Büyük Mecmua**, S.9, 5 Haziran 1335, Diken Neşriyat.

Uca, Alaattin ve Aytunç Ülker (2015), “Milli Mücadele Yıllarında Bütün Yönleriyle Bayburt Hadisesi”, **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu 28-30 Mayıs 2014**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.59-92.

Uçarol, Rıfat (2010), **Siyasi Tarih 1789-2010**, İstanbul: Der Yayınları.

Ulus Gazetesi

Uluskan, Seda Bayındır (2010), **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Umar, Bilge (1982), **Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi**, C. I, İzmir: Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.

Uyar, Hakkı (2012), **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul: Boyut Yayınları.

Uyar, Mesut ve Edward J. Erickson (2014), **Osmanlı Askeri Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2014.

Üçüncüoğlu, Adnan Güngör ve Abdulcelil Kahveci (2005), **Kadimden Cumhuriyete Gümüşhane-Bayburt Halkları ve Yer Adları**, Torul Kültür ve Turizm Derneği Yayınları.

Üçüncüoğlu, Adnan Güngör vd. (2006), **Trabzon ve Bayburt Tarihinde Gümüşhane M.Ö. 339-1937**, Trabzon: Üç-en Gümrük Müşavirliği Kültür Yayını.

Ünal, Levent (2015), “Birinci Dünya Harbinde Kafkas Cephesinin Bilinmeyen Kahramanlık Öyküsü: Bayburt ve Çevresinde Gerçekleşen Muharebeler”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl:13, S. 25, Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Mayıs 2015, s.1-39.

Ünsal, Veli (2006), “Karaz Kültürü’nün Kuzey Sınırı”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 16, Erzurum 2006, s.127-142.

Vakit Gazetesi

Winfield, David (1962), "A Note On The South-Eastern Borders Of The Empire Of Trebizond In The Thirteenth Century", **Anatolian Studies**, XII.

Xenophon (1939), **Anabasis (Onbinlerin Ricati)**, Çeviren Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yanbeğ, Mahmut Kemal (1950), "Tarihte Bayburt'un Geçirdiği İdari Değişiklikler", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 1, Ülkü Matbaası, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, Şubat 1950, s.6-13.

_____ (1963), **Bayburtlu Celali: Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, No. 5.

Yavuz, Nurcan (1995), "Erzincan Mütarekesi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S. 28, s.207-232.

Yardımcı, İlhan (1960), "Ümit Yolcusu", **Merdiven Gazetesi**, 27 Temmuz 1960.

Yarıcı, Güler (2015), "II. Meşrutiyet Döneminde Erzurum Vilayeti Mülki Teşkilatının Değiştirilmesi ve Bayburt Kazasının Yeni Taksimattaki Yeri", **Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu 28-30 Mayıs 2014**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.227-266.

Yeni Mecmua, 90 (20 Kanunuevvel 1923).

Yeniyol Gazetesi

Yeşil, Ahmet (2002), **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Ankara: Cedit Neşriyat.

Yetişen, Cemal (1989), "Büyük Mutluluğumuz İlliğimizin Geçmişi", **Bayburt Dergisi**, S. 8, Bayajans Yayınları, Ağustos 1989, s.18-21.

_____ (1987), "Folklor ve Bayburt Folkloru", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, S. 8, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1987, s.46.

_____ (1989), "Hatırlattıklarıyla Ahmet Hasbi Aker Hocam", **Bayburt Dergisi**, S. 10, Ekim 1989, s.30-32.

- _____ (1990), “Selahattin Kılıç ve Hatırlattıkları”, **Bayburt Dergisi**, S. 17, Mayıs 1990, s.14-15.
- _____ (1995), “Kurtuluş Bayramımız Yaklaşırken”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S.9, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1995, s.19-20.
- _____ (1995), “Bayburt’un Değerli Evladı Eğitimci, Yönetici Bahir Sorguç da Ayrıldı Aramızdan”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 9, 21 Şubat 1995, s.51.
- _____ (1996), “Bayburt’un Kültürel Gelişimi Yapısal Değişimi ve Milletvekili Seçimleri”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 10, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1996, s.23-27.
- _____ (1998), “Kurtuluş Bayramı Yıldönümleri Törenlerinin Bayburt Folkloruna ve Kültürümüze Katkıları”, **Bayburt’un Sesi Dergisi**, S. 12, Ankara: Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 21 Şubat 1998, s.4-7.
- Yılmaz, İskender (2014), “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İspir Kazasının İdari Yapısı ve Nüfusu”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 53, Aralık 2014, s.49-62.
- Yılmaztürk, Fahri (1989), “Bayburt Çoruh Gençlik Kulübü”, **Bayburt Dergisi**, S. 5, Mayıs 1989, s.13-15.
- _____ (1989), “Abustalı Hoca Ahmed Hasbi Efendi”, **Bayburt Dergisi**, S. 8, Ağustos 1989, s.11-15.
- _____ (1989), “Müftü Mehmet Fahreddin Efendi”, **Bayburt Dergisi**, S. 9, Eylül 1989, s.9-12.
- _____ (1989), “Mahmut Kemal Yanbeğ”, **Bayburt Dergisi**, S. 12, Aralık 1989, s.10-14 ve 40.
- _____ (1990), “Maşukbeyzade Mehmet Turan Bey”, **Bayburt Dergisi**, S. 13, Ocak 1990, s.5-6.
- _____ (1990), “Uzunkurbanzade Hoca Hüseyin Efendi (Hüseyin Özeler)”, **Bayburt Dergisi**, S. 14, Şubat 1990, s.14-15.

Yımanç, Mükrimin Halil (2013), **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, C. 1, Ankara: Türk Tarik Kurumu Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi (1982), C. 5, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Yücel, Hasan Ali (1994), **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

“21 Şubat”, **Bayburt Postası**, Yıl:1, S. 1, 21 Şubat 1953, s.1-2.

387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530) (1997), Yayın No: 36, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

1304/1887 Bayburd Sancağı Salnamesi (1988), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

1927 Genel Nüfus Sayımı, 28 Ekim 1927.

1935 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane 20 İlk Teşrin 1935 (1937), C. 26, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat Sayısı: 75, İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi.

1940 Genel Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1940 (1944), C. 2, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat Sayısı: 158, Ankara: Yeni Cezaevi.

1945 Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane İli 21 Ekim 1945 (1949), C. 28, Yayın No: 286, Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.

1950 Umumi Nüfus Sayımı: 22 Ekim 1950, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No. 359, Ankara.

2013 Yüzey Araştırması 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı (2015), C. 1, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

<http://www.bayburtderneği.org/sayfa.asp?sayfaid=1787>, Erişim Tarihi: 11.01.2017.

http://www.bayburtrehberi.com/GA_Okullarimiz-op-okullarimizgoster-okulid-18, Erişim Tarihi: 23.01.2017.

http://www.bayburtrehberi.com/GA_Okullarimiz-op-okullarimizgoster-okulid-21, Erişim Tarihi: 23.01.2017.

http://www.bayburtrehberi.com/GA_Okullarimiz-op-okullarimizgoster-okulid-28, Erişim Tarihi: 23.01.2017.

http://bayburtortaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/69/01/717720/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_145987.html, Erişim Tarihi: 23.01.2017.

<http://www.bayburtrehberi.com/BelediyeBaskanlari-file-TevfikCoruh>, Erişim Tarihi: 23.01.2017.

<http://www.biyografya.com/biyografi/6969>, Erişim Tarihi: 25.01.2017.

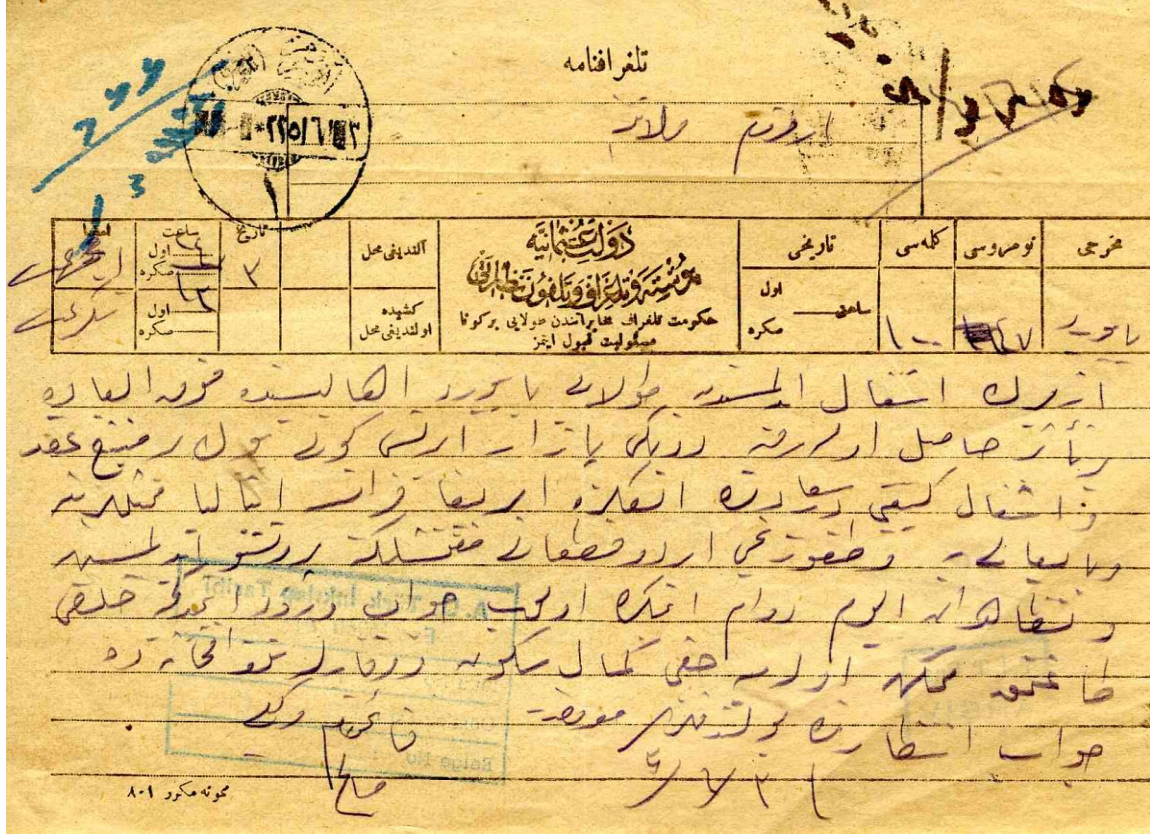
EKLER

Ek 1: Ermeni Mezaliminde Katledilen Bayburtlu Kadınlar ve Çocuklar

Kaynak: İslam Ahalinin Duçar oldukları Mezalim Hakkında Vesaika Müstenid Malumat, İstanbul, 1919.

Ek 2: Bayburt Kaymakam Vekili Salih Bey'in İzmir'in İşgali Sebebiyle Bayburt'ta Yapılan Miting ve Miting Sonrası Meydana Gelen Olaylar Hakkında Erzurum Vilayetine Gönderdiği Telgraf

Erzurum Vilayetine

Devleti Osmaniye

Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti

Bayburt

143

İzmir'in işgal edilmesinden dolayı Bayburt ahalesinde fevkalade bir tesir hasıl olarak dünkü pazartesi günü büyük bir miting akd ve işgal-i keyfiyi Dersaadette İngiltere Amerika Fransa İtalya Mümessillerine ve Babiali'ye ve 9. Ordu Kıtaaatı Müfettişliği'ne protesto edilmiş ve tezahürat elyevm devam etmekte olub cevab vürud etmedikçe halkı dağıtmak mümkün olamayacağı kemal-i sükunet derhatır telgrafhanede cevab-ı intizarda buldukları maruzdur. 3 Haziran 1335

Kaymakam Vekili Salih

Kaynak: TİTEA, K. 24, G. 1, B. 1001, 3 Haziran 1335.

Ek 3: Kurtuluş Savaşı'nda Bayburt Şehitleri (1919-1922)

Adı	Baba Adı	Aile Lakabı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Ölüm Yeri	Rütbesi	Cephe
Derviş	Ali Osman	-	1894	6 Temmuz 1336/1920	Yozgat Hastahanesi	Er	Garp (Batı)
İsa	Kara Bey	Muhittinoğulları	1895	21 Temmuz 1337/1921	Sakarya Meydan Savaşı?	Er	Garp
Ahmet	Abdülmecit	Tehuoğulları	1898	27 Ağustos 1338/1922	Tezekliayla Savaşı	-	Garp
Şerif	Kara Bey	Seluroğulları	1898	27 Ağustos 1338/1922	8. Fırka Sıhhiye Hastahanesi	Er	Garp
Hamdi	Mehmet	Zeymutluoğulları	1901	6 Ekim 1337/1921	Bayburt Hastahanesi	Er	Şark (Doğu)
Ağah Efendi	Ziver	-	1896	27 Ekim 1338/1922	Kurtkaya	Yüzbaşı	Garp
Hacı Kaya	Dur Baba	Mollaoğulları	1899	29 Ağustos 1338/1922	Dumlupınar Savaşı	Onbaşı	Garp
Sabri	Feyzi	Hacışabanoğulları	1895	16 Eylül 1337/1921	Nasuhçal Savaşı	Er	Garp
Sabri	Tufan	Şeyhoğulları	1898	26 Ağustos 1338/1922	Taşlıtepe Savaşı	Er	Garp
Salih	Ömer	-	1895	2 Temmuz 1336/1920	Meydan Harbi ?	Er	-
Mehmet Ziyaettin	Hüseyin	-	1897	14 Mart 1337/1921	Balmahmut Savaşı	Zabit Vekili	Garp
Recep	Osman	Gerzilioğulları	1895	2 Temmuz 1336/1920	Meydan Harbi ?	Er	-
Yunus	Hacı	Sadıkogulları	1898	29 Ağustos 1338/1922	Çaltepe Savaşı	Er	Garp
Zihni	Akif	Karakhoğulları	1900	15 Temmuz 1337/1921	Kırmızı Tepe	Er	Garp
Zülkarneyn	İsmail	Demiroğulları	1897	23 Mayıs 1337/1921	Kars Hastahanesi	Er	Şark
İsmail	Arif	Salihagaogulları	1890	27 Kasım 1337/1921	2 Nolu Seyyar Hastahanesi	Er	-
İsmail Hayati	Recep	-	1887	28 Mart 1337/1921	Hayriye-Gündüz Bey Köyleri arasında	Yüzbaşı	Garp
Şükrü	Yusuf	Velioğulları	1901	28 Temmuz 1338/1922	Sarıkamış Hastahanesi	Er	Şark

Kaynak: Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, MİY:45012883-7940-3243-16/Per.Bşk.Arşiv Md.Terc.Yay.Ks.

Ek 4: Şeyh Eşref Olayı Sebebiyle Tutuklu Bulunan 13 Kişinin Affedildiğine Dair 6 Nisan 1921 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı

اسامی مجبورینہ	عدد
بایوردک ایاہم اولقم سدرک	۱
سوزنک قورقور قریم سدر اجمز اولقم ایوب	۲
فاخورہ	۳
بایوردک ایچہ بید قریم سدر محمد اولقم صفیر	۴
سدرک	۵
استوری قریم سدر ایاہم اولقم ایچہ	۶
بایوردک قورقور قریم سدر محمد سدر	۷
خانہ نادر سدر حسنہ اولقم حاجی عثمانہ	۸
اوز ققانک فداخور قریم سدر محمد اولقم ایچہ	۹
کورتخانہ لنگ اوز قریم سدر حاجی اولقم بو سفا	۱۰
بایوردک اولقم سدر قریم سدر محمد اولقم سدر	۱۱
خانہ نادر سدر ادریس اولقم علی جاوید	۱۲
مادہ قانونیہ	

۱- ۱۲ : قلمب سبب بایوردک خانہ قریم سدر محمد ابدہ تیج ارف سدر سدر اولمای اوز سدر محمد اولقم ایوب ایچہ سدر
 قسبانہ سدر مجبورینہ اسامی پایوردک سدر ادریس محمد ادریس محمد حسنہ حقوقی کمیسیون قانقہ اولمای اوز سدر
 یاقیز محمد صبرتی حقوقی کمیسیون
 ۲- ۱۲ : ایچہ ققانک ایچہ سدر علی سدر اولمای سدر
 ۳- ۱۲ : قسبانہ لنگ

<i>اجراؤ سیدی ہی بی بی</i>	<i>تعمیر کی</i>	<i>عدلیہ قانچی کی</i>	<i>واحد کی</i>	<i>خارج کی</i>
<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>
<i>معارف کی</i>	<i>ناصر کی</i>	<i>امجد کی</i>	<i>محمد کی</i>	<i>اکادمہ عربہ عمومی قانچی کی</i>
<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>	<i>محمد علی</i>

Kaynak: BCA, 030.18.1.1.3.18.7.

Ek 5: 29 Ekim 1933 tarihinde Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle yapılan cirit müsabakası

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 6: 29 Ekim 1935 tarihinde Bayburt'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 7: Cumhuriyet Döneminde Bayburt Kaymakamları (1923-1950)

Kaymakamlar	Son görev yeri	Göreve Geliş	Görevden ayrılışı
Hüsnü Çakır	-	1923?	7.10.1923
Celal Bey	-	1923	1924
Talat Bey	-	12.4.1925?	1926
Müfid Bey	-	1.8.1926	
Celal Tayyar		17.3.1928	17.11.1928 Yer değiştirme
Arif Rahmi Bey	Kelkit	17.11.1928	Yer değiştirme
Mustafa Akif Bey		1930?	
Akif Rahim		-	20.10.1930
Zeki Özener	Merzifon	26.12.1930	20.7.1936
Hamit Onat	Çarşamba	20.7.1936	26.10.1938
Sabri Demir	Hopa	26.10.1938	25.11.1939
Fikret Oyman	Lice	25.11.1939	25.6.1942
Basri Özer	Kavak	17.7.1942	7.9.1943
Halit İzzet Öztürk	Arapşun	11.10.1943	7.12.1944
İ. Hayri Sarıkaya	Vezirköprü	1.2.1945	19.12.1946
Hasan Basri Kurtoğlu	İstanbul Maiyet Memuru	19.12.1946	-
Hasan Basri Kurtoğlu		25.11.1948	7.12.1950

Kaynak: Bu tablo, T.C. Devlet Yıllıkları ve Resmi Gazete esas alınarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Ek 8: Bayburt'un bağlılığından sonra Gümüşhane vilayet haritası

Kaynak: T.C. 1928-1929 Devlet Yıllığı

Ek 9: Bayburt'un il olmasını sağlayan 3578 sayılı kanunun yayınlandığı 21 Haziran 1989 tarihli Resmi Gazete

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) — 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne başvurulur.	21 Haziran 1989 ÇARŞAMBA	Sayı : 20202
---	-----------------------------	--------------

YASAMA BÖLÜMÜ

KANUN

4 İl ve 5 İlçe Kurulması Hakkında Kanun

Kanun No. 3578

Kabul Tarihi : 15.6.1989

- Madde 1. — 1.** Eklî (1) sayılı listede adları yazılı köyler aynen bağlanmak ve merkezi Ağaçoören Bucak Merkezi olmak suretiyle Ankara İlinde Ağaçoören adıyla,
2. Eklî (2) sayılı listede adları yazılı köyler aynen bağlanmak ve merkezi Pazaryolu Bucak Merkezi olmak suretiyle Pazaryolu adıyla,
3. Eklî (3) sayılı listede adları yazılı bucak ve köyler aynen bağlanmak ve merkezi Kâzımkarabekir Bucak Merkezi olmak suretiyle Konya İlinde Kâzımkarabekir adıyla,
4. Eklî (4) sayılı listede adları yazılı kasaba ve köyler aynen bağlanmak ve merkezi Güzelyurt Bucak Merkezi olmak suretiyle Niğde İlinde Güzelyurt adıyla,
5. Eklî (5) sayılı listede adları yazılı kasaba ve köyler aynen bağlanmak ve merkezi Sarıyahşi Kasabası olmak üzere Ankara İlinde Sarıyahşi adıyla,
Beş adet ilçe kurulmuştur.
- Madde 2. — 1.** Ankara İline bağlı Kırıkkale İlçe Merkezi merkez olmak ve eklî (6) sayılı listede adları yazılı ilçe, bucak, kasaba ve köyler aynen bağlanmak suretiyle Kırıkkale adıyla,
2. Niğde İline bağlı Aksaray İlçe Merkezi merkez olmak ve eklî (7) sayılı listede adları yazılı ilçe, bucak, kasaba ve köyler aynen bağlanmak suretiyle Aksaray adıyla,
3. Gümüşhane İline bağlı Bayburt İlçe Merkezi merkez olmak ve eklî (8) sayılı listede adları yazılı ilçe, bucak, kasaba ve köyler aynen bağlanmak suretiyle Bayburt adıyla,
4. Konya İline bağlı Karaman İlçe Merkezi merkez olmak ve eklî (9) sayılı listede adları yazılı ilçe, bucak, kasaba ve köyler aynen bağlanmak suretiyle Karaman adıyla,
Dört adet il kurulmuştur.

Resmî Gazete Kodu : 210689

Yasama Bölümü Sayfa : 1
Resmî Gazete Fihristi 96. Sayfadadır.

Kaynak: Resmi Gazete

Ek 10: Bayburt Lisesi Müdüriyetine Ait Mühür

Kaynak: Veysel Gider Özel Arşivi

Ek 11: Bayburt İlk Kız Mektebi Baş Muallimliği'ne ait mühürler

Kaynak: Veysel Gider zel Arşivi

Ek 12: Bayburt Hart Nahiyesi İbtidaisi Mektebi Baş Muallimliği'ne ait mühür 1339/1923

Kaynak: Veysel Gider zel Arşivi

Ek 13: Bayburt Everek Köyü Sabiye Kız Mektebi Muallimliği'ne ait mühürler 1339/1923

Kaynak: Bayburt, Veysel Gider zel Arşivi

Ek 14: Bayburt Merkez İlkmektebi Öğrenci Diploması

Kaynak: Bayburt Ortaokulu Arşivi

Ek 15: Bayburt Merkez Büyük Cumhuriyet İlkokulu (1933)

Kaynak: Bayburt Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

Ek 16: 1936-1937 Eğitim-Öğretim Yılında Cumhuriyet İlkokulu 4. Sınıf Öğrencileri Öğretmenleriyle Birlikte Jimnastik Dersinde

Kaynak: Bayburt Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

Ek 17: Cumhuriyet İlkokulu öğrencileri ve Öğretmen Kemal Kutlu (1943)

Kaynak: Bayburt Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

Ek 18: Bayburt İnönü İlkokulu Başöğretmenliğine Ait Mühür

Kaynak: Bayburt Şair Zihni İlkokulu Arşivi

Ek 19: Bayburt Kurtuluş İlkokulu (1947)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 20: Bayburt Ortaokulu Müdürlüğüne ait mühür

Kaynak: Bayburt Lisesi Arşivi

Ek 21: Bayburt Ortaokulu Hatırası (1928-1930)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 22: Bayburt Ortaokulu İçin Örnek Bir Kayıt Beyannamesi

M. 10

Talebenin numarası: 245
Talebenin adı: Selahaddin

Kayıt beyannamesi

Talebenin adı	Doğduğu	Babasının			Velisinin İkametgâhi			Velinin İmzası
		Adı	Adresi	Soyadı	Mahallesi	Sokakı	Ev Numarası	
Selahaddin	1930	Muharrem	Çarşamba	Şişli	Bağcıbaşı			

[1] Talebenin on beş gün zarfında mektep idaresi tarafından lüzum gösterilen biletleme eşya ve levazımını tedarik etmesi.
[2] Talebenin mektebe ait eşya ve levazımına herne suretle olursa olsun İka. edeceği az veya çok zararları itiraz etmeksizin tazmin eylemesi.
[3] Memleketi veya ikametgâhını değiştirdiği takdirde mektep idaresine haber vermeyi.
[4] Talebenin dersi, sıhhati ve umumi hareketleri ile alakadar olmanı.
[5] Mektep talimatnamesinin bütün hükümlerine tamamille riayet eylemeyeği taahhüt eder ve bu şartlar dahilinde Türkiye Cumhuriyeti tebaasından *M. M. S. oğlu* *Selahaddin* Efendinin velâyetini kabul ve imzaları vazederim

Yukarıdaki imza *Selahaddin* imzası olduğu tasdik ve bu beyanname *Selahaddin* vordü.

Resmî mühür

Kaynak: Bayburt Ortaokulu Arşivi

Ek 23: Bayburt Türk Ocağı (1925)

Kaynak: Bayburt, Veysel Gider Özel Arşivi

Ek 24: Bayburt Türk Ocağı'ndan CHF'ye Devreden Eşyaların Miktar ve Değerleri

BAYBURT TÜRK OCAĞI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ		MEFRUAT	
1200	4 adet kanepe	1950	2 adet koltuk
600	12 " Sandalye	500	2 " Masa
300	1 " Kristal yazı takımı	300	2 " Çalgılı saat
100	3 " Lavhe büyük fotoğraf	1200	3 " Firenk halısı
75	1 " Soba	50	1 " Yazı tahtası
	~~500~~ " Kütüphane	20	2 " Sigara dabacı
500	1 " Kütüphane	1000	50 " Kitap mücellit
120	120 " kitap ve risaliye ciltsiz	0	II " Defter mücellit
100	3 " Masa örtüsü beyaz	50	I " Masa müğambası müstamel
50	1 " İfak masa	10	I " Harite
150	3 " Müsemrif	50	2 " el lambası
20	2 " Askı	0	1 " Karar defteri
	1 " Taahhüdât defteri	20	1 " Mankal
400	17 " Medeni ve sair kammlar	3940	
3915	Jekun	3940	Jekun
Pyanke eşyası			
30	3 Adet yemek dabacı	1000	1 adet gramofon
350	7 " pilak	250	50 " lamba şifesi
335	67 " ifak yemek dabacı	240	12 " Çinko büyük tas
40	2 " winko iskara	15	6 " alektirik lamba karpuzi
50	1 " gemi fenari	50	33 " Sarı teneke kalem
120	6 dizine kurgun kalemi	100	3 Kuti mektup zarfi
150	3/5 " ~~metre~~ fincan	115	23 Pakit adi şişe kopca
25	1 pakit kalem sapı	50	9 deste kondura malçası
50	9 " tenake kılmit kutusu	50	6 adet kadın daracı
115	3 dizine cip defteri	75	5 " fantazi derak
50	1 adet maden saat	150	1 " Gündüz saat
200	2 " Kol saati	1000	1 " altun korden
100	1 " masa saati	50	6 Kuti potra
55	5/5 kuti iğneli çiçek	220	44 adet elvan makara
50	10 bıyık yağı	60	6 dizine bağa bilezik
20	3 takım kol düğmesi	50	20 Kâğıt elbise çaprazı
15	3 tenake kahve kutusu	50	24 kuti ifak potra
60	6 adet sigara dabakası	45	18 adet küçük büyük ayna
70	3 " ibrigimin bağ daracı	25	9 küçük musika
100	2 Pakit tirag pıçağı	60	1 çile yumak
45	2 adet muzika	12	5 adet el sabuni
40	2 " saat yanında ifak çiçeklik	200	12 " ifak zenne kömleği
5	1 " muzika	75	7 çift ifak çorap
100	2 " erkek kömleği	60	6 adet pegkir
60	7 " karavat	70	2 " zenne bukçasi
100	2 " Yazlık şapka	100	1 " parça enterililik
20	2 " Kadın peçesi	10	1 " Pantolon askısı
12	12 " pipon	50	23 " saat kordeni adi
10	10 " Foter şapka	75	3 " kasket
25	5 " Fiyanko karavat	300	1 sandık deruanda teneke lamba takamları
200	40 " çay bardağı	400	6/8 dizine su bardağı
35	7 " şişe sigara taplası	220	110 adet kuti içerisinde şişe bilezik
115	27 " ifak şişe kalonya	40	8 adet çocuk dabangası
150	15 " alektirik fenari	50	8 " sinema makinesi
25	28 pakit kopca	15	18 " Sabun boyası
20	4 adet el sabuni	220	11 " hasır şapka
3680	Jekun	5575	Jekun
D - E - H - F - B		Hesap	
Makbuzet		Tutar	
Makbuzet		15	
Makbuzet		50	
Makbuzet		80	
Makbuzet		75	
Makbuzet		165	
Makbuzet		20	
Makbuzet		49	
Makbuzet		490 01	
Makbuzet		165 249 2	

Ek 25: Bayburt Çoruh Spor Kulübü'nün Mührü Bulunan Bir Yazı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara Baş Vekâlet Yüksek Makamına

C. H. F.
Halkın Umumi Huzuru
10. Nisan 1933
N. 39013 Lem

Senelerdenberi hırs ve mefkûre ömünde koşan Bayburt gençliği evvelce "Gençler birliği" ve daha sonra " Türk ocağı " namile üremiş ve yine türk ocağının muhitinde ve öz sinesinde toğarak Spor teşkilatı yapmıştı.. 925-926 de vukubulan muracaat ve tenyiz dileğimiz üzerine başta Reisi fahrimiz Zati Devletlerinin Büyük yardımlarile emvalimetrükeden ehven bir fiatla bir arse verilmiş ve bu arse " Türk Ocağı " namına Tapu edilmişti. Türk Ocağı Fırkaya inkılap etti fakat teşkilatımız yaşıyor ve inşaallah ebe diyen yaşayacaktır. çok fakir olan teşkilatımız yaşamak için Türkiye Cümhuriyeti Hükümeti Başvekilinin ve bilumum İdman Ocakları Reisi fahrisi İsmet Paşa hazretlerinden yardım istiyor ve diliyor ki yine kendisi için Türk - Ocağına verilmiş olan Bu arsenin " Bayburt Çoruh Spor Kulübü " namına nakl edilmesi emir ve temin buyrulsun. Gençlik bütün varlığı ile En derin Duygularını sunar ve dileğinin kabulunu ister Çok Büyük Reisisimiz.

Y. K. R.

*Durmuş olur
y. m. l. m. t. w. r.*

N. A. 22/1/1933

vekelim 10-4-1933

*tasfiye encümeni
yüksek reisliğine taktir*

20. 4. 33

H. R.

*(çok encümeninin
de tenyiz ve
mucasi de 7*

10. 4. 1960

490	01			65	247	2
-----	----	--	--	----	-----	---

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 65 - Dosya No: 247 - Sıra No: 2

Kaynak: BCA, 490.01.65.247.2.

Ek 26: Çoruh Spor Kulübü Futbolcuları

Kaynak: Bayburt Dergisi, S. 5, Mayıs 1989.

Ek 27: Çoruh Spor Kulübü Futbolcuları

Kaynak: Bayburt Dergisi, S. 5, Mayıs 1989, s.14.

Ek 28: Bayburt Halkevi Başkanları Ve Görev Yılları

İsim	Yıl
Recep Akkoyunlu	1935-1937
Tevfik Bölen	1937-1939
Kazım Köklü	1941-42
Necmeddin Esin	1940-1941
Hüsameddin Develi	1941
Osman Umar	1942
Osman Elmas	1942
Zakir Güven	1943-1945
Selahattin Tuncer	1945-1949
Kemal Kutlu	1949-1952

Kaynak: Bu tablo çeşitli kaynaklar kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Ek 29: Bayburt Halkevi Temsil Kolu (1948)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 30: Bayburt Halkevi Bar Ekibi

Kaynak: Bayburt Dergisi, S. 9, Eylül 1989.

Ek 31: Bayburt Halkevi Bando Ekibi ve Bayburt Kaymakamı Hamit Onat

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 32: 1871-1923 Yılları Arasında Görev Yapan Bayburt Belediye Başkanları

Belediye Başkanlarının İsimleri	Göreve Başladığı Yıl	Görevden Ayrıldığı Yıl
İbrahim Ağa	1871	1873
Şerif Ağa	1873	1881
Maşuk Bey	1881	1887
Osman Ağa	1887	1892
Kemal Efendi	1892	1893
İsmail Hakkı Efendi	1893	1907
Tursunzade Şükrü	1907	1911
Hacı Mehmet Efendi	1911	1916
Hafız Süleyman Efendi	1916	1918
Zahit Molla Salihoglu	1918	1922

Kaynak: Bayburt Belediyesi 2013 yılı Kurtuluş Broşürü kullanılarak tarafımızdan tablo haline getirilmiştir.

Ek 33: 1923-1950 Yılları Arasında Bayburt Belediye Başkanları

Belediye Başkanının İsmi	Göreve Başladığı Yıl	Görevden Ayrıldığı Yıl
Kamil Alp	1922	1930
Fahreddin Kumbasar	1930	1934
Tevfik Çoruh	1934	1940
Kazım Köklü	1940	1946
Mehmet Oltulu	1946	1950

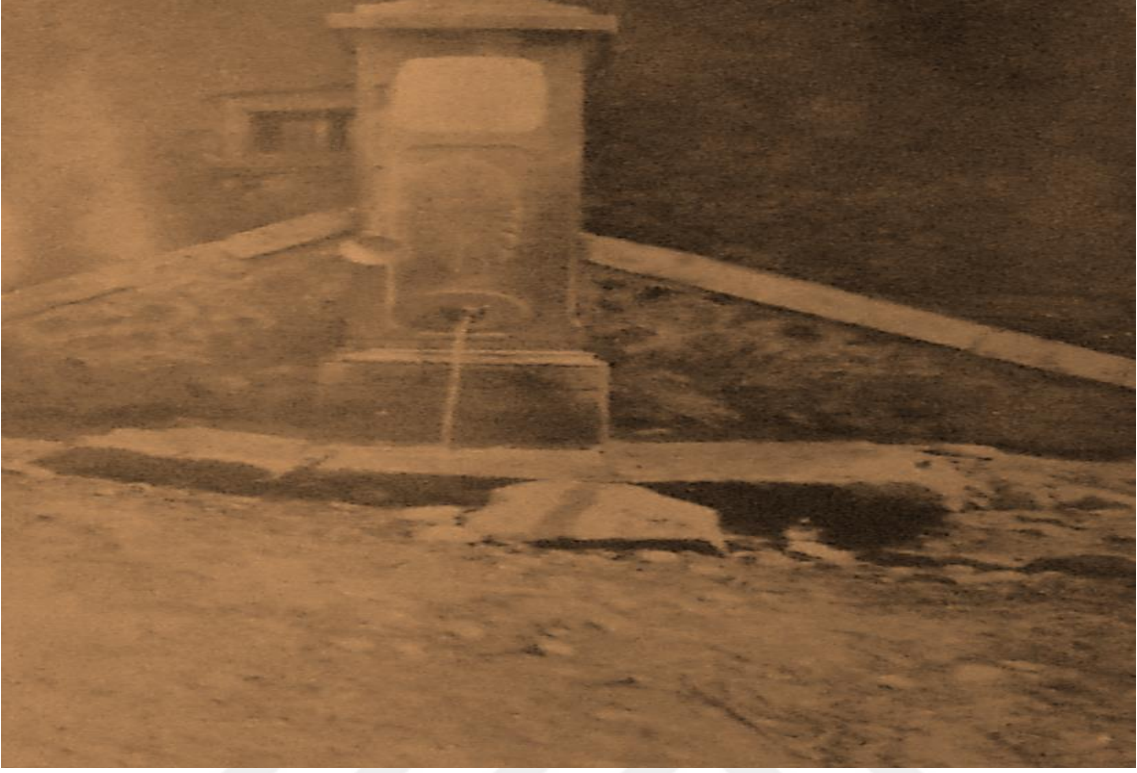
Kaynak: Bu tablo çeşitli kaynaklar kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Ek 34: 1929-1938 Yılları Arasında Bayburt Belediyesi İstatistikleri

Yıl	Muhammenat (Tahmin Edilen)	Tahakkukat (Gerçekleşen)	Tahsilat	Masarifat
1929	60000	66870	18027	19902
1930	71000	82935	24040	39122
1931	84442	84686	10509	80689
1932	50140	90954	12881	22423
1933	24197	21783	16271	17813
1934	23065	51009	21427	22260
1935	24914	69027	21610	22145
1936	24990	72284	22534	22534
1937	38645	51089	35022	35318
1938	46702	88813	37487	33243

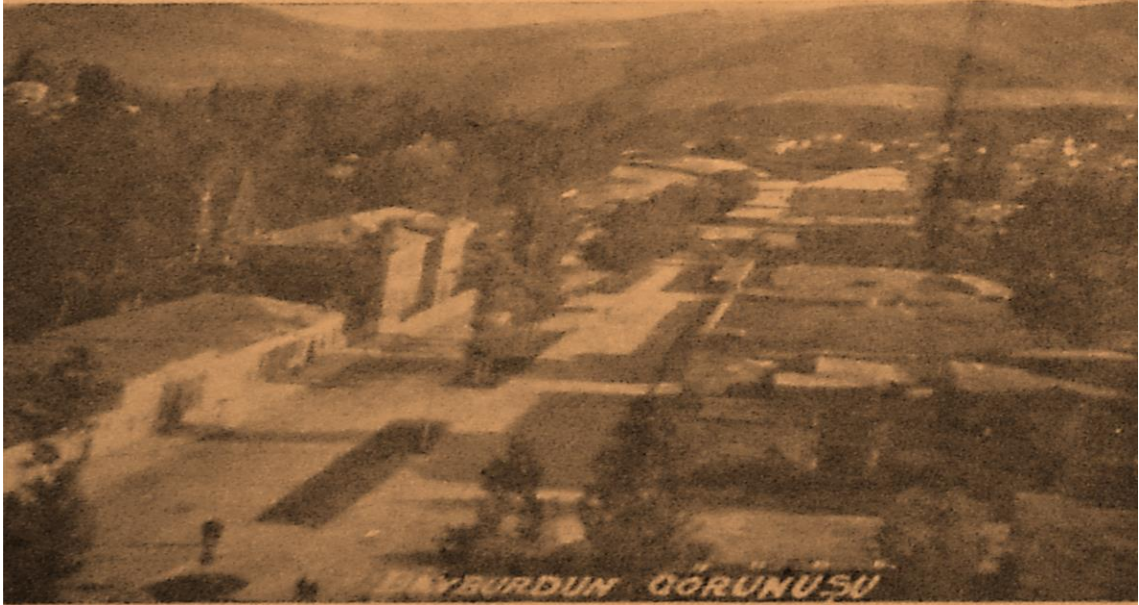
Kaynak: Belediyeler İstatistiği 1929-1935, s.27; Belediyeler İstatistiği 1929-1936, s.26; Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.32.

Ek 35: Bayburt Belediyesi Tarafından Yapılan Bir Mahalle Çeşmesi

Kaynak: Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.33.

Ek 36: Cumhuriyet Caddesi

Kaynak: Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.30.

Ek 37: Cumhuriyetin İlk Yıldönümü münasebetiyle Bayburt'ta yapılan Saat Kulesi

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 38: Bayburt Cumhuriyet Oteli (1931)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 39: İnönü Çeşmesi (1935)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 40: Şehit Nusret Bahçesi (1936)

Kaynak: Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.31.

Ek 41: Şehit Nusret Bahçesi (1936)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 42: Bayburt Meydan (Çetinkaya) Köprüsü'ne beton dökülürken (18 Ağustos 1937)

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 43: Bayburt Meydan (Çetinkaya) Köprüsü'nün tamamlanmış hali (1937)

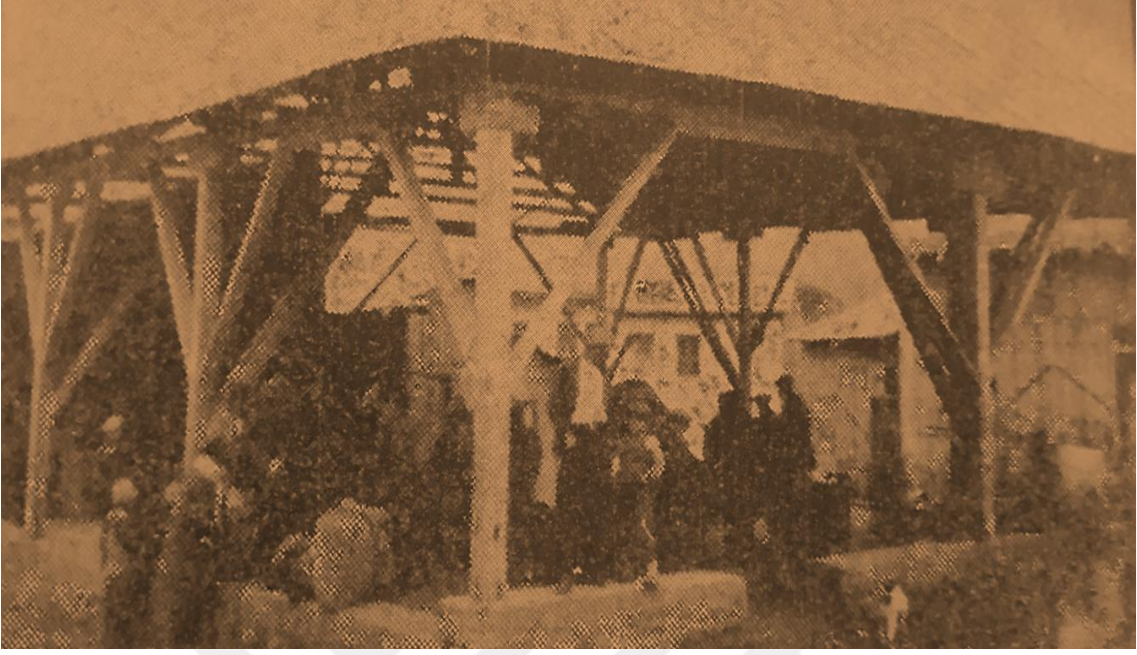
Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 44: Bayburt Sebze Hal Yeri (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.26.

Ek 45: Bayburt Zahir Hal Yeri (1948)

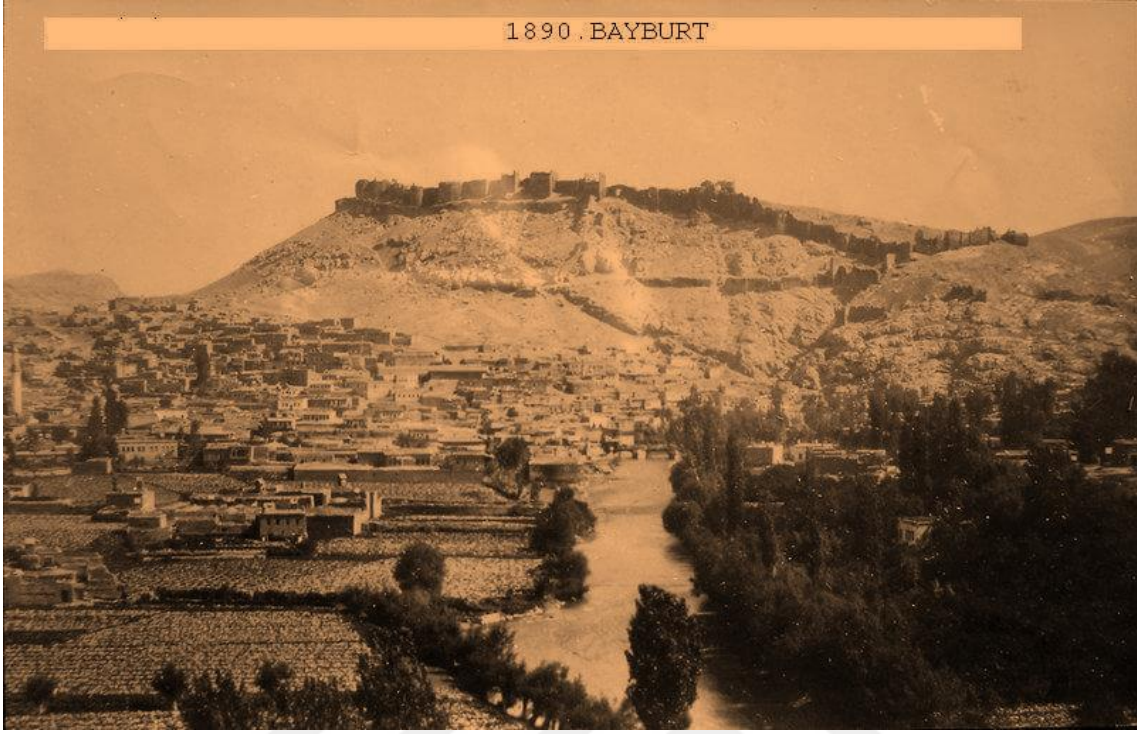
Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.25.

Ek 46: Bayburt Kasaplar Çarşısı (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.27.

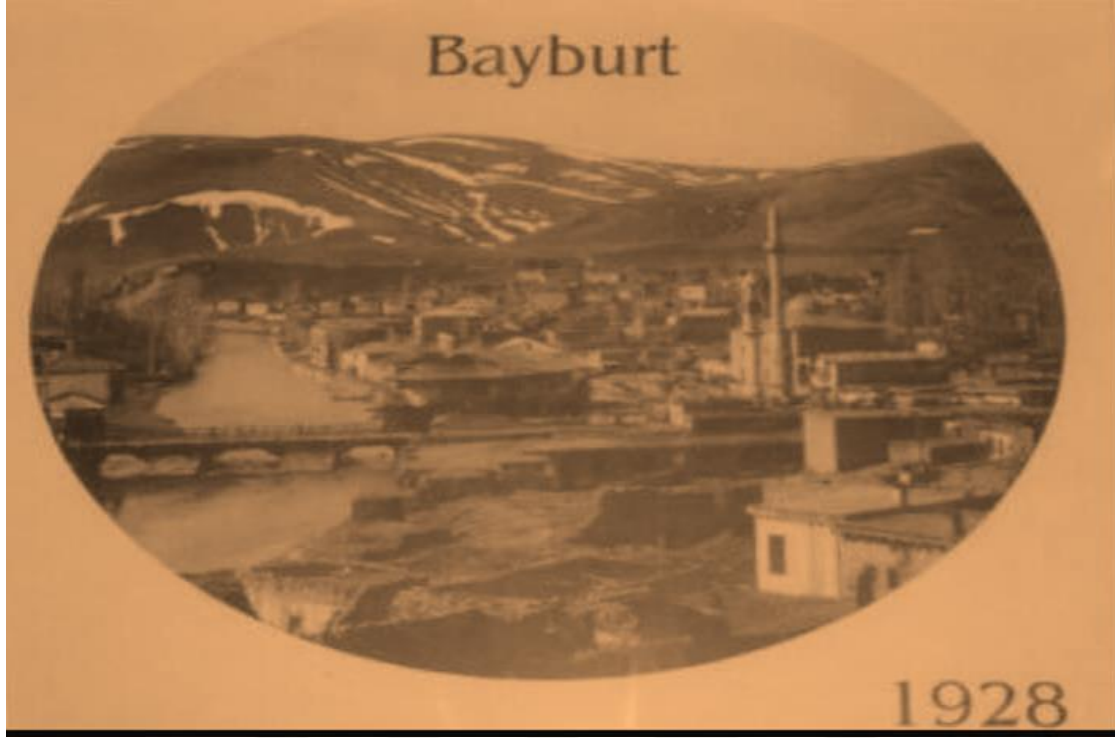
Ek 47: Osmanlı Döneminde Bayburt Genel Görünüş (1890)

Ek 48: Cumhuriyet Döneminde Bayburt Genel Görünüş

Ek 49: Cumhuriyet Döneminde Bayburt Genel Görünüş (1928)

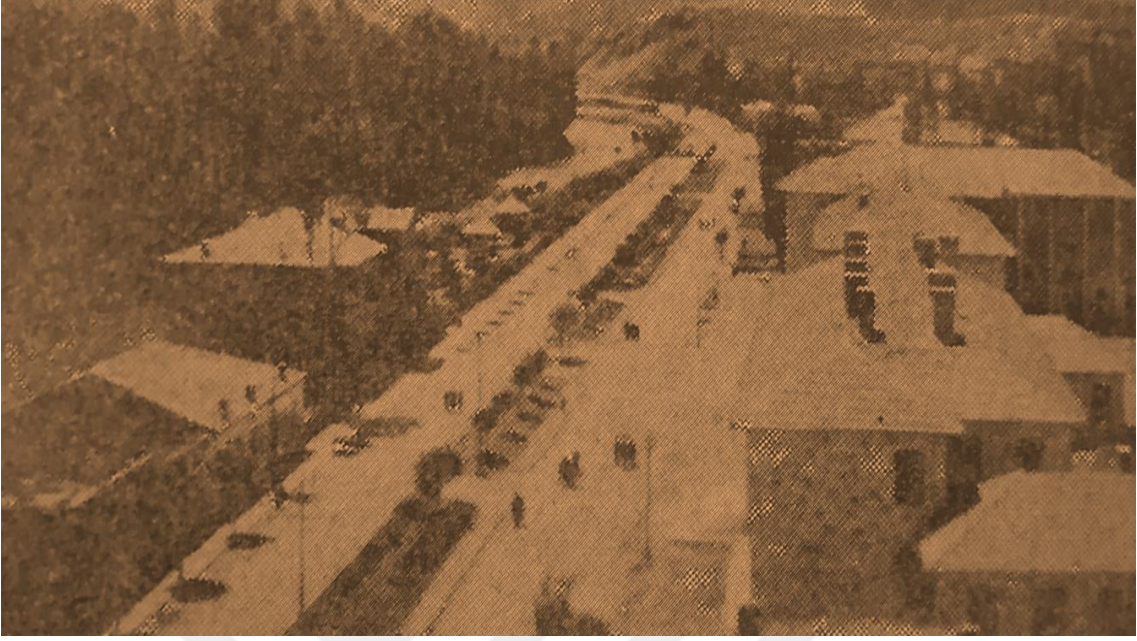
Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 50: Bayburt'tan Bir Görünüm (1930)

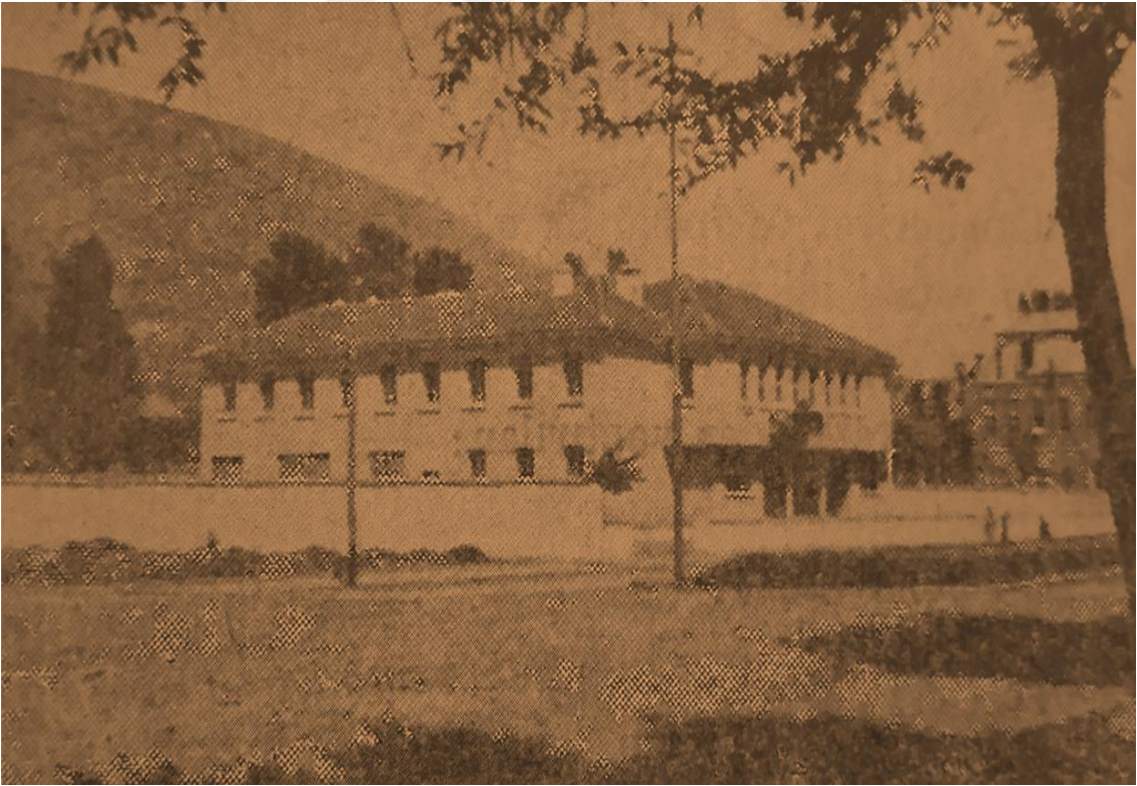
Kaynak: Akşam Gazetesi, 19 Ağustos 1930.

Ek 51: Bayburt'un Genel Görünüü (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.20.

Ek 52: Bayburt Transit Oteli (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.32.

Ek 53: Bayburt Sifat İstasyonu

Kaynak: Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.73.

Ek 54: Bayburt Halkevi Temel Atma Töreni (24 Eylül 1937)

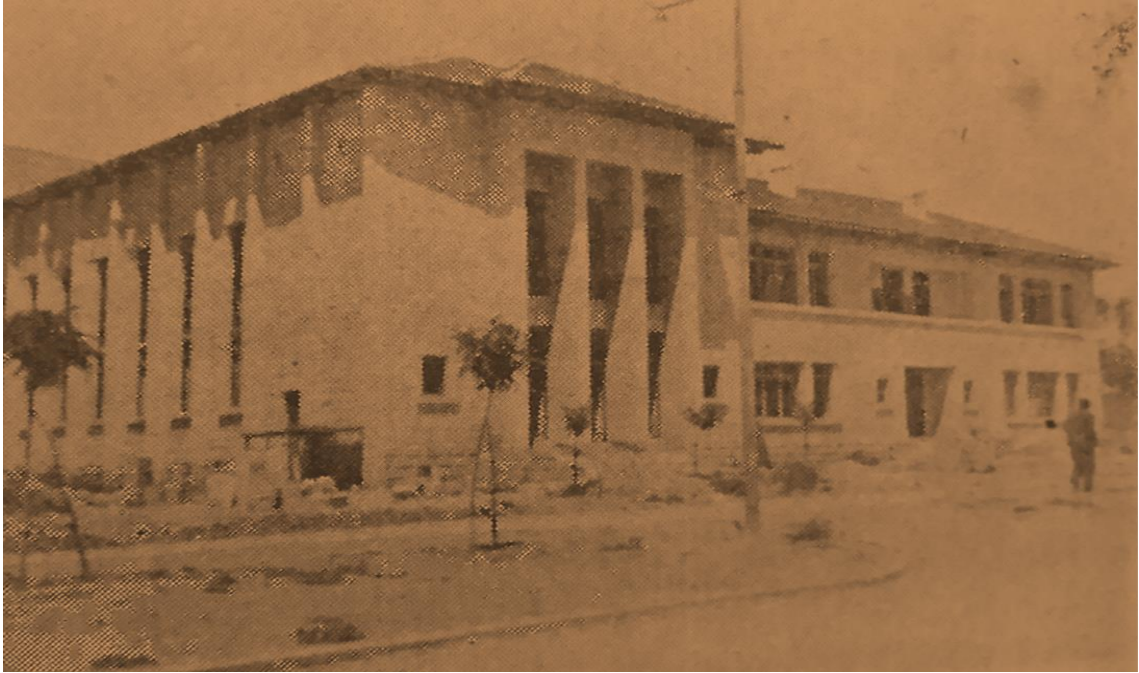
Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 55: Bayburt Halkevi İnşaatı

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

Ek 56: Bayburt Halkevi (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.21.

Ek 57: Bayburt Ortaokulu (Günümüzde Korkut Ata Anadolu Lisesi)

Kaynak: Bayburt Lisesi Arşivi

Ek 58: Bayburt Hükümet Konağı (1948)

Kaynak: Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, s.24.

Ek 59: Transit yolu üzerinde yapılan Bayburt Maden köprüsü

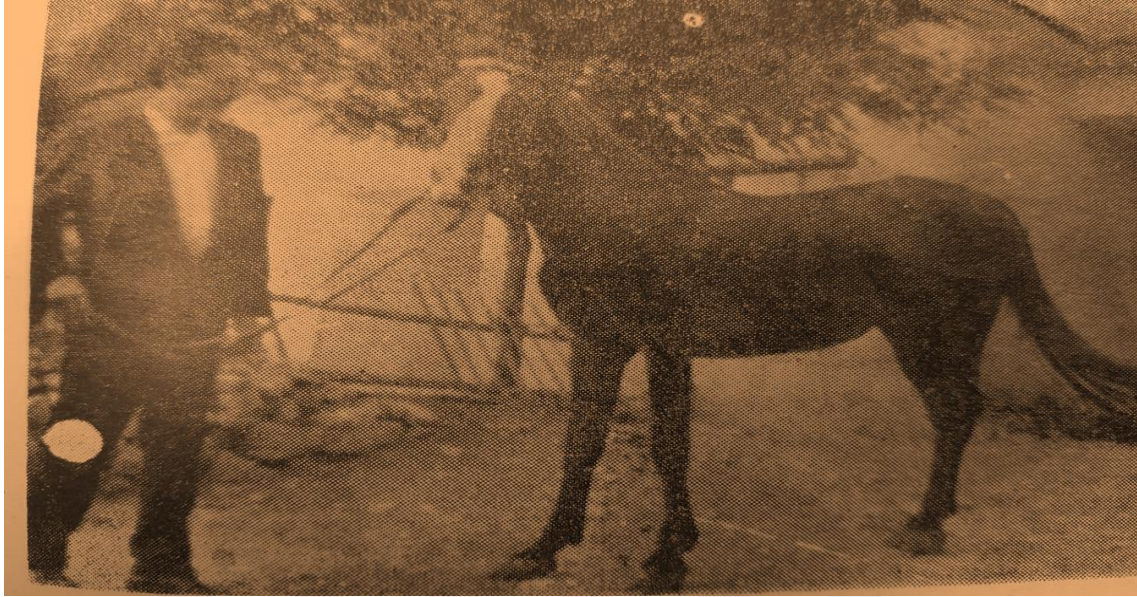
Kaynak: Okay, Cumhuriyetin 15. Yılında Gümüşhane, s.44.

Ek 60: Bayburt Aygır Deposu ve çalışanları

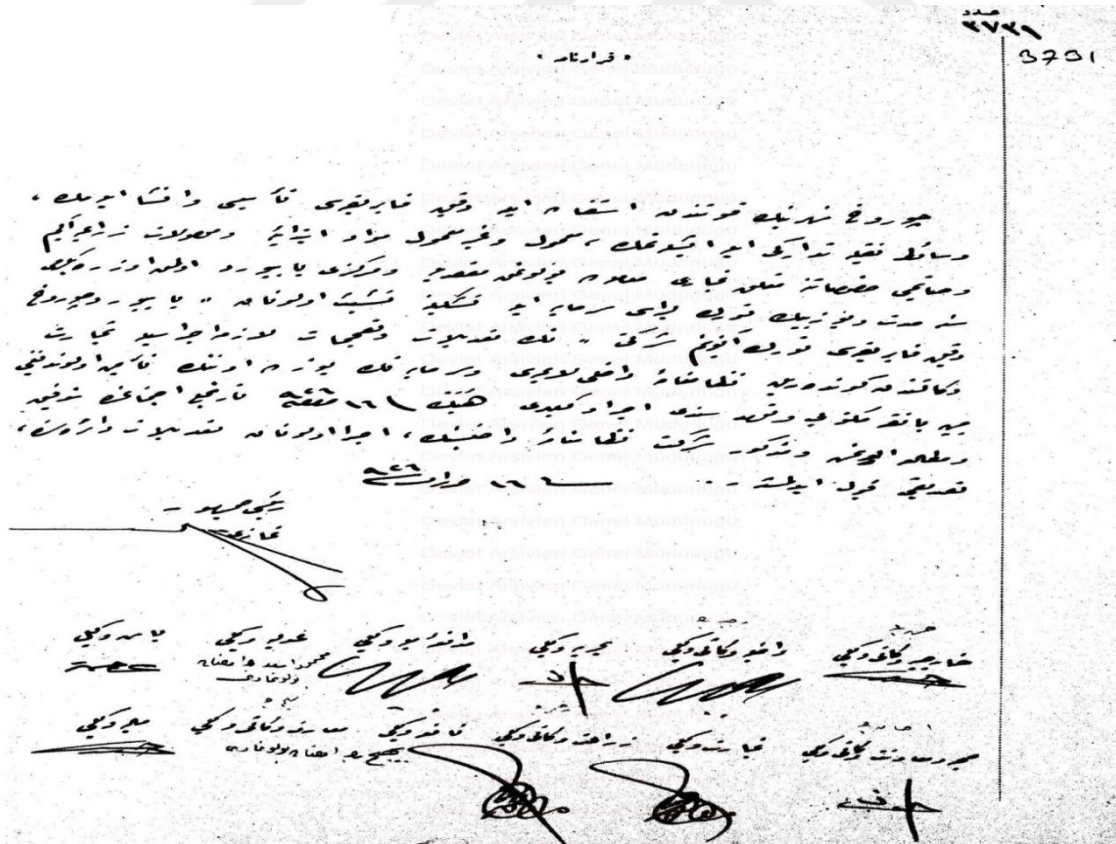
Kaynak: Gümüşhane 1967 İl Yıllığı, s.244.

Ek 61: Bayburt Aygır Deposu damızlık taylarından biri

Kaynak: Gümüşhane 1967 İl Yıllığı, s.245.

Ek 62: Bayburd Çoruh Dakik (Un) Fabrikası Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı

Kaynak: BCA, 030.18.1.1.19.39.12.

Ek 63: Bayburt Çoruh Dakik Fabrikası

Kaynak: Bayburt Belediyesi Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

Serdar GÖKTAŞ, 5 Ocak 1985 tarihinde Bayburt'ta doğmuştur. İlköğrenimini Bayburt Cumhuriyet İlkokulunda tamamladıktan sonra orta ve lise öğrenimine Bayburt Anadolu Lisesi'nde devam etmiştir. Bu okuldan mezun olduktan sonra 2005 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı Giresun Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazanmıştır. Bu okulda öğrenimine devam ederken 2009 yılında Erasmus Öğrenci Değişim Programı kapsamında 6 aylık eğitim görmek üzere Romanya Bükreş Üniversitesi Tarih Bölümü'ne geçiş yapmıştır. Bu üniversitedeki eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra tekrar Türkiye'ye dönerek Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Göktaş, 2010 yılında Denizli Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Aralık 2012'de "Trakya Umumi Müfettişliği'nin Köycülük Politikası" isimli teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Eylül 2013'ten itibaren ise KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında doktora eğitimi görmektedir. GÖKTAŞ, bekar olup İngilizce bilmektedir.